67 kop.

L. PANTELEJEV Ljonka Pantelejev

L. PANTELEJEV

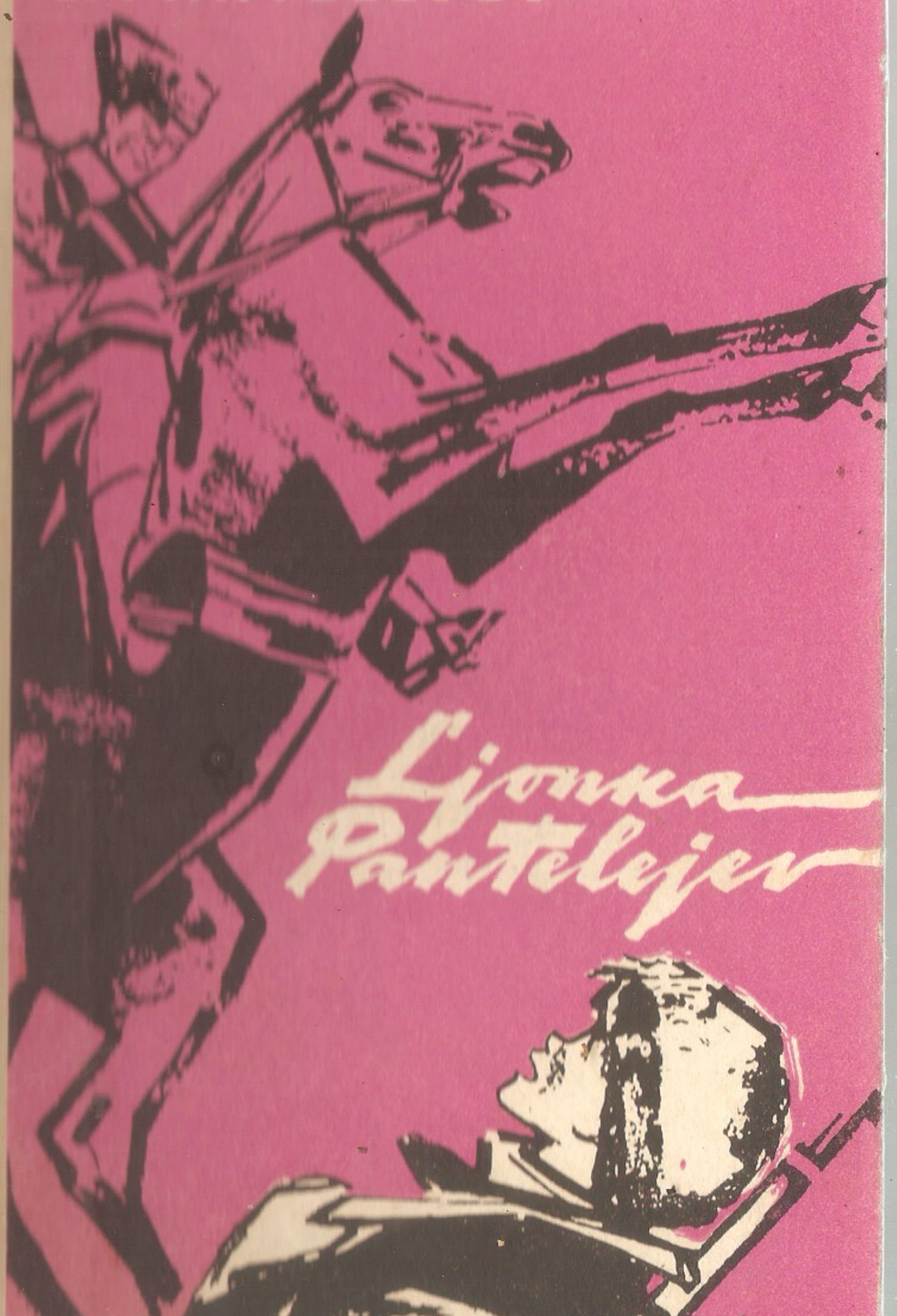

Ljonka Pantelejev

L. PANTELEJEV

Ljonka Pantelejev

„EESTI RAAMAT" · TALLINN 1966

V
P 12

Originaali tiitel:
Л. Пантелеев
«Лёнька Пантелеев»
Повесть
Государственное Издательство Детской Литературы
Министерства Просвещения РСФСР
Ленинград
1963

Tõlkinud J. Tamm

Illustreerinud A. Saldre

Jutustuse peategelane Petrogradi poisike kaotas kümneaastaselt kõik omaksed ning jäi tänava hoolde. Pärast rohkeid vintsutusi sattus Ljonka ohtlikule teele. L. Pantelejevi autobiograafiline jutustus ongi pühendatud selle poisi elule ja seiklustele.

Kogu sel talvisel päeval poistel üldse ei vedanud. Nad hulkusid mööda linna ringi ja keerasid juba kodu lähedal sisse suure mitmekordse maja hoovi Stoljarnõi põiktänavas. Hoov oli pime, lumme tuisanud ja küttepuid täis tuubitud nagu kõik tolleaegsed Petrogradi hoovid. Üksikutest akendest paistis ähmast elektrivalgust, siin-seal tolknesid õhuakendest välja kõveraks koolutatud plekktorud, neist paiskus pimedusse tüütut halli, punastest sädemetest kirjatud suitsu. Ümberringi oli vaikne ja inimtühi.

„Läki trepikotta," pani Ljonka „r" tähte kõristades ette.

„Ah, jäta," kortsutas Volkov tigedalt kulmu. „Kas sa's ei näe? Pime ju nagu neegri põues."

„Ehk siiski? . . ."

„Noh, olgu siis. Vaatame järele."

Nad hiilisid mööda tagatreppi pööningukorrani välja. Volkov polnud eksinud: võtta polnud siit midagi.

Poisid tulid pikkamööda alla, kobasid pimedas külmi trepikäsipuid, põrkasid vastu seinu, mis olid kaetud paksu härmakorraga ja kraapisid tikkudest tuld.

„Saatanahinged!" urises Volkov. „Matsid! Elavad nagu . . . ma ei tea . . . nagu samojeedid. Pannud siis ometi ühe lambigi trepikotta!"

„Näe!" katkestas Ljonka teda. „Seal miskipärast põleb!"

Kui nad trepist üles läksid, oli all nagu kogu trepilgi pime, nüüd aga vilkus seal tuhmilt tulesilm nagu hõõgvele puhutud söeraasuke.

„Oota, pea!" sosistas Volkov, haaras Ljonkal käsivarrest kinni ja vaatas üle käsipuu alla.

Lihtsa ühe poolega ukse tagant — elukorteritel tavaliselt niisuguseid ei ole — kostis kraanist lastava vee pahinat. Uksekrambi obaduse küljes rippus kergelt kõlkudes suur läikiv tabalukk võtmeauku pistetud võtmega. Poisid seisid ühe trepikäigu võrra kõrgemal ja õiendasid üle metallkäsipuu alla vaadata.

„Ljonka! Jumala eest! Viissada miljonit vähemalt!" sosistas Volkov õhinaga. Enne kui Ljonka taibata jõudis, milles asi seisab, lippas ta kaaslane tosin trepiastet allapoole, rapsas tabaluku eest ja kadus majahoovi. Ljonka tahtis talle järgneda, kuid samal hetkel paiskus uks lahti ja sellest sööstis välja paks punapõskne naine, rätik kolmnurkselt pähe seotud. Too kobas käega kohta, kus äsja alles oli rippunud tabalukk, tundis, et lukku enam pole ja pistis võikalt räige häälega kisama:

„Issand jumal! Kallid inimesed! Appi!"

Hiljem kirus Ljonka ennast tõsiselt vea pärast, mis ta oli teinud. Naine jooksis hoovi, tema tormas naisele järele, selle asemel, et üles minna ja trepile end ära peita.

Hoovis pidi ta naisele peaaegu otsa jooksma, tegi rahuliku ning ükskõikse näo ja küsis lahke häälega:

„Vabandust, madam. Mis on juhtunud?"

„Tabalukk!" kisas naine kriiskavalt ahastava häälega. „Luku, saatanad, vehkisid sisse!"

„Luku?" imestas Ljonka. „Tõmbasid ära? Ärge rääkige? Ma nägin. Ausõna, nägin. Keegi poiss võttis selle eest ära. Ma arvasin, et see on teie poiss. Arvasin tõesti, et teie poiss. Lubage, ma võtan ta kinni," pakkus ta teenistusvalmilt oma abi, tahtis naise kõrvale tõugata ja värava poole lipata. Naine pidi ta juba minna laskma, kuid taipas äkki, kahmas Ljonkal varrukast kinni ja käratas:

„Ei, vennike, oota, pea! Kes sa oled? Mis? Kust? Küllap varastasite koos! Räägi! Kas koos?"

Naine ajas pea selga ja kisendas valju ning kileda häälega nagu pritsimeeste pasun:

„A-a-p-p-i!"

Ljonka proovis lahti rabelda.

„Lubage!" hüüdis ta. „Kuidas te julgete? Laske lahti!"

Kuid ümberringi juba paukusid uksed ja õhuaknad, tänavalt ja hoovist jooksis inimesi kokku. Juba kisas keegi võidutseva häälega:

„Varas püüti kinni!"

Ljonka mõistis, et tal ei lähe korda plehku panna. Rahvas kogunes ta ümber.

„Kes? Kus?" päriti ümberringi.

„Kas see siin?"

„Mis?"

„Murdis luku eest."

„Hiilis pesuööki."

„Kas tassis palju ära? Mis?"

„Misuke ta on? Näidake."

„Ah see poisinolk? Nösunina?"

„Ha-ha! Siin nad on, need revolutsioonilapsed, imetlege, palun."

„Nahk kuumaks kütta!"

„Vargale vatti anda!"

Ljonka surus pea õlgade vahele ja tõmbus kössi. Kuid keegi ei löönud teda. Paks naine, tabaluku omanik, hoidis poissi kõvasti kraest kinni ja sisises otse ta kõrva juures:

„Sa ju tunned toda, kes luku ära näppas? Tunned, eks ole? Mis? Too oli su sõber! Eks olnud?"

„Mis teile pähe tuli! Mitte midagi sellesarnast!" kisas Ljonka vastu.

„Luiskab!" sumises rahvahulk.

„Silmist näha, et valetab!"

„Miilitsasse viia!"

„Jaoskonda!"

„Komandantuuri!"

„Palun, palun. Väga hea. Lähme miilitsasse," rõõmustus Ljonka. „Mis te's ootate? Olge head, lähme. Seal selgitatakse välja, kas ma olen varas või ei ole."

Tal ei jäänud muud üle. Ta teadis oma kibedatest kogemustest, et nii halb kui miilitsas ka on, aga ikkagi on seal parem ja kindlam, kui raevunud rahvahulga käes.

„Sa juhata parem oma kaaslane kätte," ütles keegi naine. „Siis laseme su lahti."

„Mis asja!" muigas Ljonka. „Või kaaslane! Lähme, hea küll."

Ja kuigi paks naine ikka veel tal kraest kinni hoidis, astus poiss esimesena värava poole.

Umbes kümmekond inimest viisid ta miilitsasse.

Ljonka astus rahulikult, nägu ei reetnud teda, sest juba sündimisest saadik püsis ta näol alati morn ilme, pealegi oli ta oma neljateistkümne eluaasta jooksul nii palju kõiksugust üle elanud, et ei näinud praegu põhjust erutuseks.

„Hea küll. Mis tühja. Kuidagi keerutan ennast välja," mõtles ta ja pistis vilet lastes käed hoolimatult räbaldunud jopi tasku. Taskus puutusid ta näpud millegi kõva vastu.

„Nuga," tuli talle meelde.

See oli vorstilõikamise nuga, pikk ja peen nagu pistoda. Koos Volkoviga kasutasid nad seda kruvikeerajana, kui

tuli rikaste majade paraadtreppidel kroonlühtreid ja kupleid lahti kruvida.

„See vaja ära poetada," mõtles Ljonka ja hakkas tasakesi tasku õmblust lahti näppima, pistis siis noa tekkinud auku ja laskis käest lahti. Nuga vajus vaikselt paksu lumme. Ljonka ohkas kergendatult, kuid mõistis kohe, et ta oli sellega lõplikult end sisse vedanud. Üks saatjaist lausus Ljonka selja taga:

„Kena küll!"

„Osav sell! Nuga!"

Kõik jäid seisma.

„Mis on?" küsis tabaluku omanik.

„Nuga," kordas too ja võttis lume seest nagu trofee üles vorstilõikamise noa. „Kas sa näe? Noa, lurjus, viskas ära! Asitõend! Küllap tahtsid, nurjatud, tapma minna."

„Oi jessuke! Bandiit!" kiunus keegi kõhetu eit.

Nüüd astusid kõik kiiremini. Teadmine, et nad viivad relvastatud bandiiti, mitte juhuslikku vargapoissi, andis neile inimestele uhkust juurde. Nad sammusid rahulolevalt muheldes ja heitsid pilkusid harvadele vastutulijatele, kes omakorda kõnniteel seisma jäid ja protsessioonile järele vaatasid.

Miilitsas istus puust barjääri taga mees, kantidega punaarmeelasepluus seljas. Tema pea kohal põles rohelise plekist varjuga lamp. Barjääri ees seisid punase kokardiga budjonnovkas miilitsamees ja keegi tütarlaps, vildikud jalas. Miilitsamehe ja tütarlapse vahel põrandal oli korv päevalilleseemnetega. Tüdruk nuttis, miilitsamees aga vehkis oma punase militsionäärikepiga ja seletas:

„Seltsimees ülem, ära on mu vaevanud. Kihutad ta minema, aga tema tuleb jälle. Ajad ära, tuleb tagasi. Täna, kas usute, olen kaheksa korda ta kõnniteelt ära ajanud. Pole neil häbi ega autunnet, neil erakapitalistidel."

Miilitsamees lõi lootusetult käega. Ülem vaatas tüdrukut väsinud ja pahura pilguga.

„Kas müügiluba on?" küsis ta.

Tüdruk puhkes veel kibedamini nutma ning ulguma:

„Ei-ei . . . onuke, ma enam ei tule . . . Jumala eest ei tule . . ."

„Kas isa elab?"

„Tapeti ära."

„Ema töötab?"

„Ta on tööta . . . Neljas ku-u-u . . ."

Ülem jäi mõttesse ja hõõrus käega laupa.

„No mine, mis siis teha," lausus ta mornilt. „Mine, erakapitalist."

Tüdruk jättis nagu käskluse peale nutu, võpatas, kahmas korvi ja lippas ukse poole.

Üks Ljonka toojaist astus barjääri juurde.

„Vabandage, kodanik ülem. Kas võib?"

„Milles asi on?"

„Võtsime mõrtsuka kinni."

Ülem vaatas silmi vidutades Ljonka otsa.

„Ah et siis sina oled mõrtsukaš?"

„Küll leiutavad," muigas Ljonka.

Koostati siiski protokoll. Viis inimest kirjutasid sellele alla. Asitõendi — noa — jätsid siia, sagisid veel veidi aega ja läksid minema.

Ljonka viidi barjääri taha.

„Noh, poiss, tunnista üles," ütles ülem. „Räägi ära, kellega sa olid?"

„Äh, seltsimees!" ohkas Ljonka ja istus toolile.

„Püsti!" käsutas ülem kulmu kortsutades. „Ja ära mõtlegi salata. Sellest ei tule midagi välja. Kes sinuga kaasas olid? Mis sul trepikotta asja oli? Ja miks sa noa ära viskasid?"

„Ei visanud, nuga kukkus ise maha," vastas Ljonka ülbelt. „Tõepoolest, mis te piinate süütut inimest? Selle eest võib kohtusse kaevata."

„Ma sulle näitan kohut! Läbi otsida!" käratas ülem.

Kaks militsionääri otsisid Ljonka läbi. Leiti mitte just eriti puhas taskurätt, tükk kriiti, kamm ja võti.

„Milleks see sul on?" küsis ülem võtmele osutades.

Ljonka ise ka ei teadnud, milleks see võti tal on, tal polnud aimu isegi sellest, kuidas see võti tema tasku oli sattunud.

„Ma niikuinii ei vasta teile," ütles ta.

„Ah ei vasta? Tõesti? No mis siis ikka. Ootame ära. Sellega pole kiiret . . . Tšistjakov," pöördus ülem militsionääri poole, „vii kongi!"

Ametikepiga militsionäär võttis Ljonkal õlast kinni ja viis ta mööda pimedat koridori kuhugi. Koridori lõpus jäi ta seisma, avas võtmega väikese plekiga ülelöödud ukse, lükkas Ljonka sisse, keeras ukse lukku ja läks ära. Ta sammud kajasid veidi aega kumedalt ja vaikisid siis.

Kui Ljonka pimedasse kongi üksi oli jäänud ja akna ees talle tuttavat lihtsat trellivõrestikku ning selle taga talvist kustuvat päikeseloojangut nägi, kadus kogu ta teeseldud reipus. Ta istus puupingile ja laskis pea norgu.

„Nüüd juba ennast enam välja ei keeruta," mõtles ta. „Ei. Läbi kõik. Koolis saadakse teada ... ja ka ema saab teada."

Kongis oli vaikne, üksnes hiir nagistas kuskil nurgas kütmata ahju all. Poiss laskis pea veel rohkem longu ja puhkes nutma. Ta nuttis kaua, heitis siis pingile, tõmbas jopi üle pea ja katsus uinuda.

„Aga üles ma ikkagi ei tunnista," mõtles ta. „Tehku, mis tahavad, kas või piinaku, aga ei tunnista."

Pink oli kõva, jopp räbalaks kantud ning õhuke. Ljonka keeras teist külge ja mõtles:

„Hea siiski, et mina nende kätte sattusin, mitte Vovka. Too oleks sisse kukkudes kohe kõik ära rääkinud. Tal ei ole kindlust, kuigi ta on kogenud."

Siis läks ta meel pahaks, et Volkov minema lippas ja tema maha jättis, tema aga peab konutama nüüd siin pimedas kütmata kongis. Vististi jõudis Volkov koju, sõi, jõi teed ja põõnutab nüüd voodis ning loeb Edgar Poe'd või Henryk Sienkiewiczit. Ljonka kodus aga juba ollakse ärevuses. Ema on töölt tulnud, tee üles pannud, istub, nõelub sukka, vaatab iga hetk kella ja ohkab:

„Ljošake miskipärast ei tule jälle! Jumal hoidku, ehk on midagi juhtunud."

Ljonkal hakkas kahju emast. Ta oli jälle nutma puhkemas. Et pisaraist läks kergemaks, püüdis ta kauem nutta. Tuletas meelde kõike, mis ta elus oli olnud kõige kohutavamat ja mõrumat, meenutas ühtlasi ka head, mis oli olnud, kuid mis enam tagasi ei tule ja mis ka kutsus välja pisarad, kuid need olid head, soojad, kibeduseta pisarad.

I peatükk

Elektrit veel polnud. Tänavatel, kauplustes ja luksuskorterites, tõsi küll, särasid õhtuti valged pirnikujulised „ökonoomsed" lambikesed, kuid seal, kus Ljonka sündis ja kasvas, rippusid laes kaua, peaaegu kuni imperialistliku sõjani vanaaegsed petrooleumilambid. Need olid kuidagi

kohmakad ning rasked, neid sai ülespoole tõmmata ja alla lasta plokkidel haavlitega täidetud suurte malmkerade abil. Ükskord lakkasid kõik lambid korteris üles ja alla käimast ... Selgus, et malmkerades on augukesed, mille kaudu kõik haavlid olid rännanud Ljonka püksitaskutesse. Haavliteta jäänud, kõlkusid need nagu laste õhupallid. Ja siis andis isa esimest ning viimast korda Ljonkale kere peale. Ta nüpeldas teda seemisnahksete püksitraksidega ja muutus ise iga hoobiga üha raevukamaks.

„Kas teed veel?" kärkis ta. „Teed veel? Ütle, kas teed?"

Pisarad voolasid ojadena mööda Ljonka nägu, näis nagu jookseks neid silmist, ninast ja ka suust. Ljonka viskles isa põlvede vahele surutuna nagu vingerjas, hing kippus kinni jääma ja ta kisas:

„Isake! Oi, isake! Oi, kallis!"

„Kas teed veel?"

„Teen!" vastas Ljonka.

„Teed?"

„Teen!" vastas Ljonka. „Oi, isake. Kallis! ... Teen! Teen!"

Kõrvaltoas jootis hoidja Ljonka emale vett, ohkis, lõi risti ette ja rääkis, et ega muud, kui Ljošakesse on pugenud kurivaim. Kuid seesama hoidja kinnitas, et ka isasse on läinud kurivaim. Nii et siis, kui isa Ljonkat nuhtles, põrkasid kokku kaks kurjavaimu. Ljonka kurivaim sai siiski võidu. Isa veendus poja tõrksuses ja kangekaelsuses ega puutunud teda kunagi enam rihmaga. Ta rihmutas tihti nooremat poega Vasjat, andis mõnikord vitsu isegi „pärdik" Ljaljale, — kõik said ta käest, sest isal oli raske käsi ja loomuski polnud tal kerge. Kuid Ljonkat ta enam ei puudutanud.

Isa talitas teisiti. Talveõhtuil anti lastele õhtusöögiks külma piimasuppi. See oli vastik supp ega läinud kuidagi kurgust alla (Ljonka ei saa siiamaani meenutada seda vastikustundeta).

Vasjal ja Ljaljal oli parem isu. Need said kuidagi oma taldrikutäiest jagu, aga Ljonka taldrikutäis ei vähenenud.

Isa pööras pilgu ajalehelt.

„Ja mis sina seal mökutad?"

„Ma ei saa. Pole isu."

„Vasja!"

Paksupõseline Vasja kargas püsti nagu üleskeeratav mängusõdur.

„Noh, äiga talle paar korda supilusikaga, nii et meeles seisaks."

Vasja lakub puhtaks oma suure uushõbedast supilusika, võtab hoogu ja laksatab vennale kaks korda vastu laupa. Vististi pole tal Ljonkast kuigi kahju. Ta teab, et Ljonka on mitte üksnes ema, vaid ka isa pailaps. Ta on esiklaps. Pealegi ei anta talle kunagi peksa. Ja mis on lusikahoop laubale võrreldes seemisnahksete püksitraksidega!

Vendade vahel polnud sõprust. Pigemini valitses vaen.

Teinekord juhtus, et isa kutsus pühapäeva hommikul nad oma kabinetti.

„Noh, hakake maadlema."

„Kas prantsuse maadlust või jala tahapanemist?"

„Ei. Mustlasemaadlust."

Poisid hakkasid peale. Võtsid algul naljatades teineteise ümbert kinni, kuid jätkasid siis juba põrandal maas või sattusid kuhugi laua või tugitooli katte alla ning muutusid aina metsikumaks. Juba lastakse käiku rusikad. Juba ilmuvad kriimustused. Juba nutab keegi.

Vasja oli kaks aastat noorem, kuid Ljonkast hulga tugevam. Neis pühapäevastes kahevõitlustes jäi ta harva alla. Ljonkat päästis raev. Kui ta vihaseks sai, kui ta käele ilmus veri või valu teda pimestas — siis hoitagu alt. Ta silmad olid siis nagu hundil. Vasja kohkus, taganes, põgenes ja lõi pilli lahti.

Isa arendas poegades vaprust. Kui nad alles päris väikesed olid, pani ta nad eestoas suure riidekapi otsa istuma. Poisid töinasid ja ulusid, ka ema nuttis. Isa istus kabinetis ja vaatas kella. Need „vapruse õppetunnid" kestsid iga kord viisteistkümmend minutit.

See kõik polnud veel midagi. Palju halvem oli, kui isa jooma hakkas. Ta jõi palju, mida edasi, seda rohkem. Joomahood kestsid kuude kaupa, isa jättis oma tööd-tegemised sinnapaika, kadus kuhugi ja kui välja ilmus, tõi kaasa võõraid mehi.

Ljonka ärkas öösiti kolina ja joobnute lällamise, ema kiljumise ja purukspekstavate lauanõude klirina peale.

Joobnud peast sai isa hakkama kõige metsikumate tegudega. „Purjus peaga on Ivan Adrianovitšil meri põlvini," ütles hoidja tema kohta. Ljonka ei näinud kõike, ei teadnud ega saanud kõigest aru, kuid hommikuti vaatas ta tihti

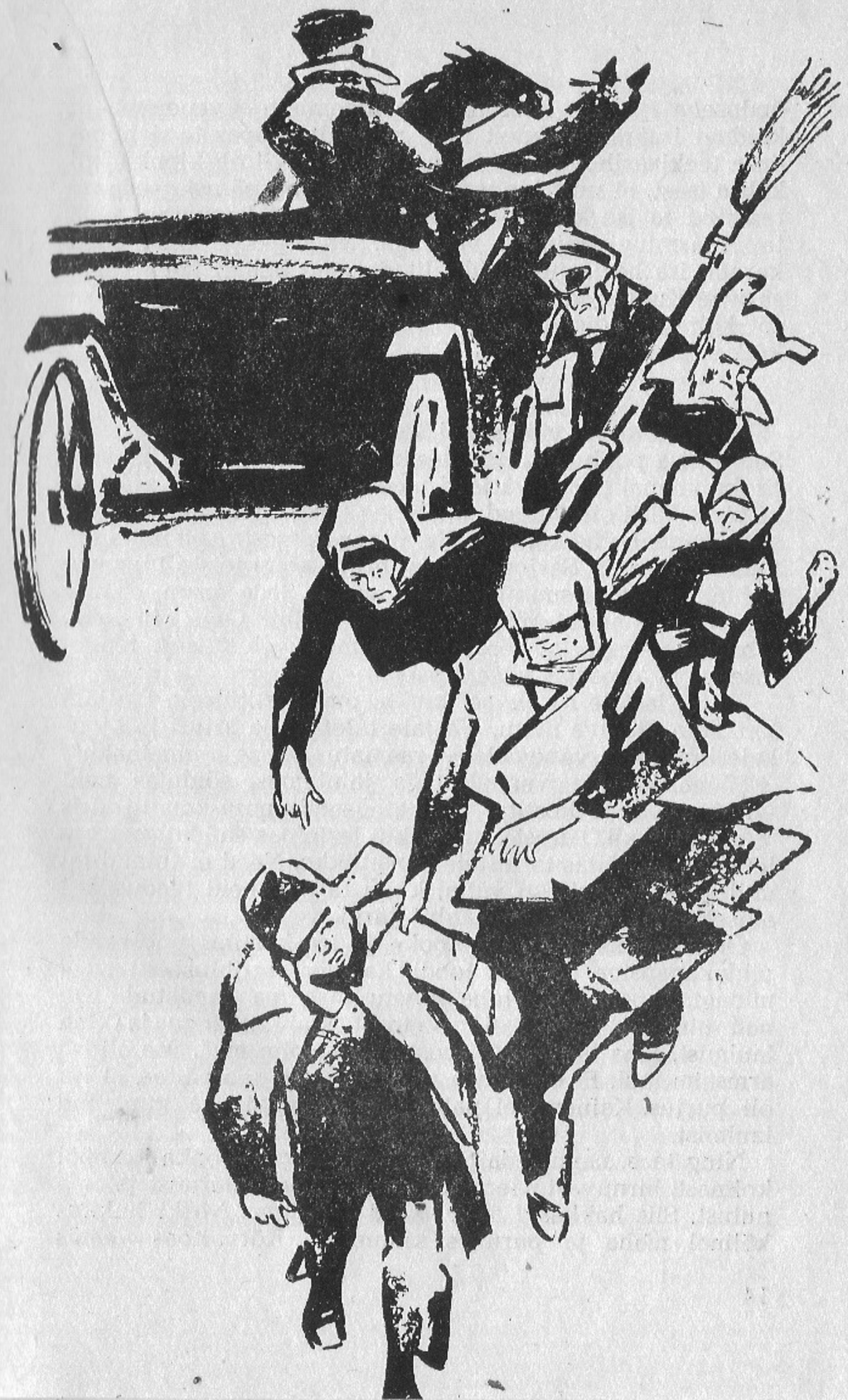

õudusega isa, kes istus ajalehe lugemisse süvenenuna ja kuidagi iseäranis ahnelt ning rutakalt rüüpas teed hõbedase teeklaasihoidjaga klaasist. Neil hetkil oli Ljonkal nii kahju isast, et nutt kippus kurku, — mispärast, seda ei teadnud ta ise ka. Ljonka mõistis, et isa kannatab, seda tajus ta mingi pojaliku vaistuga. Ta oleks tahtnud püsti karata, isa harjasjuukseid silitada, end hellalt tema vastu suruda. Kuid seda ei saanud teha, see oli võimatu. Ljonka jõi kohvi, mugis rõngas- või prantssaia ja oli vait nagu kõik teisedki lauas.

Ükskord talvel võinädalal sõitis neile külla onu Serjoža. See oli isa poolvend. Hoidja nimetas teda veel ka üheüsaliseks vennaks. See väljend meeldis Ljonkale väga, kuigi ta päris hästi ei teadnud, mida see tähendab. Talle näis, et see tähendab ühe kõhuga, ühe üsaga inimest. Aga miks see käib ainult onu Serjoža kohta, mitte kõigi teiste inimeste kohta, sellest ei suutnud ta aru saada. Seda enam, et onu Serjožal polnudki nii väga väike kõht. Onu oli paks, lõbusa loomuga ja heasüdamlik mees, elukutselt teedeinsener ja armastas väga lapsi.

Ta tõi lastele Moskvast kinke: oma ristitütrele Ljaljale kinkis ta rääkiva nuku, Vasjale tuletõrjuja kiivri ja Ljonkale kui kõige vanemale — raamatu „Maagia almanahh".

Päeval käis ta vennalastega jalutamas, sõidutas neid voorimehega ja kostitas pirukatega Filippovi kondiitriäris Voznessenskil. Pärast lõunat, kui lastetoas süüdati petrooleumilamp, näitas ta lastele kunsttükke. Need ei tulnud tal millegipärast kuidagi välja, kuigi ta tegi neid teaduslikul alusel — „Maagia almanahhi" järgi.

Õhtusöögiks anti pannkooke ja isa kostitas poolvenda pihlakanapsiga. Vististi joodi ka pärast õhtusööki veel midagi. Lapsed olid juba ammu magama saadetud. Kui nad uinusid, kostis võõrastetoast klaverimängu ja ema laulmist. Ema laulis „Kui postipoisiks olin ma". See oli isa armsaim laul. Et ema seda praegu laulis, see näitas, et isa oli purjus. Kainena ei palunud ta kunagi ega kuulanud laulmist.

Ning taas, nagu seda tihti juhtus, ärkas Ljonka kesköö kolinast, hirnuvast naerust, joobnud meeste lärmist ja ema nutust. Siis hakkasid äkki uksed paukuma. Miski kukkus kõlinal maha ja purunes kildudeks. Kõrvaltoas veenis

hoidja tasahääli kedagi kuhugi minema. Siis läks jälle lärm lahti. Paugatas paraaduks. Keegi jooksis trepil. Keegi vingus hoovis põrsa kombel, vastikult. Tallis hakkas hobune hirnuma. Ljonka ei saanud hulk aega und.

Hommikul ei tulnud isa ega ema kumbki söögituppa teed jooma. Hoidja sosistas köögis teenijaga. Ljonka püüdis teada saada, milles asi on. Talle öeldi: „Mine mängima, Ljošake."

Võõrastetoas nühkis lõbusaloomuline toatüdruk Stjoša märja põrandakaltsuga parketti. Ljonka nägi põrandalapil vereplekke.

„Mispärast see verine on?" küsis ta Stjošalt.

„Sellest minge rääkige isaga," soovitas Stjoša talle.

Ljonka ei julgenud isa juurde minna. Ta proovis mõned korrad seda teha, astus kabineti ukse juurde, kuid julgusest tuli puudu.

Äkki kutsus isa ise ta ootamatult enda juurde kabinetti.

Isa lesis kušetil, hommikumantel seljas ning tuhvlid jalas, ja suitsetas sigarit. Peatsi juures toolil seisis karahvin vee või viinaga.

Ljonka teretas ja jäi ukse juurde seisma.

„Noh, kuidas on?" küsis isa. „Kas magasid end välja?"

„Jah, tänan küsimast," vastas Ljonka.

Isa oli veidi aega vait, mahvis sigarit ja ütles siis:

„Noh, tule siia, suudleme."

Ta võtts sigari suust, ulatas oma raseerimata lõua ja Ljonka suudles seda. Seejuures märkas ta, et isast ei tule mitte üksnes tubaka lõhna ega lõhna ta ainult vežetaalist, millega ta igal hommikul juukseid niisutas. Ta lõhnas veel millegi järele, millest Ljonka taipas, et see seal toolil karahvinis ei ole vesi.

„Te kutsusite mind, isa?" küsis ta, kui isa uuesti vait jäi.

„Jah kutsusin," vastas isa. „Mine tee laegas lahti."

„Missugune laegas?"

„Kirjutuslaua laegas, seal vasakul pool."

Ljonka tiris vaevaliselt välja raske tammelaeka. Selles oli kõike segamini. Vedelesid mingid aktikaaned, arved ja hoiukassaraamatud. Raamatute all olid rohelised karbid padrunitega, revolver nahkkabuuris, ajalehepaberisse keeratud vask- ja hõberahade pulgakesed, portsigar, puust sigarikarp, korgitõmbaja ja seemisnahast püksitraksid.

„Ma tegin lahti," ütles Ljonka.

„Otsi sealt sigarikarp välja."

„Jah," ütles Ljonka. „Leidsin. Selles on kirjaümbrikud ja margid."

„Sa vaata järele, kas seal pole mõnd puhast postkaarti. Vist on."

Ljonka leidis postkaardi. See oli moodne inglise postkaart, millel kujutatud pungis silmade, imepeente jalgade ja päratu suurte kingadega nukk.

„Istu ja kirjuta," käskis isa.

„Mis ma kirjutan?"

„Dikteerin sulle kohe . . ."

Ljonka istus kirjutuslaua taha ja avas tindipoti. Tumedaks tõmbunud hõbedase tindipoti kaanel istus samasugune tume hõbedane poiss, väikesed tiivad selja taga. Tint oli potis kuivanud ja paksuks läinud, sest isa kirjutas harva.

„Nnoh, kirjuta, poja," ütles ta. „„Kallis onu Serjoža!" Sa tead, kuhu kirjutada? Vasakule. Paremale poole kirjutame aadressi."

„Kallis onu Serjoža," kirjutas Ljonka isa etteütlemise järgi, „meie isa suvatses end välja puhata, pead parandada ja palub nüüd südamest Teie käest vabandust. Hommikust peale valutab tal pea ja eluhimu on otsas. Üleüldse aga — ta sülitab kaminasse. Nägemiseni. Suudleme Teid ja ootame külla. Tervisi vanaemale. Teid armastav vennapoeg Aleksei."

Aadressi kirjutamisel läks Ljonka käest väike, üsna inetu tindiplekk sõnadele „Tema ausus". Poiss vaatas kohkunult ringi; isa ei vaadanud tema poole, vaid kallutas pead tahapoole ja vahtis lakke niisuguse hapu ning tülpinud näoga, nagu oleks sigarijunn, mida ta sellal laisalt imes, sinepiga kokku määritud.

Ljonka vajutas kuivatuspaberiga, tõmbas keelega üle tindipleki ja tõusis püsti.

„Noh, kas kirjutasid valmis?" virgus isa.

„Jah kirjutasin."

„Kui hoidjaga jalutama lähed, lase kirjakasti. Ainult ära kellelegi näita. Mine."

Ljonka astus ukse poole. Juba ukse avanud, võttis ta südame rindu, köhatas ja küsis:

„Mis siis juhtus? Miks te onu Serjoža ees vabandate?"

Isa vaatas imestusega, isegi huvitatuna talle otsa. Ta tõusis küünarnukile, kõõksatas, viskas sigariotsa tuhatoosi,

valas karahvinist klaasi ja tühjendas selle ühe sõõmuga. Pühkis vurrud kuivaks, vidutas silmi ja ütles:

„Mis juhtus? Sain, poja, eile rumala tembuga hakkama. Pidin su onu peaaegu isaisade juurde saatma."

Isa ütles seda nii kohutavalt ja naeris seejuures nii võikalt, et Ljonka tahtmatult taganes. Ta ei saanud aru, mis tähendab „isaisade juurde saatma", kuid taipas, et isa oli eile öösel valanud oma poolvenna verd.

Mõned korrad aastas, enne pühi ja enne suvitama sõitmist, kraamis ema kirstudest kõik välja. Raputati läbi kasukad, võeti välja tarbetud asjad, et need tatarlasele ära müüa või vaestele jagada; mõned asjad aga, mis ka vaestele ei kõlvanud, visati lihtsalt minema või põletati ära. Ljonkale meeldis sel puhul ema ümber keerelda. Suurem osa kirste, tõsi küll, oli täis täiesti tarbetuid ning igapäevaseid asju. Siin vedelesid mingid luitunud kleidid, pooleldi kõdunenud kunstlilled, narmad, litrid, rohuklaasid, katkiste kontsadega naistekingad, lõhkised lillevaasid, taldrikud, vaagnad . . . Kuid peaaegu alati leidus nende tarbetute esemete hulgas mõni huvitav või koguni vajalik asi, olgu see äranäritud peaga paberinuga või purunenud perforaator, mida oli tarvitatud ametlikesse paberitesse aukude löömiseks, mõni vanaaegne keeruka salalukuga nahast rahakott või ka midagi muud.

Kuid kõige suurem lõbu algas siis, kui järg jõudis „kasakakirstu" kätte. Nõnda kutsuti Ljonka keeles kirstu, kus naftaliiniga ülepuistatult juba palju aastaid järjest hoiti isa sõjaväelasevarustust.

See suur pikergune, messingiga ülelöödud ning metallkobade ja jämedate sepanaeltega kinnitatud kirst kujutas endast tervet varaaita. Mida kõike selles polnud! Helerohelised kaardilauakalevist mundrid ja niisamasugused ererohelised pekešid, toredad lumivalged papaahad ja kasakasadul, kannused ja sadulajalused, kõverad kasakamõõgad ja vildist sadulatekid, siberi paslikud ja vöödiliste kokardidega ümarad tallenahast mütsid ning lõpuks nühkunud ja pragunema hakanud väikesed lakknahast padrunitaskud, mis lõhnasid püssirohu ja hobuse saasta järele.

Neis vanades, juba ammust aega tarvitamata seisvates ja koidest puretud esemetes peitus Ljonka jaoks mingi eriskummaline võlu, midagi niisugust, et ainus pilk kasaka-

kirstule sundis teda sõõrmeid puhevile ajama ja oma südametukseid kuulatama. Näis, et kui talle lubataks, võiks ta kogu elu kükitada selle kirstu juures nagu mõni metsmees oma puust ebajumala juures. Talle pakkus lõbu tundide viisi mängida tuhmunud kannustega või nahast padrunitaskutega, toppides neisse padrunite asemel pliiatsijuppe, seista tundide viisi peegli ees, ümarik tallenahast müts või kahune papaaha peas, kõver kasakamõõk ja raske, laias valgeparginahast tupes kaheteraline jalaväemõõk vööl. Need vanad asjad jutustasid talle aegadest, mida tema polnud näinud, ja sündmustest, mis leidsid aset siis, kui teda veel üldse siin ilmas polnud; kuid ta oli nende kohta nii palju kuulnud küll emalt, küll vanaemalt, küll hoidjalt, ja ainult isa üksi ei kõnelnud talle kunagi neist. Neistsamadest sündmustest jutustas ähmaselt ka päevapilt ajakirjas „Loodus ja inimesed", millele ta ükskord juhuslikult sattus.

Ajakirja leheküljelt vaatas talle vastu noor, naeratav, tundmatu isa. Pagunid õlgadel, peas tallenahast „sibirka". Mõõgarihmad ümber saleda noorukipiha.

Ljonka jõudis ära lugeda ainult päevapildi allkirja: „Noore kasakaohvitseri kangelastegu", sest samal ajal astus tuppa isa. Ta oli paguniteta ja mõõgarihmata, vaid hommikumantlis, jalas lääpitallatud toatuhvlid. Ljonka käes ajakirja nähes tormas ta tema juurde nii vihase näoga, et poisil võttis südame alt külmaks:

„Sa võrukael!" käratas ta. „Kes sul lubas minu asju tustida?!"

Ta kahmas ajakirja Ljonka käest ja virutas sellega nii kõvasti talle vastu kukalt, et poiss kukkus kükakile.

„Ma tahtsin ainult pilte vaadata," pomises Ljonka kogeldes.

„Tola!" pahvatas isa naerma. „Mine lastetuppa, minu äraolekul ei tohi sa üldse jalga mu kabinetti tõsta. Need pildid pole sinu jaoks."

„Mispärast?" küsis Ljonka.

„Sellepärast, et need on kõlvatud," ütles isa.

Ljonka ei saanud aru, kuid kartis teist korda küsida.

Kabinetist väljudes kuulis ta, kuidas selja taga paugatas raamatukapi uks ja võti lukuaugus mitu korda ringi käis.

Ljonka isa Ivan Adrianovitš sündis Peterburis vanausulise kaupmehe perekonnas. Tema vanaisa kui ka isa kauplesid küttepuudega. Isak, tähendab võõrasisa, äritses telliskivide ja paneeliplaatidega.

Ivan Adrianovitši suguseltsis polnud aadlikke, riigiametnikke ega sõjaväelasi: kõik ta sugulased olid vanausulised, tähendab pidasid kinni usust, mille pärast nende esiisasid veel tsaar Aleksei Mihhailovitši ajal tuleriidal põletati. Tsaarivalitsus hukkas ja kiusas neid taga kolmsada aastat järgemööda, valitsev õigeusukirik aga needis, tunnistas ketseriteks ja raskolnikuteks.

Seepärast elasid vanausulised, ka kõige rikkamad, omaette seisusena, eraldades endid kõrge vahemüüriga muust vene seltskonnast. Isegi oma igapäevases elus jäid nad ustavaks vana aja kombeile ja tavandeile. Oma kirikusse minnes panid mehed tingimata selga vanaaegsed pikad hõlmikkuued, naised aga pikad pihikseelikud ja pähe valged rätid, nii et kaks nurka langesid seljale ja kaks seoti lõua all sõlme. Abielluti ja mindi mehele ainult oma vanausuliste hulgast pärinevatega. Lapsi õpetati ainult oma vanausuliste koolides. Midagi uut, võõramaist ning „ahvatavat" ei tunnustatud. Teatris ei käidud. Ei suitsetatud. Teed ja kohvi ei joodud. Isegi kartuleid ei söödud.

XIX sajandi lõpus, mil Ivan Adrianovitš üles kasvas, ei peetud sellest kõigest enam nii rangelt kinni. Paljud jõukamad vanausulised panid oma lapsed juba kroonugümnaasiumidesse. Mõni Moskva või Peterburi raskolnik käis salamahti teatris ja suitsetas teinekord veinipudeli juures sigarigi ära.

Kuid see oli ikkagi väga igav, sünge ja karm elu, kus huvid piirdusid üksnes kirikuga ja vara kogumisega.

Ivan Adrianovitš õppis reaalkoolis. Üksluine kodune elu ja saatus, mis teda ootas, ei rahuldanud teda. Äri ajada ta ei tahtnud. Ta mõistis, et elu, millist elasid ta isad ja vanaisad, polnud see päris elu. Talle näis, et võib elada paremini.

Ta jättis reaalkooli pooleli ja astus Jelisavetogradi sõjakooli. Tegi seda vastu vanemate tahtmist, kuna talle näis, et ta sellega pääseb hämarast umbunud hauakambrist ääretuile päikeseküllastele avarustele. Sõjaväelase-karjääris nägi ta midagi väga kaunist, hiilgavat ja üllast, mis õilistab ja toob kuulsust.

Ta õppis hästi. Oli sõjakooli lõpetajate hulgas üks esi-

mesi. Niisama hästi, peaaegu hiilgavalt alustas ta teenistust Vladimiri tragunipolgus.

Kuid ka siin tuli varsti pettumus. Ohvitseride keskkond polnud palju parem kaupmeeste omast. Ivan Adrianovitš ei jõudnud veel esimest ohvitseri auastetki välja teenida, kui mõtiskles juba erruminekust.

Ajutiseks takistas seda teostamast sõja puhkemine. Ning jälle otsustas noormees vastu vanemate tahtmist minna sõtta, rindele, Mandžuuria väljadele, kus mürtsusid Jaapani suurtükid ja voolas vene veri. Võib-olla leiab ta ehk siit elumõtte, eesmärgi, mille poole ta oli püüdnud, kuid mida seni veel polnud suutnud leida.

Väeosa, milles Ivan Adrianovitš teenis, ei läinud rindele. Suurivaevu läks noorel kornetil korda saavutada üleviimine Priamurski kasakapolku. Ta sai horunži auastme, pani selga Siberi kasaka mundri ja sõitis juba esimese ešeloniga Kaug-Itta.

Ka siin, lahinguväljal, näitas ta end andeka ja vapra ohvitserina. Ülemuse käsul pidi ta väikesest kasakate ratsaluuresalgast saadetuna toimetama Vene väejuhatuse staapi tähtsad operatiivteated. Teel tungis neile kallale Jaapani ratsaväesalk. Tekkis tulevahetus. Ivan Adrianovitš kaotas poole oma meestest, tal endal tungis kuul rinnast läbi, kuid ta tõrjus vaenlased tagasi ja tõi väärtuslikud teated Vene staapi. Lihavõtte esimesel pühal, kui Ivan Adrianovitš lamas välilaatsaretis, tõi kindral Kuropatkini adjutant talle „Vladimiri ordeni mõõkadega". See orden, mis anti ainult väga tähtsate sõjaliste teenete eest, tegi temast aadliku. Näis, et Ivan Adrianovitšile on avanenud lai ning ahvatlev elutee: kuulsus, karjäär, auastmed, raha, autasud . . . Kuid ta ei läinud seda teed. Ta ei pöördunud polku tagasi. Sõda, mis Venemaalt nii palju verd nõudis, kaotati. Ja Ivan Adrianovitšile nagu igale teiselegi ausale venelasele oli selge, miks see nii juhtus. Vene armee võitles andetute ja müüdavate tsaarikindralite juhtimisel. Nii tagalas kui rindel lokkasid vargus ja äraostmine, soldatid olid halvasti välja õpetatud, neid varustati kehvalt toidukui ka laskemoonaga. Säärases armees teenida oli mitte ainult mõttetu, vaid ka häbistav. Noor horunži kaotas lõplikult huvi sõjaväelase elukutse vastu. Oma haava enam-vähem terveks ravinud, pani ta erariided selga ja asus tegelema sellega, millega olid tegelnud ta isa kui ka vanaisa ja mille eest tal ikkagi ei läinud korda pakku

joosta: ta hakkas äritsema küttepuude ja ehituseks minevate praamipalkidega. Ta ei saanud enam lahti tundest, et ta elu on purustatud, et see ei läinud nii, nagu oleks pidanud minema, nagu tema seda oleks tahtnud. Ta kukkus jooma. Iseloom hakkas tal raisku minema. Kuigi teda juba varem peeti veidrikuks ning omapäratsejaks, siis nüüd iseäratses ning skandaalitses ta avalikult ja igal sammul. Ka abiellumine ei päästnud teda sellest pöörasest joomarielust. Ta abiellus kiiruga, äkitselt, pikemalt aru pidamata, nagu ta kõike tegi. Nägi tüdrukut, armus, sai tuttavaks ja läks juba viie päeva pärast kannuste kõlisedes abiellumisettepanekut tegema. Abiellus ilma ema õnnistuseta, pealegi veel õigeusklikuga, „nikoniaanlannaga", millega ässitas enese vastu üles niigi tema peale vihase vanausulise sugulaskonna.

Ja kohe algasid pahandused. Ljonka ema mõistis vististi juba teisel päeval pärast pulmi, millise ränga vea ta oli teinud. Kosilasi oli tal palju, valik suur, poleks maksnud minna tollele mustakulmulisele kasakaohvitserile.

Ka Aleksandra Sergejevna oli kasvanud kaupmehe perekonnas. Kuid milline vahe oli nende kahe perekonna vahel! Otsekui poleks nad elanud ühes ning samas linnas, ühel ning samal maal. Näis, nagu ei leiaks nad milleski ühist keelt.

Kodus oli elu alati lõbus, kärarikas ja elev. Seda alatist pidutsemist ei suutnud mürgitada isegi võõrasema, kes oli õel nagu võõrasemad ikka.

Šuurake sobis isegi võõrasemaga, kuna tal oli otse ingellik iseloom. Kosilased, kes peaaegu iga kuu tal kosjas käisid, polnud kaasavara peal väljas ega kütkestanud neid Šuura ilu, vaid ta iseloom. Gümnaasiumis jumaldati Šuurat, poesellid armusid temasse ja kinkisid talle hulga peale lillebukette. Šuura väikeses magamistoas ei jõudnud lilled kunagi närbuda.

Siit, sellest kaunilõhnalisest kasvuhoonest vaatas ta maailma ja talle näis, et see maailm on väga lihtne ja selge, et väga kerge ja lihtne on astuda selle sirgetel radadel.

Ja elu ei veeretanud sellal ta teele raskusi. Elu andis talle rohkem kui talle vaja oli ja laotas ta ette vaipu, mida mööda oli tõepoolest kerge, pehme ja vaikne astuda.

Oma andekusega Šuurake ei hiilanud, kuid lõpetas gümnaasiumi hõbemedaliga. Ta polnud kuulus oma iluga ega paistnud silma edevusega, kuid vallutas tõsiselt noormeeste südameid, nii et kaks üliõpilast ja üks suurkaupmees üheainsa suve jooksul Šuvalovi suvituskohas tema pärast kahevõitlust pidasid. Kuid ka siin, nagu kõikjal, kaitses saatus Šuurakest: nagu nimme lasksid kõik kolm mööda ega jätnud pattu Šuura hingele.

Elu oli lõbus, lõbusamat ei oska kujutledagi. Tantsud, ballid, heategevusõhtud, väljasõidud, asjaarmastajate etendused, piknikud, jälle tantsud, jälle piduõhtud... Pole ime, et Šuurakesel lõbutsemisest villand sai. Võib-olla selle poolest meeldiski talle Ivan Adrianovitš, arvult kahekümnes kosilane, et too ei sarnanenud teistega: ta ei osanud tantsida, ei teinud nalja, ei keerutanud sõnadega, vaid oli morn ja mõtlik. Pilvitul suvepäeval võib must pilvgi rõõmu teha. Aleksandra Sergejevna ei pidanud pikalt aru. Ja polnud enam aegagi pikemalt mõelda, sest mehelemineku oli käes ja lõputult ei tohtinud ka kosilastele korve anda.

Nii lahkuski ta isamajast ja asus mehe juurde elama. Ning — otsekui oleks uks ta selja taga kinni paugatanud. Sinna ukse taha jäid naer ja lilled, prantsuse kergesisulised komöödiad ja väljasõidud loodusse, lõbusad õhtud kerge veini ja tudengite teravmeelsustega.

Ta astus sellesse teistest erinevasse korterisse otsekui keldrisse, kus lõhnas seente ja kirjalaki järele, kus õiendas perenaisena mehe karm hoidja, kus isegi päikesepaistelisel päeval oli sünge ja nukker, kus pühakujudki olid kuidagi ebatavalised — õudsed, tumedad ja kollaste raevunud nägudega.

Ja mustast pilvest, mis oli teda ahvatanud oma jahedusega, raksatas nii äge äike säärase raske rahehooga, et Aleksandra Sergejevna polnud isegi raamatuist midagi selletaolist lugenud.

Mees, kellega ta enne pulmi polnud kümmet sõnagi vahetanud, ei muutunud temaga avameelseks ka pärast pulmi. Aleksandra Sergejevna koges üsna varsti, et ta mees on halb inimene: joodik, jõhkard ja despoot, mõnikord lausa metsaline.

Ta ei saanud mõelda teisiti, sest too inimene õpetas teda nutma. Kogu oma neiupõlves polnud ta valanud nii palju pisaraid kui esimese kuu kestel oma mehe majas.

Vaatamata oma vagasele iseloomule ei suutnud ta muganeda mehega, temaga ühist keelt leida. Teda segasid noorus ja kogenematus, kõige sagedamini aga lihtsalt hirm. Teinekord juhtus, et ta mehe juuresolekul ei saanud sõnagi suust. Ivan Adrianovitš aga, kes naist omal kombel armastas, ei suutnud uhkusest ja kangekaelsusest, kuid ka sellepärast, et ta mõnest ajast peale oli tõepoolest muutunud tooreks, õelaks ning julmaks, Aleksandra Sergejevnaga oma vahekorda selgitada.

Kuid kas see mees oli alati ja kõigega seesugune? Kas elu, keskkond ja joomakirg olid hävitanud temas kõik hea? Kas tõesti sellesse haiglasse hinge polnud jäänud midagi muud peale kalkuse ja julmuse? Mispärast siis Ljonka teda nii kuumalt armastas ja jumaldas?

Seda muidugi mitte. Selles suures, tugevas ja äpardustest kiusatud mehes oli palju niisugust, mille pärast isegi ta vaenlased ning pahasoovijad talle paljugi andeks andsid.

Ivan Adrianovitš oli aus. Vististi sellepärast ei suutnud ta kunagi äritsema õppida. Väiksemgi vale tekitas temas raevu. Olles ise vankumatult otsekohene, õiglane ja pillavalt heldekäeline, ei sallinud ta pisimatki valskuse, ihnuse või lömitamise avaldust.

Tal oli koolivend, kelle nimi oli Šarov. Nad sõbrustasid hulk aastaid. Ükskord seletas nokastanud Šarov, et ta kannab taskus alati kaht rahakotti, millest ühes on raha enda jaoks, teine aga on tühi, see on heade tuttavate jaoks seks puhuks, kui need temalt laenu paluvad. Ivan Adrianovitš kuulas ta ära, vaikis veidi ja ütles:

„Tead, vennas... Mine ära siit."

„Kuhu?" imestas Šarov.

Ivan Adrianovitš ei vastanud, tõusis ja lahkus toast.

Hämmeldunud Šarov istus veel veidi, jõi napsiklaasi tühjaks ja läks minema. Sellest saadik polnud nad kunagi enam kohtunud.

Ükskord, kui Ljonka alles päris väike oli, tulid nad isaga koos saunast. See juhtus hilissügisel, kui lumi oli juba maas. Fontankal Egiptuse silla juures astus nende juurde poolalasti, närustes riietes paljasjalgne poiss.

„Anna kopikas, teie kõrgeausus," palus poiss hammaste lõgisedes ja naeratas millegipärast. Ivan Adrianovitš vaatas nooruki tursunud sinakat nägu ja ühmas kurjalt:

„Tuleb tööd teha. Oled noor alles, et armuandi paluda."

„Mina, härra, tööd ei põlga," muigas noormees. „Sa anna mulle tööd."

„Oled vabrikust?"

„Olen kaubalaadija. Laadisime Gromovite juures viimase pargase tühjaks. Töö sai meil otsa."

Ljonka seisis isa kõrval ja vaatas hirmuga noormehe täiesti lillasid paljaid jalgu, mis hetkegi paigal püsimata puhtal valgel lumel kekslesid.

„Jõid saapad maha?" küsis isa.

„Jõin," muigas noormees. „Tahtsin sooja saada."

„Tola oled sa. Satud Obuhhovskajale, seal tehakse sulle surnukambris sooja."

Nooruk seisis ikka veel nende kõrval. Ivan Adrianovitš pistis käe tasku. Selles oli ainult peenraha. Ta andis selle kõik noormehele ja hakkas minema. Jäi siis seisma ja vaatas tagasi. Poiss seisis samal kohal ja luges peo peal raha. Ta paljad õlad võbisesid hullusti.

„Hei, sina, lontrus!" hõikas Ivan Adrianovitš teda.

Noormees astus argselt lähemale.

„Säh, hoia," ütles Ivan Adrianovitš Ljonkale musta vahariidest kandekotti ulatades. Nööpis siis lahti oma uhiuue sinise taljes talvemantli, võttis selle seljast ja heitis töötu noormehe paljastele õlgadele.

„Isand . . . teed nalja või?" hüüdis too.

„Hea küll, mine nüüd," ütles Ivan Adrianovitš vihaselt. „Kui maha jood, oled tobu. Muide — sinu oma asi."

Kodus ema, toatüdruk ja hoidja kohkusid ning ahhetasid. Ljonka aga käis kogu päeva õnnelikuna ringi. Ta ei mõistnud ise ka, mispärast tal nii hea oli olla, kuid terve päeva võitles ta sooviga isa juurde minna, talle kaela langeda, teda kõvasti suudelda ja öelda talle, kui kuumalt ta teda armastab. Kuid ta ei teinud seda, ei suutnud ega julgenud teha.

Kas isa teda armastas? Kas ta üldse armastas kedagi oma lähedastest — naist, ema, oma sõpru? Sellele küsimusele ei oleks poiss suutnud vastata. Kuid et isa oli võimeline suureks ning sügavaks armastuseks, seda Ljonka teadis.

Tal oli oma elus sügav, meeltliigutav ja õrn kiindumus.

Isa hoidja Lizaveta oli surnud kaks aastat varem, kui Ljonka ilmale tuli. Ljonka teadis, et see naine, kelle kohta

keegi, peale isa, head sõna ei lausunud, oli Ivan Adrianovitši hoidnud ja üles kasvatanud. See, et isa teda oli armastanud ja edasi armastas, oli kõnelematagi selge, sest seda oli tunda kõiges, mis majas tehti. Lõunaks keedeti tatraputru nii, „nagu hoidja Lizaveta seda oli keetnud". Soolati seeni ja tehti õunu sisse ikka „hoidja kombel". Talveks pandi akende vahele vati asemel sammalt — kah nii „nagu hoidja Lizaveta ajal".

Selle naise päevapilti majas ei olnud, Ljonka polnud teda kunagi näinud ega võinudki näha, aga millegipärast seisis ta kuju siiamaani tal silme ees: niisugune pikk, sirge, uhke näoga nagu bojaarinna, ilus ja rohkem isa moodi kui vanaema.

Ljonkale meenus talvepäev, mil isa tuli lastetuppa, seisis end kikivarvul õõtsutades veidi aega ja küsis:

„Mida sa teed?"

„Niisama . . . ei midagi," pomises Ljonka. „Vaatan pilte."

„Pane end riidesse . . . sõidame."

Ljonka imestas ja tal oli hea meel. Isa võttis teda harva kuhugi kaasa.

„Kuhu?" küsis ta.

„Kalmistule."

Ljonka imestas veel rohkem. Isa polnud kunagi käinud kirikus ega kalmistul omaste haudadel.

Voorimehesaani istudes käskis isa lühidalt:

„Gromovskajale."

„Oijah, härra. See ju kole kauge! Tagasisõitjat sealt ka ei saa. Poolerublase ehk annate!"

„Hea küll. Lase käia!"

Ljonkal oli hästi meeles see pehme talvepäev, Peterburi aguli tänavad, vabrikukorstnad ja vedurite huiked Varssavi teel.

Nad ekslesid isaga hulk aega kalmistu lummemattunud radadel. Vanausuliste laiadel, kaheksa otsaga ristidel istusid mustad hakid. Leedripuupõõsastes vidistasid mingid väikesed linnud. Lumi lõhnas hästi, vaikusest ja inimtühjusest kippus süda seisma jääma.

Isa jäi seisma ja võttis mütsi peast. Malmtara taga oli väike must mälestusmärk. Selle otsas väike kullatud rist, risti all härmast valgel rahnul kaks sõna:

„HOIDJALE VANJALT"

Ka Ljonka tiris oma kõrvikmütsi peast ja vaatas viltu isa poole. Ta ei tundnud isa enam ära. Kui mahe, armas, hea ning noorenenud nägu tal oli! Niisugusena oli ta näinud isa vist üksainus kord — ajakirjas „Loodus ja inimesed". Ning äkki märkas ta hirmuga, et seda nägu mööda voolavad pisarad. Ljonkal endal hakkasid huuled värisema.

„Noh, läki, poja," ütles Ivan Adrianovitš, lõi kergelt risti ette ja pani oma karakullmütsi pähe.

See talvist päikest ja veebruarilume helendust täis päev, mis nii toredasti ning häirimatult oli alanud, jäi Ljonkale meelde ka veel sellepärast, et ta lõppes koledasti, metsikult ning näotult.

Kalmistult sõideti kodu poole. Isa oli lõbusas tujus, naljatas voorimehega ja nimetas teda oma nimekaimuks (sest Peterburis kutsuti tol ajal kõiki sõiduvoorimehi „Vankadeks"). Poolel teel mõtles isa äkki ümber ja käskis sõita mitte Kolomnasse, vaid hoopis teise linnaäärde Suurele Konjušennajale Gvardeiski majandusühisuse kaubamaja juurde.

Siin lonkisid nad Ljonkaga hulk aega mööda osakondi ja majakorruseid. Isa valis endale lipsu ja kraenööpe, ostis emale lõhnaõli ja lastele väikesi pudelikestega sarnanevaid veeremängunuiasid.

Siis mindi nende ostudega restorani, mis asus siinsamas kaubamaja ühel korrusel.

Ljonka polnud kunagi veel restoranis käinud. Teda imestas ja huvitas siin kõik. Nii nudiks põetud juustega kelnerid, kes kandsid musti frakke nagu kino meesiludused, kui ka uushõbedast lauanõude sära ja restorani köögi erilised teravad lõhnad koos sigarivingu ja viinalehaga.

Isa tellis lõuna — madruseborši ja böfstrooganovi. Ljonka jõi puuviljajooki väikesest pudelist, mis meenutas veeremängunuiakest, isa võttis pihlakanapsi. Ljonkal oli neist asjust juba aimu ning ta nägi, et isa tellis liiga palju pihlakaviina — terve pika kandilise pudeli, mis meenutas katoliku kiriku kellatorni.

Isa jäi külma käest tulles ruttu purju. Ta heitis algul nalja ja naeris Ljonka üle, kuid siis äkki süngestus. Mahedast ning heasüdamlikust ilmest ta näos polnud enam jälgegi. Ta tühjendas klaasi klaasi järel, hammustas rukkileiba peale, mõtles millegi üle ja vaikis.

Ljonka ei märganudki, millal kõrvallauda oli asunud ohvitseride seltskond. Need olid noored toredat mundrit kandvad ratsakaardiväelased.

Ohvitserid jõid šampanjat, lõid klaase kokku ja lasksid üksteist elada.

Üks heledate kikkikeeratud vurrukestega nooruke ohvitser tõusis, pokaal käes, püsti ja hüüdis valjusti üle kogu restorani:

„Härrased! Keiser-majesteedi terviseks!"

Ivan Adrianovitš, kes samal ajal täisvalatud napsiklaasi käes hoidis, pöördus toolil, vidutas silmi ja vaatas pilkaval ilmel noort kaardiväelast. Seejuures köhatas või ümahtas ta ülearu valjusti. Kõik ümberringi tõusid üksteise järel püsti, ainult isa üksi jäi istuma. Veel enam — ta ei mõtelnudki kokku juua, vaid pani napsiklaasi lauale ja nihutas selle koguni keset lauda.

„Kuulge teie . . . austatud härra!" hüüdis ohvitser. „Kas te siis ei kuule?"

„Mis? Kas räägite minuga?" küsis Ivan Adrianovitš. Ljonkal võttis südame alt külmaks, sest ta nägi isa silmis süttimas talle tuttavat metsikut tulukest.

„Isake . . . isake . . . pole vaja, palun," pomises ta.

„Ma küsin teilt: kas te ei kuule, missuguse isiku terviseks juuakse?" ägestus kaardiväelane.

„Mis isiku?" imestas Ivan Adrianovitš teeseldult.

Kõrvallauast krapsas püsti teine ohvitser.

„Lurjus! Erakas! Silmapilk püsti tõusta!" käratas ta Ivan Adrianovitši juurde sööstes.

Ivan Adrianovitš lükkas tooli kolinal eemale.

„Olge lahke . . . võtke sedamaid oma sõnad tagasi," lausus ta kuidagi väga tasase, ent kurjakuulutava häälega.

Ljonka pigistas silmad kinni. Ta jõudis veel näha, kuidas ohvitser lüüa tahtis ja isa ta käe kinni püüdis . . . Mis edasi juhtus, seda ta hästi ei mäleta. Mitu meest kargasid isa kallale. Ljonka nägi, kuidas Ivan Adrianovitš toolilt raske veeremängunuiade paki kahmas ja selle pea kohale tõstis. Ta kuulis klirinat, raginat ja naisenuttu . . . Ninna tungis teravat lõhnaõli aroomi. Mõni hetk nägi ta isa nägu. Isa põsk ja oimukoht olid verised.

Poiss nuttis, viskles siia-sinna, haaras kellelgi kätest kinni . . .

Mis edasi juhtus ja kuidas nad koju said, seda ta ei mäletanud. Ähmaselt on meeles, et nad sõitsid voorimehega,

et isa teda embas ja nuttis ning et temast tuli lämmatavalt teravat viina ja hüatsindi lõhna. Vististi tuli see rüsinas purunenud lõhnaõlipudelist.

Öösel ei tulnud Ljonkal kaua und. Ta surus näo padjasse ja nuttis tasakesi, sest tal oli hale isast ja süda täis nende peale, kes isa olid peksnud.

Hulk aastaid hiljem, kui Ljonka oli suureks sirgunud, mõistis ta, missugune iselaadi inimene oli ta isa, kui palju head oli temas hävitanud, murdnud ja maha surunud selle keskkonna ja korra painajalikkus, milles ta oli üles kasvanud ja elas.

Pärast seda juhtumit ei tulnud Ivan Adrianovitš mitu ööd koju. Kuhu ta sellal kadus, seda Ljonka ei saanudki teada. Muide, seda oli ka varem juhtunud. Juhtus ka hiljem. Isa oli sattunud joomahullustusse.

Ljonka oli viieaastane, kui ta ema haigeks jäi. See oli psüühiline haigestumine närvide pinnal. Haigus kestis kuus ja pool aastat.

Emal valutasid hambad ja keegi ei suutnud teda terveks ravida. Ükski arst ei osanud isegi diagnoosi määrata ja öelda, milles asi seisab. Ema kannatas, vaevles ja sõitis ühe kuulsuse juurest teise juurde. Vististi polnud terves Peterburis professorit, kelle vastuvõtul ta ei oleks käinud. Ta käis ära ka homöopaatide, hüpnotisööride ja psühhiaatrite juures. Palvetas. Annetas kloostrile. Käis palveränna-kul. Pöördus posijate poole. Seisis ööd läbi järjekorras mingi erukindrali juures. Käis ära Izmailovski kasarmute kojamehe juures, kes tasuta tohterdas kõiki soovijaid lausumise ja kanasõnnikuga.

Abi ei saanud ta kelleltki — ei kojamehelt, kindralilt ega professor Bechterevilt, sest keegi neist ei teadnud, et ta haigestumise põhjuseks olid äpardunud perekonnaelu ja lahkhelid mehega.

Ainult üks arstim leevendas pisut valu, see oli kibe rohekas pulber, mis lõhnas maikellukese ja küüslaugu järele. See lõhn käis Ljonkaga kogu lapsepõlve kaasas.

Kurb, nutetud silmadega ema, must side põse ümber — see oli Ljonka esimene mälestus lapsepõlvest. Ema istub avatud klaveri ees. Ning ta head käed lebavad klahvidel.

Lapsed elasid eraldi, lastetoas, kuid ka sinna ulatusid köögitüdrukute ja hoidjate kaudu jutud ning kuuldused

lahkhelidest vanemate vahel. Ljonka ise hakkas õige vara taipama, et isa ja ema elavad halvasti. Ta nägi seda. Ta märkas, kuidas ema patjade vahele puges ja nuttis. Ta nägi, kuidas isa raevust moondunud näoga palitut selga pani, kusjuures ta käed varrukaisse ei sattunud, kuidas ta uksest välja tormas ja paraadukse kinni prahvatas. Tagasi tuli ta alles pärast keskööd. Paukusid pudelikorgid, klirisesid toidunõud. Ema laulis nutuselt väriseva häälega: „Siis kui postipoisi ametit ma pidasin."

Teinekord tuli ka emal kodust põgeneda. Seda juhtus siis, kui isa eriti palju oli joonud. Ema ei suutnud mõnikord öösel enam välja kannatada, saatis toatüdruku voorimehe järele, jättis lastega hüvasti ja sõitis ära õe või võõrasema juurde.

Juhtus ka seda, et lapsed jäid mitmeks päevaks üksi teenijatega, kuna isa ja ema sõitsid ära ja elasid kumbki eraldi korteris.

Siis hakkasid nad jälle koos elama. Sõlmiti rahu. Tormile järgnes vaikus. Mõnikord kestis see vaikus nädalaid, isegi kuid. Siis algas elu nagu teistelgi. Tegeldi majapidamisega. Võeti vastu külalisi. Käidi ise külas. Aeti asju. Kasvatati lapsi. Külastati teatreid.

Õrnuse ja kahetsuse hetkil laenas isa raha ja ostis emale mingi haruldase kingi, kas briljantprossi, kõrvarõngad või sooblinahast muhvi.

Kuid peaaegu alati kukkus nii välja, et juba kuu aja pärast rändas see briljantpross või muhv pandimajja, panditu eest saadud raha aga pudenes Petrogradi restoraniomanike, veinikaupmeeste ja petiskaardimängijate taskuisse.

Vaherahu lõppes. Jälle algas sõda.

Isa jättis oma äriasjad lohakile. Ta sattus võlgadesse. Ja ikkagi jõi, jõi vahetpidamata.

Ikka sagedamini ja sagedamini tuli juttu lahutusest. Asi läks niikaugele, et juba jaotati varandust. Jagati lapsi.

Kuid jagamisest ei tulnud midagi välja. Oleks olnud kaks või neli last, mis siis viga. Aga kolme last pole võimalik jäägita kahele jagada. Kumbki neist, kas isa või ema, peab jääma ühe lapsega.

Neid jutte aeti Ljonka kuuldes. Ta kuulas hirmuga neid tülitsemisi ja lõputuid vaidlusi, mis pidid otsustama tema saatuse. Ta armastas ühtviisi nii ema kui isa ja ei tahtnud ilma jääda ühest kui teisest. Kuid õnneks selgus, et isa ka ei tahtnud lahutust. Ta ei andnud emale raha. Aga emal

endal polnud midagi oma. Kaasavara oli ära elatud. Ja ema ei osanud mingit tööd teha. Vahest ainult klaverit mängida ja kanvaal ristpistes välja õmmelda.

Ema rabeles, otsis väljapääsu.

Ta hakkas majapidamises kokku hoidma, ütles üles köögitüdrukule, proovis õmmelda, toitu valmistada. Teenistuse ja tööala otsingul hakkas ta äkki heast-paremast kingsepaametit õppima. Tema väikesesse hubasesse magamistuppa, kus oli ilus siidpolstriga mööbel, pehmed tumbad, pähklipuuraamiga trümoo ja roosad portjäärid, ilmusid imelikud riistad: väikesed haamrid, naasklid, kruustangid, puutikud, pigitraat . . . Siis kadusid need kõik jälle sama ootamatult, nagu nad olid ilmunudki.

Ema käis kursustel, õppis, luges raamatuid.

Kuid isa oli selle vastu. Ta loopis raamatud aknast välja. Temas tõstis pead oma raskolnikutest esivanemate vaim. Naisterahval ei kõlba tegelda teadusega. Lapsed, majapidamine ja kirik — see on naistele määratud maailm, mujale nad ärgu nina toppigu.

Ema proovis leppida sellega. Ta palvetas ööd läbi pühakujude ees ripplampide valgel. Seisis ümberkaudsetes kirikutes pikka aega kauakestvatel õhtustel ja hommikustel jumalateenistustel. Ta hambad aga valutasid endiselt. Must side ei kadunud ta kõhnalt, aukuvajunud näolt. Ning endist viisi tuli temalt, kui ta vastu ööd lapsi suudles, küüslaugu ja maikellukese lõhna.

Ljonka elu läks samal ajal oma rada.

Ta ei elanud hoopiski nii, nagu pidanuks elama temavanune ja tema olukorras poiss. Seepärast ei sarnanenud ta sugugi teiste lastega.

Lugema õppis ta väga vara. Ta astus isa juurde, kortsutas kulmu ja ütles:

„Isake, ostke mulle tähed!"

Isa hakkas naerma, kuid lubas osta. Järgmisel päeval oli ta kuskilt saanud mustad väljalõigatud tähed, mida tarvitatakse müürilehtede ja seinakuulutuste trükkimiseks. Need tähed kleebiti lastetuppa Ljonka voodipeatsi kohta seinale. Järgmisel hommikul oli Ljonkal juba kogu tähestik selge. Mõne päeva pärast hoidjaga jalutades veeris ta juba silte: „õlu ja vähid", „aedvili", „pagariäri", „apteek", „jaoskond".

Raamatuid oli tal palju. Ainukese lasteraamatu, mis

kätte sattus, luges ta kuu ajaga kapsaks. Raamatu pealkiri oli „Jutustus Gošast Pikk-käest". Mõned sõnad selles raamatus oli isa tindiga katnud; kuna Ljonka oli uudishimulik, siis luges ta läbi tindi paistvad trükitähed ära. Läbi olid kriipsutatud sõnad „loll" ja „lollakas" — kõige delikaatsemad sõnad, mida isa purjus peaga tarvitas.

Isa kabinetis oli suur raamatukapp. Selle klaasuste tagant vaatasid vastu ahvatlevad nahkköites raamatuseljad. Ljonka vaatas juba ammu ihalusega seda keelatud vara. Ükskord, kui isa äriasjus mõneks päevaks Schlüsselburgi sõitis, hiilis ta kabinetti, otsis võtmed välja ja avas kapi. Teda tabas hirmus pettumus. Paksud nahkköites raamatud olid kirjutatud slaavi keeles, mida Ljonka ei osanud. Need olid päranduse teel isa omaks saanud lahkusuliste raamatud, mida isa kunagi polnud lugenud ja mis täitsid kabinetis nii-öelda mööbli aset.

Kuid sealsamas kapis sattus ta tervele virnale õhukestele sinakashalli ümbrispaberiga raamatutele. Need olid Mark Twaini ja Charles Dickensi koguteosed, ajakirja „Loodus ja inimesed" tasuta kaasanded. Neid raamatuid polnud keegi lugenud, ainult „Tom Sawyer" oli poolest saadik lahti lõigatud. Ljonka viis need raamatud lastetuppa ja luges neid isa äraolekul salajas. Ta ei julgenud raamatuid lahti lõigata ja proovis lugeda niisama. Hirmuga, et ta oma silmanägemise ära rikub ja kaela kõveraks koogutab, luges ta niiviisi läbi Dickensi „Jutustuse kahest linnast". Kuid „David Copperfieldi" lugedes lõi käega, käis tõi söögitoast noa ja poole tunni jooksul olid terve Dickens ja Twain lahti lõigatud. Pärast seda värises ta karistuse ootel hulk aega. Kuid isa ei märganud raamatute kadumist. Ka ei märganud ta muutust, mis raamatutega pärast kappi tagasipanemist oli juhtunud. Tõenäoliselt polnud tal nende olemasolu üldse meeles.

Esimestena sattusid Ljonkale kätte head raamatud. Edasi aga luges ta ilma valikuta, mis kätte juhtus. Vähehaaval luges Ljonka läbi peaaegu kõik raamatud, mida ema sel ajal luges. Nii et kui ta kaheksa-aastasena ettevalmistusklassi astus, oli ta tutvunud mitte üksnes Dostojevski, Turgenevi ja Maupassant'iga, vaid ka niisuguste kirjanikkudega nagu Merežkovski, Pissemski, Amfiteatrov ja Leonid Andrejev.

Ta luges palju, õhinaga. Tagaselja kutsusid vend ja õde teda raamatukoiks.

Kuid pai laps polnud Ljonka kunagi olnud. Iseloom oli tal säärane, et üle kahe kuu ei pidanud majas vastu ükski lastepreili. Ükskõik, kus Ljonka oli või kuhu läks, alati juhtus temaga midagi: kord murdis kaupluses katki hapra hinnalise asja, mille eest emal tuli oma taskust maksta, teinekord suvituskohas kukkus lubjaauku, eksis metsas ära või lõi naabrite lilleklumbil klaaskuulid katki.

Esikpojana ja isa-ema lemmikuna näitas ta juba mähkmeis oma iseloomu, mis leiti olevat „väljakannatamatu", „hirmus" ja „despootlik", kõige sagedamini aga „isa oma".

Tema kangekaelsus kohutas isegi isa. Emast ei maksa rääkidagi. Kui Ljonkal jälle „pöörane tuju" peale tuli, jooksis ema magamistuppa, pani ukse lukku ja puhkes pead padja sisse surudes nutma.

Eriti raskeks läks emal siis, kui isa lõplikult pere maha jättis ning kõik kolm — Ljonka, Vasja ja Ljalja ema hoolde jättis. Mehest lahku jäänud Aleksandra Sergejevna ei tundnud end vabana. Tema tervis ei paranenud. Rahast oli alati puudus. Ja siin oli kasvamas veel ülekäteläinud, metsik ja taltsutamatu Ljonka . . . Iga päevaga ilmnes Ljonkas üha enam isa iseloom. Aina sagedamini ohkis äravaevatud, meeltheitev ema:

„Issand on mind karistanud teise Ivan Adrianovitšiga!"

II peatükk

Ljonka magas juba ammu. Ja pisarad kuivasid ta mornil sarnakal näol.

Läbi mustade, lund täissadanud trellide vaatas ruumi sisse külm Petrogradi kuu. Oli vaikne. Ainult hiired nagistasid ja tuul klõbistas suures, ammu aega kütmata raudahjus.

Kui palju kordi oli Ljonkal tulnud sedaviisi kägaras, räbalat sõduririidest joppi peale tõmmates ööbida kitsastel puupinkidel raudteetšekaas, miilitsajaoskondades, valvepunkti putkades ja komandantuurides!

Juba ammu oli ta jätnud hüvasti pehmete sulgkottide, lühikeste pükste ja madrusepluusidega. Kui kauge see kõik oli! Kui vähe küll sarnanes too räpane närutavais riietes poiss reaalkooli esimese klassi puhtakese õpilasega, kes luges nädalaajakirja „Südamlik sõna", õppis piibli-

lugu, sõitis koos emaga külla, kraapsas jalga ning suudles tädikeste käsi.

Kas ei lahuta teda terve igavik sellest mälestusväärsest päevast, mil neile tuli külla hoidja, kes enam ei teeninud nende majas, kes polnud enam hoidja, vaid oli nüüd „endine hoidja"; ta tuli nutuse näoga, tegi lahti tähnilises sitsriides kompsu, milles olid pähklid ja rohelised pooltoored ploomid, kummardas ning ütles:

„Võta, Ljonka, see külakostiks orbunule."

Ljonka ei saanud korrapealt aru, mis tähendab „külakostiks orbunule".

Alles hiljuti oli ta ema etteütlemise järgi kirjutanud kirja isale, kes töötas Vladimiris küttepuude varumisel metsakaupmees Gromovi juures.

„Kallis isake," kirjutas ta. „Õnnitlen Teid Teie nimepäeva puhul ja soovin Teile kõike kõige paremat. Mina õpin hästi, vene keeles sain viis pluss. Me kõik oleme terved. Ootame Teid meile külla. Emake tervitab Teid ja soovib kõike head."

Ja nüüd räägitakse, et isa enam pole, et ta on surnud.

Ta suri kuskil kaugel võõrsil. Polnud matuseid, peiesid ega perekonnaleina. Ta sõitis ära ja ei tulnudki enam tagasi. Ljonka mõtles kaua, et see võib-olla oli eksitus, et kunagi kõliseb esikus uksekell, tema jookseb avama ja näeb aurupilves tuttavat, pisut kühmus kogu hallides pikkades vildikutes, lumises pihtkasukas helepruuni karvase siberi paslikuga, mille pealael hõbedane tupsuke.

Sügisel sai Ljonka ettevalmistuskooli teise klassi. See oli kolmas sõja-aasta. Sõda teda enam ei huvitanud ja Ljonkal polnud ammugi enam tahtmist rindele lipata. Sõja algul proovis ta seda teha: sättis end minekule, kuivatas leiba, tõi kasakakirstust välja mõõga ja nahast padrunitasku ning kirjutas isegi kodustele kirja valmis. Kuid oma põgenemisega ei jõudnud ta kuigi kaugele — mehike püüti teiselt trepipealselt kinni.

Nüüd oli koguni igav sõda mängida. Alles aasta tagasi kirjutas Ljonka luuletusi:

Pomm justkui taevast langes
ja siin nüüd lendab ta.
Oh vaene, vaene soldat,
sind võib see tabada.

Nüüd oli tal isegi häbi meenutada, et ta oli tegelnud niisuguse tühja asjaga. Kogu sügise kirjutas ta põnevusjutte ja suurt seiklusromaani, mille tegelasteks olid mustlased, mõrtsukad, salakaubavedajad ja detektiivid, romaanil oli salapärane ning kohutav pealkiri — „Päästmise pistoda". Kuid talv kujunes lõbusaks.

Esimese teate lähenevatest muudatustest tõi Ljonkale tema ristivend Serjoža Krõlov, hüüdnimega Pudel. Too poiss kuulus nende „vaeste" hulka, kellele kasakakirstust ja muudest kirstudest eriti ohtralt kantud esemeid kingiti. Pudeli ema — elatanud päevatööline Annuška — käis igiammust ajast peale nende kodus põrandaid pesemas ja koristamas. Ljonka vennaks aga peeti Serjožat sellepärast, et Aleksandra Sergejevna oli kunagi teda ristinud ja oli ka ta ristiema. Pudel oli Ljonkast poolteist aastat vanem ja peajao pikem, kuid oskas imekombel väga kaua kanda Ljonka pükse ja madrusepluuse. Need vanad riided, mis olid pesemisest kulunud ja luitunud, millel oli sinejutte kõige sobimatumatel kohtadel, istusid hästi kuivetu poisi seljas, kes ka ise näis Ljonkale kuidagi ärasolistatuna ja luitununa. Isegi ta kahvatus inetus näos tungisid esile sinised laigud. See ei takistanud Ljonkat Serjožat armastamast ja rõõmu tundmast, kui too ootamatult-aimamatult paarkolm korda aastas kustki kaugelt teiselt poolt Obvodnõi kanalit salapäraselt Vezenbergi tänavalt tema poole tuli.

Kunagi ammu, kui lapsed alles päris väikesed olid, tõi Annuška Serjoža kaasa ristiemale nimepäevaks õnne soovima. Poisid istusid terve päeva lastetoas aknalaual ja mängisid innuga teab kelle väljamõeldud mängu: tassisid kuskilt kokku rohupudeleid ja klaase ning kujutasid apteeki. Nad müüsid õhtuni kordamööda teineteisele salve, sinepiplaastreid ja kastoorõli, õhtul aga helises paraadukse kell ja hetke pärast kostis väikese Vasja rõõmuhüüe:

„Külalised tulid!"

Esikust juba kostis Ljonka lellepoegade ja täditütarde hääli ja naeru. Tuli mäng lõpetada. Serjoža, kes seni oli olnud lõbus ja elav, jäi vaikseks, nukraks, talle tulid pisarad silmi, vanaeide kombel pead kallutades lausus ta haledalt mingil laulval toonil:

„Tulevad külalised, lõhuvad kõik pudelid."

Sellest saadik jäigi talle hüüdnimeks Pudel.

Nüüd õppis Pudel juba neljaklassilise linnakooli teises

klassis, kandis vormimütsi, kõneles rämedavõitu häälega ja kui ta teretamisel Ljonkat suudles, tuli temalt mingit kangesti täiskasvanu ja väga tuttavat lõhna: nõnda oli kunagi lõhnanud isa kabinetis ja suvitajatevagunis, kus olid sildid „suitsetajatele".

Jõulu ajal oli Pudel Ljonka juures külas. Poisid mängisid, hullasid ja ronisid siis jalgupidi toolidele ning vaatasid hulk aega pildiajakirju. Ühes ajakirjas oli foto: Nikolai II autasustab rindel gruppi soldateid Georgi ristiga. Serjoža luges kirja pildi all, oli veidi aega vait, muigas siis ja ütles:

„Varsti on tal lõpp peal."

„Kellel?" ei saanud Ljonka aru.

„Näe sellel," vastas Pudel ja torkas näpuga üsna lugupidamatult tsaarile otse näkku.

„Mispärast lõpp?" jahmus Ljonka.

„Aga sellepärast . . ."

Pudeli kõhn nägu muutus tõsiseks, isegi kurjakuulutavaks.

„Tõota jumala nimel, et sa kellelegi ei räägi."

„Noh?"

„Mis noh? Sa ära nohhita, vaid tõota."

„Jumala nimel tõotada on patt," ütles Ljonka kõheldes.

„Noh, hea küll, võid tõotamata jätta. Ütle siis ausõna."

„Ausõna."

„Ei räägi mitte kellelegi?"

„Ei räägi mitte kellelegi."

„Ka ristiemale ei räägi?"

„Ka ristiemale mitte."

Siis vaatas Pudel ringi, ajas silmad pungi ja sosistas:

„Meie tsaarinna on spioon. Sa ei usu? Missugune? Aga vaat too — Aleksandra. Rasputini kaudu on ta kõik sõjasaladused oma sakslastele ära andnud."

„Aga tsaar?" kõristas Ljonka ja kahvatas teadmisest, missuguse kohutava saladuse ta enda teada oli võtnud.

„Tühja sellest tsaaristki on. Küll näed, varsti lendavad neil kõigil päkad püsti . . Ainult sina, Ljoša, vaata ette, et sa kellelegi ei piiksa!"

„Ei räägi ma kellelegi," pomises Ljonka.

Kuid Serjoža saladust polnud Ljonkal vaja kuigi kaua pidada. Veebruaris hakkasid linnas täristama kuulipildujad, lõid lehvima punased lipud ja lindid. Ljonka ellu tungis uus sõna — „revolutsioon".

Troonilt tõugatud tsaarist polnud tal kahju. Juba esimesel päeval kinnitas ta kooli minnes mütsi külge punase lindi.

Tsaari polnud enam, loodi uus valitsus, mida nimetati „ajutiseks", kuid Ljonka ja ta perekonna ellu ei toonud see kuigi suuri muudatusi.

Ema jooksis tunde andes ringi. Nagu varemgi tulid tema juurde õpilased — suuremalt jaolt väikesed tüdrukud suurte mustade pappkaantega „Muusika". Tütarlapsed õppisid lõputult heliredeleid ja harjutasid, segades õppimist, lugemist ja koolitööde ettevalmistamist. Ema hambad valutasid endiselt. Ning endiselt lõhnas tubades küüslaugust ja maikellukestest.

Linnas ja kogu maal ei vaikinud hetkekski värskelt puhuvad tuuled. Ljonka ei mõistnud muidugi ega suutnud mõista kõike, mis maailmas sündis. Ta polnud tollal veel üheksa-aastanegi. Nägi ainult, et veebruaris alanud lõbus elu laskmiste, lippude ning „Marseljeesi" ja „Varssavjanka" laulmisega jätkub. Miks lastakse, miks lauldakse, miks kisatakse ja punaste lippudega akende all käiakse — selles kõiges selgusele saada ta ei suutnud, kuigi kuulas kikkiskõrvu kõiki jutte ja luges ammu juba suure huviga ajalehti, mida sel aastal sigines nagu seeni pärast vihma. Ajalehtedel olid äärmiselt imelikud nimed. Anti välja ajalehte „Kopeika", mis maksis ainult ühe kopika. Oli olemas ajaleht „Must lipp". Ilmus isegi ajaleht, mille nimeks oli „Кузькина мать"[1].

Ajalehtedes ja täiskasvanute kõnelustes aina vilksatasid Ljonkale tundmatud sõnad, nagu „manifestatsioon", „miilits", „proletariaat", „oraator".

Suvel kuulis Ljonka esmakordselt sõna „bolševik".

Linnas käisid ettevalmistused Asutava Kogu valimiseks. Majaseinad, plangud, laternapostid, kuulutustahvlid ja väravad, ühe sõnaga kõik, kuhu sai kleepida paberilipaka, olid üleni täis kleebitud mitmesuguste parteide valimiseelseid plakateid. Parteisid oli nii palju, et paljudel täiskasvanutelgi, Ljonkast rääkimata, nõudis vaeva, et nende sihtides ja programmides selgusele jõuda. Ometi leidus üks partei, mis otsekohe, juba oma nimegi poolest võitis Ljonka südame. Seda tagasihoidlikku parteid, mis valimiseelsetes nimekirjades läks valimistele number 19 all,

[1] Кузькина мать — vulgaarne tähendus: „Me sulle näitame!"

nimetati „kasakate parteiks". Väga võimalik, et kusagil Doni ääres või Kubanis kasakastaniitsades olid sellel parteil juhid ja ägedad pooldajad, kuid kindel oli see, et kogu Petrogradis polnud tal tulisemat poolehoidjat ja kirglikumat propageerijat, kui oli seda too teise ettevalmistusklassi väikest kasvu sasipäine õpilane. Ljonkal oli võibolla meeles, et ta isa oli Siberi kasakapolgu ohvitser, võibolla etendas siin oma osa ka kasakakirstu veetlus; võib ka olla, et juba üksi sõna „kasakas", mis oli Ljonkale tuttav „Tarass Bulbast" või sellest, kui nad poistega „kasakaid-röövleid" mängisid, vallutas ja vaimustas teda... Olgu kuidas on, kuid poiss, kelle soontes polnud tilkagi kasakaverd, kuulutas end äkki omavoliliselt kasakaks ja kasakate partei liikmeks. Ise ta veel hääletada ei saanud, see-eest aga tegi kõik selleks, et suurendada „oma" partei poolt hääletajate arvu. Ta nurus kõiki täiskasvanuid anda hääled nimekirja number 19 poolt. Joonistas ise oma käega mõnikümmend väikest plakatit: „Hääletage kasakate partei number 19 poolt" — ja kinnitas need mehiselt, häbi ja argust maha surudes knopkade ja kummiaraabikuga naabermajade seintele ja plankudele. Avastanud, et kasakate parteil pole oma häälekandjat, kavatses ta hakata välja andma ajalehte „Kasakate elu", selle all „Kasakate partei number 19 häälekandja". Ta isegi riputas Fontankale Angliiski jalakäijate silla juurde üles kuulutuse, milles teadustati, et võetakse vastu tellimisi „Kasakate elule", „Kasakate partei number 19 häälekandjale". Kaks päeva pärast seda kuulatas ta südame värinal uksekella, oodates tellijate tormijooksu. Kuid tema õnneks tellijaid millegipärast ei tulnud.

Ükskord astus Ljonka „pimetuppa", kus elas Stjoša, kes juba teist aastat teenis Aleksandra Sergejevna juures „toa- ja köögitüdrukuna".

Stjoša istus voodil ja nõelus sukka.

„Stjoša, ütelge, palun, kas te Asutava Kogu valimistele lähete?" küsis Ljonka.

„Mis siis... Miks mitte? Lähen," hakkas Stjoša naerma. „Kõik lähevad ja ka mina lähen."

„Aga kelle poolt te hääletate?"

„See, Ljošake, on minu asi. Seda ei küsita. See on valija saladus."

„Tahate, ma ütlen, kelle poolt te peate hääletama?" ütles Ljonka. Ta vaatas ringi ja sosistas: „Te andke oma hääl number üheksateistkümnendale, kasakate parteile."

„Või nii," muigas Stjoša, vaatas ringi ja sosistas samuti saladuslikult: „Aga mis siis, kui ma neljanda poolt hääletan?"

„Missugune see neljas on?"

„Te ei tea? Seda nimetatakse bolševikkude parteiks."

„Kuidas? Bolševikkude? Missuguste bolševikkude parteiks?"

„Just niisuguste. Kas te pole kuulnud? See on meie partei. Tööliste oma."

Stjoša tõmbas voodi alt välja oma maalt kaasatoodud väikese kirstu, milles ta hoidis kogu oma kasinat vara — sitskleite, rätte, kingi, pumatipurke ning tühje kompveki-, pastilaa- ja marmelaadikarpe —, tuustis selles veidi ja tõi välja neljaks kokkukeeratud plakati, millel oli kujutatud laiaõlgset vurrudega meest musta sonimütsiga; mees hoidis ülestõstetud tugevate lihastega käes valget ümbrikku, mille peal oli „Nr. 4".

„Oi, kui kahju, et ma oma plakatitele midagi ei joonistanud," mõtles Ljonka. Ta kujutas ette, missuguse vahva vurrudega kasaka, pikk juuksetutt paljaksaetud pealael, piik käes, oleks võinud plakatile joonistada. Kuid nüüd oli see juba hilja.

Stjoša pillas oma asju tagasi pannes mingi päevapildi põrandale. Ljonka võttis selle üles. Paksul, murdunud nurkadega koltunud üsna suurel „kabinetformaadis" fotokaardil oli pikk vurrudega mees, must suurt pirukat meenutav lambanahkne müts peas ja samasugusest lambanahast kraega, kõvasti kinninööbitud talvepalitu seljas.

„Kes see on?" küsis Ljonka.

„See on mu vend, Ljošake," vastas Stjoša naeratades.

„Teil on siis vend ka?" imestas Ljonka.

„On, lapsuke."

„Aga kus ta on?"

Stjoša ohkas.

„Kaugel, Ljošake. Enne sõda elas ta kuus aastat Sormovos, töötas veduritehases. Nüüd on ta sõjas, rindel."

Millegipärast sarnanes too mees päevapildil töölisega plakatil, sest tal olid samasugused vurrud ja niisamasugused tugevad laiad õlad.

„On ta ka bolševik?" küsis Ljonka.

Stjoša ei vastanud.

Ljonka vaatas veel kord päevapilti ja siis Stjošat.

„Te pole sarnased," ütles ta.

„Säh sulle," solvus tüdruk ja võttis Ljonka käest päevapildi ära. „Me oleme väga sarnased. Ainult see, et mul pole vurrusid..."

Valimiseelne võitlus, millesse Ljonka sedaviisi ootamatult lülitus, kiskus ta eemale tegevusest, mis vastas rohkem tema eale ja olukorrale. Sügisel pidi ta sooritama reaalkooli sisseastumiseksami. Ta valmistus suure rutuga kuidagi eksamiks, jäi südasuvel läkaköhasse ja lamas üle kuu aja voodis. Mis ime siis, et Ljonka ei tundnud ennast kuigi kindlana, kui jõudis kätte aeg minna Petrogradi II Reaalkooli süngesse kroonuhoonesse. Vene keelt ja piiblilugu teadis ta paremini, kartis aga kõige rohkem aritmeetikat. Kuid just siin selles vastumeelses õppeaines ootas teda triumf, mida ta ei osanud ette aimatagi.

Väikest kasvu siisikesega sarnanev mees (hiljem selgus, et ta liignimi on Tšižov, hüüdnimi aga Tšiž) näppis oma kikkhabet, vaatas läbi kuldraamidega prillide kavalalt poisile otsa ja ütles:

„Noh, noormees. Astuge aga ligemale. Võtke käed taskust välja. Nii. Ütelge, kumb on raskem — kas puud heina või puud rauda?"

Ljonka oli õnneks kunagi seda naljaküsimust kuulnud. Aga kuidas teda lahendada, selle oli ta unustanud.

„Raud on muidugi raskem," mõtles ta. „Kuid see siin on mingi altvedamine, kahtlase nõksuga küsimus."

Soovides eksamineerijat kavalusega üle trumbata, pidi ta juba vastama: „Puud heina on muidugi raskem." Kuid heitis pilgu Tšižikule, kes oma hõredat habet näperdades vaatas teda itsitaval ilmel, peatas pilgu ta vormifraki läikival nööbil, sai end õigel ajal pidama ja vastas kähiseva häälega sõduri kombel valjusti:

„Puud jääb ikka puudaks."

„Tubli poiss. Taipad," kiskus Tšiž näo naerule, paljastades suitsetamisest kollaseid hambaid. „Võid minna. Eksam on antud."

Kui Ljonka järgmisel hommikul koos emaga reaalkooli ukse ette jõudis, nägi ta esimesse klassi vastuvõtueksamid

sooritanute nimestikus oma nime teisel kohal. Hiljem kuulis ta, et Tšiž andvat sisseastumiseksamil selle ülesande peaaegu kõigile. Ja isegi kõige andekamad ning taibukamad vastavat harva sellele õigesti. Kus sa siin tõepoolest taipad, et hein ja raud kaaluvad ühepalju, kui sel hetkel su põlved värisevad, kui su silme ees välguvad kohutavalt eksamineerija prillid ning säravad nööbid ja ordenid ta paraadmundril, kui tunned end nii väikese ning abituna selles kõrgete kroonuakendega suures saalis, kus seinal ripub tühi kullatud raam, milles alles hiljuti seisis terves pikkuses kogu Venemaa kasvult mannetu ainuvalitseja keiser majesteet Nikolai II.

Esimesel septembril pani Ljonka uhiuue musta sineli selga, musta punakaskollase kandiga vormimütsi pähe, tõmbas ümber nahkvöö, mille uushõbedast pandlale olid sisse pressitud tähed „2ПРУ" ja läks kooli, algul palvusele, siis esimesse tundi.

Tal on halvasti meeles, kuidas ja mida talle reaalkoolis õpetati. Meenub väike hämar klassiruum, kõrge kollane õpetaja kateeder, pinginaaber raamatukaupmees Tuzovi poeg, keda õpetajad millegipärast kutsusid Tuzov teiseks; nooruslik ning ilus preester-usuõpetaja, kes pea igas lauses tarvitas sõnu „muidugi" ja „nii-öelda"; kirjanduse õpetaja Bodrov, keda aupaklikult kutsuti kirjanikuks, kuna Bodrov oli koostanud raamatu „Vanasõnade ja kõnekäändude kogumik"; inspektor Tšiž ja direktor Dub . . . Kuidas ta klassis tundi vastas või tahvli juures seisis, seda Ljonka enam ei mäletanud. Palju paremini olid tal meeles vahetunnid. Vahetunde oli kuidagi nagu rohkem kui tunde. Talle on jäänud meelde kooli pikad koridorid, mida mööda hurraa karjudes tormasid nooremate klasside õpilased; meenus ruumikas käimla, kus tubakasuitsu pilvedes hommikust kuni tundide lõpuni kisasid vanemate klasside realistid.

Vaidlesid, sõimlesid, läksid peaaegu käsitsi kokku. Aina kostis:

„Bolševikud . . . Menševikud . . . Esseerid . . . Rahu ilma anneksioonide ja kontributsioonita . . . Reeturid . . . Kaitsepoliitika pooldajad . . . Üles tuleks teid puua! . . ."

Ljonka ei saa küll millestki aru, kuid seisab ja kuulab, ehkki tal süda juba ammu on paberossisuitsust paha ja pea käib ringi.

Uks paiskub lahti ja käimlasse tungib veel üks trobikond realiste. Masinaga paljaksaetud suure peaga viienda klassi poiss Dembo, väiksemate lemmik, hüppab üles kõige kõrgemale kohale, vehib nagu miitingu kõnemees kätega ja röögib oma noore bassihäälega kõiki teisi hääli mattes:

„Seltsimehed, tähelepanu! Saksamaa tungib meile kallale! Korraldagem sel puhul koosolek . . ."

Ta tiriti naeru lagistades „tribüünilt" maha, algas madin.

Kell oli ammu helisenud, kuid tundi ei rutanud keegi. Ljonkale näis, et vanemate klasside õpilased üldse ei õpi. Millal sa ka käimlasse ei tulnud, alati olid nad siin, kisasid ja vaidlesid ühtejärge.

Need vaidlused ja madistamised jätkusid ka tänaval. Kõige huvitavamad olid siin kaklused gümnasistidega, kroonu poeglastegümnaasiumi kasvandikega, kelle kool asus nende kõrval ühel naabertänaval. Gümnasistid olid realistide ammused, igipõlised vaenlased, realistid kutsusid neid põlastavalt „aristokraatideks", „hallivatimeesteks" ja „hiiresabadeks".

Lahinguid löödi igal Troitski prospektil Izmailovi polgu kasarmute ees, kus hommikuti marssisid kutsealused sõdatid ja õppisid mootorrattasõitu noored alamlipnikud autoroodust.

Ljonka tuli hilja koju. Ta möödus purustatud ning ärapõlenud politseijaoskonna hoonest, Ventseli saksa pagariärist, mille uste juures seisid hommikust õhtuni pikad naiste järjekorrad, kõndis mööda kinost „Sofia" ja Vassiljeva rohukauplusest, mille vaateakna peegelklaasist juhuslikud püssikuulid juba veebruaris olid läbi tunginud.

Kodus ikka üks ja seesama. Ema toast kostsid tüütud klaverihelid. Järjekordne patsidega tütarlaps harjutas ja õppis heliredelit. Ema lõi laisalt takti ja luges tüdinenud, väsinud häälega:

„Üks ja kaks ja kolm . . . Üks ja kaks ja kolm . . ."

Vasja ja Lalja mängisid lastetoas mustlasi. Taburettidest ja toolidest olid nad teinud furgooni, ema vana villase rätiku ette tõmmanud, peitnud end sinna hämarasse ja sõitsid ning rändasid „Hei, hei!" hõigates mööda stepiavarusi.

„Kah asjalised! Leidnud õige lõbustuse," mõtles Ljonka põlastavalt muiates. Ta astus oma laua juurde ja viskas ranitsa lauale. Peaks puhkama ja siis koolitöid tegema hakkama, kuid maailmas on huvitavamaid asju kui koolitundide ettevalmistamine. Raamatud! . . .

Ta istus õhtul küürus paksu raamatu taga, näpud kõrvadesse topitud, ja neelas ahnelt lehekülg lehekülje järel, poolest ei saanud ta aru või mõistis omamoodi, hoidis õudusest ja vaimustusest hinge kinni, kugistas pisaraid ja kadus kogu oma olemusega sesse võõra fantaasia loodud maailma.

Vasja ja Ljalja olid ammugi mängimise lõpetanud ja seisid juba tükk aega Ljonka selja taga, vaatasid teineteise otsa, surusid näpud huultele ning kogusid julgust, valmistudes oma armastatumale koerustükile.

Neil oli hirm, kuid ka lõbus, nad tahtnuks, aga ei julgenud ka. Ning siis lõpuks puudutas üks neist või mõlemad korraga näpuotstega ettevaatlikult Ljonka kukalt. Ljonka krapsas püsti, otsekui oleks temasse elektrivool juhitud. Tema näost paistis raev. Vasja ja Ljalja pistsid tulisi jalu plagama. Neil endilgi polnud enam hea meel sellest, et olid endile seda süütut nalja lubanud. Hetke pärast kostis lastetoast läbilõikavat kisa. Ema ja Stjoša jooksid tuppa ja nägid, kuidas kõik kolm põrandal uperpallitasid, Ljalja vingus, paksupõskne Vasja röökis bassihäälel ja kägises, pöörasest vihast näost roheline Ljonka lõõtsutas ägedasti.

Ljonka klassikaaslased, nagu suurem osa tolle aja lapsi, olid vaimustatud seiklus- ning detektiivkirjandusest. Loeti kapsaks „Nat Pinckertoni", „Nick Carteri" ja „Sherlock Holmesi" maitsetult kirevad väljaanded. Pärast veebruarirevolutsiooni sigines neid raamatukesi veel rohkem. Ljonka ei pidanud kunagi lugu tollest kopikalisest kollasest kirjandusest, kuigi proovis moele järele andes ka lugeda seiklusjutte. Teda tõmbas tõsisemate raamatute poole. Sel pinnal sai ta koolis sõbraks realist Volkoviga.

See oli kõhnuke kahvatu näoga ja tumedate silmadega poiss, loomult tõsine, sõnaaher, isegi kõrk. Ainsana klassis kandis ta kroonutužurka kalevise krae all valget linast. Juba esimesel koolipäeval tuli Volkov Ljonka juurde ja küsis:

„Meeldib sulle õppida?"

„Ei . . . mitte väga," vastas Ljonka ausalt.

„Aga sa andsid eksami ära teisena?"

„Mis siis sellest," ütles Ljonka.

„Tähendab oled andekas."

„Noh, mis nüüd nii . . . Mul lihtsalt vedas," vastas Ljonka malbelt ja jutustas talle ära loo heinte ja rauaga.

Volkov vaikis veidi, kortsutas peeni kulme ja ütles:

„Mina sooritasin eksami üheteistkümnendana. Ja olen ka õnnelik. Kui oleksin olnud esimene või teine, hõljuksin ma nüüd vist küll seitsmendas taevas."

Ljonkale millegipärast meeldis see „seitsmes taevas". Ta tegi aina sagedamini juttu Volkoviga. Selgus, et ka tema „ei või sallida" kollast kirjandust. Ta luges Plutarchost ja Topeliuse muinasjutte.

„Kes su isa on?" küsis Volkov ükskord.

„Mul pole isa," vastas Ljonka.

„Aga kes ta oli?"

Ljonkal oli millegipärast piinlik öelda, et ta isa suri äriteenijana.

„Ta oli ohvitser," ütles ta ja punastas ise, kuigi oli rääkinud õigust.

„Ja kes sinu isa on?" küsis ta viisakuse pärast. Millegipärast oli ta kindel, et Volkov vastab: vürst või parun. Kuid Volkov ütles, et ta isa on insener, tehnikakontori „Diisel" omanik.

„Tead mis?" ütles Volkov mõne päeva pärast. „Tule pühapäeval mulle külla. Ma juba rääkisin emaga. Ta lubas."

„Laadno, tulen," ütles Ljonka.

„Mitte „laadno", vaid „tore on"," parandas Volkov teda.

Ljonka teadis ise ka, et „laadno" pole ilus öelda. Nii olid koduõpetajannad ja ema teda kunagi õpetanud. Kuid reaalkoolis rääkisid kõik „laadno", see oli tabavam ja kuidagi poisikeselikum. Pealegi polnud sõnas „laadno" häälikut „r", mille tarvitamisest Ljonka igati hoidus.

„Tore on, tulen," kordas ta mornilt.

„Ma sõidan sulle järele."

„Laadno . . . tore on," läks Ljonka endaga segi.

Volkov meeldis talle, ühtlasi oli selles tõsises, mitte kunagi naeratavas poisis midagi niisugust, mis Ljonkat heidutas ja eemale tõukas. Volkovi juuresolekul Ljonka pisut häbenes ja pelgas.

Täiesti araks lõi ta siis, kui järgmisel pühapäeval uksekell helises, punapõskne Vasja lastetuppa tormas ja naerust lämbudes hüüdis:

„Ljoša . . . Ljoša . . . mingi härrakene küsib sinu järele!"

„Mis härrakene?" imestas Ljonka.

Kange naer ei lasknud Vasjat kõnelda.

„Seisab . . . seal . . . eestoas . . ."

Ljonka lõi raamatu kinni ja jooksis eestuppa.

Eestoas välisukse juures seisis Volkov.

Kuid milline oli see Volkov! Sineli asemel kandis ta halli raglaanlõikelist kevadpalitut. Hoidis käes kaabut ja jalutuskepikest. Palituhõlmad olid lahti, paistsid tärgeldatud krae, kaelaside ja pärlmutrist vestinööbid.

See polnud üheksa-aastane poisike, vaid džentelmen, dändi, pilt moelehest.

Ljonka jäi teda ammuli sui vahtima.

„Kas oled valmis?" küsis Volkov.

Ljonka noogutas vaikides pead. Vasja ja Ljalja trügisid ta selja taga ja olid haerust lämbumas.

„Mis jõnglased need on?" küsis Volkov.

Ljonka oli teinekord ise ka Vasjat ja Ljaljat jõnglasteks nimetanud, kuid siin ta millegipärast solvus.

„Need on mu vend ja õde," vastas ta kulmu kortsutades.

Aleksandra Sergejevna vaatas naeru pidades väikest härrakest.

„Kus te, kullake, elate?" küsis ta Volkovilt.

„Jekaterinenhofskil, armuline proua," vastas too.

„No see on kaugel. Mis number trammiga te sinna sõidate?"

„Trammiga?" imestas Volkov. „Ma ei sõida kunagi trammiga. Mind ootab ekipaaž."

„Ah teil on oma sõiduk?!"

„Jah, *madame*," vastas Volkov prantsuse keeles ja kraapsas jalga.

Ljonka polnud veel kunagi tundnud sellist ahistatust ja ummikut nagu seekord. Millegipärast hakkas tal äkki häbi emale, vennale ja õele silma vaadata. Tal oli isegi piinlik Volkovit sinatada.

Ta astus sineli nööpe kinni pannes Volkovi järel kitsast pimedast trepist alla, vastas tusaselt ja napisõnaliselt kaaslase küsimustele, ise aga mõtles: kas maksab sõita? parem ehk tagasi minna?

Tänaval värava juures ootas Volkovit uhke sõiduk. Peegelsiledaks klanitud kõrge ning sale inglise traavel, kelle jalgadele suurema elegantsi mõttes mähis ümber seotud, kraapis kärsitult kabjaga. Paks torukübaraga kutsar istus liikumatult pukis ja hoidis pingul siniseid ohje.

„Palun," ütles Volkov landoo ust lahti tõmmates.

Ljonkal oli tulnud sõita konkaga, trammiga, voorimehega. Ükskord varases lapseeas oli ta üüritõllas sõitnud tädipoja ristsetele. Kuid sõidust „isiklikus" ekipaažis, millel pole taga mingit numbriga silti, ei osanud ta üldse unistadagi. Ja nüüd, mil see käes oli, ei tundnud ta üldse rõõmu. Sõiduki pehmele nahkpolstrile istunud, jäi ta tusaselt üksisilmi kutsari hiiglalaia selga vahtima, kas vaikis või vastas napisõnaliselt, pannes imeks, kuidas võib Volkov kõnelda homseks ülesantud õppetükkidest, valest vastusest Jevtuševski ülesannetekogus, ilmast ja muudest argipäevastest asjadest. Talle aina näis, et nüüd-nüüd lööb Volkov oma moodsa raglaanpalitu hõlma lahti, võtab välja hõbedase portsigari ja paneb sigari suitsema.

Ent kalessis oli ikkagi väga mõnus sõita. Pehmed kummirehvid kiigutasid vetruvalt. Laia tagumikuga kutsar kärkis vägeval komandohäälel jalakäijatega:

„Eest ära! . . ."

Ning jalakäijad põikasid ehmunult kõrvale, vaatasid neile järele ja raputasid pori täispritsitud mantleid. Sõiduja veovoorimehed hoidsid oma setukaid tagasi ja lasksid „isikliku" nurinata läbi.

Sadovajal Krjukovi kanali juures seisis kaupluse ees sõiduteel salkkond naisi.

„Eest ära!" hüüdis kutsar.

Kuid naised ei jõudnud laiali joosta. Kalessi lakitud poritiib riivas kedagi. Naistesalgast kostsid vihased hääled:

„Hei, teie härrastevõsud! Ettevaatlikumalt!"

„Neetud pursuid!"

„Noh, naised, andke neile!"

„Küllalt sõidetud! Aitab! Teie aeg on läbi."

Kutsar ei kõssanudki. Kaless ei kiirustanud ja veeres pehmelt silla puukattele.

Miski kopsatas vastu sõiduki külge. Ljonka kergitas end ja vaatas tagasi.

Halli rätikuga naine, kes kiviga oli visanud, seisis, käsi üles tõstetud, ja hüüdis:

„Jajah! See olin mina! Väh e või? Küll saate veel . . . Nülgijad!"

„Anna takka!" hüüdis Volkov kutsarile. Ljonka kätt pigistades kähistas ta läbi hammaste:

„Matsid!"

„Ise oleme süüdi. Ei vabandanud isegi," mõtles Ljonka, kuid ei öelnud midagi.

Ta tundis ahistatust ja oli kõnevõimetu ka pärastpoole, kui nad sõitsid väikesesse asfalteeritud hoovi, mille keskel väikesest mängupurskkaevust paiskus üles jõuetu joake, kui ta Volkovi järel astus üles laiast marmortrepist, millele särama nühitud vaskpulgakestega oli kinnitatud pehme vaipriie, kui ehtne põskhabemega sukkades lakei, nagu mingi illustratsioon inglise lasteraamatust, kõrge paraadukse nende ees lahti lõi.

„Lähme minu poole," ütles Volkov sellal, kui toatüdruk, uhkeis rõivais nagu artist, aitas neil palituid seljast võtta. „Isal on äriline nõupidamine. Pärast esitlen sind temale."

Need sõnad hämmeldasid Ljonkat veel enam. Teda polnud kunagi veel esitletud võõrastele vanematele. Tal oli tunne, nagu oleks ta tulnud eksamile või koolidirektori juurde, mitte sõbrale külla. Ja tuba, kuhu Volkov ta viis, sarnanes tõepoolest rohkem küll direktori või koguni ministri kabinetiga kui üheksa-aastase poisi toaga. Kirjutuslaud pronksist garnituuriga. Hiiglasuured maast laeni ulatuvad kapid raamatutega. Pehme kohev põrandavaip. Kamin, mille ette laotatud leopardinahk.

„Kas see on sinu tuba?" küsis Ljonka, teadmata, mida öelda.

„Minu," vastas Volkov lihtsalt, hooplemata. „Mis me siis nüüd tegema hakkame? Tahad, ma näitan sulle oma mänguasju?"

Ta pani Ljonka vaibale istuma, tõi siis välja ja näitas talle niisuguseid rikkusi, mida Ljonka polnud isegi Kaubahoovis Doinikovi mänguasjade kaupluse vaateaknal näinud.

Ehtne aurumasin. Elektrirong, mis liikus rööbastel üle kogu toa. Pate kinoaparaat. „Montekristo" püss. Üleskeeratav ruudulise seelikuga šoti soldat; see ei liikunud ratastel, vaid kõndis üht pikka koiba teise ette tõstes ja sooritas seejuures veel võtte püssiga.

Ljonka vaatas tumma imestusega kõiki neid keerukaid ning kallihinnalisi mänguasju, ta ei suutnud ei rõõmustada ega imeks panna. Ta polnud isegi kade Volkovi peale.

Tundi paar istus Ljonka vaibal; mida kauem ta istus, seda rohkem hakkas ta tundma pakitsust südame all, nagu seda tuntakse igavas pikaleveninud koolitunnis. Ta juba kogus julgust ning tahtis öelda, et tal on aeg koju minna, kui uks avanes ja tuppa ei astunud, vaid hõljus siidkleidi kahisedes noor ilus naine, kes väga sarnanes Volkoviga, — niisamasugused õrnad näojooned ja peened mustad kulmud.

„Minu mamma," teatas Volkov uhkusega.

Ljonka hüppas püsti, kraapsas jalga, komistas aurumasina otsa, ja nähes oma nina ees peent kahvatut, küünte roosade mandliteradega kätt, surus huuled sellele haprale, tugevasti lõhnastatud käele ja nimetas oma perekonnanime.

„Väga rõõmustav," kudrutas madam Volkov. „Vovik rääkis mulle teist. Tundke, palun, meie juures ennast nagu kodus."

„Ja-ah! Kena küll — nagu kodus," mõtles Ljonka ohkega.

„Nüüd aga palun lõunale. Teid oodatakse."

„Ma ei taha," pomises Ljonka. „Tänan teid. Pean koju ruttama. Mul koolitööd tegemata."

„Ärge rutake. Küll jõuate. Vovik sõidutab teid koju . . . Koolitööd aga võite koos ära teha."

Ljonka mõistis, et tal pole pääsu, ja lonkis Volkovi järel algul tualetiruumi käsi pesema ja siis söögituppa, kus suures söögilauas juba istus kümmekond meest, nende hulgas pikk musta habemega isand, salvrätik krae vahele pistetud; Ljonka pidas millegipärast seda kohe Volkovi isaks. Nii see ka oli. Volkov viis Ljonka musta habemega mehe juurde ja ütles:

„Papa, luba endale esitleda. Minu sõber, kellest ma sulle juba olen rääkinud."

„A-a! Jajah," sõnas Volkovi isa lõbusal bassihäälel, paljastades haruldasi, otse pimestavalt valgeid hambaid, ja ulatas Ljonkale käe. „Rõõmustav . . . Istuge, noormees. Olge lahke. Viina võtate?"

Ljonka mõistis, et peremees teeb nalja, naeratas arusaadavalt, kummardas külalistele ja istus lauda Volkovi poja kõrvale.

„Kujuta ette, papa," ütles noor Volkov, pistes endale Ljonka imestuseks samuti tärgeldatud salvräti krae vahele, „kui me koju sõitsime, pildusid mingid naisenärud Pikolovi sillal meid kividega."

„Vuih, Vovik!" hüüdis ema talle. „Kust sa säärased väljendid võtad?! „Naisenärud"!"

„Vabandust, Jeleena Pavlovna," katkestas teda sametisel häälel keegi puhtaks raseeritud näoga sõjaväelist laadi frentšiga mees, kelle nägu tundus Ljonkale tuttav: ta oli hiljuti näinud tema portreed ajalehes. „Pole enam need ajad, kullake, et osutada tähelepanu seesugustele peensustele. On aeg nimetada asju nende õige nimega."

„Ka lastel?"

„Kahjuks ka lastel."

„Vovik, kallis, kas sa haiget ei saanud?"

„Me kihutasime eest ära," ütles Vovik.

Lauas jätkati kõnelust, mille poiste ilmumine oli katkestanud.

„Mu jumal küll! Õudne, mis kõik tulemas on."

„Pole viga, pole viga, Jeleena Pavlovna. Veel on püssirohtu sarvedes. Hullemategagi hakkama saadud."

„Asutavasse nad igal juhul ei pääse. Võite kindlad olla. Lämmatame nad."

„Ütelge, kas on tõsi, et kindralid Kornilov ja Denikin on vahi alt vabastatud?"

„Sulatõsi, millest ei maksa valjusti rääkida."

„Eile rebiti Passaažis minu silme all jälle kellelgi ohvitseril pagunid maha."

„Küll õmbleb jälle külge. See on väike häda. Et aga pea otsa jääks."

„Papa, kas ma rääkisin sulle, et Ljonka isa oli ohvitser?"

„Rääkisid, Vovake. Mäletan. Rõõmustav. Mis auaste teie hm . . . hm . . . isal oli?"

Ljonka mõtles, et niisugusele seltskonnale, nagu see siin, vähemast kui polkovnik ei aita. Kuid ta punastas, kõhatas ja ütles õigust:

„Horunži."

Talle näis, et külalised ja pererahvas vaatasid iroonilisel üksteise otsa.

„Njah. See on siis kornet või midagi selletaolist? Tähendab, et olete kasakas?"

„Jah," vastas Ljonka uhkelt. Ta vaatas ühest silmanurgast Volkovi poole ja nägi, et selle põskedele kerkis puna.

„Ta tunneb häbi minu pärast," arvas Ljonka.

Ljonka sõi vähemagi isuta kuuma merevaikkollast kalasuppi pudedate lehttainast pirukatega. Pirukad jäid kurku

kinni, madam Volkova aga ladus talle taldrikule aina uusi portsjoneid ja sundis naeratades:

„Sööge, kullake, sööge."

Teises lauaotsas kõneles keegi jõuetu häälega:

„Ärgem unustagem, härrad, et Venemaa, järelikult ka meie kõigi saatus otsustatakse Asutavas Kogus. Sellepärast tuleb kõigest väest, ausalt kui ka ebaausalt taotleda enamuse saavutamist."

„Ausal teel kahjuks kaugele ei jõua, Oskar Ossipovitš," põristas Volkovi isa pimestavalt valgeid hambaid paljastades bassihäälel. „Ebaausalt on see kuidagi kättesaadavam, nagu kümnikud meil töö juures ütlevad."

„Miša, sa jutusta Pelagejast," katkestas naine teda.

„Ah jaa! . . . Pelageja! Mul on au teatada, et see on meie ülemkokk, köögitüdruk. Küsisin üleeile sellelt isendilt: „Pelagejuška, kullake, kelle poolt teil õigupoolest on kavatsus eelolevatel valimistel hääletada?" Tema vastab: „Mul, Mihhail Vassiljevitš, on see ükspuha, kelle poolt . . . Ma ei tahaks muud, kui et vasikaliha turul odavamaks läheks." — „Ah nii?" ütlen talle. „Suurepärane! Niisugusel juhul tuleb teil, auväärseim, hääletada „Rahvavabaduse partei" poolt. Ärge siis unustage — valimisnimekiri number kaks.""

Kõik lauasolijad pahvatasid ühest suust naerma.

„Vaat see on alles agitatsioon! Oivaline! Õige! Nii peabki."

Ljonka pani lusika käest, kõhatas ja ütles endalegi ootamatult valju häälega:

„Ta peaks bolševikkude poolt hääletama."

Lauas jäi korrapealt vaikseks. Kõik vahetasid omavahel pilkusid ja vaatasid poisi otsa. Eriti võikalt, isegi kurjakuulutavalt, nagu Ljonkale näis, vaatas teda Volkovi habemik isa.

„Mispärast?" küsis ta tasa kahvlit taldriku kohale tõstes.

„Sellepärast," hämmeldus Ljonka. „Sellepärast, et see on nende, tööliste partei."

Ümberringi tõusis kära. Keegi hakkas naerma. Üks teine kõõksatas halvakspanevalt.

„Lubage, lubage," ütles peremees ja silmitses Ljonkat karmilt. „Tõtt öelda . . . ei mõista ma päris hästi . . . Kellega te, noormees, koos elate?"

„Mina? . . . Emaga," pomises Ljonka.

„Või nii. Ja kes teie ema on?"

„Ta on muusikaõpetaja."
„Nõndaks."
Volkov-isa vaatas Volkov-poja otsa.
„Aga kas te, noormees, ka teate, kes need bolševikud on?"
„Ei," vastas Ljonka punastades.
„Ei tea? Siis teadke!"
Kahvliga vastu taldriku äärt koputades pöördus peremees karmil koolmeistritoonil üksnes Ljonka poole:
„Bolševikud, lugupeetud härra, need on teutoonide palgalised, spioonid, keda vaenlase staap on meie tagalasse poetanud. Saksa raha eest külvavad need mässajad segadust meie isamaal, kutsuvad töölisi üles streikima ja sõldateid vastu hakkama. Need on vaenlased, neid tuleb kinni nabida ja kohapeal kohtuliku uurimiseta maha lasta."
Ljonka kahvatas. Talle meenus äkki Stjoša, selle kirst „pimetoas", bolševistlik plakat ja mustas palitus vurrudega mehe päevapilt.
Mis see siis on? On see tõesti tõsi? Kas tõesti ka nende toatüdruk on saksa spioon? Juba sellest mõttest üksi oleks tal nagu kanakont kurku kinni jäänud.
Nüüd ei kuulanud ta enam Volkovi isa, ta mõtles Stjošast.
Kuidas tal küll varem niisugune kohutav mõte pähe ei tulnud? Kui palju kordi oli ta lehest lugenud spioonide kohta, tal on meeles, et mõned ajalehed nimetasid bolševikke spioonideks. Miks talle Stjoša siiamaani meelde ei tulnud?! Tüdruk tunnistas ju ise, et ta on bolševikkude poolt.
Ljonka istus hädamisi lõunasöögi lõpuni ja teatas siis resoluutselt, et ta peab koju minema. Tema imestuseks ei hakanud Volkovi vanemad ega ka Volkov ise teda tagasi hoidma.
„Mine, mis ikka," ütles Volkov Ljonkat esikusse saates ja haigutas. „Mul, tead sa, hakkas pea millegipärast valutama. Ma ei saa sind saatma tulla. Oskad minna?"
„Muidugi oskan," ütles Ljonka toatüdruku abiga sinelit selga pannes.
Krjukovi kanali ääres seisis ta minutit kümme malmvõre juures, vaatas septembrikuu musta vett ja mõtles hirmuga, et mis see siis nüüd on. Ei, ei, seda ei saa olla. Talle meenus, et alles hiljuti, möödunud nädalal sai Stjoša kirja, milles teatati, et ta vend on raskesti haavata saanud ja lamab Mogiljovi juures hospidalis. Ta mäletas, kui hirdasti tüdruk selle teate puhul nuttis. Tähendab teeskles? Kuid ta vend on tõepoolest haavatud. Aga ehk polnud see kiri hoopiski vennalt? Võib-olla tal pole üldse venda?
Ljonka hakkas meelde tuletama. Üldse pole Stjošaga juba ammu asjad enam korras. Varem istus ta päevade kaupa kodus, ei läinud välja isegi igal pühapäeval, mil ta vaba oli. Aga nüüd — niikui õhtu jõudis, niipea kui pimedaks läks ja kodused tööd tehtud, oli tal rätt peas ja juba lippas minema. Tagasi tuli hilja, ajas kõik üles. Ljonkale meenus hiljutine kõnelus Stjoša ja ema vahel, mida ta pealt kuulas.
„Jälle te, Stjoša, tulite eile kella kahe paiku koju."
„Jah, proua. Andestage, ma äratasin teid üles."
„Asi ei seisa selles. Käite aina tantsimas, kullake. Vaadake ette, ei see heaga lõpe."
„Ei, proua," vastab Stjoša tasa. „Ma ei käinud tantsimas."
Aga kus ta siis käis? Kuhu ta õhtuti nii saladuslikult kaob?
Oh issand, kohutav isegi sellele mõelda!
Kolme sõja-aasta jooksul oli Ljonka kuulnud nii palju spioonidest, tal oli tulnud kuulata kui ka lugeda otse uskumatuid lugusid vaenlase salaluurajatest, kes poevad läbi igast praost, maskeerides end kord korstnapühkijateks, kord käiameesteks, kord šveitseriteks (ja isegi keisrinnadeks, nagu Pudel kinnitas), nii et polnud imeks panna, kui see üheksa-aastane poiss, keda kõigele lisaks õhutas takka ka veel elav fantaasia, lõppude lõpuks uskuma jäi, nagu oleks nende Stjoša ka spioon. Igatahes ei kahelnud ta selles oma majale lähenedes peaaegu sugugi enam.
Helistamise peale avas talle ukse Aleksandra Sergejevna. Ema põsk oli musta rätiga seotud. Silmis läikisid pisarad. Jälle valutasid tal hambad.
„Noh, kuidas oli? Oled rahul?" küsis ta naeratada proovides.
„Jah," vastas Ljonka lihtsalt. Ning küsis kohe:
„On Stjoša kodus?"
„Ei. Läks välja."
„Kuhu?"
„Kust mina tean?" kehitas Aleksandra Sergejevna õlgu.
„Ahaa! Jälle!" muigas Ljonka pahaendeliselt.
Emale ei öelnud ta midagi ja läks oma tuppa.

Nüüd ei kõhelnud ta enam. Oli saabunud aeg tegutseda.

Tal oli kahju Stjošast. Ta oli tüdrukuga harjunud, armastas teda nagu oma inimest, sest sellest saadik, kui Ljonka ennast mäletab, oli ta elanud nende majas. Aga mis siis teha! Kui ta teada saaks, et ta ema või vanaema on saksa spioonid, peaks ta ka need halastamatult paljastama. See on patrioodi kohus, nagu ajalehtedes kirjutatakse.

Ta hakkas tüdrukut silmas pidama. Kaotas söögiisu, magas halvasti, hakkas halvemini õppima. Nüüd ei heitnud ta magama enne, kui Stjoša koju tuli. Hiilis siis kikivarvul „pimetoa" ukse juurde ja jäi kuulatama.

Stjoša nihutas voodi alt välja oma kastkohvri.

„Ahaa," ütles Ljonka endale.

Ta surus silma lukuaugule ja nägi, kuidas Stjoša küürakil voodis istub ja petrooleumilambi viletsal valgel midagi põlvede peale pandud vihikusse kirjutab.

„Noh, noh," mõtles Ljonka hinge kinni pidades. „Märgib . . . salaandmeid üles . . ."

Lõpuks otsustas ta astuda viimase sammu: jälgida, kus Stjoša pühapäeviti käib. Ta teadis, et tüdrukul Petrogradis sugulasi ei ole. Tähendab Stjoša käib seal, kus saksa nuhkide peamehed koguvad oma spioonidelt salaandmeid. Ning järgmisel pühapäeval, kui Ljonka teada sai, et Stjoša on ennast perenaise käest välja küsinud, läks ta ema juurde ja ütles talle, et tal on vaja Volkovi käest Jefimenko Vene ajaloo õpikut tooma minna. See polnud tõsi, mis ta rääkis. Esiteks, ta tõi selle õpiku Volkovi käest juba möödunud nädalal, teiseks Ljonka vahekord Volkoviga polnud enam niisugune, et teineteise juures külas käia. Tülis nad, tõsi küll, polnud, kõnelesid endiselt teineteisega, mõnikord isegi jalutasid koos kooli koridoris, kuid Ljonkale näis, et Volkov suhtub temasse veel kõrgimalt, vaatab talle ülalt alla ning koguni kuidagi solvununa, just nagu oleks Ljonka teda millegagi petnud.

Emalt luba saanud ja talle vandega tõotanud ettevaatlik olla, tähendab mingil juhul mitte trammi, auto või voorimehe alla jääda, pani Ljonka end riidesse, läks trepist alla hoovi ja jäi ootama. Umbes veerand tunni pärast paukus üleval uks. Ljonka peitis end nagu ehtne nuuskur puu taha, hoidis hinge kinni ja teritas kõrvu.

Ja hakkaski kostma Stjoša rautatud kingakontsade klõbin hoovi munakividel.

Ljonka vaatas puu tagant välja.

Viletsa vahariidest ridiküliga vehkides lipsas Stjoša üle hoovi, pöördus värava võlvkaare alla ja suundus tänavale.

Ljonka jooksis talle järele, peatus viivuks värava juures ja pistis pea ettevaatlikult jalgväravast välja.

Tüdruk läks üle tänava.

Ljonka surus mütsi silmile ja astus majaseinte ligi hoidudes Stjoša järel, pidas parajat vahet, aeglustas puhuti sammu, peatus vahel ja astus siis jälle kiiremini.

Tal oli pisut hirm ja veidi häbigi, kuid uhkustunne ja teadmine, et ta seirab ning on iga hetk kinni nabimas tõelist saksa spiooni, summutas kõik teised tunded.

Pokrovski turul kaotas ta ostjate ja kaubitsejate saginas tüdruku mõneks hetkeks silmist, ehmus, kiirustas — ja pidi peaaegu Stjošaga kokku põrkama, nähes oma nina all tüdruku musta pitspearätti.

Sadovajal kino „New-Star" juures Stjoša peatus veidi ja silmitses pilti läbi vitriini raudvõre. Ljonka läks üle tänava, tegi näo, nagu huvitaksid teda Bõtškovi gastronoomiakaupluse vaateaknal väljapandud järeletehtud suitsusingid ja vorstid, ning vaatas ühest silmanurgast Stjoša poole.

Krjukovi kanali juures pöördus Stjoša ümber nurga. Ljonka astus kiiremini. Talle meenus äkki, et Stjoša läheb sedasama teed, kust nad läinud pühapäeval Volkoviga sõitsid. Nagu tookordki tunglesid ja käratsesid nurga peal kaupluse ees naised. Stjoša läks mööda, jäi siis veidikeseks seisma, tuli tagasi ja kõneles naistega vähe aega millestki.

„Mida ta nende käest küsis?" mõtles Ljonka ja pidi juba naiste juurde minema, et küsida, mis asja too musta pearätiga kahtlane isik nende käest teada tahtis, kuid talle meenus hiljutine lugu kiviga viskamisest ning ta vajutas mütsi sügavamale pähe ja astus Stjoša järel kiiresti üle Pikolovi silla.

Nikolski kiriku kõrges kellatornis hakkas kõminal lööma kell. Löödi kella päevasele jumalateenistusele. Ljonka nägi, kuidas Stjoša vaatas kiriku poole, mis valendas sinakalt raagus puude tagant, ja lisas sammu.

Kuhu Stjoša ometi läheb? Juba paistab ilus hall maja, kus elavad Volkovid. Kas ta tõesti läheb Volkovite juurde? Ei, tüdruk keeras vasakule. Jäi seisma. Vaatas

ringi. Ljonka jooksis kõrvale ja varjas end laternaposti taga. Mis maja see küll on, mille ees Stjoša peatus? Need kohad on poisile hästi tuttavad. Kui ta alles väike oli, käis hoidja nendega siin jalutamas. Ljonka tunneb hästi ka seda vanaaegset madalat kahekordset hoonet, mille eesküljel nagu madrusemütsi lindil ilutsevad metalltähed:

KAARDIVÄE LAEVASTIKU EKIPAAŽ

Ljonkal võttis südame alt külmaks. Kasarmu ees seisis salkkond madruseid. Vöödilise putka ees jalutas edasitagasi tunnimees, tollel oli õlal lapiku jaapani täägiga pikk püss. Nüüd nägi Ljonka, kuidas Stjoša madruste juurde läks ja neile midagi rääkis. Need naersid. Siis astus Stjoša tunnimehe juurde, näitas tollele mingit paberit, vaatas veel kord vargsi ringi ja astus kasarmu hoovi.

Ljonkal hakkasid hambad suus lõgisema.

Vaat sulle siis! Tähendab ta ei eksinud. Spioon! Tõeline spioon! Käib mööda kasarmuid ja kogub salaandmeid.

Aga mis siis nemad! Need madrused! Sihukesed tohmanid . . . Ei tea, keda kasarmusse lasevad . . . Ja ise, tobud, veel hirnuvad!

Ljonka tahtis minema lipata, kuid ei saanud: jalad ei kuulanud sõna.

Nurga tagant tuli nähtavale voorimehe kaless.

„Voorimees!" hüüdis Ljonka nõrga häälega.

„Tpruu! . . . Olge lahked, noorhärra. Kuhu käsite sõita? Kihutan siva sinna."

Ljonka ütles aadressi, ronis äranühitud istmele, voorimees muisutas, songutas ohjadest ja kaless veeres põrinal edasi mööda kaldapealset munakivisillutist.

Kahekümne minuti pärast oli Ljonka kodus.

Ta heitis sineli seljast ja läks „pimetuppa". Seda tuba ei nimetatud asjata nii. Päevavalgus tungis siia vaevaliselt läbi laes oleva ainsa väikese akna.

Ljonka käed värisesid, kui ta Stjoša voodi alt punase plekkvitstega rautatud kastkohvri välja tiris.

Ta teadis, et pole ilus võõrastes asjades sorida. Ta teadis, et see on patt. Aga mis teha?

Kohvriaasade küljes rippus väike tabalukk. Võtit ei olnud. Ljonka kobas Stjoša padja alt. Võtit polnud ka seal.

Siis jooksis ta kööki, tõi sealt õhukese teraga vorstilõikamise noa ja proovis sellega lukku lahti teha.

Lukk ei tulnud lahti.

Ljonka süda sai juba täis. Võttis tal lauba märjaks.

Endale aru andmata, mis ta teeb, pistis ta noapea lukusanga sisse ja väänas jõuga. Miski põksatas ja väike vasest tabalukk langes ta jalge ette.

Südame värisedes tõstis ta kohvri kaane üles. Esimene, mis ta seal nägi, oli väike raamat. Selle kahvaturoosale ümbrisele oli trükitud suurte tähtedega: Karl Marx ja Friedrich Engels „Kommunistlik Manifest". Raamatu all oli talle juba tuttav plakat, selle all vurrudega mehe koltunud päevapilt, veel mingid ülesvõtted, kreemi värvi narmastega maarätt, riiderest, karbid, purgid ja ema tühjad lõhnaõlipudelid.

Häbi, hirmu ja vastikust maha surudes tuustis Ljonka selles tütarlapse armetus kaasavaras, kui ta äkki kuulis ukse taga ema samme.

Vaevalt oli ta suure rutuga jõudnud kaane kinni paugatada ja kohvri voodi alla lükata, kui Aleksandra Sergejevna „pimetuppa" astus.

„Kes siin on? See oled sina, Ljoša?! Mis sa siin teed?"

„Ei midagi," vastas Ljoša, pistis käed tasku ja püüdis naeratada. „Astusin sisse, arvasin, et Stjoša siin on."

„Mis arvasid? Sa ju tead, et ta välja läks. Ja ütle, palun, mis asja sul üldse selle Stjošaga on?"

„Kas öelda või ei?" mõtles Ljonka.

„Mine sedamaid lastetuppa," ütles ema karmilt. „See siin pole sinu koht."

„Pimetoast" väljudes küsis Ljonka emalt:

„Ema, ütle, palun . . . Kes on Karl Marx?"

„Kes? Karl Marx? Mis imelik küsimus see siis on? Ta on . . . Noh, üldiselt . . . kuidas sulle öelda? Muide, oled alles väike. Kui kasvad suureks, siis saad teada."

Ljonka märkas, et ema põsed läksid punaseks.

„Ei, tõesti, ema, ütle . . ."

„Ah, jäta, palun, järele! Mul niigi hambad valutavad hirmsasti."

„Ta ise ka ei tea," mõtles Ljonka.

Ta läks lastetuppa. Vasja ja Ljalja istusid ahju juures põrandal ja mängisid „meresõda". Ljonka kükitas Ljalja selja taha, proovis mängust osa võtta, kuid ta mõtted olid laiali.

„Halvasti tuli välja," mõtles ta. „Pöörasin kohvri segi ega pannud seda isegi lukku."

Kes küll on see Karl Marx, keda Stjoša loeb?

Talle tuli meelde, et isast järelejäänud raamatute hulgas on Brockhausi ja Efroni mitmeköiteline entsüklopeediline sõnaraamat. Selle sõnaraamatu abi oli ta korduvalt tarvitanud, kui raamatus, mida ta luges, tulid ette keerukad tundmatud sõnad, nagu: „ideaal", „harmoonia", „fataalne", „inkvisiitor" või „mansetid".

Kabinetis leidis ta eest ema. Aleksandra Sergejevna seisis avatud raamatukapi juures ja lehitses suurt paksu tumerohelist kalingurköites raamatut.

„Mis sul vaja on?" küsis ta tagasi vaadates ja lõi ruttu raamatu kinni.

„Ei midagi," ütles Ljonka. „Tahtsin ainult sõnaraamatust järele vaadata, kes see Marx on."

Ema põsed kattusid jälle punaga.

„Oh issand! Kui kärsitu sa tõepoolest oled! No hea küll, jäta juba palun! Marx on saksa teadlane. Ökonomist."

„Saksa?! Ahaa! Või nii . . . Kõik on selge."

„Mis sinuga on, poiss? Läksid näost kahvatuks. Oled haige või?"

„Ei midagi," ütles Ljonka silmi maha lüües. Kuid tundis ise tõepoolest, et temaga toimub midagi halba: meelekohtades tuikab vastikult ja kurk kuivab.

„Milleks sul küll äkki oli vaja teada, kes on Marx? Või tahad sa ehk bolševikuks hakata?"

„Marx . . . sakslased . . . bolševikud . . . spioonid," — see kõik läks segi Ljonka peas.

„Noh, kuidas on? Kas käisid Volkovi juures?"

„Käisin jah," vastas Ljonka kähedalt.

Samal ajal helises esikus kell. Aleksandra Sergejevna läks ust avama. Ljonka võttis masinlikult raamatu, mida ema ei jõudnud kohale panna. See oli tõepoolest Brockhausi ja Efroni entsüklopeediline sõnaraamat, nagu ta oli arvanud, — kaheksateistkümnes köide, „M" täht.

„Ma — Me," luges ta raamatuseljalt.

Ta hakkas raamatut lehitsema, otsides sõna „Marx", ega märganudki, millal ema tuppa tagasi tuli.

„Kuule, Ljoša! Mis see tähendab?" ütles ema vaikselt.

Ljonka lõi raamatu kinni ja vaatas tagasi. Ta polnud veel kunagi oma heal emal nii vihast nägu näinud.

„Ma küsin: mis see tähendab? Sa ei rääkinud mulle tõtt?"

„Mis? Kuidas ei rääkinud?"

Ema vaatas ukse poole ja ütles veel tasemini:

„Volkov tuli sinu poole."

Ljonka kõrvad lõid õhetama.

„Tuleb välja, et sa ei mõtelnudki tema poole minna!"

„Kuidas ei mõtelnud. Ma käisin. Kuid me läksime lahku. Tähendab ma ei saanud teda kodust kätte."

„Ära valeta! Vuih! Kui näotu!"

Aleksandra Sergejevna krimpsutas põlastavalt nägu.

„Kui ta teaks, kus ja milleks ma käisin!" mõtles Ljonka.

„Emake, kallis," sosistas ta emal, käest kinni võttes. „Ma . . . räägin sulle pärast kõik ära . . . Ainult palun, ära mind praegu reeda!"

„Reeda?" muigas Aleksandra Sergejevna. „Kahjuks ma vist tahtmatult juba reetsin sind. No olgu, lähme!"

Väike džentelmen seisis esikus riidenagi juures uhkes poosis, ja hoidis käes kaabut, jalutuskepikest ja kindaid.

„Tulin momendiks sinu poole," ütles ta Ljonkat teretades. Ja lisas siis muigamisi Aleksandra Sergejevna poole vaadates: „Nagu kuulsin, olid sa minu pool käinud?"

„Jah . . . tähendab ei," pomises Ljonka.

„Tuleb välja, et see olin mina, kes segi ajas," naeratas Aleksandra Sergejevna. „Ljoša ainult kavatses teie poole tulla."

Ljonka palus Volkovit pealisriided maha võtta.

„Ei, tänan, mul on kiire. Tahtsin ainult oma Jefimenko tagasi saada. Homme ju meil ajalugu. Ega sa pole unustanud?"

„Ma õppisin juba ära," nämmutas Ljonka norutujuliselt, vaatas ühest silmanurgast ema poole ja nägi, et ema näole ilmus jälle murelikult vihane ilme. Ta tõi raamatu, ja kui Volkov palus teda saatma tulla, oli ta meelsasti nõus. Tal polnud tahtmist emale praegu seletama hakata.

Kui nad tänavale astusid, vaatas Volkov ringi ja ütles:

„Kuule, milles asi seisab? Miks sa oma mammale valetasid, et sa minu pool käisid?"

„Ma ei valetanud. Tema ise eksis," vastas Ljonka mornilt.

„Ja-ah! Aga mina tean, kus sa käisid."

„Kus?"

„Nägin sind aknast. Ma arvasin, et sa minu poole tuled."

„Noh?"

„Sa käisid madruste juures. Mis? Eks ole õigus? Punastad?"

„Ma ei mõtlegi punastada," ütles Ljonka käega põske katsudes. Millegipärast polnud tal tahtmist Volkovile seletada, milleks ta ekipaažis käis.

„Käisid?"

„Noh ja, käisin."

Volkov vaatas muiates talle otsa.

„Sa vist oled tõepoolest bolševik?"

„Mina?! Sa oled peast põrunud."

„Mine tea, kumb meist peast põrunud on?"

„Miks sa siis norid?"

„Aga milleks sa madruste juures käisid?"

„Käisin. Mis siis sellest?"

„Aga seda, et madrused on viimane kui üks bolševikud. Sa võib-olla ei tea seda?"

Ei. Ljonka ei teadnud seda. Ta jäi seisma ja vaatas kohkunult oma kaaslase otsa:

„Spioonid? Kõik?!"

Volkov pahvatas naerma.

Ljonka tundis äkki, kuidas tal hambad lõgisema hakkasid. Külmavärinad käisid üle keha.

„Mis sinuga on?" küsis Volkov naeru jättes.

„Tervis pole korras. Ma lähen koju. Vabanda, palun," ütles Ljonka.

Kuid koju ta ei läinud. Seletustest emaga ei oodanud ta midagi head. Ja häbi oli tal ka, sest ta polnud elus veel nii palju valetanud ning üldse vääratanud, kui sel päeval.

Tundi poolteist lonkis ta ringi ümberkaudseil tänavail, luges müürilehti ja plakateid seintel, peatus kaupluste vaateakende juures, vaatas, kuidas Fontankal töötas süvendaja.

Ussatševskite sauna värava juures istusid ja seisid järjekorda oodates paarkümmend madrust. Need lõbusad, päevitunud, lühikestes meremehekuubedes ja hallides purjeriidest pükstes poisid ei meenutanud millegagi spioone. Kaenlas olid neil pesupambud, vihad ja nuustikud.

Ljonka tuli lähemale, et kuulata, millest mereväelased räägivad. Samal ajal astus väravast välja paks õhetava näoga ohvitser, niisamasugune väike paks punapõskne poisike käekõrval. Paar-kolm madrust tõusid püsti ja andsid ohvitserile au, teised jäid istuma. Noor, silmile tõmmatud nokata mütsiga mereväelane hüüdis ohvitserile midagi järele. Ta kaaslased pahvatasid naerma. Ohvitser astus Ljonkast mööda ja poiss kuulis, kuidas paks hambaid kiristades tasase häälega ütles:

„No oodake te, bolševikulõustad!"

Ljonkal tuli äkki tahtmine sauna minna. Oleks tahtnud minna kõige kõrgemale lavale, kõige tulisemasse vette.

Külmavärinad käisid tal üle selja, pea käis ringi, hambad lõgisesid suus.

Kui ta koju tuli, oli juba pime ja tänaval süttisid laternad.

Ukse avas talle Vasja. Väikemehe silmad olid suured nagu öökullil, särasid vaimustusest kui ka hirmust.

„Meil on käinud vargad!" teatas ta „r" häälikut põristades, enne kui jõudis ukseketi lahti teha.

„Mis? Millal? Kus?" ehmus Ljonka.

Nagu iga teinegi poiss siin maailmas ei saanud Ljonka teisiti kui pidi rõõmu tundma sellest teatest. Saagu varaste läbi kannatada kes tahes, kas tuttavad, sugulased või oma isa-ema, kuid poisi süda võpatas, nautides juba ette võrreldamatut põnevust, mis tavaliselt niisuguse kurva sündmusega kaasas käib. Korterisse ilmuvad kojamehed, politseirajooniülem, tuleb võib-olla tõeline detektiiv, tuuakse ehk kaasa isegi politsei jälituskoer.

Sineli seljast heitnud, tahtis Ljonka juba tubadesse tormata, kuid kuulis „pimetoa" ukse taga Stjoša häält ja kogu ta ähm oli korrapealt nagu peoga pühitud ning süda langes saapasäärde. Stjoša nuttis kibedasti ja ohkis läbi nuuksete:

„Aleksandra Sergejevna! Proua! Mis see siis nüüd on! Kes see võis olla? Te vaadake: kõik, kõik on segi tuustitud, ära käkerdatud . . . Ja lukk ära murtud, lukuaasadki välja kistud . . ."

Ljonka sattus pabinasse, tormas tagasi riidenagi juurde, kahmas sineli, kuid samal hetkel tuli kiirel sammul „pimetoast" ema. Ta musta rätiga seotud põsed õhetasid. Ljonkat nähes jäi ta uksele seisma ja ütles tasase värahtava häälega:

„Oh jumal küll! Sa looja arm! No see veel puudus! Varas!"

„Kes on varas?" kohmetus Ljonka.

„Varas! Varas!“ kordas ema pead käte vahele haarates. „Varas oma majas!“

„Stjoša valetab!“ karjus Ljonka. „Teeskleb... Äraandja!“

Kuid ema ei lasknud tal lõpetada.

„Tuled minuga kaasa!“ hüüdis ta, haaras Ljonkal käest kinni ja tiris ta oma tuppa.

„Mine ära!“ punnis Ljonka käte ja jalgadega vastu. „Jäta järele! Mina ei ole varas... Jäta mind rahule! Lase lahti!“

Ema tiris teda edasi ja kõneles ise:

„Häbi! Teotus! Mu jumal! Nurjatus!... Milline nurjatus!“

„Lase mind lahti!“ kisas Ljonka ja hammustas rabeldes ema kätt. Ema karjatas, laskis ta lahti ja puhkes nutma. Ka Ljonka hakkas kisendama, nii et kogu korteris seda kuulda oli, viskus kušetile, vajutas pea hüsteeriahoos padja sisse ja purskus nutma.

Vähe aja pärast istus Aleksandra Sergejevna juba ta kõrval madalal kušetil, suudles poega põetud kuklale ja lohutas:

„Ljoša! Noh, Ljošake! Aitab, noh, rahune, mu kullake. No mis sinuga on, mu väikemees?“

„Mine ära!“ pomises Ljonka hammaste lõgisedes. „Jäta mind rahule! Sa ju ei tea! Sa ei tea midagi.“

Tõstis siis ruttu pea, vaatas emale silma sisse ja kisendas:

„Me-me-meie Stjo-Stjoša on... spioon!“

„Issand!“ pahvatas Aleksandra Sergejevna läbi pisarate naerma. „Milline rumalus! Kust sa selle võtad?“

„Sooh? Rumalus? Sa arvad, et rumalus?“

Ta kergitas end padjal ja jutustas nuuksudes ning pisaraid neelates emale kõik ära.

Kannatlikult tema ära kuulanud, muigas Aleksandra Sergejevna kurvalt ja vangutas pead:

„Mu jumal küll! Kust see laps küll niisuguse fantaasia võtab?“

Ema mõtles silmapilgu, kortsutas laupa ja ütles:

„Ma ei teadnud, et Stjoša on bolševik. Aga see, mu kallis, ei tähenda sugugi, et ta on spioon.

„Kuidas ei tähenda? Bolševikud ju on spioonid?“

Aleksandra Sergejevna suudles veel kord poega.

„Mu rumaluke! Nii ainult räägitakse.“

„Kuidas ainult räägitakse?“

„Nnoh... sina ei saa sellest veel aru. Kasvad suureks, siis mõistad.“

Ljonka peas tagus, nagu oleks sinna raske raudtikats riputatud. Mis see siis õieti on? Mis tähendab „ainult räägitakse“? Tähendab täisealised valetavad? Tähendab insener Volkov valetas, kui ta ütles, et bolševikud on spioonid? Tähendab ka kõik ta külalised, need austatud, rikkad ja intelligentsed inimesed on valelikud ja petised?!

Kõik lõi hõljuma ta silme ees; välgatasid nagu liblikad roosade tapeetide kuldsed lilled, siis hakkasid need liblikad tuhmuma, muutusid mustaks, kasvasid suuremaks ja lehvitasid tiibu... Ljonka tundis, kuidas ema külm käsi langes ta laubale, ja kuulis tema valju kohkunud häält:

„Ljošake! Poja! Mis sinuga on? Sul on palavik! Sa põled üleni!“

Ljonka tahtis öelda: „Jah, põlen.“ Kuid ta ei saanud huuli paotada. Kramp kiskus õlad ja kurgu kokku. Peas tagusid raudhaamrid.

„Stjoša! Stjoša! Ruttu! Tooge kraadiklaas! See on lastetoas kummuti teises sahtlis.“

Need olid viimased sõnad, mida Ljonka kuulis.

III peatükk

Ta oli nelikümmend kaheksa päeva haige. Kolm nädalat sellest lamas teadvuseta, sonis, heitles surmaga. Aga need olid just suurpäevad, mis vapustasid maailma ja pöörasid sellele teise külje, nagu maavärin mägesid ümber paiskab.

See oli seitsmeteistkümnenda aasta oktoober.

Ljonka lamas voodis ja tal oli 39,9 kraadi palavikku päeval, kui ristleja „Aurora“ Neevasse sisse sõitis ja Talvepalee juures ankrusse heitis.

Smolnõisse tuli Lenin.

Punakaardivägi hõivas vaksalid, telegraafi ja riigipanga.

Talvepaleed, kodanliku valitsuse tsitadelli, piirasid revolutsioonilised väed ja töölised.

Kuid väike poiss, olles padjad ja voodilinad segi ajanud, oigas ja hingeldas voodis, eraldatuna toa muust osast ja kogu maailmast jaapani siideesriidega.

Ta ei näinud ega kuulnud midagi. Kui tuhmunud teadvus üürikeseks ajaks tagasi tuli, siis algasid painajalikud unenäod ja sonimine. Neil hetkil viibis poiss seletamatu hirmu kütkes. Teda jälitas keegi, kelle käest oli vaja pääseda, midagi kohutavat, suurte silmadega ja musta habemega nagu Volkovi isa oli talle peale vajumas. Ainult üks pääs, üksainus pääsetee sellest õudusest oli olemas — tuli villasest lõngast põimida punane rist. Talle näis, et see on nii lihtne ning kerge — tuleks kududa varrastega, millega labakuid ja sukki kootakse, punane rist, jättes selle seest tühjaks umbes nagu soojenduskoti, mis tee- või kohvikannule peale tõmmatakse.

Mõnikord öösel avas ta põletikulised silmad, nägi enda kohal ema kõhnaks jäänud nägu ja sosistas kuivavaid huuli keelega niisutades:

„Emake . . . kallis . . . punu mulle punane rist!"

Ema langetas pea pojakese rinnale ja nuttis tasakesi.

Ljonka ei saanud aru, miks ema nutab ja mispärast ei taha ema täita ta palvet, mis on nii lihtne, kuid nii tähtis.

Lõpuks sai poisi organism haigusest jagu, saabus murrang ja Ljonkal hakkas teadvus vähehaaval tagasi tulema. See tuli tagasi, tõsi küll, aegamööda, katkeliselt, piskuhaaval, otsekui oleks poiss uppumas, ahmiks vett suhu, läheks põhja ning vaid hetkeks laseks vee kohutav raskus ta vabaks ja ta ujuks jõudu pingutades pinnale, et neelata õhku, näha päikesepaistet ja tunda end elusana. Kuid neil hetkil ei saanud ta igakord selgust, kas see on unes või ilmsi, on see sonimine või tegelikkus.

Ta avab silmad ja näeb oma voodi kõrval tüsedat väikeste mustade vurrudega meest. Ljonka tunneb ta ära: see on doktor Tuvim mereväe hospidalist, nende vana koduarst. Aga miks ta vormi ei kanna, miks pole ta õlgadel hõbedasi paguneid ankrute ja kuldtriipudega?

Doktor Tuvim hoiab Ljonkal käest kinni, kummardub ta näo kohale ja ütleb, nägu laial sõbralikul muigel:

„Ohoo! Me toibusime? Noh, kuidas me end tunneme?"

Ljonkale tegi varemgi nalja see doktor Tuvimi viis kõnelda teiste kohta „meie". Millegipärast ei ütle ta kunagi: „Võta kastoorõli" või „Pange sinepiplaaster", vaid alati: „Võtame õige kastoorõli" või „Paneme õige sinepiplaastrikese", kuigi ta ise endale sinepiplaastrit ei pane ega võta kastoorõli.

„Meil pole kavatsust sööma hakata?" küsib ta Ljonka kätt paitades.

Ljonka tahab vastata, proovib naeratada, kuid tal jätkub jõudu vaid selleks, et huuli liigutada. Tal käib pea ringi, doktor Tuvim valgub laiali ja Ljonka vajub taas peadpidi vette. Viimane, mis ta kuuleb, on tundmatu mehehääl, mis teatab:

„Lermontovi tänaval lastakse jälle."

Ükskord öösel ärkas ta kohutava kõlina peale. Pimedasse tuppa tuhistas rajujõul külm tuul tänavalt.

Ta kuulis ema häält:

„Stjoša! Stjoša! Kus te ometi olete? Andke midagi . . . Tekk või padi."

„Proua! Jah, proua! Tulge ometi akna juurest ära!" hüüdis Stjoša.

Ljonka tahtis küsida, mis või milles asi on, proovis pead tõsta, kuid ta hääl ei kuulanud sõna ja pea vajus jõuetult padjale.

Ta ärkas nüüd ikka sagedamini ja sagedamini. Kõnelda ta veel ei saanud, kuid võis kuulata.

Ta kuulis, kuidas tänaval täristas kuulipilduja. Kuulis, kuidas sõiduteel kihutasid mürinal mööda soomusautod, ja nägi, kuidas autolaternate valgus kiiresti ning ähvardavalt libises üle valge kahhelkivist ahju.

Ta hakkas taipama, et midagi on juhtunud.

Kord, kui Stjoša talle külma jõhvikamorssi juua andis, võttis ta jõu kokku ja küsis sosinal:

„Mis on? . . ."

Stjoša sai aru, hakkas naerma ja ütles valju häälega nagu kurdile:

„Meie valitsus, Ljošake!"

Ljonka ei saanud nii äkki aru, millest ta räägib. Missugune „meie valitsus"? Mispärast „meie valitsus"? Ja nüüd, nagu see pärast haigust sageli juhtub, otsekui mingi lüliti keeras Ljonka peas, hele kiir valgustas ta mälu ja talle meenus kõik: meenusid madrused-bolševikud kaardiväe ekipaažist, tuli meelde, kuidas ta mööda Sadovaiat ja Krjukovi kanali äärt Stjoša järele hiilis, tuli meelde kohver kui ka lukk ja Brockhausi entsüklopeediline sõnaraamat . . . Ta kõrvad lõid õhetama, end padja kohal kergitades vaatas ta haledal ilmel tüdruku otsa ja sosistas:

„Stjoša, andestage mulle . . .“

„Mis sellest, mis sellest . . . Aitab juba . . . Lamage! Olete rumaluke alles,“ hakkas tüdruk naerma, ja Ljonkale näis äkki, et Stjoša on selle ajaga nooremaks ja kenamaks läinud. Nii lõbus ning vaba polnud ta naer kunagi veel olnud.

Samal ajal hakkas „pimetoas“ keegi valjusti köhima.

„Kes see seal on?“ sosistas Ljonka.

„Seal pole kedagi, Ljošake. Lamage aga,“ hakkas tüdruk naerma.

„Ei, tõepoolest . . . Keegi kõnnib.“

Stjoša kummardus kiiresti, puudutas huultega Ljonka kõrvalesta ja ütles:

„See on minu vend, Ljošake!“

„Seesama?“

„Tema jah.“

Ljonkale meenus murtud nurkadega päevapilt ja vurrudega ning ümara, pirukat meenutava mütsiga mees sellel.

„Tema elab?“

„Elab, Ljošake. Sõitis Smolenskist kolmeks päevaks siia. Täna läheb minema.“

Uks kääksatas.

„Stenja, kas tohib?“ kuulis ta mahedat mehehäält.

Stjoša tormas ukse poole.

„Šš . . . Šš . . . Kuhu sa, kobistaja, tikud? Kus nüüd siia tohib tulla?!“

„Kuhu sa, kõpsjalg, mu brauningu kabuuri oled toppinud?“ küsis seesama hääl tasa.

„Mis asja? Mis kabuuri?“

Ljonka kergitas pead, tahtis vaadata, kuid ei näinud midagi, tundis vaid tuppa imbunud kerget tubakasuitsu lõhna.

Õhtul ärkas ta jälle. Teda äratas pudrutav vanainimese hääl, mis õhkamisi lausus ta peatsi kohal:

„Vaene väike mehike . . . Kui hirmsal ajal ta on sündinud!“

Ljonka avas silmad ja võpatas. Ta nägi enda kohal koledat tahmaga määritud nägu. Kes see oli? Ja mis see oli? Talle näis, et ta jälle sonib. Aga see oli ju kindraliproua Silkova, vana lesknaine, kes elas hoovimajas, korter kuuendas. Ta tundis ja mäletas hästi seda puhast vanainimest, tema punapõskset nägu, mida raamis nõelaga juustesse kinnitatud pitsist leinatanu, mäletas ta ranget

väärikat kõnnakut . . . Miks ta siis nüüd nii kole on? Mis temaga on juhtunud? Ljonka jäi vanainimesele otsa vahtima, too aga kummardus tema kohale, pilgutas kiiresti-kiiresti väikesi nutuseid silmi ja kõsistas:

„Maga, maga, lapsuke . . . Jumal kaitsku sind!“

Ning kohutav kondine käsi tõusis Ljonka kohale ja räpased, mustad sõrmed nagu korstnapühkijal tegid mitu korda tema kohal ristimärgi.

Ljonka karjatas ja sulges silmad. Hetke pärast kuulis ta, kuidas ema sirmi taga valju sosinaga vanainimest keelitas:

„Augusta Markovna! Milleks te seda? Mis te teete? Lõppude lõpuks on see ebahügieeniline. Sedaviisi võib viimaks haigekski jääda.“

„Ei, ei, ärge kõnelge, *ma chère*,“ sosistas vanaeit vastuseks. „Ei, ei, kallis . . . Te tunnete halvasti ajalugu. Suure revolutsiooni ajal Prantsusmaal tundsid sankülotid, need pätid, just käte järgi ära aristokraate. Just nimelt nii. Just nimelt, just nimelt, teie, kullake, olete unustanud, just nimelt.“

Kindraliproua hääl värises, kiunus, kui ta äkki otsekui hullumeelne hakkas matkima mitmeid hääli:

„„Teie käed, proua!“ — „Siin mu käed.“ — „Aga miks on teie käed valged? Miks on nad nii valged? Mis?“ Ja — laternaposti otsa! Jajah, *ma chère*, laternaposti otsa! Nöör kaela ja laternaposti otsa, *à la lanterne*! Laternaposti otsa!“

Kindraliproua Silkova ei kõnelnud, vaid sisises:

„Ka meie juurde tulevad nad, *ma chère*. Küll näete . . . Ja ka meist ei lähe see karikas mööda . . . Tulevad, küll tulevad.“

„Kes need tulevad?“ mõtleb Ljonka. Ja äkki taipab: bolševikud! Vanaeit kardab bolševikke. Ta ei pese nimme käsi, siis ehk ei tunta ära, et ta on aristokraat, tsaarikindrali lesk.

Ljonkal hakkavad jälle külmavärinad. On hirm.

„Hea, et mina pole aristokraat,“ mõtleb ta uinudes. Millegipärast meenub talle äkki Volkov.

„Aga kes on Volkov? Kas Volkov on aristokraat? Olgu teistega kuidas on, aga Volkovid on kindlasti pesuehtsad aristokraadid.“

Ta magas kaua ja rasket und. Ning ärkas jälle põmmimise peale. Keegi tagus mingi rauaga nõudlikult vastu väravaplekki. Tänaval oli kuulda hääli. Ema magamistoast, kuhu ajutiseks olid asunud Vasja ja Ljalja, kostis lapsenuttu.

„Stjoša! Stjoša!" hüüdis Aleksandra Sergejevna summutatud hääli. „Mis seal on juhtunud? Minge, kullake, vaatama."

„Hea küll, Aleksandra Sergejevna ... ma kohe ... vaatan järele," vastas Stjoša rahulikult; kostis, kuidas „pimetoas" kraabiti tikust tuld. Patsusid Stjoša paljad jalad. Hetke pärast paugatas köögi uks.

Ljonka lamas liikumatult ja kuulatas. Tänaval ja hoovis oli kõik vaikne, kuid poisi üleserutatud kujutlusele viirastusid hääled, püssipaugud, oiged ...

Jälle paugatas uks.

„Stjoša, kas sina?"

„Mina jah, proua."

„Noh, mis seal oli?"

„Ei midagi, proua. Madrused ja punakaartlased käivad ringi. Tulid läbi otsima. Otsivad relvi."

„Kuhu nad siis läksid?"

„Number kuuendasse, Silkova juurde."

„Mu jumal küll! Õnnetuke! Mis tal kõik üle elada tuleb," ütles Aleksandra Sergejevna ohkega. Ljonka tundis, kuidas tal hirmust juuksed või õigemini tüükad, mis neist pärast nulliga mahaajamist sinna veel olid jäänud, peas liikusid.

„Laternaposti otsa! Laternaposti!" meenus talle kindraliproua pudistav sosin. Ta lükkas teki pealt, istus ja kobas pimedas oma lääpitallatud tuhvleid. Tal oli hirm, ta väriseb üleni, kuid ei suutnud maha suruda ahnet uudishimu ning soovi oma silmaga näha õnnetu kindraliproua viimseid hetki. Ta ei kahelnud selles, et kindraliproua juba ripub laternaposti otsas. Ta kujutles teda selgesti karmilt väärikana, käed rinnale surutud ja palvetav pilk taeva poole suunatud, posti otsas kõlkumas.

Teki õlgadele heitnud, läks ta nõrkusest tuikudes kikivarvul esikusse, kus oli ainuke hoovipoolne aken. Otse akna all kasvas pappel ja papli all oli gaasilaterna post.

Ljonka lähenes silmi kissitades aknale. Ta kartis silmi täielikult avada. Seisis terve minuti, silmad kinni pigistatud, võttis siis südame rindu ja avas äkki silmad.

Laternaposti küljes polnud veel kedagi. Väljas sadas vihma, latern põles eredasti ja vihmapiisad nõrgusid viltu mööda laterna trapetsikujulisi klaase alla.

Kuskil kaugemal hoovis paugatas kumedalt tiibhoone uks. Ljonka surus näo vastu klaasi. Ta nägi, kuidas mingid tumedad kogud üle hoovi tulid. Miski välkus pimedas. Ning jälle näis talle, et pimedusest kostavad oiged, ahastav nutt ja summutatud karjed.

„Tulevad pooma," arvas ta ja surus lauba nii kõvasti vastu klaasi, et see raskest rõhumisest krigises ja paindus.

Kuid kogud möödusid laternast ning läksid edasi. Hetke pärast kuulis Ljonka, kuidas all tagatrepil plokil käiv välisuks vastikult kääksus.

„Tulevad meie juurde!" arvas Ljonka. Ta vingerdas nagu angerjas aknalaualt maha ja tormas tuhvleid jalast kaotades lastetuppa. Ema magamistoast kostis summutatud laul. Ljaljat magama sussutades laulis Aleksandra Sergejevna tasakesi:

„Maga, mu väike maimuke,
äiu-ää, äiu-ää.
Aknast paistab kuuke ..."

„Ema!" hüüdis Ljonka. „Ema! ... Emake! Tulevad meile ... Läbi otsima!" Niipea kui ta seda sai öelnud, kostis köögist äge kellahelin.

Ljonka jooksis südame põksudes lastetuppa. Tekk varises ta õlgadelt maha. Ta tõmbas selle õlgadele tagasi ja märkas äkki oma käsi.

Need olid valged, kahvatud, isegi kahvatumad kui harilikult. Tungisid esile peened sinised sooned nagu jõed maakaardil.

Ljonka jäi mõneks hetkeks mõtlema ja silmitses käsi, jooksis siis ahju juurde, laskus kükakile ja avas käsi kõrvetades tulikuuma vaskukse.

Kaugemal ahjus helendasid veel hõõguvad söed. Tuhk polnud jõudnud veel ära jahtuda. Pikemalt mõtlemata kahmas ta kamaluga sooja pehmet tuhka ja määris sellega küünarnukist saadik oma käsi. Tegi sedasama siis ka näoga.

Köögist aga juba kostis meeste hääli ja saabaste klõbinat.

„Kes siin elab?" kuulis Ljonka teravat rämedavõitu häält.

„Õpetajanna," vastas Stjoša.

Ljonka paotas pisut ukse ja vaatas kööki.

Ukse juures seisis pikk sihvakas, Peeter Suurt meenutav madrus. Mustade vurrude otsad olid uljalt ülespoole keeratud. Kuulipildujalindid risti-põiki üle rinna. Püss käes, vöö küljes puust kabuur, vasaku külje peal nahktupes lai lühike mereväelase mõõk.

Madruse selja taga veel mõned mehed, kaks või kolm mereväelast, üks erariides mees, punane side varruka ümber, ja naine, säärikud jalas. Kõigil püssid seljas.

Kööki astus Aleksandra Sergejevna. Parema käega hoidis ta süles uinunud Ljaljat, vasakuga pani kapoti nööpe kinni ja kohendas juukseid.

„Tervist," ütles ta. „Milles asi on?"

Ema kõneles rahulikult, nagu oleks kööki tulnud kirjakandja või veevärgitööline, kuid Ljonka nägi, et ema siiski närvitses, ta käed värisesid veidi.

Pikk madrus tõstis käe nokata mütsi äärde:

„Kas te olete korteriperenaine?"

„Jah."

„Õpetajanna?"

„Jah, olen õpetajanna."

„Elate üksipäini?"

„Jah . . . Kolme lapse ja teenijaga."

„Olete lesk?"

„Jah, olen lesk."

Hiiglane vaatas naist kaastundlikult. Nõnda vähemalt näis see Ljonkale.

„Vabandage uudishimu pärast, mis te siis õpetate? Mis ainet?"

„Olen muusikaõpetaja."

„Ahah. Selge. Kas pianiinol või gitarril?"

„Ei . . . klaveril."

„Selge," kordas madrus, pöördus oma kaaslaste poole ja käskles:

„Jätta! Viira . . ."

Tõstis siis veel kord käe mütsirandi äärde, mille lindil läikisid tuhmilt äranühkunud kuldtähed „Zarja Svobodõ", ja ütles pererahva poole pöördudes:

„Andestage tülitamise pärast. Ajasime teid üles . . . Kuid mis parata — revolutsioonikohus!"

Ljonka vaatas otsekui võlutuna ilusat madrust. Ta ei tundnud enam vähimatki hirmu. Vastuoksa, tal oli kahju, et too vägilane ära läheb, kaob ja hajub nagu unenägu.

Ukse vahel pöördus madrus veel kord ümber.

„Relvi teil muidugi ei ole?" küsis ta delikaatselt naeratades.

„Ei ole," vastas Aleksandra Sergejevna naeratusega. „Kui mitte lugeda lauanuge ja kahvleid."

„Täname. Kahvleid me ei vaja."

Nüüd tormas Ljonka kööki.

„Ema," sosistas ta ja sakutas teda varrukast. „Sa unustad. Meil ju on . . ."

Madrus, kes polnud veel jõudnud ära minna, pöördus järsult ümber.

„Tohoh," ühmas ta silmi jõllitades. „Mis inimahv see niisuke on?"

Ta kaaslased trügisid kööki ja jäid samuti imestusega vahtima rohelise tepitud teki sisse mähkunud veidrat kriimulist olendit.

„Ljoša! Mis sa endaga oled teinud? Mis su näoga on juhtunud? Ja käed! Te vaadake ta käsi!"

„Ema, meil ju on," pomises Ljonka ema kapoti varrukast sakutades. „Sul pole meeles. Meil ju on."

„Mis meil on?"

„Relvi."

Ljonka tormas selja taga kostvat naerulaginat kuulmata koridori.

Messingiga vitsutatud kirstule on peaaegu laeni kuhjatud igasugust koli. Kirstu otsa roninud, pillub Ljonka rutuga maha korve, käsikohvreid, kompse ja kübarakarpe. Samasuguse rutakusega tõstab ta üles kirstu kaane. Kargab ninna naftaliini teravat lõhna. Ljonka tuustib silmi kissitades ning aevastades ähmiga kirstus ja toob sealt välja vanaaegseid kasakamõõku, padrunitaskuid, sadulajaluseid ja kannuseid.

Sellise kasaka sõjavarustuse koormaga tuli ta tagasi kööki. Roheline tekk lohises tal järel nagu daami kleidisaba.

Jälle võeti ta naeruga vastu.

„Mis see siis on?" küsis madrus-hiiglane ja silmitses muigega Ljonka toodud asju. „Kust te säärast vana kolu olete saanud?"

„Need on minu kadunud mehe omad," ütles Aleksandra Sergejevna. „Ta võttis üheksasaja neljandal aastal osa Jaapani sõjast."

„Selge. Ei, pojuke, neid pole meil vaja. Viige need

parem kuhugi muuseumi. Muide ... oota ... See mõõk peaaegu et kõlbab."

Madrus keerutas käes kõverat kasakamõõka ja pistis siis osavasti vöö vahele, kuhu selletagi oli kogutud relvi tubli poole rühma jaoks.

Mõne minuti pärast istus Ljonka voodi äärel. Taburetil ta kõrval oli pesukauss sooja veega ja Aleksandra Sergejevna pesi poissi urbse pesukäsnaga. Stjoša oli talle abiks.

„Teate, Stjoša," ütles Aleksandra Sergejevna, „need punakaartlased pole üldse nii kohutavad. Nad olid isegi toredad. Eriti see nende peamees, niisuguste husaarivurrudega."

„Kuidas siis, proua," vastas Stjoša solvunult. „Egas nad mõned mõrtsukad ole! Pole nad mingid paadialused. Nad kaitsevad revolutsiooni. Häid inimesi äratavad öösiti ainult sellepärast, et mõnedel pursuidel on kombeks relvi peita. Teate, mis hiljuti alles nurgapealses majas ühe riiginõuniku proua juurest leiti?"

Ljonkal nõrgus seebine vesi kõrvadesse. Ta kartis, et ei kuule hästi, rabeles Stjoša käest lahti ja küsis:

„Mis? Mis sealt leiti?"

„Võtaks teid, jumala eest!" kurjustas Stjoša. „Pritsite mind üleni täis. Ärge rabelge, palun! ... Vannis oli teisel terve kuulipilduja. Ja paar tuhat padrunit. Näete mis!"

Need öised sündmused oleksid võinud haigele poisile halvasti lõppeda. Kuid ta oli juba nii kaua põdenud, et haigused vististi tüdisid temaga jändamast ja jätsid ta rahule. Nädala pärast tundis ta end sedavõrd hästi, et doktor Tuvim lubas tal voodist tõusta. Ja juba kahe nädala pärast läks ta üleni sallidesse ja paslikutesse mässitult, nii et ainult ninaots paistis, esmakordselt välja.

Lumi oli juba ammu maha tulnud. See kattis katuseid, karniise, vana papli oksi ja laternaposti põikvarbu.

Ljonka seisis välisukse juures ja ahmis pead selga ajades ahnelt puhast, karget, korstnasuitsu ja antonovka õunte järele lõhnavat õhku.

Kostis lume krigisemist. Ljonka vaatas ringi. Kindraliproua Silkova tuli kepile toetudes üle hoovi. Ta puhas punapõskne nägu oli külma käes veel rohkem punetama

löönud. Punarebasenahast boa alt, mille saba rippus Silkova rinnal, pungissilmne teravakoonuline lõust suust väljaulatuva roosa keelega aga põrnitses kindraliprouale kuklasse, paistis valge pitskrae.

Ljonka vaatas Silkovat nagu viirastust.

Kui vanainimene temast möödumas oli, kraapsas Ljonka sügavas lumes raskelt jalga ja ütles:

„Tervist, madam ... Tähendab teid ei poodud üles?"

„Mis sa ütlesid, lapsuke?" küsis Silkova seisma jäädes.

„Ma ütlesin, et teid ei poodud üles?"

„Ei, vaene lapsuke," vastas vanaeit, ohkas raskesti ja astus edasi.

Alles jõuluvaheaja eel tuli Ljonka jälle kooli. Ta oli üle kahe kuu puudunud, kaks viimast nädalat kodus küll hoolega järele õppinud, kuid kartis siiski, et ta on klassist palju maha jäänud. Kui ta aga reaalkooli tuli ja nägi, mis kord siin valitseb, sai talle kohe selgeks, et ta kartused olid asjatud.

Esimene asi, mis talle silma torkas, oli see, et klass oli tunduvalt hõrenenud. Paljudes pinkides istus ainult üks õpilane, mõnedes ei istunud üldse kedagi.

„Kuhu poisid kõik on jäänud?" küsis ta oma pinginaabrilt Tuzov teiselt.

„Ei tea. See juba ammu nii," vastas Tuzov. „Kes on haige, kes puudub kodustel põhjustel, mõni aga on üldse õppimise katki jätnud."

„Aga Volkov?"

„Volkov pole vist terve kuu enam nägu näidanud."

„Küllap haige," arvas Ljonka endamisi.

Koolimajas oli külm. Auruküttе radiaatorid olid vaevalt leiged. Mitmed aknaruudud püssikuulidega läbi lastud ja augud kiiruga ümarate puukettakestega kinni pandud. Vahetunnil märkas Ljonka, et vanemate klasside õpilased jalutavad koridoris, sinelid seljas.

Kooli elu tähtsamaks keskuseks oli endiselt käimla. Nagu varemgi käisid siin päevade kaupa vaidlused, kuid Ljonkale näis, et nüüd olid need vaidlused ja sõnalahingud muutunud palju ägedamaks. Kostis sagedamini sõimu. Mindi sagedamini käsitsi kokku. Ljonka pani veel tähele järgmist asjaolu: neis vaidlustes ja kaklustes said kõige rohkem pihta need, kes julgesid kaitsta bolševikke.

Enne suurt vahetundi tuli klassi klassijuhataja Bodrov ja teatas, et täna tunde enam ei ole, nii et õpilased võivad koju linna.

Keegi peale Ljonka ei imestanud selle üle.

„Miks nii? Mis on juhtunud?" küsis ta temaga koos klassist lahkuvalt poisilt. See oli naeruihkeline, alati muigel näoga Kolja Markelov, kooliteenija pojapoeg.

„Mis siis? Mitte midagi pole juhtunud," naeratas Markelov. „Meil siin nüüd peaaegu iga päev üks „nahavedamine". Kord ei tööta keskküte, kord saboteerivad õpetajad, kord streigivad vanemate klasside õpilased."

„Kuidas streigivad?" ei saanud Ljonka aru. „Töölised tehastes streigivad, aga kuidas võivad õpilased, seda enam veel õpetajad streikida?"

Koolist tulles otsustas Ljonka mitte kohe koju minna, vaid tänavail veidi ringi luusida. Ta oli nii kaua nelja seina vahel konutanud, et ei suutnud seda lõbu endale keelata.

Ta läks ringi ümber suure Troitski peakiriku, imetles nagu alati saja kahekümne kaheksast suurtükist tehtud Slava mälestussammast, jõudis välja Izmailovskile, astus üle silla ja lonkis Voznessenskit mööda Sadovaja poole.

Oli kirgas talvepäev. Lumi krudises mõnusalt jalge all. Kriiksusid voorimeeste saanide jalased. Kustki Ljonka selja tagant Varssavi vaksali torni poolt paistis tinane talvine päike.

Esimesel pilgul polnud tänavail selle aiaga mingeid erilisi muutusi toimunud. Aleksandri turul käis elav kaubitsemine. Ajalehemüüja kastil kivist katusega musta Linnamaja juures Sadovaja ja Voznessenski nurgal seisid ikka samad ajalehed: „Novoje Vremja", „Retš", „Russkaja Volja", „Petrogradski Listok"... „Kuzkina Matti", tõsi küll, enam polnud, kuid see-eest olid ilmunud ajalehed, mida Ljonka varem polnud näinud, nagu „Izvestija Petrogradskovo Soveta", „Pravda", „Soldatskaja Pravda"...

Filippovi pagariäri ukse ees oli pikk järjekord. Spasski pritsimaja vahitornis välgatles valvuri kasukas. Pokrovi poolt liikus mööda Sadovajat kehv matuserong. Nikolski turu vastas platsil müütas punase vööga maapoiss jõulupuid, Kõik oli niisamuti nagu läinud aastal, nagu viis aastat tagasi. Kuid kõik polnud enam vana viisi. Oli muutusi, mis torkasid silma.

Rahvahulk tänaval oli muutunud lihtsamaks. Polnud enam näha tuliste hobustega toredaid sõidukeid, karunahast põlledega saane, elegantseid daame ega säravais mundreis ohvitsere. Ljonka isegi võpatas, kui nägi vastu tulemas lühikest tüsedat härrat, kellel oli piibrinahkne müts peas, kuldraamidega näpitsprillid n'nal ja kõrged mustad kalossid jalas. Seda härrat oli ta sügisel Volkovite juures näinud. Ta pidi juba teretama, kuid märkas, et too härra pole üksi: teine teisel pool astusid kaks karmi näoga püssimeest, punased sidemed varruka ümber.

Ljonka tõmbus kössi. Talle meenus jälle Volkov.

„Astun sisse ja vaatan järele, mis temaga on," otsustas ta. Seda enam, et Krjukovi kanal oli sealsamas lähedal.

Äratallatud vaippõrandariiet mööda teisele korrusele astunud, seisis ta tükk aega kõrge ukse ees ja vajutas siis kellanupule. Keegi ei avanud.

Kui ta alla tagasi tuli, väljus portjee toast vimmakas vanamees, vildikud jalas ja must kuldrandiga nokkmüts peas.

„Kelle juurde te soovite?" küsis ta Ljonkalt.

„Te ehk teate, kuhu on jäänud Volkovid number esimesest?" ütles Ljonka. „Ma helistasin, helistasin, kuid keegi ei tulnud."

„Ei tulegi," vastas uksehoidja mornilt.

„Kuidas? Miks ei tule? Kus nad siis on?"

Uksehoidja mõõtis kõhetut reaalkooli poissi just nagu aru pidades, kas maksab niisugusele jõmpsikale üldse seletada, kuid muutus siis armulisemaks:

„Sõitsid kogu perega lõunasse oma mõisa."

Järgmisel päeval rääkis Ljonka koolis sellest Markelovile, kui see temalt küsis, kas ta Volkovit pole näinud.

„Volkovid sõitsid ära lõunasse," ütles ta.

„Sõitsid ära?!" itsitas Markelov. „Ütle parem — lasksid jalga!"

„Kuidas — lasksid jalga?" ei saanud Ljonka aru.

Tollal tuli mitte ainult poiste, vaid ka täiskasvanute keelepruuki suurel arvul niisuguseid varaste ja sulipoiste väljendeid, mis oli tingitud asjaolust, et Ajutine Valitsus laskis, enne kui ta kukutati, vabaks kriminaalkurjategijaid. Too mööda linnu ja külasid laialiläinud kahtlane rahvas polnud vaenlaste hulgas just viimane, kellega noorel nõukogude võimul pärastpoole tuli võidelda.

„Mis tähendab — lasksid jalga?" kordas Ljonka imestusega küsimust.

„Veidrik!" hakkas Markelov naerma. „Noh, põgenesid, tegid sääred. Teiesugused, tead isegi, on nüüd omadega läbi! Küllap Volkovi papil vist midagi hinge peal oli!"

„Mis teiesugused?" sai Ljonka pahaseks. „Mis sa norid? Ma pole aristokraat."

„Kes sa siis oled? Missuguse partei poolt?"

„Olen kasakas," vastas Ljonka harjunud kombel.

* *

See oli väga raske talv. Maa piirialadel algas kodusõda. Petrogradis ja teistes linnades andis end aina rohkem tunda nälg. Tõusid toiduainete hinnad. Turgudel ilmus müügile hobuseliha. Must leib, mida Ljonkat alles hiljuti sunniti supi ja prae juurde sööma, muutus märkamatult maiuspalaks umbes nagu tort või koogid.

Ljonka ema jooksis endiselt tunde andes ringi, tundide saamine muutus iga päevaga raskemaks. Ema hambad valutasid endist viisi. Õhtuti, kui ema nagu alati enne uinumist lapsi suudles ning neile ristimärke tegi, tundis Ljonka iiveldama panevalt lääget küüslaugu ja maikellukese lõhna.

Talve keskpaiku läks Stjoša tööle tehasesse „Treugolnik". Ljonka perekonnast ta ei lahkunud, elas oma „pimetoas" edasi ja isegi aitas kuidas suutis Aleksandra Sergejevnat. Ta tõusis varavalgel hulk aega enne tehasevilet, et minna Izmailovskile kaupluse „Pomeštšik" ukse taha leiva ja piima järjekorda. Töölt koju tulnud, pesi ta toidunõud puhtaks, viis prahi välja, küüris põrandaid köögis ja koridorides. Aleksandra Sergejevna proovis ise majapidamisega tegelda. Toitu valmistada ta oskas, sest ta oli kunagi abielu esimestel aastatel käinud kokakunsti kursustel. Aga kui ta ükskord proovis lastetoa põrandat puhtaks küürida, hakkas ta selg õhtuks nii kangesti valutama, et Ljonkal tuli Kalinkini silla juurde doktor Tuvimi järele lipata.

Talv, mis venis lõputult, ei tundunud Ljonkale päris ehtsa talvena. Koolis polnud tõsist õppimist. Koduš ei söödud enam nii nagu varem. Ja ahjud polnud enam alati soojad.

Kes on selles kõiges süüdi, milles seisab alanud korralageduse põhjus, seda Ljonka ei teadnud ega murdnudki nii väga pead selle üle. Kümneaastasel on omad huvid,

mis sageli on palju keerulisemad kui täiskasvanuil. Ljonka, tõsi küll, ei sarnanenud selles eas oma vanusekaaslastega. Ta ei käinud liuväljal, ei soetanud majahoovis või tänaval endale sõpru ning kaaslasi, polnud huvitatud prantsuse maadlusest ega kogunud marke. Nagu varemgi oli tema kõige armastatumaks kohaks väike koolipingiga sarnanev töölaud. Ta luges endiselt õhinaga, sepitses luuletusi ja koostas isegi väikese brošüüri „Mis on armastus", kus räägiti peamiselt emaarmastusest ja toodi näiteid Dostojevskilt, Turgenevilt ja Tolstoilt. Selle filosoofilise traktaadi laskis ta käsitsi kümnes eksemplaris ümber kirjutada Vasjal, kes juba teist aastat õppis ettevalmistusklassides ja võttis endale selle koletu vaeva üksnes suurest austusest oma venna vastu. Vasjal endal, kes kosus ja sirgus suuremaks iga tunniga, polnud vähimatki huvi kirjandusliku tegevuse vastu.

Kevadel, kui Ljonka edukalt teise klassi sai (mis tolleaegsetes tingimustes polnud üldse raske), tuli hoidjalt kiri. Ta kirjutas, et lastel on vaja puhata, ajad aga on rasked, kõik on kallis ja vaevalt küll Aleksandra Sergejevna sel aastal suvilat üürib. Kas ta ei tahaks koos lastega suveks maale tema juurde tulla?

Õhtul, kui kõik söögituppa kogunesid, tegi Aleksandra Sergejevna oma kodakondsetele teatavaks kirja sisu.

„Noh, mis te arvate, kas sõidame või ei?" küsis ta oma peenikeselt perelt.

„Sõidame!" kilkasid lapsukesed ühest suust.

„Ja mis teie, Stjoša, sellest arvate?"

„Mis siis ikka," ütles Stjoša. „Muidugi sõitke... Aeg on niisuke, suvel võib-olla läheb veel halvemaks ning toit jääb napimaks, iseäranis meil Petrogradis."

„Võib-olla ehk sõidate teie, Stjoša, ka kaasa?" vaatas Aleksandra Sergejevna nõrka lootust hellitades tüdruku otsa.

Kuid Stjoša raputas resoluutselt pead.

„Ei, Aleksandra Sergejevna," ütles ta. „Piiterist ma ära ei sõida. Minu koht on siin. Valvan teie vara, nii et võite mureta olla. Selle teene eest osutage ka mulle teene — viige minu poolt tervisi emakesele-Volgale. Olen ju sealt kandist — Uglitši poolt pärit."

Nii asus Ljonka esmakordselt elus pikale teekonnale Jaroslavi kubermangu.

Kui ta enne vaksalisse sõitmist voorimehele end istuma

seadis ja naerdes Stjoša käest arvutuid kohvreid, kompse, pakke ja korve vastu võttis, ei teadnud ta ega võinudki teada, et see tema reis venib pikale ja et sellel teekonnal, mis algas nii kergelt ja lõbusalt, ootavad teda väga keerukad sekeldused ja karmid katsumused.

IV peatükk

Katsumused algasid hulga varem, kui Ljonka ja ta pere sihtkohta jõudsid.

Rong sõitis Petrogradist Ljutovosse viis ja pool päeva. Rahu ajal võis selle maa ära sõita kümne või kaheteistkümne tunniga. Raudteejaamast Tšeltsovo külani seitsees veel kuusteistkümmend versta. Asjad jaamas laste valvata jätnud, läks Aleksandra Sergejevna küüdimeest otsima, kelle hoidja oli lubanud neile vastu saata. Mõne minuti pärast tuli ta tagasi, kaasas väike punaka habemega mees; too kandis kõrget tumesinist nokkmütsi ja väga madalate kortsus säärtega saapaid.

„Konutan juba kolmandat päeva jaamas," lausus mees tusaselt ja plaksutas piitsaga vastu saapasäärt. „Oleksin seda teadnud, poleks ma üldse sõitnud."

„Andestage, kulla mees, aga meie pole selles süüdi," ütles Aleksandra Sergejevna talle lepitaval toonil. „Te teate vististi, et rongid käivad võimatult halvasti, sõit vaevas meid endid päriselt ära."

Punahabe peatus kohvrite ja korvide hunniku juures, mille otsas istusid ning hoidsid määrdunud sõrmedega nööridest kinni väga väsinud väike poiss ja tüdruk. Kõrval seisis morni kahvatu näoga ja musta sineliga reaalkooli poiss, daami ridikül käes. Küüdimees käis aeglaselt ümber kogu selle väikese laagri, takseeris seda asjalikult, pidas endamisi aru, vangutas pead ja kõõksatas:

„Mnjah," ütles ta. „Garderoob! No mis siis. Aga vaat mis ma sulle ütlen, proua. Tehke mis tahate, aga selle hinna eest, millega mind telliti, pole ma küll nõus sõitma. Nende kolme päevaga kulutasin juba heinte peale üksi kaks tsaari kümnelist ära."

„Hea küll, hea küll, muidugi," katkestas Aleksandra Sergejevna teda punastades. „Te ütelge, palun, palju teile tuleb maksta ja ma maksan ära."

Maamees jäi mõtlema, võttis nokkmütsi peast ja kratsis kukalt.

„Kas piiritust on?" küsis ta viimaks.

„Ei ole," vastas Aleksandra Sergejevna naeratades.

„Aga seepi?"

„Seepi natuke on."

„Ja teed?"

„Teed leidub."

„Ja suhkrut?"

„Suhkrut on."

„Aga soola?"

„Ka soola on."

„Aga mõnd riiet? Sitsi või satääni?"

Aleksandra Sergejevna ei suutnud enam välja kannatada ja ütles vihaselt: „Kuulge, ega te kauplusse või poodi tulnud! Ütelge, palju te raha tahate, ja ma maksan teile mahatingimata ära."

„Raha!" muigas küüdimees. „No ütle, mis ma su rahaga peale hakkan? Seinu tapetseerima või?"

„Ma ei tea. Meil linnas küll rahaga seinu ei tapetseerita. Selleks on tapeet."

„Tean. Ega me kilplas ela," irvitas küüdimees hambaid. Oli siis veidi aega vait, mõtles järele ja sügas jälle kukalt.

„Kas Nikolai rahad?" küsis ta viimaks.

„Ei, Nikolai raha mul ei ole," ütles Aleksandra Sergejevna.

„Kerenskid?"

„Ei, ka kerenskeid ei ole."

„Mis siis on?"

„Harilik Nõukogude raha, mis kõikjal on käibel."

„Hm. Käibel! Käibel, käibel küll, aga äkki vaata kaovad käibelt . . . Kas kuldsõrmust pole?"

„Kuulge, kallis mees," ütles Aleksandra Sergejevna. „Näen, et meie kaubast ei tule midagi välja. Ma lähen otsin, ehk leidub siin mõni teine küüdimees."

„No otsi," muigas punahabe. Jäi siis vähekeseks mõtlema, plaksatas äkki piitsaga vastu saapasäärt ja hüüdis lõbusalt: „Ääh, võtku mind see ja teine . . . mis seal's ikka . . . hea küll . . . istuge peale! Loodame, et te ei peta maamatsi ja õiendate ilusti ära! Teen seda oma vaderi Sekleteja Fjodorovna heaks. Lubasin talle külalised kohale tuua ja toongi."

Ta pistis piitsa vöö vahele, upitas kõige raskema korvi

selga, võttis ühe kohvri kaenlasse, teise käe otsa ja astus oma lühikestel jalgadel taarudes kergelt ukse poole.

Kümne minuti pärast kolgerdas raske koormaga vanker auklikul külavaheteel; Ljonka tundis esmakordselt elus oma pea kohal tõelist külataevast ja hingas sisse puhast maaõhku.

Tal vedas. Oli kevad, õitselepuhkemise aeg, mai keskpaik. Lumi oli juba sulanud, põllud aga äsja alles löönud haljendama, lehed puudel olid alles nii tillukesed, et eemalt näis, nagu oleksid kaskede ja haabade mustad oksad tilliga üle puistatud.

Lapsed vaatasid kui imet kõike — nii rohmakat veduta taluvankrit kui ka madalakasvulist maahobust, halli ussina vingerdavat lõputut teed ja künkaid, mille tagant paistsid kord tarede katused või tuulikud, kord kellatorn, õrnrohelised põllud või paksud tumedad metsad, missuguseid nad muidugi polnud kunagi näinud ei Liigovos, Peterhofis ega Ozjorkis.

Pikast ebamugavast sõidust roiutatud Vasja ja Ljalja pugesid kägarasse ema sülle ja uinusid. Ljonka aga aina istus, vaatas ega jõudnud küllalt vaadata.

Teraselt läbipääsematut metsatihnikut vahtides ja selle kõdulõhnalist kevadist kargust sisse hingates tundis ta, kuidas pea ringi käima ja süda valjemini peksma hakkas ning ta mõtles, et niisuguses paksus metsas peab tingimata olema röövleid. Talle meenusid Robin Hoodi vaprad ning lõbusad vägitegude kaaslased . . . Dumas, Cooperi kangelased . . . Dubrovski . . . indiaanlane Joe . . . Talle paistis, et ta juba näeb puutüvede taga kel'egi luuravaid silmi, temale sihitud revolvrisuud, pinguletõmmatud vibu . . .

Punase habemega küüdimees istus küljetsi vankripukis, sakutas laisalt ohjadest ja vaikis süngelt.

„Noh, kuidas te, kullake, siin ka elate?" küsis Aleksandra Sergejevna vaikimist katkestades.

Küüdimees ei lausunud mõni aeg musta ega valget, liigutas siis ohje ja vastas pead pööramata tusaselt:

„Seni ikka elame . . ."

„Kuidas toidupoolisega on?"

„Ma ütlen, ära pole seni veel surnud. On, mida närida."

„Aga meil Petrogradis on päris halb. Juba süüakse hobuseliha."

Küüdimees vaatas võõrast, kiskus suu viltu, mis pidi tähendama muiet, ja ütles:

„Oodake aga. Tuleb hullematki. Küllap jõutakse kasside ja koertenigi. Pidage mu sõnu meeles."

„Kuulge, miks te nii räägite? Teil ju on nüüd kergem elada?"

Punahabe isegi kargas pukis püsti, nii et hobune kohkunult võpatas ja sabaga vehkis.

„Kergem?!" ütles ta niisuguse ilmega, nagu oleks Aleksandra Sergejevna öelnud talle midagi äärmiselt solvavat.

„Kas see pole siis tõsi? Te saite ju maad, vabanesite mõisnikkudest..."

„Vabanesime? Mõisnikkudest?"

Ljonkale näis, et punahabemel midagi rinnus pulbitseb, mässab ja keeb, mis iga hetk on välja paiskumas. Nii see ka juhtus.

„Saime maad, ütled sa?" ühmas ta, tõmbas ohjad pingule ja keeras end vankril istujate poole. „Milleks, kuradi päralt, vabandust, mulle see maa, kui toiduainete andmise kohustus, ütlen sulle, kägistab mind hullemini kui surm ise, kui kehvikute komitee nülib mul naha seljast?! Mõisnik? Aga ütle, palun, mis loeb mulle mõisnik? Mina olen ise oma mõisnik."

„Ma ei teadnud," kohmetus Aleksandra Sergejevna. „Arvasin, et talupojad on rahul."

„Kes? Talupojad? Rahul?... Nojah, pole midagi öelda, on ka niisuguseid, kes rahul on. Isegi väga rahul. Ja kes? Kaltsvatid, loodrid, ringihulkuvad pätid..."

Äkki jäi ta poolelt sõnalt vait, vaatas Aleksandra Sergejevnat ja küsis hoopis teise häälega:

„Vabandage, aga kes teie olete? Kas kommunist?"

„Nonoh," muigas Aleksandra Sergejevna. „Kas mina siis sarnanen kommunistiga?"

Punahabe heitis pilgu ta hallile linnalikule kostüümile, sulega panamakübarale, ridikülile, päevavarjule, nahkrihmaga käekellale — ja ilmselt jäi selle ülevaatusega täiesti rahule.

„Vaat mis ma siis teile, hea proua, ütlen," alustas ta, kuid lõpetada ei jõudnud. Ees ilmus teele keegi mees. Ljonka nägi selgesti, kuidas too metsapadrikust välja vaatas, põõsad laiali lükkas, keset teed astus ja käe üles tõstis.

„Röövlid!" mõtles poiss ning tundis kohe, kuidas õnd-

sast hirmust kõrvetav külmatunne pikkamisi üle kogu keha käib. „Siin ta nüüd on... voh... a'gab..."

Kuid sai kohe aru, et ta on eksinud. See mees polnud kellegi röövel, see oli tavaline halli tallenahast papaaha ja paguniteta sineliga sõdat.

Kui vanker lähemale jõudis, astus ta teele ette ja ütles käheda häälega:

„Seis! Kes te olete?"

Ljonka nägi, et ta selja taga seisavad veel mõned mehed.

„Kas küsite seda minult?" ütles Aleksandra Sergejevna rahulikult.

„Teilt jah."

Sõdatil oli rõugearmiline nägu, ta vasak silm pilkus kogu aeg, nagu oleks sellesse prügi sattunud.

„Me oleme Petrogradist... Olen õpetaja... sõidame suveks tuttava juurde Tšeltsovosse."

„Ahaa! Petrogradist!"

Tallenahast mütsiga mees käis ringi ümber vankri, kompas kotte ning kohvreid ja ütles siis häält kõrgendamata:

„Nnoh, loobi kraam maha."

„Kuulge... Mis see tähendab? Kes te niisugune olete?"

Vasja ja Ljalja ärkasid otsekui halba aimates. Tüdruk hakkas valjusti nutma.

„Nii see on... röövlid," mõtles Ljonka, kuid ei tundnud millegipärast sellest mingit rõõmu.

Punase habemega küüdimees niheles vankrilt maha tulemata närviliselt pukis ja lappas mingi vajaduseta ohje.

„Kuule," ütles ta äkki. „Mis sa minu emandale liiga teed? Sa tule siia."

Küüdimees hüppas vankrilt maha, viis sõdati kõrvale ja sosistas talle midagi. Sõdat nihutas papaaha silmile, seisis nii, kuulas ja kratsis kukalt. Kaaslased tunglesid ta ümber. Mitmel neist rippusid püssid seljas.

„Hea küll, võite edasi sõita," ütles papaahaga mees vankri juurde tagasi tulles. Ta üks silm sihtis Ljonka poole ja pilkus mõned korrad.

Küüdimees andis hobusele piitsa. Hobune vehkis sabaga ja vanker veeres endisest kiiremini mööda metsavahelist teed edasi.

„Kes see niisugune oli?" küsis Aleksandra Sergejevna tagasi vaadates, kui nad juba tükk maad eemal olid.

„Ei kedagist," vastas küüdimees pärast vähest vaikimist. „Niisama. Roheline."

„Mis tähendab roheline?"

„Olge ikka? Kas te's ei tea? Rohelisest kaardiväest. Need, kes võitlevad nõukogude võimu vastu."

„Pidage ... Kas siin siis pole nõukogude võimu?"

Küüdimees ei pööranud pead, kuid kostis, et ta itsitas.

„Nõukogude võim küll, aga iga kuke jaoks, teate isegi, oma haugas, hauka jaoks jälle kangem kull ... Ütle aitäh, maadamike. Poleks mind olnud, oleks teil terve perega tulnud viiske kanda."

„Jah. Olen teile väga tänulik," sõnas Aleksandra Sergejevna erutatult. „Aga ütelge, kuidas teil korda läks teda keelitada?"

„Ah kuidas korda läks keelata?" muigas küüdimees jälle. „Mul on nende jaoks niisugune sõna."

Hakkas videvikuks minema, kui vanker külavaheteelt keeras laiale teele, mille mõlemal pool kasvasid suured jämedad kased. Oli juba päris pime, kui punase habemega küüdimees tpruu hüüdis, vanker jõnksatas ning seisma jäi. Ljonka nägi ärgates üleval tumedat tähti täis taevast, katuseharja vareslauda, pikka kaevukooku ja kuulis pimedas erutatud häält, mis meenutas talle midagi väga kauget, väga head, armsat, helget ning muretut.

„Issand! Helde aeg! Taevane valitseja! Milline rõõm! Ometi viimaks ... Kus nad siis on? Aleksandra Sergejevna, mu kullake, mu kallike! ... Ljošake, Ljošake!"

Ljonka leidis end soojast, pehmest ning tugevast embusest, ta tundis tuttavat, kuid juba unustatud, higiga imbunud sitsi, kampri ja ikoonilambi õli lõhna, nägu mööda voolasid tal segunedes tema omad ja võõrad pisarad.

„Tere ... hoidja," pigistas ta vaevaliselt välja.

„Sa mu silmarõõm! Mu pärlitera! Tundsid ära! Tuli meelde! Las ma suudlen sind, mu helmeke ... Kui suureks sirgunud! Vaata, juba kroonumüts peas ja sinel seljas!"

Vasjat ja Ljaljat kõik need kilked ja hõisked unest ei äratanud. Nad võeti nagu puunotid vankrilt maha, kanti koos asjadega tarre ja pandi ülestehtud voodisse. Laual, mille kohal suitses ja praksus seitsmeliinine petrooleumilamp, leekis ja mulises kõhukas vaskne samovar, kogu lauale — taldrikuile, vaagnaile ja kandikuile — oli laotud juba välimuse ning lõhna järgi haruldaselt maitsvat maatoitu.

Kümne minuti pärast, kui Ljonka oli vööruses kätepesunõus end pesnud, istus ta juba lauas, jõi suhkrut hammustades kuuma teed kõrvale ja lakis toidul hea maitsta, nagu ta seda näljases ning külmas Petrogradis polnud ammu enam teinud.

„Ljoška! Lapsuke! Võta kulitši," kostitas hoidja teda. „Las emake lõikab sulle õunakooki."

Ljonka sõi isuga kulitši kui ka õunakooki ega imestanud isegi selle üle, et hoidja nimetas kulitšiks jämedat rõngassaia meenutavat tumedast jahust piimataignal küpsetatud ümmargusi pätse ja õunakoogiks harilikku kartuli zapekankat, millel isegi õuna lõhna polnud.

„Kuulge, hoidja, aga kus siis teie pojapoeg on, Volodja vist oli ta nimi?" küsis Aleksandra Sergejevna. „Te ju kirjutasite mulle, et elate temaga koos."

„Oeh, kallis Aleksandra Sergejevna, parem ärge küsige!"

„Mis siis on juhtunud?"

„Oi jah, ärge parem rääkige! Mu Volodjake läks vabatahtlikult Punaarmeesse."

„No mis siis. See on tema oma asi."

„Tema oma asi küll ... See on õige. Mina veel seadsin ta valmis ja andsin oma õnnistuse kaasa. Aga mis elu mul, vaesekesel, nüüd endal on? Inimesed söövad mu Volodja pärast mul hinge seest ära. Mida meil kõik siin nüüd ei tehta, Aleksandra Sergejevna!"

Ta vaatas ringi ja edasi juba sosistas.

Ljonka sõi kõhu täis ja jõi neli-viis tassi teed peale, nüüd oli ta roidunud, pea kippus lauale vajuma, silmalaud läksid tinaraskeks, kuid ta võitles kõigest väest selle nõrkusega, võpatles iga minut, sirutas õlgu ja püüdis silmi pilgutamata hoidja otsa vaadata, kergitas kulme nii kõrgele kui jaksas.

„Oi, mu kallis Aleksandra Sergejevna, mis meil külas kõik sünnib! Tõesõna — vend kargab venna kallale, poeg tõstab kätt isa vastu. See on paljas jutt, et meil on nõukogude võim, aga kui ringi vaatad, siis ühes majas on väejooksik, teises peidetakse relvi, kolmandas ihutakse kirveid. Metsades tegutsevad röövlid ja roheline kaardivägi. Mineval nädalal pussitati Nikolski külas ühe öega terve kehvikute komitee surnuks. Korõtovos tapeti esimees ... Meie esimeest Vassili Fjodorovitš Krivtsovi austatakse, teda esialgu ei puudutata. Aga ikkagi, kui temale mõtled,

tilgub süda verd. Ei ta eluga pääse. Küllap rohelised jõuavad ka temani, kullakeseni."

„Nende rohelistega oli meil täna juba õnn tutvuda. Tuleb välja, et nad tunnevad ennast siin teil üsna vabalt."

Ja Aleksandra Sergejevna jutustas hoidjale kohtumisest metsas, nende imepärasest pääsemisest ja osast, mida etendas nende pääsemises habemega küüdimees.

„Sellepärast tema, et ta tunneb niisugust sõna," ütles Ljonka vaevaliselt pead laualt tõstes, mehikese keel ei tahtnud kuidagi enam sõna kuulata.

„Sõna!" muigas hoidja. „Sa, Ljošake, mine parem magama. Näe silmakesed sul punased ja otsaesine higine. Mine, kullake, heida kotile pikali."

Ljonka kobis vaevaliselt laua tagant välja, komberdas uimaselt voodisse, tegi kuidagi vöörihma lahti ja võttis vormipluusi seljast. Kinnisilmi masinlikult poolsaapa paelu lahti tehes kuulis ta, kuidas hoidja laua taga emale tasase häälega seletas:

„Sellel Fjodor Glebovil on kolm poega väejooksikud. Üks, näe, elab kodus isa juures, teised kaks on metsavennad."

Mis edasi räägiti, seda Ljonka enam ei kuulnud. Ta langes nagu ront voodisse, kuulis, kuidas heinad pungil täistopitud aluskotis krabisesid, hingas sügavalt sisse seisnud kuiva heina ja värskelt triigitud padjapüüri lõhna, haigutas magusasti, lõi risti ette, tõmbas end kägarasse ja vajus sügavasse unne.

Nõnda algas Ljonka maaelu. Muidugi polnud see hoopiski niisugune, nagu ta seda raamatute, piltide ja hoidja jutustuste järgi oli kujutlenud. Linnas näis talle, et küla — see on rida suitsunud ja lumme tuisanud taresid. Tarede ees silkab väike krants. Metsast sõidab madal mehike nagu päkapikk. Metsades hulguvad hundid ja röövlid. Lumme tuisanud taredes istuvad pikkades pihtseelikutes naised ja neiud peeru valgel, laulavad kurbi venivalt pikki laule ja ketravad või koovad midagi mingitel värtnatel või kudumisraamidel.

Elu osutus palju keerulisemaks, kui Ljonka seda oli kujutlenud. Külas oli igerikke kössivajunud taresid, mille aknad kaltsudega kinni topitud. Kuid oli ka telliskivist vundamendiga kahekordseid või mansardkorraga, tuulelippude ja lipuvarrastega hooneid, millel plekist katused peal. Oli kääbusmehikesi, kes töötasid ning käisid hommikust õhtuni paljajalu isade paigatud kuubedes. Aga oli ka punetavate nägudega kuueteistkümneaastasi poisse, kes päikesepaistelisel maipäeval uhkeldasid oma uhiuute, nagu lakitud kalossidega, krõpsutasid pähkleid ja päevalilleseemneid süüa, mängisid lõõtspilli ja laulsid jultunud röövlitšastuškasid. Tšeltsovos oli kerjuseid kui ka rikkaid, möldreid ja poodnikke. Oli maju, kus polnud tuletikke, et ahjus tuld süüdata, aga oli ka niisuguseid, kus puhaskambris kummutitel seisid grammofonid, kus värvitud põrandaile olid laotatud ehtsad linnavaibad, kus klõbisesid „Singeri" õmblusmasinad ja undasid tasaselt Rootsist sisseveetud koorelahutajad.

Pärast tormilist Petrogradi elu, pärast sealseid tulistamisi, läbiotsimisi, öiseid häireid ja massilisi meeleavaldusi tundus maaelu Ljonkale esialgu häirimatult rahulikuna ja õnnelikuna.

Kuid see rahulikkus oli näiline.

Tšeltsovos nagu terves kubermangus ja kogu maalgi märatsesid poliitilised kired.

Noor tööliste ja talupoegade võim ei jõudnud õieti veel jalgugi alla saada, kui talle langesid kaela rasked katsumused. Maa piirialadel tõstis pead kontrrevolutsioon, läks lahti kodusõda. Siberis tõstsid inglise-ameerika „liitlaste" ässitusel mässu vangilangenud tšehhid. Nelja-aastases sõjas kurnatud maa tundis puudust viljast. Leiba oli vaja linnadele, leiba oli vaja soldatitele, leiba oli vaja isatuks jäänud lastele. Vili oli maal kulakute käes, kes heaga ei tahtnud seda käest ära anda. Nõukogude valitsus oli sunnitud väevõimuga selle neilt ära võtma. Kulakud avaldasid vastupanu. Paljudes kohtades sörkis nende lõa otsas ka enamik teisi talupoegi. Alles Saksa-Austria rindelt tagasi tulnud ja mitmeaastasest kaevikuelust kurnatud soldatid läksid kulakliku propaganda õnge, keeldusid kutse peale Punaarmeesse astumast, deserteerisid ja läksid metsadesse. Samades metsades peideti relvi ja kaevati maa sisse ning määndati aukudes vilja, sedasama vilja, millest sõltus vabariigi elu või surm.

Kõike seda oli ka Tšeltsovos. Tšeltsovos oli nõukogude võim, oli kehvikute komitee, mille trepi kohal lehvis punasest riideribast lipp. Oli olemas selle komitee esimees. Kuid poodnik Ivan Semjonov müütas tagaukse kaudu ikka veel kivikõvu piparamündipräänikuid, karamellkompvekke ja vankrimääret. Tuuleveski omanikuks

poolel teel Tšeltsovost vallamajja oli tema vend Ossip Semjonov. Väejooksikud, kodumaa reetjad, jalutasid vabalt mööda küla. Suurel Radištševi teel aga lällasid kutseealised poisid õhtuti lõõtspilli saatel rumalaid ning rõvedaid tšastuškasid laulda.

Linnast sõitis valda toitlussalk. Külale pandi peale toiduainete andmise kohustus. Kutsuti kokku koosolek. Tare ees, milles asus kehvikute komitee, rippus puu küljes katkine terasest sahatiib. Seda taoti nagu häirekella. Selle kõrvulukustava ning äreva kõlina saatel lippas nooruke poiss mööda küla, koputas nagu kerjus akendele ja karjus täiest kõrist:

„Onu Ignat, koosolekule! Ossip Ivanovitš, kutsutakse koosolekule! Koosolekule! Koosolekule!"

Talumehed kogunesid ruttamata, väärikalt. Tasakesi juttu puhudes nimetasid nad üksteist ees- ja isanime järgi, istusid muldrikule, suitsetasid mahorkat, õhkasid, vahtisid taevast ja arutasid, mis ilm homme on. Siis tuli kehvikute komitee hoonest välja esimees koos nahktužurkas linnamehega. Jutuajamine vaikis. Saabunu, kellel oli tehasetöölise nägu ja käed, astus ette ja kõneles, et küla peab andma riigile nii ja nii mitu puuda vilja. Ta tegi teatavaks vilja andmise tähtaja ja koha, kuhu viljakoormad saata. Mees püüdis kõnelda mahedalt, häält kõrgendamata, kuid ta väsimusest punetavad silmad vaatasid talumehi karmilt ning ebasõbralikult. Talumehed vaikisid. Üksnes puu otsa roninud poisikesed õiendasid tasakesi isekeskis, tonkisid üksteist ja kihistasid naerda.

„Noh, kuidas siis jääb, seltsimehed?" küsis nahkkuuega mees millegipärast muigamisi ja laskis pilgu üle teda ümbritsevate üksteisega sarnanevate habemes nägude käia.

„Meil ei ole vilja," vastati talle kustki kaugemalt meeste hulgast.

„Kuidas nii — ei ole?"

„Ei ole, muud midagi."

Siis võttis sõna kehvikute komitee esimees.

Esmakordselt Krivtsovi nähes pidas Ljonka teda preestriks või mungaks. Krivtsovil oli ilus tume nägu nagu ikoonipühakul, pikad ümmarguselt pöetud juuksed ja paks punakas, pisut kullendav panthabe. Ta kandis mingit

vanamoelist musta pekešši ja katkiste äärtega kaabut. Kõneles vaikse häälega, mõnikord isegi mõminal, pilk karmilt ette suunatud.

„Vennad!" alustas ta oma kõnet. „Külamehed! Vilja, millest rääkis meile siiasõitnud esindaja, on vaja nälgivatele inimestele. Piiteris ja Moskvas virelevad elanikud viletsa toidunormi otsas ja nagu ajalehed kirjutavad, tarvitavad toiduks juba hobuseliha, isegi raipeid. Sõbrad ning seltsimehed! Kas see tõesti meie südant ei liiguta? Kas tõesti meie südamed jäävad külmaks? Need, kes seal suremas on ja kannatavad, on ju meie lihased vennad. Ja vilja meil on. Seda on palju. Kõik teavad seda, keegi ei saa öelda vastupidist. Sellepärast arvan mina nii: tuleb ära anda see, mida nõuab meilt seadus, milleks kohustab meid üldrahvalik vendlus!"

„Õige!" kostis meeste hulgast rõõmus hääl. „Täitsa õige, Vassili Fjodorovitš!"

Ja vastu hõigati kohe raevukalt:

„Õige?! Kes see seal ütleb „õige"? Simkov või? Aga kelle vilja sa kavatsed ära anda? Kas oma?"

„Miks oma? Mul endalgi lapsed kodus tühja kõhuga."

„A-a-a! Tühja kõhuga? Nii et sa jaotad võõrast vilja?"

„Mis siis. Teil seda jätkub. Teil mullusest saadik kelder vilja täis."

„Või nii? Kas käisid kontrollimas? Oled näinud?"

Meestehulk juba sumises, marutses, ei kostnud enam üksikuid hääli, harva võis sellest lärmist eraldada kähedaid hüüdeid:

„Matsid!"

„Külakurnajad!"

„Oodake . . . küll jõuame ka teieni."

„Ah siis sina oled see jõudja?"

„Kelle vastu sa lähed? Nõukogude võimu vastu!?"

„Totrad . . . Vaja teile jaopärast hingata anda!"

Ljonkale meenusid Petrograd, reaalkool ja sõnalahingud käimlas. Kuid see, mis siin toimus, oli palju kohutavam. Seal oli see ikkagi laste mäng, vallatus, siin aga võis iga hetk minna löömingukс, pussitamiseks, vereyalamiseks . . .

Siiski läheb Krivtsovil pärast pikki ning ägedaid vaidlusi peaaegu alati korda talumehi veenda. Koosolekul võetakse vastu ja pannakse kirja otsus anda riigile nii ja nii mitu puuda vilja, nii palju kartuleid ja nii palju sibulaid.

Täiskasvanute vahel käimas olev võitlus leidis kajastust ka laste mängudes.

Esialgu Ljonka, tõsi küll, ainult vaatas neid mänge kõrvalt. Vasja ja Ljalja, kes olid naiivsemad ning otsekohesemad, olid ammu juba soetanud sõprust omavanuste lastega. Ljalja kiigutas, söötis, mähkis ja suisutas oma sõbrannadega päevade kaupa kaltsudest tehtud nukkusid. Vasja aga, kujutades hobust või kutsarit, lippas, piits käes, oma kaaslastega mööda tänavat. Ljonka oli häbelikum ning arglikum, pealegi vaatas ta külalastele veidi ülalt alla. Kuigi tal teinekord oli tahtmine hullata ja ringi lipata, eelistas ta siiski uhket üksindust, istus kodus või võttis raamatu kaasa ja läks maja taha, Suurele teele või põllule.

Ükskord seisis ta, raamat käes, hoidja tare värava juures ja vaatas, kuidas naabri kukk hoidja musta kassiga tüli norib. Samal ajal lippas tänaval temast mööda kärätsev lastesalk.

Paljudel neist olid seljas omatehtud puust püssid, vööl puust mõõgad ja nagaanid.

„Hei, petrogradlane!" hõikas üks väike punaka peaga poiss. „Lähme mängima!"

Ljonka võpatas, pillas maha „Vennad Karamazovid", punastas ja küsis:

„Mida?"

„Mida? Sõda muidugi, rohelisi ja punaseid."

„Mis siis ikka," naeratas Ljonka kohmetult. „Hea küll ... tulen kohe."

Ta jooksis tarre, jättis raamatu sinna, vajutas nokkmütsi pähe ja tuli tagasi poiste juurde.

„Kumb sa oled?" küsiti temalt. „Kas roheline või punane?"

„Olen kasakas," vastas Ljonka.

Naerma ei hakanud keegi.

„Kasakas?" kordas punaka peaga poiss mõtlikult. „Tähendab roheline."

Ja Ljonkale näis ka, et roheline, tähendab röövel, on huvitavam olla kui punane.

Paari päeva pärast valiti ta juba salga komandöriks. Ljonka andus innuga mängule: meisterdas relvi, ehitas sõjamoonaladusid, kirjutas trükitähtedega käskkirju salgale ja nuputas välja isegi teenetemärgid oma võitlejaile — lõikas kartongist välja ja värvis värvipliiatsiga ära

„Georgi risti", millega ta autasustas silmapaistvamaid võitlejaid.

Adjutandiks ehk jessauuliks oli tal punakate juuste ja terava ninaga poisike, keda kaaslased kutsusid Horjaks. See oli väga elav, väle, mõnikord lausa pöörane poiss.

„Kuidas sinu nimi on?" küsis Ljonka temalt ükskord.

„Horja."

„Mitte see, vaid päriselt?"

„Päriselt olen Ignaša Glebov."

„Mis, sa's oled Fjodor Glebovi poeg?"

„Mh-mh. Tema poeg jah. Mis siis?"

Ljonka vaatas oma kaaslast ja mõtles, et Horja tõepoolest sarnaneb väga punahabemelise küüdimehega, kes neid jaamast Tšeltsovosse tõi.

Nüüd veetis ta terved päevad koos poistega tänaval, väljal või Suurel teel.

Ükskord õhtu eel jooksis ta teda jälitava vaenlase eest põgenedes laiale Radištševi teele ja peitis end jämeda kase taha, mida neljalt realt — kummalgi pool kaks rida — oli istutatud Suure tee äärde. Äkki kuulis ta, et keegi ta lähedal laulab vaikse häälega. Puu tagant välja vaadates nägi ta viie sammu kaugusel endast Vassili Fjodorovitš Krivtsovi. Esimees oli palja peaga, tal oli vööta särk seljas ja kingad paljalt jalas. Käed seljal ja pea maas, jalutas ta aeglaselt kaskede all ja ümises tasase tütarlapseliku häälega laulda:

„Kui mõlgub mõttes maine elu,
siis kaugust hämarat näen eel.
Ei tea ma, miks on hing täis valu,
ei tea, miks kahju tunneb meel ..."

Ljonka seisis paigal, vaatas teda ega teadnud, kuidas olla. End puu taga varjata oli piinlik, kuid välja tulla ta ka ei julgenud. Nagu niisugustel puhkudel sageli juhtub, päästis olukorra ninna sattunud kihulane või rohukõrs. Ta aevastas valjusti.

Krivtsov katkestas laulmise, vaatas ringi, vaikis veidi aega ja küsis valjusti:

„Kes siin on?"

Ljonka astus puu tagant välja.

„See olen mina," ütles ta punastades.

„Kes? A-a! Tervist! Teie, petrogradlane, elate Sekleteja Fjodorovna Kotškina juures? Õpetajanna poeg?"

„Jah."

„Gümnasist?"

„Ei, realist."

„Tähendab reaalkoolist? Ma mõistan. Ja mitmendas klassis te õpite?"

„Mina — sain teise klassi."

„Vaata aga vaata! Tubli poiss!"

Seda öelnud, laskis Krivtsov pea longu ning vajus tumedat kullakarva habet siludes taas mõttesse. Ljonka seisis ta kõrval ega teadnud jälle, mis teha — kas ära joosta või oodata, mis kehvikute komitee esimees talle veel ütleb. Äkki pani Krivtsov oma tugeva maamehekämbla poisi õlale ja sõnas pikkamisi, unistavalt, veidi oo-tades:

„Sellel teel, nendesamade põliste kaskede all tulid kunagi kord kokku seltse vene maameest, tulid kokku ja hakkasid vaidlema selle üle, kellel on Venemaal lõbus ning lahe elada."

„Jah," ütles Ljonka. „Ma tean. See on Nekrassovil nii."

„Tead?" rõõmustus Krivtsov. „Õige! Tubli oled! Jah, suur kurbuse ja rahva viha poeet Nikolai Aleksejevitš Nekrassov kirjutas neist maameestest. Ja just selle tee kohta on ta öelnud oma väärt poeemis:

„Suure laia tee ääres
kahel pool on kased..."

„Miks te arvate, et just selle ja mitte mõne teise tee kohta?" imestas Ljonka.

„Miks? Aga sellepärast, kullake, et Nikolai Aleksejevitš oli meie kandi mees ja kõndis või sõitis palju kordi seda teed jahile või mõnes muus asjus. Grešnevo, tema mõis, oli Volga taga teisel pool Nikolo-Babaiski kloostrit."

„Ma seda ei teadnud," tunnistas Ljonka.

„Tähendab, te pole veel läbi võtnud," naeratas esimees, vaikis veidi ja lisas: „Kui soovite, tulge minu poole, ma annan teile ta elulugu lugeda. Mul on see olemas. Kus mu hurtsik asub, seda teate?"

„Jah, tean. Seal, kus trepi kohal lehvib punane lipuke?"

„Just, just... Kus trepi kohal on lipuke. Noh, lipake nüüd... Poisid vist viipavad teile põõsastest?"

Alles nädala pärast võttis Ljonka argusest ja häbelikkusest võitu saades südame rindu ja läks esimehe poole.

Tänavapoolne uks oli lahti. Puhtas ruumikas eeskojas

sibasid piiksudes suured valged kanapojad. Kambris kraapis elatanud, noorusliku, kuid üsna inetu välimusega naine, sinine värvitud seelik üles kääritud, kiiniga põrandat.

„Tere," ütles ta sirgu tõustes ja lükkas laubalt ära juuksesalgu. „Tulite Vassili Fjodorovitši juurde? Teda pole toas, ta on aias. Astuge sisse ja võtke istet, ma lähen kutsun ta kohe."

„Tänan teid. Tänan. Ma lähen ise," ütles Ljonka. Ta jõudis pilgu kambrisse heita. Mustad tahmunud seinad. Nurgas ikoonid. Laua kohal seinal teineteise peal kaks väikest riiulit raamatutega. Ülemisel riiulil väike kooligloobus. Seinal poolkerade kaart, mingi anatoomiatabel ja vidutatud pilgu ning palja kõrge laubaga mehe näopilt. Ljonka teadis juba sellal, et see on Lenin.

Ta leidis esimehe juurviljaaiast. Vassili Fjodorovitš muldas mingeid väikesi sinakasrohelisi põõsaid.

„A-a, tulite?" ütles ta, pani palja jala labidale ja ulatas Ljonkale käe. „Mul, näe, siin tegemist, katsetan. Proovin kasvatada meie maakohas pomidore ehk teise sõnaga tomateid. Juba teist aastat jändan sellega, aga teate, ei taha kuidagi välja tulla. Põevad mu tomatid. Neid peaks pritsima, olen lugenud, et on müügil niisugune vedelik, kutsutakse bordoo vedelikuks. Aga kust seda võtta? Olen puruvaene," ütles ta millegipärast naeratades.

„Ma tulen parem siis pärastpoole, ei taha segada," pomises Ljonka.

„Kuhu nii? Olge ikka. Lähme aga lähme. Ootasin teid. Te ju tahtsite raamatut. Pealegi on mul teiega asja."

Ta viis Ljonka tarre. Põrand oli juba pestud ja perenaine laotas sellele halli kodukootud, mitmest kohast paigatud põrandariiet.

„Siin ta on, võtke see," ütles esimees ja ulatas Ljonkale õhukese sinakashalli ümbrispaberiga raamatu. „Lugege hoolikalt läbi ja ärge midagi vahele jätke. Mõned kohad on sinise pliiatsiga alla kriipsutatud, nende juures peatuge ning lugege veel kord. Kui midagi selge pole, siis küsige, ma seletan."

Ljonka tänas ja võttis raamatu.

„Ma tahtsin teilt midagi küsida," ütles Krivtsov, soris laual paberivirna hulgas ja tõi välja mingi koltunud lehekese. „Kas te ei tea, mis on pau-peri-seeru-mine?"

„Ei... pole üldse kuulnud," tunnistas Ljonka.

„No? Ja mina mõtlesin, et teate. Pole vist veel läbi võtnud?"

„Ei."

„Kahju. Lugesin talvel siin üht brošüüri agraarküsimuse kohta ja äkki see pau-pe..."

Krivtsov hakkas naerma ja vangutas pead.

„Tont teda teab, mõtlevad ka välja igasugu sõnu! No eks ma ise ole süüdi — on vaja õppida. Võtke ometi istet," ütles ta. „Mis te seisate? Näe siia pingile või taburetile."

„Pole viga," ütles Ljonka ja istus tabureti äärele. Krivtsov jalutas tares edasi-tagasi ja kõneles habet siludes:

„Mina ju, teate, käisin ainult ühe aasta koolis. Olen üks neistsamadest Podtjanutaja kubermangu, Terpigorevi kreisi ja Pustoporožnaja valla talumeestest... Mäletate, Nekrassovist? Te õpite reaalkoolis, aga mind saatis isa kohe kõrgemasse kooli — karja! Küll oleks tahtnud õppida. Te ei usu, isegi nutt oli varaks, et ei saanud. Teinekord, kui teada sain, et kuskil on raamat olemas, olgu või teises külas, olin valmis öösel palja jalu läbi lume sinna pahmima. Ja mis raamatud need olid! Ptüi! Naeruväärt, üks jama... Mingi „Bova-kuningapoeg" või „Kuidas hiired kassi matsid"..."

Vassili Fjodorovitš katkestas jutu, jäi seisma, vaatas musta suitsunud lakke ja luges nagu palvet kuidagi eriti tundlikult:

„Oeh! Kas saabub ükskord aeg?
Tulgu rutem ta, see oodatu,
mil maamees laadalt kaasa toob
mitte totra mylordi või Blücheri,
vaid meie Belinski ja Gogoli!"

Vaikis siis veidi aega, naeratas ja ütles:

„No näed, just nagu ongi see käes. Eks ole?"

„Mis? Mis asi?" ei saanud Ljonka aru.

Kuid Krivtsov ei kuulnud teda. Ta jalutas veel kord üle toa, jäi seisma väikese viltuse akna juures, koputas sõrmega mõtlikult vanale, mitmest kohast ajalehepaberiga kinnikleebitud ruudule ja ütles nukralt naeratades, otsekui mingitele omaenda mõrudatele mõtetele vastates:

„Aga ei mõista, saatanad. Keda kuraditki need kilplased ei mõista!"

Juuni keskpaiku ilmus maakonda ataman. Poesell Hohrjakov Rostovist, keda keegi siiamaani ei tundnud, kogus enda ümber laialipaisatud rohelise kaardiväe salgad ja asus kulakliku liikumise etteotsa. Too äsja ilmunud väepealik kihutas oma kõrilõikajatega kuskil pikemalt peatumata vallast valda, rüüstas tööliste ja soldatite saadikute nõukogusid ning kehvikute komiteesid, tappis kommuniste ja nende poolehoidjaid, riisus tarbijate ühistute kauplusi ja tormas edasi.

Õhtul kuulis Ljonka, kuidas eided hoidja tare muldrikul susistasid:

„Ja Koldobinas, naised, uputatud komissar kaevu."

„Ja Bolšije Solis põletanud hohrjakovlased täitevkomitee hoone maha."

„Ja Nikolskis, näe, pussitatud öösel üks neist rüüstajaist surnuks."

Kui Ljonka ühel pühapäeva hommikul kojas oma kollaseid „Skorohodi" kingi puhastas, kuulis ta tänaval valju ehmunud või vaimustatud poisikese häält:

„Hohrjakovlased tulevad!"

Kingapuhastamise sinnapaika jätnud, jooksis ta, hari käes, tänavale. Külavahel juba tormas terve parv poisikesi ja plikasid tolmu üles tuisates Suure tee poole. Sealtpoolt tuli neile vastu küla poole vajudes kirju ning korratu summ jalamehi ja ratsanikke.

Tükk maad teistest eespool ratsutas valge hobuse seljas mees, kellel oli seljas sinine poepintsak, pintsaku peale tõmmatud kollased nahast mõõgarihmad paistsid veidrad ning kuidagi kohmakad. Ratsaniku väikest pead ehtis inglise ohvitserimüts, käes oli tal ratsapiits. Väikese naljaka nõpsnina all kikkusid harjakesena tillukesed vurrud.

Lastesalgast juba näidati näpuga ratsanikule ja kostis vaimustatud sosinat:

„Tema... See on ta ise.. Lööge või maha, aga see on tema. Hohrjakov!"

Atamani järel ratsutas lipukandja. Koidest puretud tumerohelisele portjäärile, millel tupsud ja vaskrõngad alles küljes, oli valge siidiga kirjaoskamatult välja õmmeldud:

„В борьбе обрѣтешты право своiъ!!"[1]

Lipukandja kõrval tõmbas ilus käharpäine nooruk, sol-

[1] Võitluses leiad sa oma õiguse.

datimüts uljalt kuklasse lükatud, harmoonika lõõtsa ja kiskus läbi hammaste „Haz-Bulatti" laulda. Teised laulsid hooletult kaasa.

Hoidja talu oli Suure tee äärest teine. Äkki keeras roheliste ataman hobuse lahtise akna juurde, koputas ratsapiitsaga aknalauale ja hüüdis käheda joomarihäälega:

„Hei, perenaisuke!"

Hoidjat polnud kodus. Ta oli juba enne valget Krasnoje külla varasele jumalateenistusele läinud. Aknast vaatas välja Ljonka ema. Nähes enda ees linnaprouat pühapäevariietuses (Aleksandra Sergejevna kavatses lastega ka kirikusse minna), Hohrjakov nagu jahmus pisut, tõstis käe inglise vormimütsi laia noka äärde ja ütles:

„Pardon. Ma vabandan väga. Kas tohin paluda teid nõnda lahke olla ja mulle kopsikutäis külma vett tuua?"

„Palun," ütles Aleksandra Sergejevna naeratades ja vaatas huviga galantset ratsanikku. „Võib-olla soovite ehk kalja? See on meil külm, keldris jää peal."

„Oo, suurim tänu!"

Ljonka seisis laste hulgas ja nägi, kuidas ema aknast suure puukapa ulatas ja kuidas too tähtis isik lürpsimisi selle põhjani tühjaks mulistas, kõõksatas, varrukaga oma kentsakaid kikkvurrukesi pühkis, kapa perenaisele tagasi andis ja sõnas:

„Vaat see oli juba midagi! Nagu öeldakse, kali, mis põrutab päkkadesse."

Vaatas siis ringi, kummardus sadulas ja küsis tasakesi, aga nii, et Ljonka siiski kõike kuulis:

„Teie, madam, nagu näen, pole kohalik?"

„Ei," vastas Aleksandra Sergejevna. „Sõitsime alles siia."

„Kust kaugelt?"

„Petrogradist. Põgenesime nälja eest."

„Nnii . . ." Hohrjakov kummardus sadulas veel madalamale ja küsis veel tasemini: „Ütelge, kas külas on kommuniste?"

„Ma ei tea," kibrutas Aleksandra Sergejevna laupa. „Minu arvates ei ole. Muide, see küsimus pole mul kunagi mõttesse tulnud."

Ljonka vaatas Hohrjakovi ja märkas äkki, et tolle nägu on hirmuäratav, mitte enam naerune. Väikese nina sõõrmed tõusid puhevile. Põselihased sarnadel hakkasid tõmblema. Peened kokkusurutud huuled suruti veel kõvemini kokku.

Miski äigas poisile nagu piitsaga. Ta hiilis märkamatult lastesalgast välja, lipsas lahtisest väravast sisse, jooksis läbi hoidja tare rehala tagaõue ja lippas siit üle võõraste tarade, võõraid põõsaid murdes ja teiste peenraid tallates pilgu ajaga esimehe tareni.

Krivtsovi inetuvõitu naine rabistas kiiruga nöörilt kuivamata pesu ära võtta. Selja taga samme kuuldes vaatas ta kohkunult tagasi.

„Mis on?" küsis ta ning ta kahvatu sarnakas nägu läks veel kahvatumaks.

„Kas Vassili Fjodorovitš on kodus?" küsis Ljonka lõõtsutades.

„Ei, teda pole kodus," peaaegu kisendas perenaine ja lisas siis ennast kogudes juba tasemini: „Nad läksid vallamajja."

„Jumalale tänu!" mõtles Ljonka.

Nöörilt pesu maha rebides vaatas perenaine imestusega Ljonka kätt. Alles nüüd märkas Ljonka, et ta hoiab käes punakaspruuni saapaharja. Ta pistis harja häbelikult tasku ja küsis:

„Kas ammu juba?"

„Mida?"

„Läks kodunt ära?"

„Jah, jah, ammu juba. Hommikul vara. Ei ta niipea tule."

„Aga ta ju ei tea ja võib tagasi tulla," mõtles Ljonka. Ning äkki haaras teda hirm mõtte puhul, mis siis võib juhtuda, kui Krivtsov enneaegu külla tagasi tuleb.

Pikemalt mõtlemata, mis ta teeb, ja unustades, et teda kodus oodatakse, jooksis ta vallamajja viivale teele. Minutit paarkümmend valvas ta veski juures künkal, kust paistsid nii külavahetee kui ka Suur tee kaskede vahel ja isegi Krasnoje küla kahe kiriku sinised kuplid.

Künkal edasi-tagasi jalutades ja teed silmas pidades märkas ta äkki, et teisel pool veskit varjab keegi end põõsastes. Lähemalt silmates nägi ta, et see on poiss, veel terasemalt vaadates aga tundis ära Ignaša Glebovi tema erepunase pea järgi. Horja piidles samuti sinnapoole, kust Krivtsov pidi tulema, ja oli, nagu kõigest ilmnes, erutatud ja närvitses.

„Luurab esimeest, et ta peale kaevata! Vististi on isa ta siia saatnud," aimas Ljonka ja teda valdas äkki niisugune vihavaen nende inimeste vastu, et silme ees kõik mustaks läks. Tal oli tahtmine Horja juurde tormata, ta pikali viru-

tada ja silmnägu üles lüüa. Kuid just samal hetkel märkas ta mingit liikumist. Suurel teel. Sealt kostis hääli, lõõtspilli mängimist, laulu ja uljast vilet. Läbi kaskede tiheda roheluse ei silmanud ta kohe bandiitide plüüšlippu ja atamani valget hobust. Kui ta need aga ära nägi ja mõistis, et hohrjakovlased külast lahkuvad, pidid tal rõõmu pärast peaaegu pisarad silma tulema.

Ljonka tundis üleelatud erutustest nõrkust kehas, ta käed värisesid ja kurk kuivas. Koju jõudes ruttas ta, enne kui tarre astus, eeskotta, kus seisis ümmarguse puukaanega kaetud veenõu. Ühe sõõmuga jõi ta ära suure kopsiku täie jääkülma vett ja vulistas siis hinge tagasi tõmbamata alla veel teise täie. Need kaks kopsikutäit kõrvetavalt külma allikavett pidid peaaegu hauda viima mitte üksnes Ljonka, vaid ka Aleksandra Sergejevna.

Õhtul tõusis poisil palavik, ta hääl hakkas kähisema. Hommikul ei saanud ta üldse enam rääkida, kurgust tuli sõnade asemel kuuldavale mingi vilisev kähin. Vallast kutsutud velsker, elatanud soliidne prillidega mees, kes kandis küljelt kinninööbitava kraega särki ja säärsaapaid, vaatas Ljonka kurku, nohises veidi aega, köhatas ja teatas tähtsalt nagu professor:

„Tüüpiline difteeria."

Aleksandra Sergejevna vajus pingile.

„Mu jumal küll! Kui hirmus! See veel puudus. Mis siis nüüd teha?"

„Mis siis ikka, armuline proua," lohutas velsker teda. „Pole midagi parata. Paraneb ehk lamades. Kui kogenud meedik ning praktik võin teile öelda, et minu tähelepanekute järgi ei sure kõik lapsed sellesse kurgutõppe."

Saanud hoidjalt tasuks kümmekond muna ja Aleksandra Sergejevnalt paki teed ning kümme tükki kõvasuhkrut, sõitis too optimistlik meedik-praktik ära, jättes lauale retsepti, mis lõppes järgmiste sõnadega:

„Üks supilusikatäis neli korda päevas sisse võtta."

Öösel Ljonka ärkas ja kuulis, kuidas ema härdasti nuttes hoidjale ütles:

„Ei, ei, sellest ta eluga ei pääse. Ma tunnen seda. Te mõelge ainult — kolmas haigus ühe aastaga: läkaköha, kopsupõletik ja nüüd difteeria. Ja mitte mingit arstiabi, mitte midagi peale tolle ajast ning arust eskulaabi."

„Jätke niisugune mõte, kallis Aleksandra Sergejevna," lohutas hoidja teda. „Ärge kutsuge välja jumala viha.

Issand on armuline. On ju veel teisi võimalusi. Teate mis? Viige ta, kullake, Jaroslavli. Seal on arste palju."

Ja nüüd rappus kümnetesse rättidesse ja suurematesse ning väiksematesse sallidesse mässitud Ljonka juba enne valget vankril, suundudes Nikolo-Babaiski sadama poole.

Ta oli meelemärkusel, kuulis ja mõistis kõik, kuid rääkida ei saanud.

Aleksandra Sergejevna, keda piinasid hirm, unetus ja hambavalu, mis eile õhtust saadik teda jälle vaevama oli hakanud, vaatas iga minut kella ja kiirustas küüdimeest:

„Rutem, kullake! Palun teid tungivalt kiirustada! Te ei tea, kui tähtis on mulle aurikule jõuda."

Aleksandra Sergejevna ei teadnud, et ta ruttab vastu ohtudele, mis on palju kohutavamad kui difteeria või kopsupõletik.

V peatükk

See reis jättis Ljonka mälestusse väga ähmased jäljed. Talle jäid meelde päikesest valgustatud valged kloostri ouemüürid, kui nad kloostriõuest Volga äärde sõitsid. Jäi meelde suur lai jõgi, mis kõrgelt järsult kaldalt avanes ta ees äkki kogu oma ääretuses ja mida mööda sel hetkel ujusid väikesed pargased, puksiirid ja aurikud. Tal oli meeles, kuidas ta lamas laevakajuti pingil, mis oli kõva nagu vagunis. Ta mäletab masina mütsumist seina taga, masinaõli, tubakasuitsu ja kloseti lehka; mäletab, kuidas ta pea kohal kompsiti ning rutati ja kuidas kellegi lõbus noor hääl rõõmsalt hüüdis:

„Jaroslavl!"

Seda häält kuuldes kergitas ta vaevaliselt pead, vaatas välja ümmargusest laevaaknast ega saanud aru, kas oli see unes või nägi ta seda ilmsi.

Helesinine taevas, rohelusse uppuv kallas, millel hulgana kerkisid otsekui kristallist väljatahutud suhkurvalged majad, lumivalged kirikud ja valged kellatornid nagu muinasjutus. Ja kõige selle kohal leekis ning lõõmas sinises juulitaevas kuplite ja ristide sulav kuld.

Siis nägi ta ennast Jaroslavli võõrastemaja poolhämaras numbritoas. Põles rohelise varjuga lamp, üleskääritud varrukatega mees, kelles Ljonka oma kibedate kogemuste

põhjal tundis kohe ära tohtri, klõbistas midagi õiendades silmapesukausi juures. Ema seisis ta kõrval. Ta nägu oli murelik ja ärev.

Tohter astus Ljonka juurde. Midagi välkus tal käes. Ta naeratas, kusjuures mehe paksud tumedad kulmud liikusid nagu tarakanid. Poiss ootas, et arst nüüd kohe ütleb: „Noh, noormees, tehke suu lahti." Kuid vastu ootusi ütles arst hoopis midagi muud.

„Noh, noormees," lausus ta voodi äärele istudes, „andke, he-he, mulle oma tussuke."

Ljonka ei saanud aru, milles asi seisis, keeras end usalduslikult kõhuli ja tundis äkki, kuidas pikk terav nõel ülalpool põlve talle kintsu tungis. Ta tahtis karjatada, kuid ei saanud — hing jäi kurku kinni.

„Ongi kõik," ütles arst ja patsutas talle naerdes seljale. „Läbi kõik. Kahe kuu pärast, he-he, oled terve, he-he, nagu härg."

Pisarad matsid Ljonkal hinge. Ta uinus . . .

Teda äratas unest ere päikesepaiste. Ema seisis, suvemantel seljas ja päevavari käes, väikese tualettpeegli ees ja kohendas kübara alt väljatunginud juuksesalka. Ljonka tahtis küsida, kuhu ema hakkab minema, kuid kartis endale haiget teha ja vaikis. Tundes endal või peeglist poja pilku nähes küsis ema:

„Ärkasid, pojuke? Noh, kuidas sa ennast tunned?"

„Hästi," vastas Ljonka käheda sosinaga.

„Kas kurk valutab?"

„Jah."

„Süüa tahad?"

„Ei."

„Vaeseke," ütles Aleksandra Sergejevna. Ljonka imestas, miks ema tema juurde ei tulnud, teda ei kallistanud ega suudelnud.

„Tead sa, väikemees, tuleb sind nähtavasti haiglasse viia. Seda nõuab arst."

„Hea küll," nõustus Ljonka nurisemata.

Ta nägi, et ema silmis läikisid pisarad. Tal oli kahju emast.

„Ma pean vähekeseks välja minema," ütles ema. „Ole siis pai poiss. Ära sa jumala pärast mõtle voodist tõusta. Lama rahulikult. Kui juua tahad — vesi on laual karahvini sees."

Ljonka jäi üksi. Igav tal ei olnud. Tal oli kaasas Alphonse

Daudet' „Tartarin Tarasconist". Ja üldse ei tundnud ta end sugugi halvasti. Kurk veidi valutas nagu angiini puhulgi. Peas pisut kohises. Kergest palavikust õhetasid põsed ja oimukohtades tuksus. Kuid surra ta ei mõtelnudki.

Pool tundi või tund aega lamas ta rahulikult ja luges hoolega raamatut. Kuid siis sai raamat loetud, kõik leheküljed veel kord läbi lehitsetud, kõik pildid üksteise järel ära vaadatud, aga ema ei tulnud ikka veel.

Raamatu käest ära pannud, jälgis ta mõnda aega päikese peegelduslaiku, mis libises üle luitunud tapeedi ja sinise, kohati paljakskoorunud silmapesukausi, püüdis silmitseda lausa mustaks tuhmunud pilti vastasseinal, jõi kõntsasest karahvinist klaasi klaasi järel sooja maitsetut vett, katsus uinuda ja proovis millestki mõelda.

Kuid und ei tulnud, mõtted hajusid.

Siis äratas ta tähelepanu mingi sumin tänaval. Kõrvu teritades kuulis ta akna taga mingeid kähedaid hüüatusi, mingit segast pomisemist. Keegi seisis väljas akna all ja aina hüüatas ängistavalt nutuse häälega:

„Matka Boska! Matka Boska!"[1]

Pobises siis midagi, kägises, nuuksus, ja jälle:

„Matka Boska! Matka Boska!"

Ljonkal hakkas jube. Teda näris uudishimu. Ta võitles mõned minutid kiusatusega, hüppas siis põrandale ja jooksis paljajalu ning särgiväel akna juurde. Hetke pärast kõõtsutas ta juba soojal räpasel aknalaual ja õiendas teise korruse aknast alla vaadata.

Akna all kõnniteel istus kerjusvanamees, jalad türklase kombel istumise all. Ta kortsus nägu oli rätiga kinni seotud, jalge ees oli tal väike emailkausike, kuhu möödaminejad viskasid oma armuandi. See oli tema, ei tea kuidas siia sattunud poolakast kerjus, kes oli seadnud end võõrastemaja „Euroopa" akende alla ja mangus siin almust, tarvitades ülisageli jumalaema nime.

Ljonka uudishimu oli rahuldatud, kuid ta ei tahtnud aknalaualt ära tulla. Maal elatud kahe kuu jooksul oli ta jõudnud võõrduda linnast, selle rüsinast, mürast ja kärarikkast rahvamurrust. Praegu rõõmustas ja erutas teda kõik, kõik meenutas talle Petrogradi.

Ta silme ees laius väljak sellele kulgevate tänavate ja puiesteedega. See väljak oli küll väiksem Iisaku või Palee

[1] Jumalaema (moonutatud vene keeles). (Tõlkija.)

väljakust, kuid majad väljaku ääres olid kõrged, mitmekordsed, teatrihoone teisel pool väljakut aga sarnanes millegi poolest keiserliku Mariina teatriga, kus Ljonka ülemineval aastal lihavõtte ajal käis vaatamas „Luikede järve". Teatrist paremal paistis majanurk, mille välisukse kohal lehvis punane lipp. Väljakust vasakul kadus kaugusse pikk ja sirge tänav. Kõrgus hulk mitmekordseid maju, mille otsseintel ja tulemüüridel kirendasid „Georg Bormani", „Treugolniku", kindlustusseltsi „Salamander" ja laevakompanii „Kaukasus ja Mercurius" sildid ning reklaamid . . . Kummalisena paistis nende tuttavate, ennesõjaaegset Petrogradi meenutavate siltide ning reklaamide hulgas suur ere plakat, millel kohmakas, sinine, üleskääritud varrukatega ja nööbiga sonimütsi kandev mees tõstab hoobiks punast haamrit väikese paksu torukübaraga mehe pea kohale. Nurgamajas, mis oli väljaku ja ühtlasi tänava poole, asus „Siu ja Co" koloniaalkauplus. Selle peegliklaasist akende taga seisid hiiglasuured valged mustpunaste ilustustega hiina vaasid. Väljaku pool küljes, kus rohkem päikest, olid akende kohal vöödilised kattevarjud, kerge tuul laperdas neid ja puhus täis nagu purjesid.

Aeg oli veel varane, päike alles pistis nina välja teatrihoone öisest vihmast tumeda katuse tagant, kuid tänaval juba kihas elu. Kojamehed kastsid tänavaid, perenaised ruttasid, punutud kandekotid käe otsas, turule, nõukogude töötajad kiirustasid tööle, hoidjad veeretasid kõnniteedel lapsevankreid imikutega. Kuuldamatult möödusid jalgratturid, sõitsid põrinal mööda voorimeeste kalessid, kuskil nurga taga parises ja kiunus pöörangul tramm.

Akna all kõnniteel aga istus endiselt, jalad kägaras, ja aina noogutas nagu hambavalu käes, naiste rätt pea ümber, vana kerjus, pomises nuuksudes ja nurus südantängistavalt:

„Matka Boska! Matka Boska!"

. . . Ja äkki tungis sellesse linnahommiku mõõdukasse askeldusse maruiil.

Mööda tänavat kihutas mürinal soomusauto. See tormas väljakule, tegi järsu pöörde ja peatus tagasi veeredes hoone vastas, mille välisukse kohal laperdas punane lipp. Soomusauto laskeavades välgatlesid päikese käes ja liikusid nagu hiigelputuka kombitsad kuulipildujate torud. Autost hüppasid välja sõjaväemundris mehed. Need jooksid lipuga maja poole. Nendes oli midagi imelikku ning

harjumatut. Mis nimelt, sellest ei jõudnud Ljonka aru saada. Kabjaplagin sundis teda pead ruttu vasakule pöörama. Tolmu tõstes, möödaminejaid ehmatades ja piitsaga higiseid hobuseid pekstes kihutasid tänaval ratsanikud. Nüüd sai Ljonkale äkki selgeks, mis teda nii oli imestanud ja ehmatanud. Ratsanike õlgadel särasid pagunid. Need uhiuued, elegantsed, kullaga tikitud pagunid äratasid poisi mälestuses ellu kauge mineviku ja talle hakkas taas tunduma, et ta magab ning näeb und.

Väljakule jõudnud, kihutasid ratsamehed huigates nagu tsirkuseratsutajad ringi. Üks neist võttis revolvri välja ja tulistas mõned korrad õhku.

Ljonka jäi, suu ammuli, nagu naelutatult aknalauale ja nägi, kuidas hirmust aru kaotanud inimesed — naised toidumoonakottidega, teenistujad purjeriidest portfellidega ja lapsehoidjad vankritega, milledes röökisid nutta õnnetud väetid lapsukesed — uisapäisa tormasid kõnniteedel.

Keegi mees, mõõgarihmad valge mundrikuue peal, kobis soomusauto laele, pani käed torru suu ette ja hüüdis:

„Kodanikud! Palun sedamaid väljakult lahkuda. Teie isiklikuks ohutuseks soovitan teil igaühel oma kodus istuda ja mitte enne tänavale tulla, kuni see kakofoonia lõpeb!"

Kurjakuulutav sõna „kako-foonia", mida Ljonka kuulis esimest korda, sundis teda silmi kinni pigistama ootuses, et on tulemas veel midagi harukordsemat ja kohutavamat.

Väljak tühjenes kiiresti. Viimased jalakäijad ruttasid varjule trepikodadesse ja väravakaarte alla. Ljonka jäi selle pineva ning kohutava etenduse ainukeseks pealtvaatajaks. Ta ootas värinaga, mis edasi saab. Tänaval juba kappasid uued ratsanikud. Need kihutasid üle väljaku teatrist mööda ning kadusid tolmupilvedes kuhugi puiesteele. Ja peaaegu samal hetkel ilmus teadmata kust — vasakult, paremalt või koguni maa alt — hobuste nelik, kes vedasid endi järel päris tõelist, ehkki väikest kahurit.

Pagunitega mehed kogunesid tumehalli kolmetollise ümber, vaidlesid millegi üle, käratsesid ja vehkisid kätega. Lõpuks liikus kolmetolline paigalt ja peatus just sellesama akna all, kus Ljonka lamas aknalaual. Hobused võeti rakkest lahti ja viidi põiktänavasse, kaks hallide metallist kiivritega meest kiskusid kiiresti munakivisillutist üles, veeretasid tekkinud auku suurtüki aluse ja tampisid kividega

uuesti kinni. Võtsid siis kastist lõigatud otsaga sigari taolise mürsu, sikutasid järsult mingeid kange ja pistsid kahuri mustavasse suudmesse selle raske, väliselt libeda sigari.

Ljonka surus lõuaotsa vastu kuuma karniisi ning jälgis silma pilgutamata suurtükiväelaste iga liigutust. Tal jäi suu ammuli, ja äkki tegid metallkiivreis mehed ka suud lahti. Üks neist astus sammu ette ja tõstis käe üles.

Samal hetkel paukus uks Ljonka selja taga. Tagasi vaadates nägi ta ema. Kahvatu, sassis juustega, kübar viltu teisele küljele vajunud, tormas ema akna juurde, kahmas Ljonka sülle ja jooksis tagasi ukse poole. Kuid ukseni ta ei jõudnud.

Kohutav kärgatus pani võõrastemaja vappuma. Ragin ja klirin läbisegi lõid poisi kõrvad lukku. Ema laskis ta lahti, nad mõlemad kukkusid põrandale ja roomasid neljakäpakil toast välja koridori.

Ljonka vaatas ukse vahelt tagasi, heitis viimase pilgu tuppa. Aknalaud, millel ta terake aega tagasi oli lamanud, oli paksult klaasikilde ja krohvipuru täis. Helesinine puunikerdis akna kohal oli otsapidi konksu küljest lahti tulnud ja kõlkus seal roosakast telliskivitolmust ülepuistatuna.

Inimesed jooksid mööda koridori. Paljud neist olid poolenisti riidest lahti, mõned täitsa aluspesu väel.

Keegi surnukahvatu daamike toetus kuklaga vastu seina ning kord nuttis, kord naeris hüsteeriliselt.

„Mis on? Milles asi seisab? Mis on juhtunud?" küsiti ümberringi.

Uus kõuekärgatus. Elektrilamp pea kohal hakkas ägedasti vilkuma.

„Alla! Kodanikud! Härrased! Alla, keldrisse!" kostis kellegi võimas ülemuslik hääl.

Kõik tormasid trepi poole.

„Ometi kord ... jõudis kätte," kõneles vana korra aegse kaupmehe välimusega habemik. Silmi lakke tõstes lõi too hardalt risti ette ja sosistas valjusti: „Jumalale tänu ... Viimaks ometi ... Algas ..."

„Mis asja? Mis see algas?" küsiti ta käest.

„Nnoh, härrased! Kas te siis tõesti aru ei saa? Algas ülestõus! Ülestõus bolševike vastu."

Valgekaartlikule mässule, mille keskusse täiesti ootamatult olid sattunud Ljonka ja ta ema, kihutas üles Inglise Moskva esinduse juhi Robert Lockarti ülesandel ning rahadega sotsialist-revolutsionäär Boriss Savinkov.

Mässu algus oli määratud Inglise-Ameerika dessandi maalesaatmise momendiks vabariigi põhjaosas. Neil 1918. aasta juulipäevadel püüdsid vaenlased õhutada mässu reas teistes nõukogude linnades — Rõbinskis, Murmanskis ja isegi Moskvas, kus esseeridel õnnestus mõneks tunniks hõivata Trjohsvjatitelski põiktänav ja avada suurtükituli Kremlile.

Ljonka polnud muidugi ainuke, kes seda kõike tollal ei võinud teada, seda ei teadnud ka täiskasvanud, kes viibisid keldris, kus leidsid peavarju ning kaitset juhuslikud peatujad võõrastemajas „Euroopa".

Ljonka viibis selles kitsas, niiskes ja pimedas keldris mitu päeva. Kogu esimese päeva istus ta paljajalu ema mantlisse mässituna õllekasti otsas. Võlvitud laest tilkus talle vett kaela. Hallituse ja pehkiva puu lõhnad tegid hingamise raskeks. Kõigest hoolimata tundis Ljonka end ülihästi. Uued inimesed, uued muljed, peaasi aga tunne, et teda oht ähvardab — millest siis veel võib unistada kümneaastane poiss, kelle arstid ja haigused tervelt kaheks kuuks olid voodisse pannud?!

Keldriruumides, kuhu lõunaks trügis juba ligi sada „eurooplast", hakkas elu vähehaaval joonde minema. Kord siin, kord seal lõid vilkuma küünlajupid, kastid ja vaadid seati laudadeks ja vooditeks, saadi üksteisega jutule ning sobitati tutvusi, kusagilt toodi toitu, isegi veini.

Ljonka kõrval teisel kastil istus heledajuukseline noormees, kantud ruuduline, pruunide nahknööpidega pihtkuub seljas. Too ei kõnelnud kellegagi, istus süngena ja suitsetas musta puust pitsi otsas ühe plotski teise järel. Teisel pool oli viinavaadil võtnud istet seesama kaupmehe välimusega habemik, kes enne trepil nii hardalt risti ette lõi ja suure võidurõõmuga mässu puhkemist tervitas. Teisi Ljonka ei näinud või nägi ähmaselt. Kuid temani kostvate jutukatkete järgi polnud raske ära arvata, mis publik see õigupoolest oli. Kõik olid rõõmsalt erutatud, kõik ootasid midagi. Sõna „härra", mille Ljonka uue võimu kaheksa kuu vältel oli jõudnud unustada, kõlas neis kõnelustes eriti sageli ja kuidagi rõhutatult valjusti, isegi familiaarselt.

„Härrad! Palun vabandust," hõikas keegi pimedast, „kas kellelgi juhtub olema nuga konservikarbi avamiseks?"

„Härrad! Kas keegi soovib preferanssi mängida?"

„Tasem, tasem, härrad! Lõppude lõpuks toimuvad praegu suured sündmused, aga teie . . ."

„Aga kust teie, aulik härra, teate, et need on suured?"

„Tõepoolest, härrad! Tasem! Üleval vist tulistatakse jälle."

„Mu jumal! Kui kole! Mul on üleval numbritoas poolteist puuda peenjahu ja kümme naela võid!"

Mis toimus üleval ja linnas, seda ei teadnud täpsemalt keegi. Vahel harva kostsid siia suurtükipaugud, kuid keldri müürid olid nii paksud, et raske oli ära arvata, kas on see tulistamine või liigutatakse kuskil esimesel või teisel korrusel kappe või diivanit paigast.

Keskpäeval läksid mõned vapramad mehed üles luurele. Nendega koos läks ka Ljonka habemikust naaber. Tunni või poolteise pärast tuli too esimesena alla tagasi. Mehe nägu säras, käes oli tal mingi paber.

„Noh? Kuidas on?" tormati ta juurde.

„Oodake, härrased, üks hetk," pomises ta rõõmsalt naeratades ja vaatas samas kohe murelikult ringi. „Kus mu koht siin oli? Mul jäi reisikott siia. Ahaa, siin ta on! . . . Noh, jumalale tänu! . . ."

„No mis seal siis toimub? Kas saite midagi teada?"

„Sain, sain . . . Laske mul enne hinge tõmmata. Milline rõõm!"

Habemik istus, pani vahariidest reisikoti põlvedele, pühkis rätikuga nägu, nuttis ja pomises:

„Kukutati, kukutati . . . Pole enam neid põrgulisi. Pole enam ka punast kaltsu Nõukogude hoonel, ja Nõukogu ennastki ei ole enam. Siin on käskkiri. Lugege keegi ette, mina, vennased, ei saa . . . Mul pisarad silmis."

Keegi võttis tema käest paberi ja luges küünlajupi valgel valjusti:

„Käskkiri. Esimene paragrahv. Kindral Aleksejevi ülemjuhatuse all seisev Põhja Vabatahtliku armee ülemalt saadud volituse alusel mina, polkovnik Perhurov, asusin juhtima relvastatud jõude ja teostama ajutise tsiviilvõimu ülesandeid Jaroslavli rajoonis, mis on hõivatud Põhja Vabatahtliku armee väeosade poolt . . ."

„Kuulge," hüüab keegi. „Kust Vabatahtlik armee siia sai?"

„Ärge segage! Kas see ükskõik pole?"

„Mitte sugugi ükskõik."

„Kohe, ma kohe jutustan kõik ära," pomises habemik. Ning sellal, kui teised mässulise polkovniku käskkirja lugesid ja kuulasid, jutustas ta lähedal seisjaile:

„Sain kõik puha täpselt teada. Kohtasin ustavat meest — Romanovi manufaktuuri kontori ametnikku. Ta on pärit meie külast, kuidagi mu sugulane. Elab siin Vlasjevskajal, mitte kaugel, kloostri juures, kus, teate, on niisuke juudi või armeenlase moodi ajalehemüüja . . ."

Ljonkal oli tahtmine jutustajat hõbemest sakutada, sest too jutustas sedavõrd igavalt ja tüütult.

„Kes siis mässu tõstis?" küsis keegi kuulajaist kannatamatult.

„Töölised. Ma ju räägin . . . Dunajevski vabriku töölised tõstsid mässu, hävitasid rajooni töörahva saadikute nõukogu, tapsid kommunistid ja liikusid tohutu massina keskusse . . ."

„Lubage! Nõnda see nüüd küll ei saanud olla!"

„No nii jah! Räägin õigust. Kõikide vabrikute töölised, mitte ainult Dunajevski, vaid ka Nobeli, Suure manufaktuuri ja Konstantinovi omad . . ."

„Lori!"

Ljonka pöördus. Seda ütles vist esimest korda päeva jooksul suud paotades heledajuukseline ruudulise pihtkuuega noormees. Ka habemik pööras pead.

„Lubage! Miks te ütlete, et lori?!"

„Aga sellepärast, et te lihtsalt luiskate!"

„Luiskan?"

„Jah, luiskate."

„Mis te's — kahtlete või?"

„Just nimelt. Kahtlen."

„Või nii? Tähendab teie arvates tuleb välja, et töölised on rahul bolševikega?"

Noormees vaikis. Ljonka märkas, kuidas ta põselihased kramplikult tõmblesid.

„Tähendab teie arvates seisab töörahvas bolševike eest? Kas nii tuleb välja?"

„Teate mis, onuke. . . Te käige kuradile!" pigistas noormees läbi hammaste. Ta pööras selja, võttis taskust nahktubakakoti ja hakkas uut plotskit keerama.

Selle ajaga tulid üksteise järel keldrisse tagasi ka teised luurel käijad. Keegi neist ei teadnud täpsemalt midagi jutustada, kuid kõik kinnitasid ühest suust, et mäss on korda läinud, et linnas on nõukogude võim kukutatud ja mingi uus „demokraatlik valitsus" on juba asunud oma ülesannete täitmisele.

„Kuulge, kuidas lood seal üleval numbritubades on?" küsis Aleksandra Sergejevna ühelt luurel käinult.

„Kõik on kõige paremas korras, armuline proua. Aknaruudud sisse löödud, õhk puhas, akende taga vilistavad ööbikute asemel kuulid!"

„Mis te arvate, kas sinna üles on väga ohtlik minna? Mu poiss on raskesti haige. Peaks talle midagi selga tooma."

„Hm . . . Ma ei soovita. Aga muide, see oleneb teie isiklikust julgusest."

„Ema . . . ära mine," kähistas Ljonka.

„Pole midagi, Ljošake. Istu siin mõned minutid. Ma proovin siiski ära käia."

„Ema, pole vaja minna, seal ju vinguvad kuulid!"

„Pole viga, pojuke. Jumal on armuline. Kuidagi käin ära. Ma pean ometi midagi sealt tooma. Muidu külmetad enese päris ära."

„Laske mina lähen."

Seda ütles ruudulise kuuega noormees. Ta võttis oma musta suitsupitsi suust ja vaatas tõsiselt Aleksandra Sergejevna otsa.

„Tänan teid," ütles ema heldinult. „Te olete väga lahke. Aga üksipäini ei leia te sealt niikuinii midagi. Võib-olla ehk saadate mind, kui see teile tüli ei tee? Ma siis ikkagi nii ei karda."

„Palun. Lähme," ütles noormees ja tõusis kastilt püsti.

Ema läks ära.

Ljonka jäi üksi. Esmakordselt selle päeva jooksul hakkas tal hirm. Et mitte emale mõelda, püüdis ta tähelepanelikult kuulata, mida ümberringi räägiti. Kuid see, mis ta kuulis, ei vähendanud põrmugi ta hirmu.

„Härrad! Täiesti erakordsed uudised," teatas keegi keldri ukse juurest. „Käisin just alles tänaval ja nägin oma silmaga viimaseid operatiivteateid. Tuleb välja, et Jaroslavl pole ainuke mässust haaratud linn. Lahingud käivad Petrogradis, Moskvas ja paljudes Volga-äärsetes linnades!"

„Ei või olla!"

„Ma ju ütlen teile, et nägin oma silmaga."

„Mis te siis õigupoolest nägite — kas mässu Moskvas või teadet selle kohta?"

„No teadet ikka."

„Küll on uskmatud Toomad," pomises Ljonka lähedal istuv habemik. „Rõõmu peaks tundma, aga nemad — „jama" ja „ei või olla"."

„Ja kuidas tänavatel on?"

„Tänavail täitsa rahulik veel ei ole. Tulistatakse aegajalt. Kuid bolševike vastupanu on nähtavasti murtud."

„Jah, murtud, murtud jah," pobises Ljonka naaber. Ljonkal oli jälle tahtmine sellel mehel habemest kinni võtta.

Aeg läks, aga ema ei tulnud ega tulnud tagasi.

Ljonka selja taga kõneles keegi erutusest väriseva häälega, peaaegu nuuksuvalt:

„Andestage, kuid see on jälk! See on hirmus! Ma ei saa seda unustada. Siiamaani seisab see pilt mul silme ees!"

„Sõda nagu sõda ikka, austatud härra!"

„Vabandage! Ei, vabandage! See pole sõda. Seda kutsutakse teisiti. See on tapmine nurga tagant."

„No kas teate, soovitaksin teil siiski valida väljendusi! . . . Nimetate rahvahulkade patriootlike tunnete väljendust tapmiseks!"

„Jah, jah! Ma kordan seda, armuline härra . . . Olen vana vene intelligent, vana semstvotegelane, bolševike jaoks ei ole mul olnud ega ole mingit sümpaatiat, kuid ma pean teile ütlema, et see on tapmine, alatu, jälk ning kõlvatu tapmine."

„Andestage, millest seal jutt on?" küsis keegi.

„Vaadake, Jaroslavli täitevkomitee esimehe Zakheimiga ei talitatud küll nii-öelda kuigi humaanselt. Temaga õiendati arveid tänaval, ei kohut ega uurimist."

„Jah . . . õiendati arveid . . . Aga kuidas? Lohistati poolalasti oma korterist tänavale ja seal — päevavarjudega pähe, selga, näkku . . . Noored naised, intelligentsed, kena välimusega daamid . . ."

„Hei teie, näpitsprillidega onkel! Aitab sellest nutulaulust!" hüüdis keegi kaugemalt nurgast.

Ljonka kössitas, jalad kägaras, kastil, mähkis end ema mantlisse ja kujutles silmi vidutades õudset pilti, kuidas unine poolalasti mees välja tõugatakse, kuidas teda täna-

val lohistatakse ja elegantsed daamid teda peksavad ning pitspäevavarjudega surnuks torgivad...

Ljonka habemikust naaber avas oma reisikoti, laotas salvrätiku põlvedele ja sõi nüüd isuga, ruttamata pakse võileibu, kastis kõvakskeedetud kooritud mune paberilehele puistatud soola sisse ja jõi pudelist piima peale. Ljonkal oli ammugi juba kõht tühi, kuid neile võileibadele, munadele ja piimale vaatas ta millegipärast tülgastusega.

„Ema! Kus on ema? Kuhu ta kadus?"

Ning otsekui vastuseks sellele hingeahastusele kostis kustki kaugelt keldri nurgast tuttav madal ning ärev hääl:

„Ljošake! Pojuke! Mu poiss! Kus sa oled?"

„Ma olen siin! Emake, ema!" hüüdis ta vastu ja tundis, et ta hääl katkes.

Aleksandra Sergejevna trügis vaevaliselt tema juurde. Tal olid käes tekk, padjad ja väike komps asjadega.

„Miks sa nii kaua ära olid?" pomises Ljonka. „Kus sa olid? Ma juba arvasin..."

„Arvasid, meheke, et mind on ära tapetud? Ei, mu kallis, nagu näed, olen tänu jumalale elus. Aga sa kujuta ette, kui hirmus asi! Kuni me kahekesi siin istusime, selle ajaga on meid puupaljaks riisutud!"

„Kes?!"

„Kust mina tean, kes? On leidunud häbematuid ja südametuid inimesi, kes kasutasid ligimeste õnnetust ja viisid ära kõik, mis numbritoas oli. Järele on jäetud ainult tühised asjakesed tualettlaual — kamm, puudritoos... terake toidumoona. Õnneks leidsin kapist sinu püksid ja kingad."

„Aga sinel?"

„Ma ju ütlesin, et midagi pole — ei sinu sinelit, mütsi ega minu kalosse ja kohvrit."

„Küll on rahvas!" naeris Ljonka naaber, õhtusöögi jääke ja tühja piimapudelit salvrätikusse keerates. „Töötavad taibukalt! Osavad sellid!"

„Pidage, mis see siis tähendab?" ütles keegi. „Mul ju jäid sinna üles kõik mu asjad!"

„Mu jumal küll! Ja minul poolteist puuda sõrejahu ning vaat niisugune purk kõige paremat vologda võid!"

Keldri elanike hulgas tõusis paanika. Paljud tormasid üles, et ometi midagi veel oma varandusest päästa.

„Ema," küsis Ljonka, „aga kuhu see... ruudulise kuuega jäi, kellega sa koos läksid?"

„Küsid selle noormehe kohta, kes mind üles minnes saatis?" ütles Aleksandra Sergejevna millegipärast väga valjusti, just nagu selleks, et peale Ljonka ka teised seda kuuleksid. „Ta ütles, et läheb linna oma onu otsima. Ta onu, kirjutusmaterjali kaupluse omanik, elab kuskil seal Kaasani puiesteel."

„Onu... Kauplus," pobises habemik pealt kuulates. „Säärasele onupojale näitaksin ma ust. Niisugune häbematu! Ja tuleb välja, et ise veel viisakast perekonnast."

Kompsus, mille Aleksandra Sergejevna numbritoast alla tõi, olid peale Ljonka pükste ja kingade veel mõned võileivad, hoidja „õunakookide" ja „kulitšite" jäägid ja kenake tükk pekki. Ljonka pani end riidesse, tähendab toppis paljaste säärte otsa vormipüksid ja kingad jalga; Aleksandra Sergejevna kattis laua, tähendab laotas ühele kastile kortsunud ajalehe, ja mõlemad võtsid mõnuga kehakinnitust.

„Kas seal on kole?" küsis Ljonka peaga ülespoole osutades, endal suu kartulist tehtud õunakooki täis.

„Ei, pole üldse enam nii väga kole."

„Nojah!" oli Ljonkal justkui koguni kahju.

„Petrogradis oli koledam."

„Kas kuulid vinguvad?"

„Mul, pojuke, polnud aega kuulidele mõelda."

Mõne aja pärast tundis Ljonka vajadust minna sinna, kuhu ta juba ammu oleks pidanud minema.

„Hea küll. Kohe. Ma saadan sind," ütles Aleksandra Sergejevna ja pani napid hommikueine jäägid kompsu tagasi.

„Pole vaja. Lähen ise," ütles Ljonka punastades.

„Sa eksid ära."

„Või veel. Egas ma tita ole! Seleta ainult ära, kuidas minna."

„Siin polegi suurt seletada. See on päris lähedal. Kohe teisel trepipealsel. Uksel näed kaht nulli. Ainult palun tule siis otsekohe tagasi!"

Ljonka lubas mitte viivitada, mähkis end ema mantlisse ja rühkis kingadega klõbistades keldri ukse poole.

Ruumi, mille uksel kaks nulli, ei jäänud ta tõepoolest kauemaks, kui vajadus seda nõudis. Aga kui ta trepipealsele astus ja üles viivat treppi ning kustki sinna tungivat päevavalgust nägi, võttis kiusatus kas või silmanurgastki näha, mis toimub võõrastemajas ja linnas, sel määral ta üle võimust, et ta unustas täielikult kõik emale antud lubadused.

„Vaatan ainult natuke ja siis kohe alla," ütles ta endale, kergitas naise kombel mantlihõlmu ja lippas, kaks astet korraga, trepist üles.

Tal tuli joosta üles kolmest või neljast trepikäigust, enne kui ta jõudis võõrastemaja pikka koridori, mille mõlemal pool oli lõputu reana väikesi kollaseid üksteisega sarnanevaid uksi. Iga ukse kohal rippus valge sildike numbriga. Mõned uksed olid paokil või ristseliti lahti ja sealt voogas tuhmi hämarat valgust. Ljonka vaatas ringi, kuulatas ja piilus siis ühte tuppa sisse. Selles polnud kedagi. Purunenud aknast puhus sisse karge Volga tuul. Kogu toa põrand oli klaasikilde ja krohvipuru täis. Riietekapi uks oli lahti, ukse juures põrandal vedeles traadist riidepuu. Laual keset tuba olid poolelijoodud boržommi pudel, anšoovise karp, kaks napsiklaasi, teeklaas ja kortsu käkerdatud salvrätik.

Ljonka tundis, kuidas süda ägedasti taob ja klaasikillud jalge all vastikult krõpsuvad, astus kikivarvul üle toa akna juurde ja vaatas tänavale.

Kahurit polnud enam akna all. Loojangueelne päikesepaiste täitis tänava ning väljaku, kuldas puiestee eredat rohelust, leegitses klaasikildudel ja valgetel hiina vaasidel „Siu" kaupluse kildudeks purustatud vaateaknal. Väljak oli tühi, üksnes mõned erariides mehed jalutasid, püssid seljas, laisalt edasi-tagasi nurgamaja paraadtrepi juures. Oli vaikne, ainult kõrvu teritades kuulis Ljonka kaugeid kuulipilduja- või püssipauke. Tõepoolest, Petrogradis oli palju koledam ja hulga huvitavam.

Ljonka pöördus pisut pettununa koridori tagasi ja oli juba trepile astumas, kui kõrvaltoa uks äkki avanes ja sealt väljus ruudulise kuuega noormees, suur vaskne teekann käes.

Ljonka pidi temaga peaaegu kokku põrkama.

„Tervist," ütles ta kohmetudes.

„Tere," vastas too seisma jäädes. „Ei tunne justkui. A-a! Mis sina siin teed?"

„Niisama. Käisin klosetis!"

„Leidsid üles?"

„Leidsin küll."

„Tubli poiss."

„Ja mis siis teie — ei leidnud oma onu või?"

„Missugust onu? A-ah, onu," muigas noormees. „Ei, tuleb välja, et onu on sõitnud Ameerikasse."

„Kumba? Kas Põhja- või Lõuna-Ameerikasse?"

„Tont teda teab, vist Kesk-Ameerikasse. Pole viga, ajame ka ilma onuta kuidagi läbi."

„Aga miks te keldrisse tagasi ei tulnud?"

„Tead sa . . . Kuidas sulle nüüd öelda . . . Siin üleval on mugavam. Keegi ei sega."

„Aga kuulid?"

„Mis neist kuulidest . . . Maailmas, vennike, on palju ebameeldivamaid asju kui kuulid. Oota, mispärast sa sääraseesse vanakraamikaupmehe rõivasse oled pugenud?"

„Meid varastati paljaks," ütles Ljonka.

„Kus? Millal?"

„Siin, numbritoas. Kas te siis ei tea?"

„Ei. Ja viidi palju kraami ära?"

„Kõik viidi ära. Isegi minu sinel vehiti sisse."

„Gümnaasiumi sinel?"

„Ei, ma olen realist."

„Kahju. Kuule, ütle palun, kes su ema on?"

„Õpetajanna."

„Ah nii! Hm . . . Ta on sul hea ema. Eks ole? Armastad sa teda?"

„Armastan," pomises Ljonka.

Noormees seisis veidi aega, vaikis ja ütles siis:

„No mine nüüd, muidu külmetad."

Ljonka oli vaevalt paar sammu jõudnud astuda, kui heledapäine noormees teda uuesti hõikas:

„Hei, kuule!"

„Mis on?" vaatas Ljonka tagasi.

„Kuidas su nimi on?"

„Aleksei."

„Tead mis, Aljoša," lausus noormees tasakesi. „Sa . . . parem . . . ära räägi sellest kellelegi, et mind siin nägid. On nii?"

„Hea küll. Kas emale ka ei räägi?"

„Emale võid öelda. Ainult tasakesi. Said aru?"

„Sain."

„Noh, lippa nüüd. Vaata, et sa oma ürbis pikali ei lenda."

Ljonka seisis veidi aega paigal, saatis pilguga valgepäist noormeest ja astus siis trepi poole. Kuid tuli välja, et treppi polegi nii lihtne leida. Veel enam, selgus, et seda on täiesti võimatu leida. Koridoris oli nii suur hulk uksi ja kõik nii sarnased üksteisega, et poiss mõne minuti pärast endaga hoopis segi läks ja ära eksis.

Ta proovis kord üht, kord teist ust. Mõned uksed olid lukku keeratud, teisi avades sattus ta võõrasse numbrituppa.

Lõpuks nägi ta ust, mis ei sarnanenud teistega. Ukse kohal rippus pikergune kast-latern, mille mustal klaasil oli punaste tähtedega kiri:

TAGAVARAVÄLJAPÄÄS

Ljonka tõukas ust. See avanes, ja ta sattus trepile.

„Jumalale tänu Viimaks ometi!"

Ta jooksis kingadega klõbistades trepist alla. Näe, seal trepipealsel ongi punakas, mahakooruva värviga ja kahe kõhetu nulliga uks. Ukse kõrval erepunane kustuti nagu tuletõrjevaat. Seda mäletab ta hästi. Ta nägi trepist ülesjoostes seda tulekustutit. Veel üks trepikäik, ja ta ees oli madal, plekiga ülelöödud keldriuks. Ljonka jooksis täielt hoolt vastu ust, tõukas seda, kuid uks ei läinud lahti. Ta vajutas veel kord kogu jõust õlaga uksele, aga uks ei andnud järele. Suure hirmuga hakkas ta rusikatega ukse roostes plekile trummeldama. Keegi ei vastanud. Ta surus kõrva vastu ust, laskus kükakile ja vaatas suurest lukuaugust sisse. Lukuaugust puhus talle silma surnuaia külma. Keldris oli kõik vaikne.

„Issand! Mis see siis on? Kuhu nad kõik on kadunud?!"

Suurest erutusest tundis ta taas tungi ära käia ruumis, mille uksel oli kaks nulli.

Ta tuigerdas ühe trepikäigu ülespoole, tõukas põlvega punakaspruuni ust, kuid ka see oli kinni.

Seekord tundis Ljonka isegi mõningat kergendust. Tähendab, ukse taga oli keegi. Tähendab, keegi tuleb kohe välja, seletab talle asja ära ja aitab ema üles otsida.

Ta ootas paar minutit delikaatselt ja koputas siis sõrmenukkidega ettevaatlikult uksele. Keegi ei hüüdnud vastu.

Nüüd alles märkas ta hirmuga, et käimla uks oli naeltega kinni löödud.

Ta lippas üles. Jälle oli ta selles kohutavas tänavpikas koridoris üksteisele sarnanevate lõputute ustega. Aga nüüd ta teadis, tuli otsida ust, mille kohal polnud silti numbriga. Ta jooksis trepist alla ja poolteist trepikäiku allpool veendus, et ta on sattunud jälle valesse kohta. Trepp viis kööki. Ninna tungis hapukapsa ja pesunuusti lõhna. Ta nägi valgeid kahhelkivist seinu, suurt pliiti, särama nühitud vaskkatlaid ja kastruleid.

Krobelistest raudkäsipuudest kinni haarates komberdas ta trepist üles. Silme ees hakkas tal kirjuks minema.

„Tuleb heledapäine noormees üles otsida," mõtles ta. „Tema aitab mind... Kui ainult meeles oleks, kus ta elab, missugusest numbrist ta teekannuga välja tuli."

Ahaa! Tuli meelde. Ta tuli välja just sellest uksest seal keevaveenõu vastas.

Ljonka jooksis selle ukse juurde ja koputas.

„Jaa, sisse," kuulis ta pahast häält.

Ta avas ukse ja astus sisse. Üks elatanud kiilaspäine mees, kollakasvalge toorsiidist pintsak seljas, roomas põlvili keset tuba ning sidus nööriga korvi kinni.

„Mis sul vaja on?" küsis too hämmastusest kulme kergitades."

„Ei midagi... vabandage... ma sattusin valesse kohta," kogeles Ljonka.

Mees kargas püsti.

Ljonka lipsas koridori.

„Vaata, et sa kaod siit!" kostis talle järele vihane hääl. Ljonka selja taga paugatas uks ja keerati võtit lukuaugus.

Ljonka koputas järgmisele uksele. Keegi ei vastanud. Ta tõukas ust. Uks oli lukus.

Poiss rabeles koridoris nagu hiirepoeg lõksus.

Ja nüüd sattus ta veel ühele trepile. See trepp oli kaetud vaippõrandariidega. Trepikäigu seintele olid maalitud pildid. Ühel neist piltidest põgenevad Napoleoni sõdurid Venemaalt. Teisel meelitab Ivan Sussanin poolakad põlismetsa. Kolmandal teeb väärika välimusega habekas külavanem talumeestele teatavaks tsaari manifesti „vabastamise" kohta. Paberile, millelt ta loeb, on suurte tähtedega kirjutatud „19. veebruar".

Mõnel muul ajal või teises olukorras poleks Ljonka suutnud muidugi kiusatusele vastu panna neid huvitavaid pilte lähemalt silmitseda. Kuid praegu polnud tal aega huvi tunda ei poolakate ega prantslaste vastu. Talle näis, et olukord, millesse ta oli sattunud, oli palju halvem igasugusest näljast, vangipõlvest või pärisorjusest.

Ta komberdas uuesti trepist üles. Jalad ei tahtnud enam hästi sõna kuulata. Äkki kuulis ta enda selja taga lühikesi pehmeid samme. Ta vaatas tagasi. Trepist tuli käega sametisest käsipuust kinni hoides üles vanapoolne tüse, tuhkjalt halli habemega mees. Ljonkal käis veel mõte peast läbi, et see mees sarnanes väga tema õndsa vanaisaga. Valgel pikeevestil säras kuldkett, käes kõlksus võtmekimp.

Ning peaaegu samal ajal paugatas all uks ja kähedavõitu noorukihääl hõikas mehele järele:

„Papa!"

Mees jäi seisma ja vaatas alla.

„Jaa, Koljake?"

Talle jõudis järele pikk noor ohvitser. Tolle õlgadel särasid tuliuued kuldsed pagunid. Uhiued nahast mõõgarihmad käisid ümber saleda atleetliku rinna. Täitsa uus kollane kabuur rippus vöö küljes.

„Mis on, Nikolai?"

„Kuuled sa," sõnas ohvitser pisut hingeldades, „tuleb ometi lõppude lõpuks midagi ette võtta. Käisin praegu numbritoad läbi. See on kurat teab mis! Sedaviisi ei jää paari päeva pärast enam ühtegi patja, ühtegi elektrilampi ega ainustki karahvini."

Nüüd märkas ohvitser Ljonkat, kes üle käsipuu õiendades ülalt trepipealselt teda vaatas.

„Hei! Pea kinni!" hüüdis ta ja tormas üles nii hirmuäratava näoga, et Ljonka jahmudes esimese ettejuhtuva ukse poole sööstis.

Ukse vahel sai ohvitser ta kätte. Ljonkal õlast kinni haarates käratas ta puhkides:

„Mis sina, nadikael, siin teed? Mis?"

„Ei midagi," pomises poiss. „Ma... eksisin ära."

„Või nii? Eksisid ära?"

Ohvitser vaatas alla trepile ja hüüdis:

„Papa! Papa! Tule vaata ja imetle... Nabisin ühe kinni!"

„Ja-ah, Koljake... Ma tulen. Kus ta on?"

Ohvitser hoidis Ljonkat kõvasti õlast kinni.

„Sa vaata, näed? Tollel lurjusel veel daami mantel seljas," ütles ta ja raputas Ljonkat nii, et poisil hambad lõgisesid.

„Kust sa, kaltsakas, selle mantli võtsid? Mis?" kärkis ohvitser. „Ma küsin, kelle järelt sa, võllanägu, selle mantli ära näppasid?"

Ljonka ei saanud valu, hirmu ja vastikuse pärast sõnagi suust. Ta hakkas valjusti luksuma.

„Ma... ma... ik... ei näpanud," pomises ta kõõksudes. „See on... ema mantel."

„Ema! Ma sulle näitan ema! Klopin su, nurjatu, kotletiks, kui sa kohe üles ei tunnista!"

„Koljake! Kolja!" naeris vanamees. „Jäta ta, lase ta lahti... Sa tuuseldad tal tõepoolest kogu sisikonna segi. Oota, teeme selle asja kohe klaariks. Nnoh, jõnglane, ütle, kust sa siia said? Kus su ema on?"

Luksumine ei lasknud Ljonkat rääkida.

„Ik... ik... keldris."

„Kus keldris? Mis tänaval?"

„Ik.. ik... sellel siin."

„Vlasjevskajal? Ja maja number?"

„Ik... ik... ma ei tea."

„Ei tea, missuguses majas sa elad? Säh sulle siis! Kui vana sa õige oled?"

„Kü... kümneaastane."

„See, Koljake, on päris idioot. Kümme aastat vana, aga ei tea oma maja numbrit."

„Jäta jutt, palun. Mis idioot nüüd! Ehtne sulipoiss, muud midagi."

Ja ohvitser pigistas sõrmed nii tugevasti Ljonka õlga, et poiss karjatas.

„Jätke mind rahule!" kisendas Ljonka värtnana keereldes. „Te ei tohi... Ja ise veel ohvitser! Elan siinsamas selles võõrastemajas!"

„Ahaa! Kavalasti! Huvitav, missuguses toas? Võib-olla, et koguni luksusnumbris?"

„Mitte luksusnumbris, vaid keldris."

„Pea, pea, Nikolai," ütles vanamees erutatult. „Aga võib-olla on tal õigus, mis? Need seal ju tõepoolest pugesid kõik keldrisse varjule."

„Kuula nüüd! Valetab. Silmistki näha, et valetab."

„Selgitame selle kohe välja. Noh, läki, poisinatt! Muide

tahtsin ise ka sinna kord sisse astuda. Piinlik ikkagi, peab publikut külastama."

Teadmine, et ta kohe näeb ema ja tema kannatustel on lõpp, sundis Ljonkat seks korraks unustama temale osaks saanud solvangud. Ta kergitas õnnetu mantli hõlmu ja sammus loksuvate kingadega klõbistades südilt oma konvoeerijate vahel.

Ja nüüd oligi ta keldris; ta trügis emale vastu ja kuulis tema erutatud pahast häält:

„Ljoša! Nurjatu poisike! Kuhu sa nii kauaks kadusid?!"

Ljonka sööstis ema kaelustama, suudles teda, näitas sõrmega ohvitseri poole ja kaebas luksudes ning pisaraid neelates emale haledalt, endal hing kinni jäämas:

„Tema . . . Tema . . . ik . . . tahtis . . . mind . . . mind . . . "

Ohvitser ja ta kaaslane vaatasid hämmeldudes teineteise otsa.

„Hm . . . Tähendab see on teie poeg, madam?" ütles pikeevestiga vanamees.

„Jah, see on minu poeg. Mis siis on juhtunud?"

„Oh ei midagi. Tühiasi," seletas ohvitser magusläägе naeratusega. „Teie jõmpsikas oli ära eksinud ja valele trepile sattunud . . . Me isaga juhtisime ta nii-öelda õigele teele."

„Tänan teid. Te olete väga lahked."

„Palun! Pole tänu väärt," ütles ohvitser, kõlpsatas kannad kokku ja pöördus oma kaaslase poole:

„Njah, papa . . . Peab tunnistama, et mugavuse järele see siin küll ei lõhna."

„Ei lõhna, ei lõhna jah, Nikolai," nõustus too. Peremehesilmaga ruumi üle vaadanud, pöördus ta juuresolijate poole:

„Noh, härrased, kuidas te end siin tunnete?"

„Oivaliselt!" vastati talle mitmest nurgast.

„Lausa muinasjutt!"

„Puuduvad vaid vangirauad, vangivahid ja piinamisriistad."

„Te, härrased, olete täiesti asjata endid siia kinni müürinud. Võib end väga hästi numbritubades sisse seada."

„Tõesti? Arvate nii? Aga kas see ohtlik pole?"

„Minge nüüd. Mis ohtu seal on! Pole mingit ohtu. Bolševikud on lõplikult purustatud ja mitte ainult meil, vaid kogu kubermangus. Siin minu poeg, alamporutšik, võib teile seda kinnitada."

„Täpselt nii," kinnitas noor ohvitser. „Jaroslavlis on sõjategevus lõpetatud. Linnas seatakse korda jalule. Lojaalselt meelestatud elanikke ei ähvarda mingi oht."

Käed ümber ema sooja kaela, surus Ljonka end ta vastu. Ta vihkas seda upsakat keigarit, ta punaseid pungis põski, siledaks lakutud ning pumatiga määritud meelekohti ja suuri valgeid käsi, mis iga minut kohendasid kord mõõgarihma, kord vööd, kord revolvritaskut selle küljes.

„Ütelge, kas see on tõsi, et ka Moskvas ja Petrogradis käivad lahingud?" küsis keegi.

„Niipalju kui mina tean, mitte üksnes Moskvas ja Petrogradis, vaid kogu maal."

„Ärge rääkige?!"

„Nii et võib tõepoolest siit maa alt ära tulla?"

„Võib, härrased, võib," ütles kuldketiga mees. „Pole mõtet siin endale tiisikust saada. Ärge pahaks pange, aga korra poolest on meil võõrastemajas praegu kehv. Teenijaid, näete, ei jätku. Need jooksid laiali. Kuid olge mureta, homsest peale seame selle kõik joonde."

Enne lahkumist pöördus ta veel kord keldrisse asunute poole:

„Muuseas, võtke arvesse, härrad, et homme hommikul avame restorani. Nii et, olge lahked. Mida on, seda pakume."

„Tõesti paras aeg," vastati talle. „Muidu on meil siin varsti nälg varaks."

„Ainult üks tingimus, härrased," ütles vanamees naeratades ukse vahelt. „Suurest rõõmust kostitan homme kõiki oma kulul."

Käteplaginast ja hurraahüüetest saadetuna astus ta trepile. Temaga koos lahkus ka ohvitser.

„Kes ta on?" küsiti ümberringi.

„Kas te, härrased, siis ei tunne teda?" ütles kõikteadja habemik solvunud toonil. „See on ju Pojarkov, võõrastemaja omanik."

„Aga see noor?"

„Noor, see on ta poeg. Akadeemik."

„Kuidas akadeemik?"

„Aga nii. Õppis Moskvas Petrovski põllumajanduse akadeemias. Sõja ajal oli lipnik. Kerenski ajal sai alamporutšikuks. Nüüd siis sõitis koolivaheajaks isa juurde ja olge lahked — sattus parajasti nii-öelda suurele rõõmupeole."

„Aga pagunid — kas ta need tõi kaasa või?" küsis keegi. „Petrovski tudengid minu teada paguneid ei kanna."

„Tähendab, oli kuhugi ära peitnud. Ootas, millal tema tund tuleb."

„Mis nüüd pagunid! Aga kust nad kahuri said?!"

Selle ajaga pani Aleksandra Sergejevna Ljonka kastidest tehtud asemele, sättis ennast ta kõrvale ja noomis poissi tasase häälega:

„Ei, mu kallis," ütles ta. „See on võimatu. Nagu näha, tuleb mul sind tõepoolest köide panna."

„Pane! Pane! Palun!" sosistas Ljonka, surus end ema vastu ja tundis, kuidas ema pehme juuksesalk ta põski kõditab. Sel hetkel ta seda ainult sooviski, et alati, iga tund, iga hetk olla ema kõrval.

„Küllap külmetasid ennast, sa nurjatu?"

„Mitte põrmugi."

„Issand, isegi kraadiklaasi pole. Las katsun su otsaesist. Imelik — palavikku ei ole. Noh, ja nüüd magama, sa mu kirstunael!"

Keldris juba sätiti ennast öö vastu. Kord siin, kord seal süttisid ja kustusid küünlajupid. Kõnelused vaikisid. Keegi trügis ukse poole, sest paljud keldris viibijaist läksid peremehe virgutusel üles.

„Kas meie ei lähe?" küsis Ljonka.

„Kuhu me nüüd vastu ööd? Ootame homseni. Eks siis näe."

„Ema, tähendab bolševikke pole enam?"

„Nagu näed, räägitakse, et ei ole."

„Ka Petrogradis mitte?"

„Kõneldakse, et ka Petrogradis on mäss."

„Aga Tšeltsovos?"

„Mu jumal küll, ära mu südant lõhkema pane. Maga, palun."

Kuid Ljonka ei saanud magada. Ta mõtles Petrogradile, meenutas Stjošat — kus ta praegu on ja mis temaga on juhtunud? Mõtles Krivtsovile, Vasjale ja Ljaljale, kes hoidja hoole alla jäid. Meenutas kõike, mis päeva jooksul juhtus. Talle tundus, et oli möödunud igavik sellest ajast, mil ta voodis lamas ja „Tartarini Tarasconist" luges... Aga see oli ju alles täna hommikul. Päike paistis, akna taga linna müra, kerjusvanamees hüüatles „Matka Boska" ja kõik oli nii hea, vaikne ning rahulik.

„Ära, palun, vähkre, Ljoša. Sa ei lase mind magada," ütles Aleksandra Sergejevna unise häälega.

„Püksid torgivad," pomises Ljonka.

Ta oli juba uinumas, kui talle äkki meenusid tema must realistisinel ja must apelsinivärvi kantidega ning oksakestekujulise valgevasest tärniga vormimüts... Issand, kas need tõesti on kaduma läinud? Kas ta tõesti kogu elu peab käima kui vanakraamikaupmees, nagu ennest teda nimetas too ruudulise kuuega noormees?

„Ema," ütles ta pead padjalt kergitades.

„Noh?"

„Kas sa magad?"

„Issand hoidku... Ei, see on võimatu!"

„Emake," sosistas Ljonka talle kõrva sisse, „tead sa, ma nägin seda ruudulist..."

„Mis ruudulist?"

„Noh seda, kes sind üles minnes saatis."

Aleksandra Sergejevna vaikis. Kuid Ljonka tundis, et ema oli ärkvel.

„Kus?" küsis ta väga tasa.

„Ta on siin, võõrastemajas. Oma numbris."

„Ole tasa! Ajad naabrid üles. Kas kõnelesid temaga?"

„Jah. Tuleb välja, et tema onu, tead sa, on sõitnud ära Ameerikasse."

„Kuhu?"

„Ameerikasse. Kesk-Ameerikasse. Kus see on? Seal, kus Mehhiko, eks?"

„Jah, vist küll. Aga sina, kallis, ära sellest kellelegi hinga."

„Millest?"

„Sellest, et sa seda noormeest siin nägid. Said aru?"

„Sain. Ka tema palus sellest mitte rääkida. Ta ütles, et sina oled hea ema. Kuulsid?"

Aleksandra Sergejevna vaikis tükk aega. Embas siis poega, suudles teda laubale ja ütles:

„Maga, lapsuke! Ära teisi sega."

Ja Ljonka uinus.

Võõrastemaja peremees ei petnud. Hommikul joodi teed restoranis, kus kõik oli nagu rahuajal — uushõbedast lauanõud, palmid, vaibad, lumivalged laudlinad ja linaste põlledega kelnerid. Pojarkov ise seisis puhvetileti taga ja

tervitas naeratades ja kummardades sisseastuvaid külalisi.

Kelnereid oli vähe, need jooksid endid jalust ära, kandes laudadele kannusid tee ja keeva veega, taldrikuid karamellkompvekkidega suhkru asemel, pannikesi munaroaga ja üleeilseid kuivanud võileibu.

Raha kelnerid külastajate käest ei võtnud.

„Pole kästud," ütlesid nad naeratades ja peitsid käed selja taha, kui keegi neile tahtis maksta. „Homme, olge lahked, suurima heameelega, täna kostitavad Mihhail Petrovitš oma kulul."

Ljonka ja Aleksandra Sergejevna istusid väikese laua taga katkise akna juures. Siit olid hästi näha restoran ja puhvetilett sissekäigu juures, väljak, teater ja „Siu ja Ko" kauplus.

Päikesepaistest heledasti valgustatud tänavail polnud enam nii lage ja inimtühi kui eile õhtul. Kord siin, kord seal vilksatasid akna taga möödaminejate kogud. Sõitis mööda voorimees. Lippas kõnniteel paljasjalgne poisike, petrooleuminõu käe otsas. Kuskil lähedal naaberlinnaosas tagus pimm-pamm üksik kirikukell. „Siu" kaupluse kohal palkonil raputas elatanud, kirju kapotiga naine puhtaks rohelist bobrikvaipa.

Sõiduteel marssis puiestee poolt tulles korratult, püssid seljas, arvukas grupp sõjaväelasi ja eraisikuid. Viimases reas sammusid ähvardaval ilmel — samuti püssid seljas — kaks gümnasisti, üks pikk tärkavate vurruudemetega, teine päris väike, nii umbes kolmeteistkümnene.

„Ema, vaata, kui naljakas see seal on!" ütles Ljonka ja püüdis manada näole põlglikku muiet. Kuid muigest ei tulnud midagi välja. Ljonka tundis, et ta on kohutavalt kade nende hallisinelikandjate peale.

„Ära vahi ringi, söö munarooga," ütles Aleksandra Sergejevna ta ringivahtimisele lõppu tehes.

Restoranis valitses lõbus jutusumin, kõlisesid toidunõud, kostis naeru. Uks aina paukus, tuli üha uusi külastajaid.

„Palun, palun, härrad, olge nii lahked," kummardas ning naeratas peremees puhvetis. „Näete, seal on laud vaba. Nikanor Savvitš, laske jalgadel käia," hõikas ta möödaruttavale vanale kelnerile.

Ta aina säras, too heasüdamlik halli habemega Pojarkov. Ljonka vaatas teda ja talle näis, et võõrastemaja

peremees on öö jooksul muutunud veel täidlasemaks, punapõsksemaks ning õitsevamaks.

„Härrased, kas uudist olete kuulnud?" pöördus ta puhveti lähedal lauas istujate poole. „Hommikust peale hakkas tööle linnavalitsus!"

„Ärge rääkige! Õige linnavalitsus või?"

„No õige jah. Kui meeldiv see sõnagi juba on, eks ole?"

„Jah, kõlab väga armsalt."

„Ja kes sinna kuuluvad?"

„Kas Tšerepanovi nime olete kuulnud?"

„See mõisnik?"

„Tema jah."

„Lubage, aga too on ju mustsadalane, tuntud monarhist."

„Kas see teid ei rahulda?"

„Mind ehk rahuldab, aga . . . te saate aru . . ."

„Miks ma aru ei saa. Saan kõigest aru, lugupeetud härra. On arvesse võetud. Seal on nii-öelda iga maitse jaoks roogasid valmistatud. Ka menševikke ja kadette on. Isegi esseeridele leidus koht."

„Aga tööliste poolt?"

„Oh ei, see on juba — äh, jätke parem! Aitab. Küllalt rähvitsenud."

„Kuulge, targasti see küll ei ole."

„Mis siis ikka. Meil pole ju mängida enam kellegagi. Kõigel on lõpp."

„Kuidas lõpp? Kõneldakse, et äärelinnas ikka veel tulistavad."

„Ah, jätke. Mis tulistamine nüüd! Lihtsalt poisikesed — gümnasistid vist teevad endale lõbu."

Uks paugatas. Peremees pööras pead, elavnes, kohendas oma linast kraed ja kummardas ülilahkesti.

„Palun, noormees, palun. Olge lahke ja astuge sisse."

„Ema, vaata, kes tuli," ütles Ljonka.

„Ära näita näpuga," manitses Aleksandra Sergejevna tasa.

Puhvetileti juures seisis eilne valgepäine ruudulise kuuega noormees ja küsis peremehelt tikku. Öö jooksul oli ta kõhnaks jäänud, raseerimata põski katsid punakad udemed, põsed ja silmad olid auku vajunud.

„Toosike leidub," vastas peremees lõbusalt ja pani suud matsutades delikaatselt toosi tikke letile. „Palun, olge lahked . . . „Dunajevskid". Veel rahuajast järel."

Noormees süütas paberossi, tõmbas ahnelt mahvi ja hakkas taskust rahakotti võtma:

„Kui palju?"

Peremees heitis käed naeratades selja taha.

„Ei, härra. Vabandage. Nii nagu öeldud sai. Lubadus."

„Mis lubadus?"

„See, et kõik on tasuta."

„Mispärast?"

„Püha pärast."

„Mis püha? Ah jaa — pühapäev?"

„Oi teid! Noormees! Pühapäev! Võidupüha — selles on asi! Vabandage, mis numbrist teie olete, olen unustanud. Suure rõõmuga see mul nagu mälust pühitud."

„Ma ei ole üldse numbrist. Astusin niisama tänavalt sisse."

„Tõesti? Te meie juures ei peatu? Teie nägu on mulle just nagu tuttav . . . Noh hea küll. Olete meie külaline. Soovite ehk hommikueinet ja teed juua?"

„Hommikust süüa? Kuluks ära, tänan."

Noormees vaatas vaba kohta otsides ringi. Ta pilk peatus laual, kus istusid Aleksandra Sergejevna ja Ljonka. Rõõmus naeratus kerkis ta huultele. Ta kõhkles mõne hetke, astus siis nende juurde, kummardas ja ütles:

„Tervist. Kuidas elate?"

„Tänan," vastas Aleksandra Sergejevna. „Kõik on enamvähem korras. Aga kuidas teiega lood on?"

Noormees kõõritas naaberlaua poole.

„Kuidagi kah. Kiita pole esialgu midagi. Kehvasti."

„Kas proovisite midagi ette võtta?"

„Olen viis korda proovinud."

„Käisite linnas?"

„Käisin. Eile õhtul ja täna ka. Midagi ei tulnud välja."

Samal ajal lükati uks prauhti lahti ja tänavalt astus sisse salkkond sõjariistus mehi. Nende hulgas oli noor Pojarkov. Ljonka ei tundnud teda algul kohe ära. Alamporutšiku eilsest keigarlikust välimusest polnud enam midagi järel. Kolmevärvilise tärniga vormimüts oli kortsunud ja teise kõrva peale vajunud. Saapad tolmuga koos. Frentši ülemine nööp lahti. Ta kaaslased polnud kõik sõjaväelased, kuid relv oli igaühel. Väga pikal ja kangesti kahvatul demidovlasest üliõpilasel rippusid vööl mõned granaadid. Kaks habekat tsiviilisikut (ühes neist tundis

Ljonka oma imestuseks ära eilse keldrinaabri) olid relvastatud jahipüssidega.

„Ärge seiske siin kõigile nähtaval," ütles Aleksandra Sergejevna valgepäisele noormehele. Too mõtles veidi, kummardas ja läks ära kaugemale nurka, kus palmi all laua taga üks kuldpensneega vanamees luges ajalehte.

„Ema," küsis Ljonka. „Kes see noormees on?"

„Ma ei tea, kes ta on," vastas Aleksandra Sergejevna. „Kuid oleks parem, kui ta siit hoopis ära läheks."

„Kuhu tal minna on? Ta onu on ju ära sõitnud!"

„Mis onu?"

„Sa ju ise rääkisid."

„Ah, jäta, palun! Pole tal mingit onu."

„Kuidas pole? Ja ka Ameerikas mitte?"

„Kuule, Ljoša. Sa pole enam tita. Peaksid mõnest asjast juba aru ka saama."

Sisseastunud sõjaväelased kogunesid selle ajaga kobarasse puhvetileti juurde.

„Juua, juua . . . Janu tapab meid ära, isa," ütles noor Pojarkov, võttis mütsi peast ja pühkis varrukaga higist laupa.

„Kohe, mu poiss, silmapilk," hakkas peremees askeldama. „Millega küll teid, meie kaitsjaid, kostitada? Krüšooni . . . limonaadi . . . või kvassiga? Miks te, härrad, siis seisate, võtke platsi, palun!"

„Pole aega, papa, tulime kõigest paarikümneks minutiks ära."

Paugatasid korgid. Klaasides kihises limonaad. Mehed õiendasid aplalt klaaside järele ja tühjendasid need ühe sõõmuga. Koguneti nende ümber ja päriti:

„Noh, kuidas on? Mis?"

„Hästi, väga hästi, härrad," ütles noor Pojarkov vastu tahtmist klaasi suult võttes.

„Aga lahingud nähtavasti ikka veel käivad?"

„Mis lahingud nüüd! Hävitame viimaseid riismeid."

„Eile räägiti sedasama, et viimased riismed."

„Korzinkini vabriku töölised avaldavad vastupanu," ütles üliõpilane pudikeelselt.

„Kuidas töölised? Tähendab töölised ei toeta mässu?"

„Aga mis te siis arvate? Naiivne hing!"

„Töölised nüüd!" pomises habemik vihaselt. „Kommunistid, ninamehed löövad lahinguid. Töörahvas aga — see on korra poolt, Asutava Kogu ja vana võimu poolt."

„Hea küll, papike," naeris noor Pojarkov. „Siin on kõik oma inimesed. Pole mõtet, nagu öeldakse, suud kulutada."

„Lubage! Miks te ütlete „suud kulutada"?"

„Ütelge, kas Tveritsõ on vabastatud?"

„Vabandage, härra alamporutšik, kas on tõsi, et ameeriklased ja inglased on Murmanskis maale tulnud?"

„Härrased... Ärge segage mehi janu kustutamast. Mehed, peab ütlema, valavad oma verd, aga teie..."

Aleksandra Sergejevna lükkas klaasi eemale, avas mehaaniliselt ridiküli, kuid siis tuli tal meelde, et hommikueine eest pole vaja maksta, ta klõpsatas ridiküli kinni, mõtles veidi ja ütles:

„Noh, kas hakkame minema, mu poiss?"

„Kuhu?"

„Proovime numbrituppa asuda."

Nad ei jõudnud veel laua juurest ära minna, kui akna tagant tänavalt kostis mingi kärin. Ljonkale tundus, et kuulipilduja hakkas ragistama. Ringi vaadates nägi ta, et oli eksinud. Puiestee poolt kihutas suure kiirusega väljakule mootorratas. Üle väljaku jõudnud, tegi see järsu pöörde, veeres mürinal kõnniteele ja peatus just sama akna all, kus Ljonka alles äsja oli istunud. Ninna tungis mõnusat bensiinilõhna. Nahkkiivriga mees toetus mootorrattalt maha tulemata küünarnukiga aknalauale, lükkas kaitseprillid laubale, vaatas restorani sisse ja hüüdis hingeldades, nagu oleks ta ise, mitte mootorratas pööraselt kihutanud:

„Härrased! Hurraa! Teatan teile rõõmustavat uudist. Just praegu alles saadi teada, et Vabatahtliku armee osad on vallutanud Moskva!"

Inimesed ahhetasid.

„Hurraa!" hüppas peremees leti tagant püsti.

Kõik, kes seni olid istunud, tõusid püsti.

„Hurraa!" kaikusid võõrastemaja võlvialused.

Ljonka vaatas ema. Aleksandra Sergejevna vaikis. Tal oli nii ehmunud nägu, ta silmis oli nii palju ärevust ning hirmu, et poiss ise ka ehmus. Ta jälgis ema pilku. Ema vaatas kord nurka, siis jälle puhvetileti poole.

Nurgas rohelise palmitünni juures istus lauale toetudes ruudulise kuuega noormees. Ta vaikis, silmad maas ja huuled põlglikult kokku surutud.

Puhvetileti juures kõnelesid vana Pojarkov, tema poeg ja habemik-vabatahtlik keldrist vahetevahel noormehe

poole vaadates millegi üle. Polnud raske aimata, millest neil jutt on.

Kuid noormees ei saanudki teada ohust, mis teda ähvardas.

Ljonka ei mäleta enam, kuidas ja mis momendil see juhtus.

Äkki miski kõmatas ja pani kõik vappuma. Ta jalge all ja pea kohal raksatas ning klirises miski kõrvulukustavalt. Suitsu- ja tolmupilv varjas hetkeks päevavalguse.

Inimesed tormasid, kukkusid, ajasid toole ümber.

Käis veel üks kõmakas. Rabisesid alla kroonlühtri kristallripatsid. Välisukse piidad raksatasid raskelt. Lendas laiali mattklaasi kilde keeruka kirjaga „Restaurant d'Europe".

Inimesed trügisid võõrastemaja vestibüüli ja selles metsikus rahvarüsinas taarus, keerles ning vehkis küüniskäppadega ei tea kust siia sattunud pruuni karu topis.

Keegi vingus, keegi nuttis, keegi küsis segaduses:

„Mis on? Mis on juhtunud? Milles asi seisab?"

Ja tuttav vastik hääl seletas manitsevalt:

„Kas te, härrased, siis tõesti aru ei saa? Punased!... Punased hakkasid tulistama!"

„Mis punased? Kust punased siia said?"

Ljonka jooksis koos emaga restoranist välja trepikäigule ja vaatas aknast. Samal ajal lendas miski vihinal läbi õhu, miski prantsatas ja tema silme alla vajus väljakul kõrge nurgamaja küljest lahti ning pudenes nagu liiv laiali terve majanurk koos akende, vihmaveetoru ja palkoniga, mille võrel rippus roheline bobrikvaip.

VI peatükk

Sellest peale ei vaikinud hetkekski kohutav kõu. Ei päeval ega ööl. Nii maa all kui maa peal ja õhus kõmises, ragises, vingus, sisises, kiunus, raksus, oigas ja mürtsus vahetpidamata.

Valgekaartlike ohvitseride välismaiste rahadega organiseeritud mässu plaan töötati välja aegsasti ning hoolikalt ja teostati välgukiirusel. Esialgu oli mässajail tõepoolest mõningat edu. Juba esimesel päeval läks neil hommikul vara korda vallutada äkkrünnakuga suurtükiväeladu, pank, telegraaf ja mõned linna nõukogude keskasutused.

Jaroslavli garnison, mis koosnes kolmest jalaväepolgust ning oli jäänud ustavaks tööliste ja talupoegade valitsusele, oli majutatud laiali linna äärerajoonidesse nagu alati. Mässajad tapsid metsikult maha Jaroslavli ringkonna sõjakomissari ja paljud teised partei- ja nõukogude töötajad. Mäss tabas ootamatult üksteisest isoleeritud Punaarmee osade komandöre. Suurtükiväge neil ei olnud. Sidet ka mitte. See kõik tuli kasuks mässajaile. Väike salkkond sotsialistidest-revolutsionääridest avantüriste eesotsas tsaariarmee polkovniku Perhuroviga muutus väga kiiresti, sõna tõsises mõttes mõne tunniga tõhusaks ning koguni ähvardavaks jõuks.

Mässajatega ühinesid juba aegsasti enne selle algust Jaroslavli kogunenud endised tsaariarmee ohvitserid, endid varjavad sotsialistid-revolutsionäärid ja menševikud, kohaliku lütseumi üliõpilased, gümnasistid ja igasugu kahtlane inimrämps, kes oli ahne raha peale, mida Perhurov heldel käel jagas oma „vabatahtlikele".

Sõjalise jõu ülekaal oli esialgu mässajate poolel. Kuid punaste poolel oli jõud, mis polnud vähem ähvardav. Nende poolel oli rahvas. Juba esimesel päeval, kui mässuteade jõudis äärelinna tehaste rajooni, jaotati Jaroslavli vabrikutöölistele välja relvad, ja äsjased lukussepad, freesijad, jalatsivabriku töölised, vedurijuhid, seebivabriku, nahavabriku ja tubakavabriku töölised ning kangrud tulid välja tänavale ning tõrjusid õlg õla kõrval punaarmeelastega vapralt mässajate pealetunge.

Need esimesed käsitsivõitlused barrikaadidel takistasid mässu levimist väljapoole linna piire.

Kuid oht oli ikkagi väga suur.

Kardetavad polnud perhurovlased ega poisikeseohtu gümnasistid, keda mässu peamehed külma südamega surmale vastu saatsid. Perhurovlaste seljataga seisid kapitalistlikud riigid — Ameerika, Inglismaa, Prantsusmaa ja teised. Nende poolel oli ka talupoegade kulaklik osa. Jaroslavli geograafiline asend, lähedus Moskvale kui ka Petrogradile, tema võtmepositsioon strateegilistel kommunikatsioonidel, nagu ütlevad sõjaväelased, suurendas mitmekordselt seda ohtu.

Lenin ja teised noore Nõukogude riigi juhid mõistsid seda. Vaatamata sellele, et moment oli raske, hoolimata raskest olukorrast teistel rinnetel, paisati Jaroslavli kiires korras abiväge, lennu- ja suurtükiväge.

Seejuures anti neile juhtnööriks säästa linna.

Nõukogude väejuhatus tegi katset vabastada Jaroslavl otserünnakuga. Kuid mässajate positsioon, kes olid asunud linna keskossa nagu kindlusesse, ja suur hulk kuulipildujaid, mis nende kasutada oli, muutsid need rünnakud mõttetuks verevalamiseks.

Perhurovlastele pandi ette relvad maha panna. Nad keeldusid.

Ja siis, mässu teisel päeval, kukkusid kõmmutama nõukogude suurtükid.

Juba kuuetolliste esimeste kogupaukudega purustati ning löödi rivist välja elektrijaam, telefon ja veevärk.

Linnas süttisid tulekahjud.

Võõrastemaja „Euroopa", mis asus ümberpiiratud linna keskel Perhurovi staabi vahetus läheduses, muutus paratamatult üheks tulistamisobjektiks.

Juba esimesel päeval põgenesid võõrastemajast kõik, kellel see vähegi võimalik oli. Jäid ainult need, kellel kuhugi polnud minna. Nende väheste hulgas oli ka Aleksandra Sergejevna koos Ljonkaga. Kolm päeva istusid nad keldris, kus peale nende oli veel kümme või kaksteist inimest, peamiselt naisi ja rauku. Kõik mehed, kes olid võimelised relva kandma, võtsid perhurovlased väevõimuga oma „vabatahtlike" armeesse.

Keldris oli päeval ja ööl pime. Ära olid põletatud kõik küünlad, otsas olid ka tuletikud. Lõppesid viimased toiduraasud.

Kui Ljonka õhtuti käsikaudu kobades kahe nulliga ruumi komberdas, nägi ta trepiaknast kohutavat punast tulekuma. Aken sarnanes hiiglasuure küdeva ahju suuga.

Neljanda päeva hommikul söötis Aleksandra Sergejevna Ljonkale ära hoidja kaasapandud viimase toidupoolise, puistas endale suhu rasvasele paberile jäänud kuivikupuru ja ütles, et ta läheb üles selgitama, kas ei saaks kuskilt midagi söödavat.

„Istu, palun, rahulikult siin," ütles ta Ljonkale. „Tulen varsti tagasi."

„Ei," ütles Ljonka kindlalt. „Mina tulen ka kaasa."

Aleksandra Sergejevna vististi mõistis, et Ljonka teda üksi kuhugi ei lase minna, mõtles veidi ja lausus ohates:

„Mis siis ikka. Kui see jumala tahtmine on. Lähme."

Esimene asi, mis Ljonkat üllatas, kui ta võõrastemaja pikka koridori jõudis, oli valgus. Koridoril polnud aknaid,

elektrilambid ei põlenud, kuid keldrist tulles oli siin siiski peaaegu pimestavalt valge. Kui silmad selle ei tea kust vastupeegelduva valgusega harjusid, nägi Ljonka, et koridoris elatakse. Siin-seal seina ääres seisid voodid, mõnedele olid eesriided ette tõmmatud; inimesed istusid või lamasid kohvritel, kompsudel ja korvidel, lugesid, parandasid pesu, mängisid kaarte, näsisid midagi süüa ja jõid plekk-kruusidest peale.

Koridor meenutas nüüd vaksalit või mustlaslaagrit.

Aleksandra Sergejevna sai jutule kellegi vanapoolse, väga tüseda naisega, kes kandis ümmargusi prille. Selgus, et see oli maalt pärit õpetajanna. Parajasti enne mässu algust oli ta sõitnud Jaroslavli mingile pedagoogilisele konverentsile ja nüüd võõrastemajja istuma jäänud. Esimesed mässupäevad oli ta oma numbritoas. Kui ta eelmisel päeval restorani keeva vee järele oli läinud, tabanud tema numbrituba mürsk. Nii tuli tal koridori kolida.

„Kas teil siin hirm ei ole?" imestas Aleksandra Sergejevna.

„Ega mul, kallis proua, rohkem hirm ole kui teistel," vastas õpetajanna. „Teate, kullake, mis ma teen? Kui kuulid väga vinguma hakkavad, varjan ma ennast vihmavarjuga."

Ja õpetajanna osutas naeratades suurele mustale vihmavarjule, mis lebas ta voodi jalutsis.

See väliselt karmi ilmega naine osutus mitte üksnes reipaks ja kartmatuks, vaid ka heaks inimeseks. Ta kostitas Ljonkat ja Aleksandra Sergejevnat rukkijahust kuivikutega, teega ja sibulapealsetega, mis ta pühapäeval, kui linnas veel nii ohtlik polnud liikuda, turult oli ostnud.

„Hiilisin eile ka välja," ütles ta naeratades. „No seda tegin küll naiselikust rumalusest. Turud ja kauplused linnas muidugi üldse ei tööta."

„Ütelge ometi, mis edasi saab?" küsis Aleksandra Sergejevna.

„Mis siis ikka saab? Tuleb see, et need lurjused nabitakse kinni ja pannakse seina äärde. Aga mis linnast küll järele jääb? Kuulete, mis sünnib?"

Seina tagant kostis katkematut, ähvardavalt ühetoonilist kõminat. See oli nii ühetooniline, et seda ei märgatudki, see ei lõiganud kõrva, ei seganud kuulamast ja kõnelemast, nagu ei sega kuulamist ja kõnelemist veski või aurumasina mürin.

„Tähendab te arvate, et punased vallutavad linna?" ütles Aleksandra Sergejevna.

„Kas te, kullake, siis kahtlete selles?" muigas õpetajanna.

„Tähendab Moskva võetakse tagasi?" segas Ljonka end kõnelusse. Õpetajanna vaatas prilliklaaside alt talle otsa ja ütles:

„Kes siis sinu arvates ta tagasi peab võtma?"

„Punased."

„Aga ütle mulle, milleks neil vaja on Moskvat tagasi võtta, kui nad pole kavatsenudki teda käest ära anda?"

„Kuidas? Aga räägiti ju..."

„Räägiti? Paljugi mis räägitakse..."

Jälle see — paljugi mis räägitakse!

„Tähendab jällegi valetati," mõtles Ljonka pahaselt.

...Samal päeval kolisid Aleksandra Sergejevna ja Ljonka üles koridori. Nad seadsid endid õpetajanna kõrvale, kelle nimi Ljonkale kuidagi meelde ei jäänud: teda kutsuti Nonna Ieronimovna Tirosidonskajaks. Kõrvaltoast veeretati välja suur kaheinimesevoodi, kustki teiselt koruselt saadi padjad. Numbritubades tuhistas ringi tuul, tundus suitsu lõhna. Kuigi ema oli Ljonkale rangelt ära keelanud akna juurde minna, jõudis poiss siiski silmata tumedat suitsust taevast, purukslastud majanurka ja müürieendile rippuma jäänud säravate nikkelnuppudega lapsevoodit.

Teed joodi restoranis. Nüüd valitses siin isegi päeval hämarus, aknad olid liivakottidega kinni laotud, ainult ühele aknale oli üles jäetud kitsas pilu, millest nagu vanglaaknast tungis napilt sisse päevavalgust. Ei olnud nüüd enam valgeid linu laudadel, ei ruttavaid kelnereid ega peremeest puhvetileti taga. Keegi armetu välimusega vanamees, räpane põll ees, kandis klaasidega, ilma alustasside ja lusikateta laiali lahjat teed. Kuid restoran oli siiski alati rahvast täis. Väljas marutses äike, laudade taga aga joodi, söödi, vesteldi, naljatati, naerdi ja vaieldi.

Mõnikord näitas ennast restoranis ka vana Pojarkov. Tehtud naeratus näol, punnitas ta rohkem kui harilikult kõhtu ette, kõlistas võtmekimpu, astus mööda tühjast puhvetiletist, äigas letilt maha paberitüki, pani tooli paigale ja kohendas vahariiet laual.

„Noh, kuidas on? Mis uudist?" küsiti temalt.

„Hästi, väga hästi," ütles ta aukuvajunud põske hõõrudes.

Ükskord astus ta laua juurde, mille taga istusid Aleksandra Sergejevna ja Ljonka.

„Noh, jõngermann, kuidas on?" ütles ta Ljonkat kõrvast sakutades. „Kas hirmu ei ole, mis?"

„Ei, me oleme harjunud," kõristas Ljonka.

„Vaata aga vaata! Nii ruttu..."

„Me oleme Petrogradist," seletas Aleksandra Sergejevna naeratades.

„Või nii? Tähendab, olete mõndagi näinud?"

Peremees seisis veidi aega, klõbistas võtmeid ja tahtis juba ära minna, kuid pöördus äkki Aleksandra Sergejevna poole ja ütles:

„Muide, armuline proua... ma tahtsin küsida... Neil päevil te kõnelesite siin ühe noormehega."

„Missuguse noormehega?"

„Niisugune pikka kasvu... blondiiniga, tollel oli seljas vöödiline kuub nagu kaelkirjakul."

Ljonka vaatas ema ja märkas, kuidas ta näoilme muutus pingsaks, karmiks ja jäiseks.

„Ah jaa, ma mõistan, kelle kohta te küsite," ütles ta rahulikult. „Tuli välja, et me oleme temaga vanad tuttavad, juba Petrogradist peale. See on minu gümnaasiumi kooliõe Maltseva lellepoeg. Te vististi teate — tuntud vabrikant Maltsev."

„Kuidas siis! Kristall ja nõud."

„Just, just. Aga mispärast te õigupoolest tema vastu huvi tunnete?"

„Lihtsalt niisama. Too isik tuli mulle tuttav ette. Ja kus ta siin siis elab?"

„Kui ma ei eksi, siis oma onu juures kuskil seal Kaasani puiesteel."

„Ja tema onu te tunnete ka?"

„Ei, onu ma ei tunne."

„Nii. Noh, vabandage... Kas teil siin barrikaadi juures pime ei ole?"

„Ei, tänan teid, pole viga."

Peremees kummardas ja läks ära puhveti juurde. Ljonka vaatas veel kord ema. Aleksandra Sergejevna istus ikka sama, Ljonkale võõra, karmi ja pingsa näoga. Ljonka ei öelnud ega küsinud midagi.

Lendlehtedes ja üleskutsetes, mida mässajad iga päev välja andsid, lubasid nad elanikele kõiki maailma hüvesid, küllast elu ja vaba kauplemist. Tegelikult aga ei suutnud nad varustada linnaelanikke isegi toiduainetega neist tagavaradest, mis linnas olemas olid. Jaroslavlis algas nälg.

Ka Aleksandra Sergejevna ja Ljonka nälgisid sõna tõsises mõttes juba mitmendat päeva. Tirosidonskaja jagas nendega niipalju, kui tal võimalik oli, kuid ka temal polnud ju jumal teab kui suuri tagavarasid. Näputäiest kuivikuist, mis Aleksandra Sergejevna punastades ta käest vastu võttis, jätkus vaid selleks, et neid suhkru asemel imedes paar-kolm klaasi teed ära juua. Kuid varsti ei saanud ka teed enam isu pärast juua. Linnas lõppes vesi.

Ljonka märkas ühel hommikul ärgates, et ema pole enam ta kõrval. Ka Nonna Ieronimovnat polnud oma kohal. Ljonka suigatas veel veidikeseks, ärkas siis, kuid neid polnud ikka veel. Süda muret täis, pani ta end ruttu riidesse ja läks naabrite käest küsima, kas keegi neist on näinud ta ema ja ümmarguste prillidega vanemat naist. Kuid keegi polnud märganud, millal ja kuhu nad olid läinud.

Naised tulid tunni-poolteise pärast tagasi, kui Ljonka oli juba kartusest kokku varisemas. Poisil oli hea meel, kuid ühtlasi muutus ta tusaseks, kui nägi, et ema ja õpetajanna naeravad ning valjusti teineteisega räägivad.

„Ema!" tormas ta Aleksandra Sergejevna juurde. „Kus sa olid? Kus te käisite?"

„Linnas, mu kallis, käisime linnas."

„Kuulirahe all?!"

„Pole midagi parata, kallis poiss. Elu on niisugune, et tuleb ka vaprust üles näidata."

„Aga miks sa mulle midagi ei öelnud, mind ei äratanud?"

„Andesta, pojuke. Ma teadsin, et sa tingimata hakkad kaasa kippuma... Aga sa vaata, missuguse sõjasaagiga me tagasi tulime!"

Sõjasaak oli tõepoolest rikkalik: umbes viis naela tükksuhkrut ja suur hulk ehtsat tseiloni kohvi. Helerohelist kaitsevärvi kohviuba olid mõlema naise kandekotid, ridikülid ja ka taskud ääretasa täis topitud.

„Kust te seda ostsite?" imestas Ljonka.

Naised vaatasid teineteisele otsa ja hakkasid naerma.

„Siitsamast lähedalt, mu kallis. „Siu ja kompanii" kauplusest, siit vastast. Käisime peaaegu kogu linna läbi, paar

korda pidime otse kuulide ette sattuma, selgus aga, et „õnn on nii ligidal, nii kättesaadav"."

„Kas siis kauplus töötab?"

„Muidugi mitte."

„Tähendab te võtsite niisama?"

„Lühidalt, sa tahad öelda, et su ema on kaupluse rüüstaja? Ei, mu kullake. Südametunnistus ei lubanud meil „niisama võtta". Mina ja Nonna Ieronimovna panime kassasse kumbki kakskümmend viis rubla."

... Juba samal päeval praeti ning jahvatati kohvioad ära ja taheti kohvi keeta. Kuid selleks oli vaja vett, aga seda ei olnud.

Tavaliselt tõi väikese tasu eest joogivett võõrastemaja uksehoidja poeg, punase pea ja tedretähnilise näoga poisike. Poisi nime ei teadnud võõrastemajas keegi, teda kutsuti lihtsalt Punapeaks või Veekandjaks. See vapper poisike lippas mitu korda päevas kuulirahe all elu ohtu pannes Volga või Kotorosli äärde ja tuli sealt kahe täis veeämbriga tagasi.

Aleksandra Sergejevna andis Ljonkale raha, käskis Punapea üles otsida ja tema käest vett osta. Ljonka võttis suure klaaskannu ja läks Punapead otsima.

Väike veekandja elas oma vanematega uksehoidja toas, kuid toa ukse ees rippus tabalukk. Punapead polnud ka köögis. Edasi otsides läks Ljonka maja hoovi. Punapead ei olnud sealgi. Nüüd kihvatas Ljonkal peast läbi mõte, millest ta ise ka algul kohkus.

„Aga mis siis, kui ise vett tooma minna?" mõtles ta. Tänavale viiv värav oli lahti. Tuul lõõtsus, tundus suitsu lõhna, kuskil päris lähedal lõhkesid kärgatades suurtükimürsud. Oli ahvatav, kuid ka kole, kuna ta ei osanud jõe äärde minna ja ei olnud küsinud ka ema käest luba.

„Äh, mis siis ikka," ütles ta endale. „Kui juba vanad naised, nagu Nonna Ieronimovna, käivad, miks siis mina ei või? Nad läksid ka emaga koos minema ega lausunud mulle sellest sõnagi."

Ning jalad justkui ise viisid Ljonka põiktänavasse.

Siin lõhnas veel mürgisemalt tulekahjuvingust. Tänava lõpus põles mitmekordne maja. Mustas suitsusambas noolisid laisalt ning ruttamata, kord kadudes, kord uuesti ilmudes taevast punaka hiiglaleegi tuhmid tulekeeled. Sõidutee oli kogu tänava ulatuses täis tellisetükke, kivipuru ja klaasikilde. Kuhu sa ka ei vaadanud, kõikjal tühjus ja surmavaikus. Väljasurnutena seisid purustatud akende, mahavarisenud krohvi ja auke täis seintega majad. Näis, et majadesse pole inimhingegi jäänud. Kuid nüüd lükati teisel korrusel ühe akna tüllkardin kõrvale ja sealt vaatas kartlikult välja elatanud naise ehmunud nägu.

Ljonka jooksis kannuga vehkides üle tänava.

„Vabandage, madam," hüüdis ta, „kas te teate öelda, kus on siin Volga?"

Vanaeit vaatas teda juhmilt, pistis pea aknast välja ja küsis:

„Mis sul vaja on?"

„Ma küsin, kus on Volga, kas te ei tea?"

„Mine ... mine ... tapavad su," pobises vanaeit hambutult ja tõmbus tagasi kardina taha.

„Kuhu minna?" jäi poiss mõtlema.

Välisukse kõrval läikis vaskne silt:

ЗУБНОЙ ВРАЧЪ [1]

„Teen nii," otsustas Ljonka. „Kui neis sõnades on paaris arv tähti, — lähen paremale, kui paaritu arv, siis vasakule."

Seda lihtsat viisi raskete olukordade lahendamisel oli ta kasutanud juba ammu, sellest saadik, kui ta lugema õppis.

Nüüd otsustas tema saatuse kõvendusmärk, mis soovi korral oleks võinud ka arvesse võtmata jääda, sest sel ajal polnud vene tähestikus enam kõvendusmärki ega jätti, fitaad ega ižitsat.

Ljonka suundus vasakule ja sattus peaaegu kohe väljakule teatrihoone ette. Sellest suurest Mariina teatrit meenutavast hoonest mööda minnes jäi ta imestusega seisma. Ta tahtis lähemale minna, kuid samal ajal astus nurga tagant aeglasel sammul välja sõjaväevormi kandev mees, püss õlal ja valge side varruka ümber.

„Hei, sina! Rüblik! Kuhu nüüd?" käratas too, võttis püssi õlalt ja astus Ljonka poole.

Poiss jäi hetkeks nagu sammas seisma, aga kui ta lähemalt nägi tunnimehe vihast nägu, andis jalgadele tuld ja lippas tuhatnelja põiktänavasse. Ta polnud veel paarikümmet sammugi ära lipanud, kui kuulis pea kohal vastikut

[1] Hambaarst.

vingumist ja otsekohe paiskus kuskil eespool tänava vastaspoolel õhku kõrge ning paks suitsusammas, käis kõrvulukustav kärgatus, miski pudenes rabinal maha, tänavalatern vajus sõiduteele . . .

Suurest hirmust ei saanud Ljonka aru, et tänaval lõhkes mürsk; talle näis, et tulistatakse just teda, seepärast ei lipanud ta tagasi, vaid tormas edasi, möödus sügavast suitsevast mürsulehtrist, keeras ümber nurga, jooksis üle mingi praksuva ning krõpsuva klaasikilluhunniku, keeras veel kord kuhugi ja jõudis puiesteele välja; siin käratati talle peaaegu suu sisse:

„Seis!"

Hiljem seda meenutades imestas Ljonka mõnigi kord, kuidas ta küll oma klaaskannu maha ei pillanud. Sammu taganedes nägi ta temale suunatud läikivat püssitääki, pikka näpitsprillidega habemikku ohvitseri, veel mõnd relvastatud sõjaväelast ja nende taga — kõhnu, närutavais riietes, tahmunud nägude ja ajamata habemega meeste hulka. Hirmuga neid silmitsedes ei kuulnud Ljonka kohe, kui näpitsprillidega ohvitser temalt küsis:

„Kust tuled ja kuhu lähed?"

„Mis?" ei saanud Ljonka aru.

„Ma küsin, kuidas sa siia sattusid? Kes sa niisugune oled?"

„Ma . . . ma käisin vett toomas."

„Kust kohast?"

„Volgast."

„Ja kus sa elad?"

„Võõrastemajas . . . „Euroopa" . . . Vlasjevskaja tänaval . . . koos emaga."

„Või nii? Elad emaga „Euroopas" Vlasjevskaja tänaval, käisid Volgast vett toomas, aga jooksed Volga poolt tühja kannuga? Läbi otsida!" käskis ohvitser.

Ljonka tundis hirmust kangena, kuidas võõrad käed tema püksitaskutesse tungisid. Samad käed kompasid ta selga, kõhtu ja kaenlaalust.

„Relva ei ole, härra porutšik. Kümme rubla Nõukogude raha ja taskurätik."

„Sel pole tähtsust. Ära viia!"

„Noh!" ütles sama mees, kes Ljonka oli läbi otsinud, ja tõukas poissi õlast.

„Kuhu? Miks?" hüüdis Ljonka.

Teda tõugati veel kord, nüüd juba püssipäraga. Ljonka komistas, pidi peaaegu kannu maha pillama ja puhkes valjusti nutma.

„Vaata, mis saatanad teevad!" ütles keegi arreteeritute hulgast. „Laps — ja sellelegi ei halastata."

„Pane, poiss, plehku, mis sa veel vahid," ütles keegi bassihäälega. Ohvitseri selja tagant vaatas muigamisi Ljonka otsa vedurijuhi moodi õliga läbiimbunud kuues mees. „Põgene," andis ta Ljonkale veel kord silmadega märku. Tema pilgus oli midagi niisugust, mis sundis Ljonkat tema sõna kuulama. Poiss põikas kõrvale, tõmbas end küüru ja pistis mööda puiesteed niisuguse kiiruga vudima, nagu ta elus kunagi veel polnud jooksnud.

„Se-i-s!" käratati talle järele. Samal hetkel kuulis poiss pea kohal vingumist, miski virutas talle vastu vasakut kätt, midagi kõlksatas ja rabises laiali. Ta tormas paremale, märkas puiestee piirdeaias läbikäigu malmist ristpööra, põrkas kõhuga selle vastu, kukkus liivasele teele, kargas püsti, hõõrus sõrkides haiget saanud põlve, lidus põiki üle tee, lippas õnnelikult läbi teisest ristpöörast, sibas üle sõidutee, keeras põiktänavasse, nägi siin pärani lahti paisatud kaupluse ust, veeres trepiastmeist alla ja vajus lõõtsutades mingile kastile või vaadile.

Alles siis märkas Ljonka, et ta vasak käsi ikka veel kramplikult hoiab klaaskannu kõrva. Kannu ennast polnud enam.

Ta ei taibanud korrapealt, mis see tähendab. Kuhu kann jäi? Kus ja millal see purunes? Ning äkki tärkas talle meelde, kuidas ennest miski järsku ta kätt põrutas: selge — kuul oli tabanud kannu. Ja mitte mõni juhuslik kuul, vaid seesama, mis oli sihitud temale endale pähe või selga, mitte kannu pihta.

Ljonka võpatas tagantjärele, külmavärinad käisid tal üle selja. Samas tundis ta aga ka midagi uhkusetaolist, sest tõepoolest — püssitule alla sattuda, seda ei juhtu iga päev ja iga poisiga! Ljonka istus siiski minutit viis jahedas hämaras kaupluses, julgemata ülearust liigutust teha, tänavale minekust rääkimata.

Kui süda lõpuks oli veidi rahunenud ja silmad hämarusega harjunud, tõusis ta ja jalutas ning vaatas kaupluses ringi.

See polnud sugugi harilik kauplus. Siin müüdi imelikke

asju. Põrandal ja riiuleil oli uhiuusi läikivaid atru, koorelahutajaid, mesipuid ja mesilatarbeid, võrkusid, tuulamismasinaid, rehasid ja lüpsikuid. Üks riiul oli üleni täis raamatuid ja brošüüre. Selle kõrval rippusid rangid, ohjad ja sedelgarihmad. Teisele riiulile olid püramiididena üles laotud kinnikleebitud pakid ja karbid saladuslike nimetustega: „Superfosfaat", „Kainiit", „Toomasjahu". Siinsamas seisid rittalaotuna kitsad lapikud plaskukesed väga eredate etikettidega. Ühelt värvikirevalt nimesedelilt luges Ljonka: „Bordoo vedelik".

„Mis vedelik see küll võib olla?" mõtles ta erilise huvita. Ja äkki kerkisid selgesti ta mälestusse päikesepaisteline suvepäev, juurviljaaed Tšeltsovo majade taga, sinakasrohelised tomatipõõsakesed ja labidale vajutav suur tõmmu jalg.

Jah, nüüd ta ei kahelnud enam, et too oli seesama bordoo vedelik, tomatite ravim, millest nii väga unistas ja mida hädasti vajas Vassili Fjodorovitš Krivtsov.

Poiss tiris riiulilt alla kõige suurema plasku. See osutus üsna raskeks, kaalus oma viis naela.

„Pole viga, kuidagi tassin ära, tirin kohale," mõtles Ljonka. Millegipärast tundis ta sellest end kohe mugavamini ja ta meelgi läks rõõmsamaks siin külmas mahajäetud kaupluses.

Nüüd, mil esimene samm oli astutud, sai poiss julgust juurde ning jätkas juba otsusekindlamalt oma uuringuid. Leti taha sattunud, tõmbas ta lahti ühe laegastest, mida kaupluse terve tagasein täis oli, ja avastas, et laegas on täis mingeid väikesi rohekaspruune seemneid. Ta nuusutas neid. Lõhnasid üsna isuäratavalt. Jäi veel üks seemneke katki hammustada ja veenduda, et seemneke on küll mõru maitsega, kuid täiesti söödav. Ta toppis nime poolest talle tundmatut söögipoolist taskud täis, võttis plasku bordoo vedelikuga kaenlasse, kuid siis tuli talle äkki meelde, et ta võttis selle kõik maksuta, õigust öelda — varastas. Meenutades, kuidas talitasid niisugusel puhul ema ja Nonna Ieronimovna, tuhnis ta seemneid täistuubitud taskus ja tõi suure pusimise peale sealt välja ärakäkerdatud kümnerublalise. Et kaupluses kassat leida polnud, pani ta paberraha letile ja tõstis kindluse mõttes sellele poolenaelase kaaluvihi peale.

Ilma kannuta vett tooma minna polnud mõtet. Tuli koju rutata. Ljonka aimas ähmaselt, mis raskused teda sellel

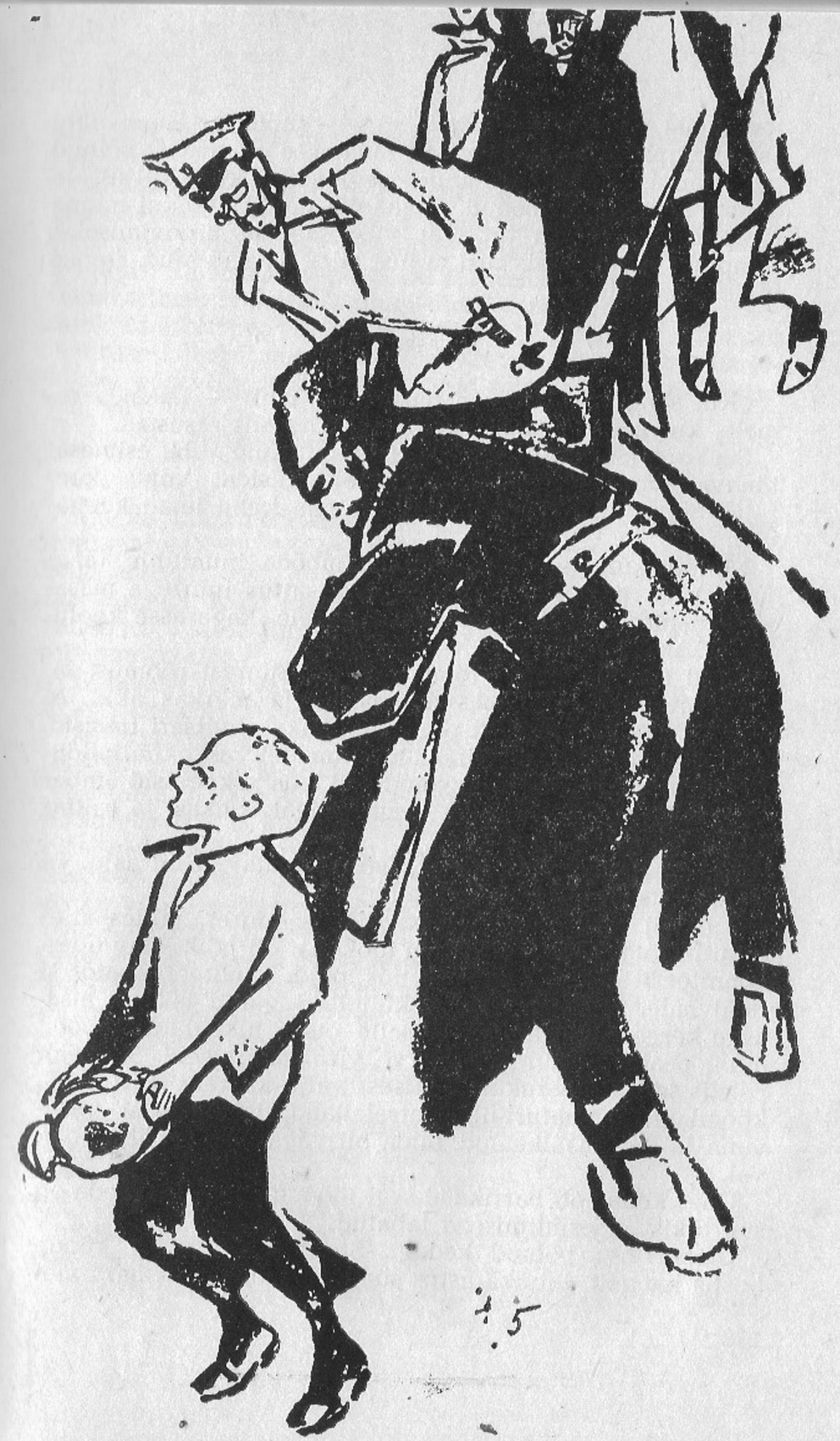

teekonnal ootavad, seepärast ei viivitanud ta enam ning astus kauplusest tänavale. Mis tänav see oli, sellest polnud tal aimugi, ta ei mäletanud isegi seda, kust küljest ta ennest sellele oli lipanud. Ei jäänud muud üle, kui minna huupi või kasutada tuttavat viisi saatuse proovimiseks. Kaupluse ukse kohal, kust ta just alles oli väljunud, rippus tumesinine silt

Tarvitajate ühisus
„TALUPEREMEES"

„Kui sõnas „ühisus" on paaris arv tähti — lähen paremale, kui paaritu, siis vasakule," nii ta siis otsustas.

Seekord kästi tal minna paremale. Kuid juba esimesel tänavaristmel tuli uuesti saatuselt küsida: kuhu keerata? Silte lähedal polnud, tuli minna kuhu jalad kannavad.

Minutit kümme eksles Ljonka mööda inimtühje tänavaid, käis ringi ümber majarusude, sattus juurtega maast väljakistud puudele, telegraafipostidele, kägarasse koolutatud katuseplekile . . .

Kord nägi ta tänava lõpus inimesi. Suurest rõõmust oli ta valmis kilkama, lippas sinnapoole ja märkas äkki, et meeste õlgadel läigivad pagunid. Kaks ohvitseri tassisid, köötsakil nagu burlakid, kanderihmadel raskekuulipildujat. Ljonka õnneks ei märganud nad teda ja keerasid ümber nurga. Ljonka seisis veidi aega paigal, ohkas ja ruttas edasi.

Mõne minuti pärast nägi ta veel kohutavamaid asju. Ta sattus ehtsale tänavabarrikaadile.

Pooleldi purustatud telliskivihoone juures, milles alles hiljuti töötas väike tehas või töökoda, oli põiktänav ühest kõnniteest teiseni kuhjatud täis puid, raudteeröopaid ja raudvaate. Siinsamas lamas küljeli tõugatud lakitud aisadega kerge sõiduvanker ja selle otsas nikeldatud voodi, mille peale oli kuhjatud terve virn madratseid. Siit-sealt paistis sellest keerukast ehitisest välja ka teisi asju, nagu köögilaud, raamaturiiul, kantseleilaud, tsinkplekist pesuvann ja detsimaalkaalud, mida oli väga imelik näha tänaval.

Ühes kohas oli barrikaad segi löödud, paistis, et seda oli suurtükist otsesihtimisega tabatud.

Ümberringi polnud kedagi. Suurtükikanonaadi kõmin kostis kaugelt. Ljonka astus südant rindu võttes barrikaadile lähemale, vaatas purustatud kohta ja jäi ehmatusest kangeks.

Sõiduteel lamasid surnud inimesed, kes selili, kes külili, kes kõveras maas. Üks neist, madruse triibulise aluspluusiga, istus, jalad laiali, kõnniteel, kukal vastu vabriku tellismüüri. Ta laubal ja põsel oli tardunud verenire, klaasistunud silmad vaatasid kuhugi üles, sinna, kus telefonitraatidel Ljonka pea kohal sädistasid varblased. Ülalpool madruse käharat pead valendas vaevumärgatavalt krohvitükiga põiki üle seina kritseldatud segane, pooleldi kustunud kiri:

Perhurovlased, raisad, teie laul on lauldud.
Elagu . . .

Ljonka jalus vedeles püsse, padruneid, padrunikesti ja kuulipildujalinte. Mõnel muul ajal poleks ta poisikesesüda suutnud vastu panna kiusatusele taskud neid aardeid täis toppida. Kuid praegu ei tahtnud ta midagi. „Koju, rutem koju, ema juurde," mõtles ta sellest õudsest kohast minema rutates.

Tänavaristmel sattus ta telefonitraatidesse, mis kummaliste pasmastena rippusid õhus ja keerdusid sõiduteel. Poiss kukkus, mässis end sisse, pääsis suure vaevaga traadipuntrast ja pöördus tagasi.

Raskeks läinud plaskut bordoo vedelikuga kaenlasse surudes lonkis ta huupi edasi, keeras kord paremale, kord vasakule, eksles ringi ning jõudis välja samadele tänavatele, kus ta alles oli olnud. Nõndaviisi sattus ta ühe suure kiriku või kloostri varemete juurde. Piirdeaia taga vilksatasid mustad kogud. Kaks munka — üks paks, punsunud valge näo ja hõreda habemega, teine alles nooruke, kõhn, vististi noviits, mitte veel munk — tuhnisid, ühel kang, teisel kirka käes, tellisetükkide, klaasikildude ja kägardunud raua hunnikus, koukides hoone rusude alt välja mingeid nahkköites raamatuid, hõbedasi küünlajalgu ja vaagnaid.

„Pühamehed," hõikas Ljonka munki, „vabandust, ütelge, palun, kas te ei tea, kus on siin „Euroopa"?"

Paks vaatas vihatsi, noviits aga poisikeseliku uudishimuga lõbusalt Ljonka poole.

„Siin, vennike, on Aa-sia, mitte Euroopa," pigistas paks läbi hammaste.

„Tõesti või?" ütles Ljonka hädise häälega. Kuid mungad

ei vastanud talle ja tuhnisid edasi. Ljonka seisis, oli veidi aega vait ja astus siis edasi.

Kurk kuivas tal ammugi. Ta oli janust nõrkemas.

Tänavanurgal iidse kloostrimüüri terveksjäänud osalt luges ta Vabatahtliku armee staabi tellisetolmust pruunistunud koltunud teadaannet:

„... on olemas täpsed andmed selle kohta, et Jaroslavlile lähenevad regulaararmee tugevad toetusväed... Maakondades üha laieneb ja laieneb talupoegade ülestõus, täpsetel andmetel on kolmes maakonnas kukutatud ja kukutatakse bolševikkude võim... Valdadest saadud teadetel on praegusel ajal ülestõusnud talupojad massiliselt Jaroslavli jõudmas."

„Muudkui valetavad, nurjatud," mõtles Ljonka vihaga, vaatas ringi, rebis teadaande maha, käkerdas kokku ja viskas minema.

Veel kord ümber nurga keeranud, sattus ta laiale, kõrgete majadega tänavale, möödus kinninaelutatud ajalehekioskist ja jäi seisma kaupluse vaateakna juurde. Tal käis pea ringi, jalad ei tahtnud enam liikuda. Vaateakna kaitsevõrele toetudes vaatas ta juhmilt suurt, ülalt alla pooleks läinud valkjaskol'ast vaasi, millel punase ja mustaga oli kujutatud tillukesi hiina maju äärtest ülespoole hoiduvate katustega, pilusilmalisi hiinlannasid lamedate päevavarjudega ja idamaa kombel istuvaid pikkade patside ning rippuvate vurrudega hiinlasi.

Miski turgatas poisil äkki meelde.

Ta vaatas ruttu tagasi ja nägi teisel pool tänavat suurt neljakordset maja või õigemini seda, mis sellest majast veel järel oli. Mürsud olid nurkmise osa majast purustanud, fassaadilt haigutasid paaris-kolmes kohas vastu hiiglasuured mürsuaugud. Kunagi ulatus piki kogu teist korrust must plekist silt, selle algust ja lõppu polnud nüüd enam, järele olid jäänud ainult kuus kullatud tähte:

AJA EVR

Ljonka seisis võõrastemaja ees tänaval ja vaatas pead selga ajades õudusega neid kohutavaid varemeid. Mis see siis on? Kas see on tõesti sama maja, kus nad elavad? Võibolla juhtus see kõik sellal, kui ta mööda linna ringi eksles?!...

Restorani uks oli lahti. Vestibüülis polnud kedagi, ainult tolmust hall karu seisis hämaras ning sirutas millegipärast

välja väikest musta plekk-kandikut sellele langenud krohvitükkidega.

Ljonka unustas väsimuse ja tormas sametiga kaetud käsipuudest kinni haarates üles mööda laia treppi, mille seintel habemik Sussanin endiselt ahvatas eksiteele poolakaid ja Napoleoni sõdurid ikka veel põgenesid Venemaalt.

Koridoris kuulis ta ema erutatud häält. Ema seletas kellelegi:

„Pikad mustad püksid jalas... Masinaga pea paljaks aetud... Käes oli tal klaaskann."

„Ema!" hüüdis Ljonka. Samas nägi ta kohe ema, tema kõrval Nonna Ieronimovnat ja tundmatut valge panamakübaraga vanameest. Tirosidonskaja seisis vihmavarjule toetudes ja vaatas lähenevat poissi kurja pilguga.

„Kena küll!" hüüdis ta.

„Ahaa! Välja ilmus!" oli vanamehel hea meel.

„Kus sa, riivatu, olid?" kukkus ema Ljonka kallal võtma.

Seda oli Ljonka oodanud. Ta teadis, et temaga tapeldakse. Kuid praegu oli see talle ükskõik.

„Palun, olge head, andke mulle juua!" ütles ta voodile vajudes.

„Ei, sa võta siiski vaevaks mulle vastata, nurjatu poisike, kuhu sa kadusid? Lõppude lõpuks läheb see üle igasuguse piiri. Otsisime sind kogu majast, ajasime terve võõrastemaja jalule."

„Kuhu? Aga sa ju tead," pomises Ljonka. „Otsisin Punapead."

„Mis Punapead? Kust kohast sa teda otsisid? Ta on ammu siin, tõi juba ammu vett... Kas sa muuseas tead, kui kaua sa teda otsisid?"

„Andke mulle juua!" anus Ljonka.

„Säh, joo, võrukael," ütles Tirosidonskaja kusagilt tulles.

Ljonkale anti suur emailkruus, milles ringeldes loksus tume kargelt lõhnav vesi. Poisi hambad kõlksusid vastu plekki. Kramp kiskus kõri kokku.

„Kus ta ikkagi ringi hulkus?" küsis õpetajanna.

„Kujutage ette, tuleb välja, et see pahur poisike otsis poolteist tundi Punapead!"

„Otsis Punapead?!"

Ljonka jõi vee ära. Ta pea vajus padjale.

„Jätke järele, ärge piinake mind," ütles ta silmi sulgedes. „Ei otsinud ma kedagi. Käisin vett toomas."

„Kust?!"

Ljonka ei näinud, kuid tundis, kuidas ema käsi kokku lõi.

„Mu jumal küll! Te mõelge ainult, Nonna Ieronimovna! Üksipäini! Linna! Volga äärde! Vett tooma! Ja difteeriaga! Tal on ju difteeria!"

„Kena küll!" kordas õpetajanna, kuid seekord mitte nii kurjalt, pigem ehk mõninga heakskiiduga. „Noh, ja kuidas on? Kas said?"

„Nonna Ieronimovna!" nuuksus Ljonka. „Palun, jätke mind rahule. Ma tahan magada."

Ta pea vajus sügavamale padja sisse. Talle tundus, et ta hetkeks uinus. Silme ees vilksatasid majad tühjade aknaavadega, mahalangev laternapost, habemik näpitsprillidega ohvitser, ülestõstetud aisadega vedruvanker . . .

Nüüd tundis ta, kuidas tuttav soe peopesa ta laubale pandi.

„Nonna Ieronimovna, kallis, vaadake, palun," kuulis ta ema ärevat häält.

„Mis on?"

„Kas teile ei tundu, et tal on palavik?"

Teine kare korpas käsi, nagu polekski see naise oma, puudutas Ljonka laupa.

„Olge ikka . . . Ärge muretsege, kullake! Mis palavik nüüd! Võrukael on ringijooksmisest väsinud, see võttis tal võhma välja. Jätke ta rahule, las magab mõne tunni."

„Oodake, aga kuhu siis kann jäi! Tal oli ju kann kaasas."

„Seda ei ütle ma miski hinna eest," mõtles Ljonka hambaid kokku pigistades. „Ema langeb minestusse, kui ta sellest teada saab."

„Läks katki," ütles ta nägupidi padja sisse pugedes.

„Ni-i-i," naeris Nonna Ieronimovna. „Kena veetooja, pole midagi öelda!"

„Ja mis siis see on? Mis plasku see niisugune on? Nonna Ieronimovna, vaadake!"

„Jätke järele," ütles Ljonka, kobas käega plaskut ja surus selle enda vastu. „Ärge, palun, puutuge. See on bordoo vedelik."

„Issake! Ja mis see on? Aleksandra Sergejevna, vaadake! Mis see seal pudeneb?"

Ljonka kargas istukile ja avas silmad. Tema taskutest pudenes rohekaskollaseid teri, mis valgusid vatitekile ja sealt põrandale.

„Mis need on?" küsisid mõlemad naised imestusega.

Sellele küsimusele polnud nii lihtne vastata.

„Ma ostsin need," ütles Ljonka käega teri sorides. „Neid võib süüa."

„Võib süüa?"

Tirosidonskaja kummardus ja uuris läbi prillide Ljonka sõjasaaki.

„Kas sa ise muuseas ka tead, mis need on?" küsis ta.

„Ei, ei tea."

Nonna Ieronimovna naeris tükk aega täiest suust.

„Rumal oled sa, rumaluke. Need on ju kanepiseemned."

„Ja mis siis sellest, et kanepiseemned?"

„Aga see, mu sõber, et head inimesed toidavad nendega kanaari linde!"

Tuli siiski välja, et kanepiseeme kõlbab toiduks mitte üksnes kanaari lindudele. Juba õhtul sõi Ljonka isuga mitte küll kuigi nägusaid ja rabedaid, kuid see-eest väga maitsvaid käkke; need lõhnasid halvaa, taimeõli ja veel millegi järele, mis mõneti meenutas linnupuuri lõhna.

Ljonka magas öösel halvasti, vähkres unes ja kiljatas vahetevahel. Aleksandra Sergejevna, kes ka enne koitu magama ei heitnud, kartis juba, et poiss on saanud mürgituse.

Nii ei jutustanudki Ljonka emale, mis ta oli näinud ja mis temaga Jaroslavli tänavail juhtus.

Paar päeva pärast seda istusid Aleksandra Sergejevna ja Ljonka lõunatunnil võõrastemaja restoranis oma tavalisel kohal akna juures, sõid viimaseid kanepiseemnekäkke ja jõid mõnuga klaas klaasi järel magusat lõhnavat, uimastavalt kanget kohvi.

Restoranis pummeldas kamp sõjaväelasi. Kaks lauda olid kokku lükatud, neile lina peale tõmmatud ning pudeleid ja sakuskat täis laotud. Lauas istus kümmekond ohvitseri, nende hulgas üks alampolkovnik ja üks staabikapten. Ohvitserid olid juba paraja auru all, kõnelesid läbisegi, üksteist kuulmata, vaidlesid, müristasid naerda ja jõid tervist; elatanud alampolkovnik, frentši nööbid lahti, kõõtsu-

tas toolil, vehkis lauanoaga nagu dirigendikepiga ja mõmises härja kombel:

«Ар-ружьем на солнце сверррка я,
Пад звуки л-лихих трррубачей,
Па улице пыль падыма-ая,
Прррахадил полк гусар-усачей...»[1]

Pikk, paljaks mineva peaga, suurte silmade ja mustade vurrudega staabikapten tuli mitmendat korda Aleksandra Sergejevna laua juurde.

„Kas teil igav ei ole, armuline proua?" ütles ta Ljonka tooli korjule nõjatudes. „Võib-olla kaunistaksite nii-öelda oma juuresolekuga meie poissmeeste seltskonda?"

„Ei, tänan teid," vastas Aleksandra Sergejevna naeratades. „Mind rahuldab täielikult seltskond, kus ma viibin."

„Poeg?" küsis ta näpuga Ljonka kuklale vajutades.

„Poeg jah."

Vähe aja pärast tuli ta taarudes jälle nende laua juurde. Paberiotsast kinni võttes hoidis ta näpu vahel suurt kirjut kompvekki.

„Poja, võta!"

„Mina?" küsis Ljonka.

„Sina jah."

Ljonka vaatas ema otsa.

„Noh, mis siis," ütles ema. „Täna härra ohvitseri ja . . ."

Ljonka kergitas ennast, ütles „tänan teid", vaatas siis kompvekki ja pistis selle tasku.

„Mispärast?" ütles ohvitser. „Võta vaevaks kohe, silmapilk ära süüa."

„Ma pärast," pomises Ljonka punastades.

„Jätke ta rahule," astus ema Ljonka eest välja. „Ta pole nii ammu enam kompvekki näinud ja tahab vististi seda mõnu endal pikendada."

„Mõnu pikendada? Hm . . . Meie, kas teate, tahaksime ka mõnu pikendada . . . Te lubate?" ütles ohvitser tooli leenist kinni võttes.

„Kahjuks läheme kohe ära," ütles Aleksandra Sergejevna.

„Ah nii . . ."

[1] Relvade päikeses välkudes,
trompetihelide saatel
möödus tolmu üles paisates
vurrukate husaaride polk . . .

Ohvitseri silmad valgusid verd täis.

„Te ei soovi? Peate põlastavaks nii-öelda vene lahingumehest ohvitseri seltskonda! Annate nii-öelda korvi? Noh, olgu . . ."

Ta klõpsas kandu kokku, pöördus järsult ümber ja läks, püüdes astuda otse, kuid seetõttu veel rohkem taarudes, tagasi oma napsikaaslaste juurde.

Mõned korrad näitas restoranis oma nägu ka vana Pojarkov. Ta kõndis laudade vahel hajameelse ilmega, tegi kord ühe, kord teisega juttu, vaatas leti taha ja tõmbas lahti mingeid laekaid. Pummeldavatesse ohvitseridesse suhtus ta, nagu Ljonkale näis, karmilt või koguni vaenulikult. Tema muide polnud ainuke, kes nendesse nii suhtus. Juba ammugi ei võetud vabatahtlikke enam aplausiga vastu, polnud enam midagi järel sellest ülemäärasest jumaldamisest, millega kodanlik publik esialgu kohtles mässajaid. Ljonkal tuli nüüd igal sammul kuulda nöökavaid, isegi vihaseid märkusi ülestõusnute aadressil.

„Avantüristid! Leidsid õige — omal riisikol niisugust asja algatada!"

„Tõepoolest! Kah kangelased!"

„Said nüüd oma sõjast! Vendeelased![1] . . . Õige mul Napoleonid väljas . . ."

Niisuguseid jutte ei aetud muidugi avalikult, nõnda kõneldi tasakesi ning salaja valgekaartlaste seljataga.

Ka nüüd kõnelesid valjusti ning lärmasid üksnes ohvitserid oma lauas. Vahest ehk ka Ljonka oli nüüd elavam kui tavaliselt. Poiss tundis pärast ülemäära kanget kohvi mõnusat peapööritust ja kiusakat surinat lihastes, naeris, ilma et selleks põhjust oleks olnud, niheles tool'l ja proovis isegi tasakesi kaasa laulda purjus alampolkovnikule, kes toolilt ikka madalamale ja madalamale vajudes ei suutnud kuidagi lõpule viia oma laulu vurrukatest husaaridest.

Äkki märkas Ljonka ema valvsaks muutunud pilku ja vaatas selja taha.

Uksel seisis ruudulise kuuega heledajuukseline noormees. Too kissitas kentsakalt silmi ja liigutas kulme, sest

[1] Vendeelased — üldnimeks saanud kontrrevolutsionääride nimetus Prantsusmaa departemangu Vendée järgi, kus kodanliku revolutsiooni ajal 18. saj. vaimulike ja mõisnike õhutusel toimusid talupoegade kontrrevolutsioonilised väljaastumised.

väljast tulles oli korrapealt raske harjuda restoranis valitseva hämarusega.

Vististi jäi ta liiga kauaks uksele seisma ja äratas tähelepanu. Ohvitseride lauas jäi vaiksemaks.

Aleksandra Sergejevna trummeldas sõrmedega närviliselt laua vahariidele. Ka Ljonka tundis, kuidas tal süda värisema hakkas ja kokku tõmbus.

Kui noormees nagu pime kätt ette sirutades edasi astus, kergitas Aleksandra Sergejevna end toolil ja hõikas teda valjusti:

„*Monsieur* Zahharov."

Noormees vaatas imestusega talle otsa, vidutas silmi ja astus nende laua juurde:

„Kas hõikasite mind?"

„Jah."

„Aa, tervist," ütles ta rõõmsalt. „Ma ei tundnud teid ära. Ja teid ma just otsingi."

Aleksandra Sergejevna ulatas talle naeratades käe. Noormees surus ta kätt. Ema osutas naeratades toolile:

„Istuge."

Noormees istus.

„Milles asi seisab?" ütles ta naerma hakates. „Mispärast Zahharov? Ja miks *monsieur*?"

„Ah, kas see ükskõik pole," sõnas Aleksandra Sergejevna juba ilma naeratuseta ja teise tooniga. „Kuidagi pidin ma teid ometi nimetama. Üldse aga — minge jalamaid siit ära! Kas kuulete!"

„Mispärast?"

„Sellepärast, et teid jälitatakse. Teid otsitakse taga. Päriti teie järele."

Noormees mõtles veidi ja tossas suitsetada oma puupitsist.

„Hästi," ütles ta. „Tänan. Lähen kohe ära. Tahtsin ainult teilt üht asja küsida."

„Siis rutem, palun."

„Kas te põgeneda ei kavatse?"

„Kuhu? Kust?"

„Linnast."

„Kas on siis võimalus?"

„Sain just äsja teada, et on. Ja täiesti reaalne."

„Ahaa! Mis isiksus see niisugune on!?" küsis joobnud hääl Ljonka selja taga.

Laua juures seisis taarudes, jalad harkis, vurrudega

staabikapten, üks käsi nahkvöörihma vahel, teine kalifeede taskus. Nägu õelale muigele kistud, vaatas ta noormeest raevunult.

„Ma küsin, mis lõust see niisuke on? Mis?"

„Mis teil vaja on?" küsis noormees tasa.

Sel hetkel tõstis Ljonka pea ja nägi vana Pojarkovi. Peremees seisis puhvetileti juures. Kulme kergitades näperdas ta kiiresti-kiiresti kuldketikest kõhul.

„Ema, ema," sosistas Ljonka. Kuid ema kas ei mõistnud või ei kuulnud teda.

Ohvitser läks näost roheliseks.

„Mi-i-ss?" kähistas ta noormehele lähenedes. „Mis? Mul? Vaja on? Mida . . . vaja on?!"

Ta sõrmeküüned kraapisid frentši, kobades selja taha nihkunud revolvritaskut.

Aleksandra Sergejevna tõusis ruttu püsti ja astus meeste vahele.

„Lugupeetud härra," ütles ta metalse häälega. „Ma palun teid . . silmapilk . . . Kas kuulete?"

„Hei, Doroškevitš . . . Ära tee skandaali!" hüüti ohvitseride lauast.

Staabikapten vaatas vilksti tagasi ja võttis käe ära revolvritaskult. Saapaninadel õõtsudes vaatas ta segaste, piimjalt sinakate silmadega kahvatanud naist.

„Kas kuulete?!" kordas Aleksandra Sergejevna.

„Just nii. Ma kuulen teid," ütles ta ja tuikus ning õõtsus ise nagu sadulas. „Ma kuulen kõike v-väga hästi. Teie, armuline proua, kui mu mälu ei peta . . . ee . . . pidite ära minema? Mis? Andestage!" hüüdis ta. „Vabandust! Ma ei märganud. Teil on . . . teil on kohtumine!"

Taganedes ning narri kombel kummardusi ladudes eemaldus ta laua juurest.

Selle ajaga hiilis Pojarkov kikivarvul ukse juurde.

„Ema! Vaata ometi!" hüüdis Ljonka, suutmata end pidada.

Ema pööras pead, sai silmapilk kõigest aru ja vajus toolile.

„No kas teate, te olete mind ära tüüdanud," ütles ta noormehe poole pöördudes valjusti. „Minge minema!"

„Andestage," kohmetus too, „ma ei mõista . . ."

„Mu jumal, mis siin mõista on? Ma ütlen teile: kasige minema! Kas kuulete?" sosistas ta. „Põgenege!"

Kuid oli juba hilja.

Uks paukus ja üksteise järel astusid robinal sisse kolm sõjariistus eraisikut. Ühel neist, niisugusel tüsedal laiaõlgsel mehel, kes kandis õlgnokkmütsi, oli varruka ümber valge side. Peaaegu sedamaid lipsas küljetsi uksest sisse ka vana Pojarkov. Too sosistas midagi käesidemega mehele. Viimane kallutas pead, vidutas silmi ja sammus otsustavalt Aleksandra Sergejevna laua juurde.

Noormees pöördus selja taga samme kuuldes ümber, võpatas ja võttis nii kõvasti tooli seljatoest kinni, nagu tahaks ta käega kahepuudasest kaalupommist midagi välja pigistada.

„Palun vabandust," ütles käesidemega mees ametlikult, kätt hooletult õlgnokkmütsi sirmi äärde tõstes. „Näidake oma dokumente."

„Mina?"

„Jah, teie."

„Aga kes te olete?"

„Mul on volitused."

„Palun esitage need."

Käesidemega mees võttis taskust välja brauningu.

„Andke dokumendid," ütles ta tasa. Vana Pojarkov seisis ta selja taga ja kuulas kõnelust pealt.

Noormees mõtles veidi ja pistis käe tasku.

„Mul ei ole dokumente," ütles ta.

„Võtke käsi taskust välja. Ja kus need on?"

„Dokumendid või? Need läksid numbritoas kaduma."

„Missuguses numbritoas? Kus te elate?"

„Peatusin teises võõrastemajas. Võõrastemajas „Viin". Number üheksateistkümmend, kui see teid nii huvitab. Kuid see võõrastemaja, nagu te arvatavasti isegi teate, on purustatud."

„Või nii? Purustatud? Tähendab, mingeid teie isikut tõendavaid dokumente teil ei ole? Ja teie perekonnanimi?"

„Mu perekonnanimi on Zahharov. Olen Petrogradist. Üliõpilane, sõitsin õppetöö vaheajaks sugulaste poole."

Õlgnokkmütsiga mees vaatas viltu Pojarkovi poole.

„See pole ilus, noormees," ütles too ette astudes ja muigas. „Te ju valetate, kulla mees. Teie perekonnanimi pole Zahharov, vaid Lodõgin."

„Eksite," ütles noormees tasa.

„Ei eksi, armuline härra. Ei peatunud te „Viinis", vaid meie juures number neljandas. Ka ei tulnud te Petrogradist, vaid Ivanovo-Voznessenskist... Ja kui teada tahate, siis teie elukutse — ka see on sissesõitnute raamatusse kirja pandud."

Ljonka tõmbas kangeks jäänud jalad toolile istumise alla, kössitas nii ja vahtis silma pilgutamata seda elatanud täidlast, pealtnäha nii heasüdamlikku meest, kes nüüdki veel millegipoolest meenutas talle ta kadunud vanaisa.

Aleksandra Sergejevna toetus seljaga toolileenile ja hingas raskelt. Ta silmad olid paokil, väikese sõrme küüs kratsis ja kriipis risti-põiki laua rohelist, kohvist märga vahariiet. Noormees vaatas ühest silmanurgast tema otsa, võttis käe ära toolileenilt ja tõusis sirgu.

„Mis siis ikka," ütles ta muutunud häälega. „Hea küll. Ainult valime, austatud härrad, seletuseks mõne teise koha."

„Koha, noormees, valime juba meie ise," pigistas käesidemega mees läbi hammaste ja viipas peaga ukse poole.

Lodõgin astus paar sammu ja peatus. Ljonkale näis, et ta tahab temale või emale midagi öelda. Käesidemega mees tonksas talle brauninguga vastu selga.

„Noh, mine, ei tohi peatuda!" käratas ta.

Ootamatust hoobist noormees komistas.

„Ettevaatlikult!" lausus ta tasakesi.

Talle müksati veel kord. Noormees komistas jälle ja pidi peaaegu kukkuma.

Ohvitseride lauast kostis valju hirnumist.

„A-a! Bolševik! Kàs lendasid orki, keigar? Andke, andke talle, vennased! Seina äärde, saatanahing!"

Noormees astus naerulaginast saadetuna ukse poole. Ukse vahelt vaatas ta tagasi, vidutas silmi ja ütles valjusti, kuid väga rahulikult, kergelt ja nagu Ljonkale näis, isegi lõbusalt üle kogu restorani:

„Kes viimasena naerab, naerab magusamini!"

See lause ja hääl, millega seda öeldi, jäi Ljonkale eluajaks meelde. Isegi nüüd kõlas see tal veel kõrvus.

Uks paukus.

Aleksandra Sergejevna kattis näo kätega. Ta õlad tõmblesid.

„Ema... pole vaja," tihkus Ljonka.

Purjus staabikapten taarus jälle nende laua juurde.

Aleksandra Sergejevna kargas püsti. Ohvitser tahtis talle midagi öelda. Ta naeratas ja kruttis vurru. Alek-

sandra Sergejevna virutas talle kõigest jõust vastu rinda. Ohvitser haaras toolist kinni, ei suutnud end hoida ja prantsatas maha. Aleksandra Sergejevna tormas ukse poole. Ljonka tema järel.

Kui nad üles oma koridori jõudsid, vajus Aleksandra Sergejevna voodile ja puhkes kibedasti nutma. Ljonkal endal plagisesid hambad suus, kuid ta püüdis rahustada ema, käis Punapea juurest vett toomas ja hankis naabrite käest palderjanitilku.

Köögist tagasi tulles kuulis ta trepil üks käik allpool vana Pojarkovi häält.

„Tegid noormehe vagaseks," ütles võõrastemaja peremees kellelegi oma heasüdamliku vanamehehäälega.

„Ilma kohtuliku uurimiseta?"

„No mis kohtulikku uurimist, kallis mees, siin saab olla! Viisid tänavale ja — seina äärde."

„Bolševik?"

„Nende ajalehe kirjasaatja Ivanovo-Voznessenskist."

Ljonka tuli tagasi ema juurde. Ta ei lausunud emale sellest sõnagi. Kui ema pisut rahunes ja suigatama jäi, läks Ljonka trepile, surus kuuma lauba vastu seina ja puhkes valjusti nutma.

Pisarad matsid hinge, valgusid niredena mööda nina ja põski alla, veeresid särgikaeluse vahele.

Ta kobas nuuksudes taskurätti. Koos räpase kokkukäkerdatud nartsuga, mis alles hiljuti kandis taskuräti nime, tõi ta taskust välja nässu muljutud kompveki, mis oli läinud pehmeks nagu želee. Kompvekist tuli šokolaadi, pumati ja pagariäri unustatud lõhnu. Ta läks nurka, viskas kompveki kivipõrandale ja litsus ning tallas kinganinaga laiaks nagu ämbliku, tehes seda naudinguga, millist ta varem kunagi veel polnud tundnud. Kraapis siis trepiastme serva vastu talla külge kleepunud kompvekipaberi ära, kuivatas pisarad ja läks tagasi koridori.

Ema lamas, nägu padjasse surutud. Ta õlad tõmblesid.

„Emake, kuule, mis sinuga on?"

„Ei midagi, pojuke," vastas ema läbi pisarate kumedalt. „Las mul olla. Hambad pisut valutavad."

Ljonka ei teadnud, mis teha, kuidas teda aidata. Õnnetuseks polnud ka Nonna Ieronimovnat siin. Too oli juba hommikul linna läinud ja polnud ikka veel tagasi tulnud.

Mõne aja pärast algas selle rajooni äge tulistamine. Jällegi vankus ning vappus kõik ümberringi.

Ljonka heitis voodisse ema kõrvale. Ema oigas nägu padjasse surudes tasakesi. Ljonka kaelustas ema, kobas käega ta põske ja paitas seda.

„Emakene, vaeseke... Kas anda sulle veel palderjanitilku?"

„Pole vaja, mu poiss. Mine ära. Vaikime veidi. See kõik läheb kohe mööda."

Ljonka lamas vaikides ja paitas ema põske.

Äkki paiskas mingi kohutav jõud ta voodist üles. Koridori lõpus varises miski mürinal kokku ja ere veripunane valgus voogas tekkinud avasse. Kõik ümberringi kargasid püsti.

„Mis nüüd? Mis seal juhtus?"

„Mürsk purustas seina."

„No jumalale tänu! Seekord läks õnneks... Nüüd on vähemalt valgem."

Hiiglatulekahju violetne vastuhelk täitis koridori, mis nüüd veel rohkem muutus mustlaslaagri taoliseks.

Ljonka nägi äkki koridori otsas naisekogu. Naise pikk must siluett otsekui sööstis tulest välja.

„Ema, vaata! Sealt tuleb ju Nonna Ieronimovna."

Õpetajanna oli reibas, rahulik ja isegi lõbus nagu alati. Käes hoidis ta oma ustavat saatjat — vihmavarju.

„Oi seda ilmaelu!" ütles ta, istus voodiäärele ja vehkis vihmavarjuga nagu lehvikuga. „Muudkui kõmmutavad ja kõmmutavad... Miks teie, kullake, siis nii viril olete?"

„Emal valutavad hambad," seletas Ljonka.

„Noo? Küllap ehk tuul läbi tõmmanud."

„Kus te olite, Nonna Ieronimovna?" oigas Aleksandra Sergejevna silmi avamata. „Ma olin väga hirmul."

„Kus ma olin? Niisama tühja ma ringi ei luusinud, kullake. Sain teada tähtsaid uudiseid."

Õpetajanna vaatas ringi. Kuigi peale Ljonka kedagi läheduses polnud, ütles ta siiski sosinal:

„Kas põgeneda soovite?"

„Kuhu?"

„Vabadusse."

„Kas siis saab?"

„Selles asi ongi, et saab. Istume teiega siin, aga tuleb välja, et linnas käib juba teist päeva evakuatsioon. Puna-

sed on lubanud rahulikul elanikkonnal takistamatult linnast lahkuda. Need lurjused aga ei teatanud sellest elanikele üldse ja veel enam — varjavad igati seda."

„Ema, põgeneme!" sattus Ljonka elevile.

„Jah, jah," lausus ema silmi avamata. „Põgeneda, tagasi vaatamata põgeneda!"

„Aga kas teil, kullake, jõunatukest jätkub?"

„Nonna Ieronimovna, kui te teaksite! ... Ma olen valmis roomama, olen valmis kas või karkudel komberdama, et saaks aga kaugemale sellest põrgust siin."

„Noh, mis siis muud. Siis me enam venitama ei hakka. Homme hommikul asume teele. Paneme üle emakese Volga ja ..."

Aleksandra Sergejevna pööras end ja avas silmad.

„Kuidas? Üle Volga? Teisele kaldale? Üle vee?"

Ljonka teadis, et ema oli kogu elu kartnud hirmsasti vett. Suvituskohtagi ei valinud ta kunagi sinna, kus jõgi või järv lähedal olid.

„Ema ... mis sellest," pomises ta, märgates, kuidas ema kahvatas. „Põgeneme ikka! Ära karda ... ega me ära ei upu."

„Mis siis ikka," ütles ema pärast vähest vaikimist. „Nagu soovite. Olen valmis."

Sel ööl ei tulnud Ljonkale nii pea und. Alles hommiku eel suigatas ta, kuid teda äratati, nagu talle näis, peaaegu kohe.

Ema ja Nonna Ieronimovna olid juba täielikult minekuvalmis. Tirosidonskaja kandis mugavaks sobitatud ja üsna pungil täis seljakotti, mille kõik nööbid ja rihmad olid korralikult kinni pandud.

„Noh, vennike, oled aga kange mees põõnama," ütles ta Ljonkale.

„Mis kange mees? Ma ei maganud üldse," solvus Ljonka.

„Ei maganudki? Kuulsite?! Vähemalt pool tundi ajasime mehikest üles. No nüüd ruttu pesema ja siis teele."

Ljonka lobistas ennast järelejäänud sooja, mitte just eriti puhta veega üle, kohendas, niipalju kui see võimalik oli, oma päris näruseks kulunud ülikonda ja tahtis minema hakata, kui tal järsku midagi meelde tuli. Ta läks tagasi.

„Kuhu veel?" hõikas Tirosidonskaja teda.

„Minge ... minge ... ma kohe ... tulen teile järele."

Nurgas voodi all seisis plekkplasku. Ljonka otsis ajalehepaberit, keeras oma varanduse hoolega selle sisse, võttis kaenlasse ja jooksis trepi poole.

„Mis see on?" imestas õpetajanna. „Aa! Kuulus barcelona vedelik!?"

„Ljoša!" manitses Aleksandra Sergejevna. „Palun sind, jäta see! Kuhu sa seda niiviisi tassid?"

„Ei, ei jäta," ütles Ljonka plaskut kaenlasse surudes. „Ja teiseks," pöördus ta Tirosidonskaja poole, „see on bordoo, mitte barcelona vedelik."

„No kas tead, vedelik on vedelik. Paljuks seal vahet on. Vaevad ennast, mehike, sellega ära."

„Ei vaeva, ärge kartke," vastas Ljonka vapralt.

Kui nad võõrastemajast lahkusid, valitses tänavail täielik vaikus. Oli varahommikune aeg. Klaasikilde ja tellisepuru täis sõiduteel peremehetsesid varblased. Kuskil teisel pool puiesteed täristas kuulipilduja, sellega oldi harjunud, kõrval oli isegi mõnus seda kuulata. Läbi majavaremete kohal hõljuva musta ja halli suitsuloori tungisid esimesed päikesekiired. See meenutas päikesevarjutust.

Teatrihoone juures kükitasid mingid mustade närutavate kuubede ja ümmarguste nokata mütsidega mehed ja puhastasid liivaga vaskkatelokke.

„Need on ju sakslased," ütles Ljonka seisma jäädes. „Ema, kust sakslased siia said?"

„Lähme, pojuke. Ära vahi ringi," ütles ema.

„Ei noh, tõepoolest, Nonna Ieronimovna, need ju on sakslased?"

„Need on sõjavangid," seletas õpetajanna. „Kõneldakse, et valgekaartlased on sundinud neid õnnetuid endi poolel võitlema ja kui sakslased keeldunud, aetud nad siia keset linna põrgutulle."

„Tähendab nemad need laulsidki üleeile," mõtles Ljonka. Talle tuli meelde, et just siit algasid tookord ta vintsutused.

Puiesteel pidas patrull põgenikud kinni.

„Kuhu lähete?"

„Kolime, näe, ohutumasse kohta," vastas Tirosidonskaja naeratades.

„Põgenete?"

„Milleks põgeneda? Lihtsalt läheme, nagu näete."

Valvurid vaatasid mornilt teineteise otsa, ei öelnud midagi, viskasid püssid teisele õlale ja läksid edasi.

„Kadestavad, kullakesed," muigas Tirosidonskaja.

Ka puiesteel polnud kedagi. Pingid seisid tühjad. Suvise pidulikkusega lõhnasid õitselepuhkenud pärnad, nende mesimagus aroom summutas isegi tulekahjude kibeda vingu.

Nad astusid läbi turnikee tänavale. Järsku prõksatas miski Ljonka jalge all. Ta vaatas maha. Mis see on? Kas ta tõesti ei eksi? Sõidutee munakivisillutisel särasid vikerkaarevärvides mitmesse poole paiskunud suuremad ja väiksemad klaasikillud.

„Aga kus kuul on?" käis Ljonkal mõte peast läbi. Ta jäi lähemalt vahtima, kas kuski pole näha lömmilöödud tinatükki.

„Ljoša, mis sina seal uurid! Tule, palun, ära maha jää!" hõikas ema talle.

„Kui ta teaks," mõtles poiss sammu lisades.

Mööduti puiesteest ja keerati põiktänavasse. Äkki hakkas nende peade kohal kostma vingumist, plaksumist ja vihinat. Ljonka silme ees murdus kõrge valge vahemüüri küljest suur tükk krohvi ja pudenes laiali.

„Hei, ruttu siia!" kamandas Nonna Ieronimovna üle tänava joostes.

Kuulid vingusid mitmes toonis.

„Aleksandra Sergejevna, kulla prouake, mis te veel mekutate?" vihastas õpetajanna. „Ega see pole vihma või konfettide sadu. Või olete elust tüdinud?"

„Ma ei tea, aga millegipärast pole mul põrmugi hirm," ütles Aleksandra Sergejevna ning astus eriliselt ruttamata üle sõidutee. „Petrogradis jõudsime kuulidega harjuda."

„Te olete nendega harjunud, võib-olla koguni armastate neid, aga kas nemad teid armastavad, see on iseküsimus."

Ljonka tõmbus kössi. Talle meenus vabriku varemete juures kõnniteel surma saanud madrus.

„Ema, sa ole tõesti ettevaatlikum!" hüüdis ta.

„Sa, poiss, kardad, mis?"

„Ega mina karda, aga . . ."

„Noh, ja mina veel vähem . . . Nonna Ieronimovna, ütelge, millega meil tuleb sõita?"

„Kuhu? Ah üle Volga? Parvega, kullake, parvega."

Aleksandra Sergejevna jäi seisma.

„Ei, te teete nalja!"

„Muidugi nalja . . . Ärge kahvatage, kulla proua. Üle Volga käivad väikesed aurikud. Sõdivad pooled olevat kuuldavasti kokku leppinud . . . Näh, nii kui temast jutt tuli — ongi ta siin, emake Volga."

Kuskil all kaugel teisel pool piirdeaia malmvõrestikku, valgete trepiastmete ja kivist trepipealsete, katuste, korstnate ja roheliste viljapuuaedade taga nägi Ljonka jõe laia, pimestavalt sätendavat pinda.

„Issand, kui lähedal ta oli," mõtles Ljonka. „Ja mina, tola, jooksin, jooksin ning otsisin!"

Mõne minuti pärast astusid teelised juba mööda kaldapealset, kus tungles ja käratses suur hulk niisamasuguseid põgenikke nagu nemadki. Sadamasilla sinise majakese taga õõtsus ja tossas suitsu välja väike valge aurik.

Tirosidonskaja läks küsima, millal laevale laskma hakatakse, Ljonka jäi emaga kaldapealsele.

Linna viiva trepi külje juures peatus mingi valgekaartlaste allüksus. Välkusid hakki pandud püsside täägid. Väikese hallikasrohelise kuulipilduja must silm oli ähvardavalt suunatud Volga poole. Võõrkeelsete kirjadega tsingitud kastidest paistis padrunite punane vask.

Mõned ohvitserid istusid trepi kivist külgmüüril ja suitsetasid, teised jalutasid üksikult või paarikaupa kaldapealsel, kuulatasid põgenike kõnelusi ja vaatasid neid tehtud põlastusega mornilt. Väljanägemine oli neil räbal, paljudel habe ajamata, saapad ja sääresidemed paksu tolmuga koos.

Ljonka tundis ühes neist jalutavatest ohvitseridest ära noore Pojarkovi. Ka alamporutšik märkas teda.

„Oota," ütles ta seisma jäädes oma kaaslasele. „Olen seda poissi kuskil näinud. Hei, poisipõnn," hõikas ta Ljonkat.

Ljonka heitis talle altkulmu morni pilgu ja ei vastanud.

„Sina, selle kompsuga seal, ma küsin sinult. Kust sa tuled?"

„Mina pole poisipõnn," pomises Ljonka end ema ligi surudes.

Ohvitser tõstis pilgu ja tundis ära Aleksandra Sergejevna.

„Oi, andestage," ütles ta au andes. „Me vist oleme tuttavad?"

„Ma ei mäleta."

„Kuidas nii? Ühel ilusal päeval tõime isaga äraeksinud lamba teile keldrisse tagasi. Kas meelest läinud?"

„Jah, tuleb meelde," vastas Aleksandra Sergejevna jahedalt. „Vabandage, kuid me peame minema."

„Pühite tolmu jalgadelt?"

„Mis te ütlesite?"

„Ma ütlen: kavatsete põgeneda?"

„Jah. Tahame proovida."

„Üle Volga?"

„Jah."

„Aurikuga?"

„Aurikuga jah."

„Nonoh," ütles ta muigamisi. „Õnn kaasa. Nagu näen, olete kartmatu naisterahvas."

„Vabandust, ma ei mõista... Mis te sellega tahate öelda?" läks Aleksandra Sergejevna näost kahvatuks.

„Aga seda, armuline proua, et ma soovitaksin teile puhtast südamest sõbralikult mitte sääraselt riskida iseendaga ja oma lapsega."

„Mis riskida? On see siis ohtlik?"

„Te tähendab ei tea, et bolševikud tulistavad sillalt paate ja aurikuid, mis teisele kaldale sõidavad?"

„Missuguselt sillalt?"

„Sealt, Ameerika sil'alt, mis siit paistab."

„Ei, ütelge, kas see tõesti on tõsi?"

„Andestust, armuline proua. Teiega kõneleb ohvitser. Eile õhtul läks siinsamas kohas minu silme all bolševike tulistamise tagajärjel põhja aurik „Ptšjolka"."

„Mu jumal! Kui õudne! Mis siis teha?!"

„Ema... pole midagi... annaks jumal, ei me upu," pomises Ljonka ning vaatas vihkavalt Pojarkovi.

Ohvitser tõstis käe kõrva äärde.

„Noh, jääge siis terveks," ütles ta jahedalt. „Pidasin oma kohuseks teid hoiatada, aga otsustada muidugi tuleb teil endil."

Ta keeras krapsakalt ringi ja läks ära oma kaaslase juurde.

Vähe aja pärast trügis rahvamurrust välja Nonna Ieronimovna toekas kogu. Oma suure vihmavarjuga vehkides hüüdis ta juba eemalt:

„Lähme, kullakesed, ruttu, ruttu! Laevaleminek algab kohe."

Aleksandra Sergejevna jutustas talle kiiruga sellest, mis ta Pojarkovilt kuulis.

„Mis ta, lurjus, valetab?!" sai õpetajannal süda täis.

„Säärane laimaja! Kahepaiknel Kus ta on?"

Nonna Ieronimovna tõstis vihmavarju üles kõrgele ja vaatas ringi niisuguse näoga, nagu kavatseks ta käsitsi kähmlusse astudes ise laimajaga arveid õiendada.

Siiski polnud see kahekümneminutiline sõit meeldiv ega rahulik.

Kogu need kakskümmend minutit istus Aleksandra Sergejevna hirmust poolsurnuna. Ljonka rahustas teda, isegi naeris ta üle, kuid tundis ise ka, kuidas tal laevamasina iga jõnksu või vee plärtsaku puhul vastu parrast süda kokku kiskus ja värin südamest läbi käis. Tal oli hirm, aga ühtlasi kiskus teda kangesti akna juurde, et vaadata, mis jõel toimub, kas kaldani on veel palju maad ja kas sild paistab.

„Ljoška!" hüüdis ema iga natukese aja tagant. „Ma vist palusin sind?! Tule akna juurest ära!"

„Ma ainult õige pisut... silmanurgast."

„Mu jumal küll! Näen, et sa tahad mind hauda viia! Kellele ma seda räägin? Istu oma kohale!"

Kuid poiss jõudis siiski hetkeks ruudulisest veepritsmetega kaetud aknakesest välja vaadata. Esimene asi, mis ta nägi, oli pikk, üle jõe käiv, mitme kaarega raudteesild. Sillani oli siit hulk maad, võib-olla üks verst või rohkemgi, kuid Ljonkale paistis, et ta näeb silla raudkandmiku taga inimesi, sest sillal liikus ja välkus midagi. Ta põrkas kohkunult akna juurest eemale ja kartis emale otsa vaadata, et teda oma hirmuga mitte nakatada. Kuid teda polnud vajagi hirmutada... Ainult Tirosidonskaja üksi tundis end nagu alati suurepäraselt. Pungil täis seljakoti ja musta vihmavarju põlvedele asetanud, heitis ta nalja, naeris ja nöökas argu ning paanikatekitajaid, sest selgus, et laeval oli neid üsna palju.

Nüüd hakkas laevamasin Ljonka jalge all tasemini mütsuma, miski lõi mulisema ning vulksuma ja jäi järsku vait. Oli tunda ainult auriku sujuvat õõtsumist ja edasiliikumist.

„Mis see on?" sosistas Aleksandra Sergejevna ja tõstis pilgu õpetajannale.

„Lõpp meie sõidul," vastas too, tõusis püsti ja viskas seljakoti üle õla. „Tervitan õnneliku ülejõudmise puhul."

Natukese aja pärast rühkis lõbusalt käratsev põgenike hulk mööda lauget kallast üles sinna, kust paistsid mingid

madalad, maadligi hooned, vaheaiad, põõsad ja Nobeli tsisternide valged kuplid. Näis, et kõik hirmud on jäänud seljataha.

Äkki kuulis Ljonka oma pea kohal tuttavat vilinat. Ta nägi, kuidas kõik ümberringi jooksma pistsid, ja andis ka jalgadele tuld.

„Mis on juhtunud?" küsiti ümberringi teab mitmendat korda.

„Tulistatakse."

„Kes tulistab?"

„Minge nüüd — kas te's ei näe? Punased avasid sillalt tule."

Keegi tõukas Ljonkat. Poiss komistas ja pillas maha oma kompsu. Ta kummardus, et seda üles võtta ja nägi, et tulistatakse tõepoolest raudteesillalt. Samas sai ta ka kohe aru, mispärast tulistatakse.

Maandumissillal, mis aurikult kaldale viis, jooksis kummargil, kätega pead varjates üksteise kannul sõjaväevormis mehi. Kaldale hüpanud, tormasid need igasse külge laiali.

„Vaata!" ütles Nonna Ieronimovna Ljonkal õlast kinni võttes, „vaata, poiss! Ja pea meeles! Need on rotid, kes põgenevad hukkuvalt laevalt."

Tunni aja pärast istusid põgenikud juba metsatalu trepil, umbes neli versta linnast eemal, jõid sooja piima ja sõid mõnuga musta lõhnavat maaleiba.

Vähehaaval kogunes tallu veel paarkümmend põgenikku Jaroslavlist.

Kuskil kaugel märatses äike, kuskil mürtsus ja kõmises ikka veel, kuid siin talu väikeses viljapuuaias lendasid mesilased, vidistasid linnud, läikis ähmaselt ja levitas mõnusat suitsulõhna suur vaskne samovar; inimesed istusid värskel rohelisel murul, jõid, võtsid kehakinnitust, kõnelesid läbisegamini, naersid ja jutustasid nüüd juba mitte enam tõsiselt, vaid naljaga pooleks neist hirmudest, mis neil alles oli tulnud üle elada.

Naljakaid ja huvitavaid inimesi oli siin koos. Oli keegi noor ilus Moskva daam kahe tütarlapsest kaksikuga, mõlemad lühinägelikud. Jaroslavlis üleelatud õudusi meenutades pööritas daam aina silmi ja kõneles:

„Raske oli mul! . . . Oi kui raske, otse võimatult raske oli mul!"

Tütarlapsed naeratasid ujedalt, vidutasid silmi ja piilusid Ljonkat, kes ka ägedasti nägu krimpsutades mõnikord nende poole kiikas ja asjalikul ilmel oma kingapaela kohendama hakkas.

Põgenike hulgas oli üks paks punapõskne nooruk, räägiti olevat kaupmehe pojake; teda saatis vana teener-lapsehoidja, keda kutsuti Zinovjitšiks. Kõik heitsid punapõskse poisipuraka üle nalja. Kõneldi, et Jaroslavlis oli ta elanud võõrastemajas „Petrograd" nurgatoas. Öösel põrutanud mürsk kogu majanurga maha, tuba muutunud lahtiseks verandaks, poiss aga põõnutanud edasi hommikuni, ei märganud ega kuulnud midagi. Ümberringi lagistati naerda, poisijõmm aga jõi teed, puhus hoolega tassile ja põrnitses juhmilt naeratades üksisilmi ühte punkti. Ka Ljonka naeris, kuid temale ei teinud nalja see, et poisil oli olnud nii raske uni, vaid see, et teda, peaaegu täiskasvanut, talutas kättpidi teener-lapsehoidja. See oli kuidagi vanamoeline, raamatulikult kentsakas, kuigi kaupmehevõsu ei sarnanenud millegi poolest Grinjoviga, pigem küll Oblomovi või Mitrofanuškaga. Ljonkale meenus Puškini „Kapteni tütar".

Palju nalja tehti ning nokiti ühe teise noormehe, Uglitšist pärit arvepidaja või kontoriametniku kallal, kelle nimi oli Nikolai Aleksandrovitš Romanov. Kõneldi, et see on Jekaterinburgi pagendusest põgenenud Nikolai II, kes on end ära grimeerinud ja teised riided selga tõmmanud. Kontoriametnik ei sarnanenud millegi poolest endise tsaariga, ta oli sellest pikem, nägu puhtaks aetud, kuid Ljonkale pakkus huvi seda meest vaadata ja mõelda, et mis siis, kui too tõepoolest on Nikolai teine. Miks ka mitte: ajas vurrud ja habeme maha, värvis põsed punaseks, jalad aga . . . No mis siis, ka jalad saab vist pikemaks teha! Ljonka istus kontoriametnikule isegi lähemale, et kindlaks teha, kas ta kamassidel ehk kõrgeid kontsi all pole.

Ljonka lamas pikas tihedas rohus ja vaatas selget sinist taevast, kuulatas lindude vidistamist, kõnelusi, naeru ja nõude kolinat. Kõik halb ununes, oli kerge ja lõbus olla nagu väljasõidul vabasse loodusse.

Ka Nonna Ieronimovna sattus lõbusasse tujju.

Kui teine samovaritäis teed oli ära joodud, tõusid kõik üles, et teekonda jätkata. Ljonkale tuli meelde bordoo vedelik ja ta hakkas plaskut otsima.

„Sa jäta juba lõpuks oma banduura!" põrutas õpetajanna talle peale.

„Mis banduura?" oldi ümberringi huvitatud. „Kas poiss on muusikamees?"

„Ohoo! Ja missugune veel!"

Koguneti Ljonka ümber, paluti, et ta näitaks, mis muusikariist see niisugune tal on. Ljonkal oli piinlik, ta punastas ja punnis vastu. Lõppude lõpuks tuli tal ikkagi mitte üksnes plasku lahti pakkida ja näidata, vaid ka seletada, milleks tal seda vaja on.

Ta seletustest ei saanud keegi õieti aru, ainult kaksikud tütarlapsed kuulasid teda huviga ja üks neist isegi katsus plaskut ettevaatlikult näpuga.

Lõpuks sammus kärarikas rahvahulk pikaks veninud ahelikuna mööda käänulist metsateed. Kõige lõpus vantsis Ljonka oma banduuraga. Ta oli solvunud ja pahane Nonna Ieronimovna peale. Õpetajanna vaatas mõned korrad tagasi, otsis teda pilguga, astus siis tee äärde, ootas poissi ja astus tema kõrval edasi.

„Noh, kuidas on?" küsis ta naeratades.

„Pole viga," pomises Ljonka.

„Ära pahanda, Aleksei, sa väike kihupea," ütles vana õpetaja. „Sa oled tubli poiss, teed heateo. See sinu Vassili Fjodorovitš on vist tore onu, nagu sa ütled?"

„Tore jah," kõristas Ljonka.

„Aga kes ta on?"

Ljonkal oli raske seletada, kes Vassili Fjodorovitš on. Lihtsalt hea inimene. Miks hea, seda on sõnadega raske selgeks teha. Näe, Nonna Ieronimovna on ju ka tore. Aga — mille poolest? Ta naerab, toorutseb, lärmab nagu voorimees, heidab naljal

Sammuti kogu päeva mööda põlde ja metsi, teid, jalgradu ja põllupeenraid. Astuti sisse küladesse ja üksiktaludesse, vohmiti kõhule halastamata leiba, kohupiima, kurke, pekki ja kanaliha süüa.

Vähehaaval põgenike hulk sulas kokku, valgus laiali. Peaaegu igas külas jäeti mõnega hüvasti, keegi lahkus, jäi maha või keeras kõrvale. Jäi maha ka Moskva kaunitar oma lühinägelike tütardega. Punapõskne poisijõmm läks koos teener-lapsehoidja Zinovjitšiga Gavrilovi Jari. Mõni kadus märkamatult, vajus ära ka Nikolai Aleksandrovitš Romanov.

„Vististi püüab välismaale põgeneda," mõtles Ljonka, kes nii ruttu ei tahtnud loobuda oma fantaseeringust.

Bõkovka külas jäeti õhtu eel hüvasti Tirosidonskajaga.

Aleksandra Sergejevna puhkes õpetajannat kaisutades ning suudeldes nutma.

„Hoidke närve, mu kallis," ütles vana õpetajanna Aleksandra Sergejevna õlga silitades. „Neid on teil veel hädasti vaja!"

Ljonkale ütles ta:

„Ja sina, Beethoven . . . Mängi mis pillil tahes — banduural, trummil või balalaikal, ainult mitte ema närvidel. Said aru?"

„Sain küll," naeratas Ljonka. Ja kui õpetajanna talle käe ulatas, kummardus Ljonka ja suudles endalegi kuidagi ootamatult seda karedat, karpas kätt, mis nagu polnudki naise oma.

Kui õpetajanna läinud oli, tundis Aleksandra Sergejevna igavust. Ilma Nonna Ieronimovnata läks päris raskeks. Tuli tegutseda ja lahendada kõik küsimused omal riisikol.

Tšeltsovoni jäi veel versta viisteist-kuusteist. Kõige kohutavam oli Aleksandra Sergejevnale see, et ees seisis jälle Volga, millest tuli üle paremale kaldale pääseda.

Aeg oli hiline, läks pimedaks. Veidi järele mõelnud, otsustas Aleksandra Sergejevna jääda Bõkovkasse hommikuni.

Miski tegi peremehele, kelle juures nad peatuda tahtsid, kogu õhtu muret. Ta käis ühtevalu väljas, sosistas kellegagi, tassis kojast midagi rasket õue. Kui Aleksandra Sergejevna temalt luba küsis öömajale jääda, kõõksatas peremees, nad vahetasid naisega pilke ja mees kratsis kukalt.

„Ja kes te ise olete?" küsis ta.

„Ma ju ütlesin teile. Oleme põgenikud Jaroslavlist. Tahame minna oma külla Krasnoselski valda."

„Meil siin kitsas. Teil on siin ebamugav."

„Paljuks meile vaja on. Oleme kõigega harjunud, äärmisel juhul võime ka põrandal magada. Tasun teile muidugi ära," ütles Aleksandra Sergejevna.

Peremees vaatas veel kord oma naisele otsa.

„Kui ehk küünis?" ütles naine.

„Õige, mis siis ikka. Magate ehk heinaküünis öö ära."

„Muidugi magame. Mis siis paremat veel?"

„Hea küll, kui nii, lähme siis," ütles peremees.

Ta viis nad kuhugi tagaõue, lükkas mingi puupõõna eest ja tõmbas lahti laia madala ukse. Ljonkal on meeles, kuidas

värske heina uimastav lõhn talle näkku lõi, kui mõnusasti see nina kõditas, kuidas tal pea ringi käima hakkas ja teda magusasti unele kiskus.

Aleksandra Sergejevna astus ettevaatlikult üle küüni läve.

„Aga kas teil siin usse ei ole?" küsis ta arglikult.

Peremees pomises midagi endale habemesse.

„Mis?" küsis Aleksandra Sergejevna uuesti.

„Usse nüüd küll ei ole," vastas peremees muigamisi.

„Aga mis siis?"

„Hea küll . . . heitke pikale. Kas uks teie järel kinni panna?"

„Palun."

„Noh, magage siis. Head ööd."

Ljonka kuulis, kuidas peremees ust sulgedes kirus ja siis tasakesi ütles:

„Äh, neetud elu!"

Poiss sirutas käe välja, sattus pimedas millelegi pehmele ning torkivale ja vajus püstijalalt lõhnavaisse krabisevaisse heintesse.

„Oi, emake!" hüüdis ta vaimustusega ja puges peaga heintesse.

„Tasem!" keelas Aleksandra Sergejevna teda.

„Emake, ära karda, heida pikali."

„Kus sa oled?"

„Siin. Su käe ulatuses."

„Siin on tõepoolest tore," ütles ema ja heitis ohates Ljonka kõrvale. „Kuid tead sa, poiss, mu meel on kuidagi väga rahutu."

„Mispärast?" küsis Ljonka, pani plasku peatsisse ja kuhjas heinu peale. „Ema, pane pea siia, see on padi," pomises ta haigutades. Ljonka tundis kogu kehas mõnusat roidumust. „Mis . . . mispärast rahutu?" kordas ta.

Aleksandra Sergejevna vastas talle midagi, kuid vastust poiss enam ei kuulnud, ta magas.

. . . Ljonka magas kaua ning raskesti, alles hommiku eel hakkas ta und nägema. Algul nägi ta ilusat und, kuidas ta rohelises metsas, millest päikesekiired läbi tungivad, liblikaid püüab. Tema kõrval lippavad kaksikud tütarlapsed, teine neist vehib millegipärast suure musta vihmavarjuga. Siis sattus ta jälle Jaroslavli. Keegi ajas teda taga, ta kukkus, vajus kustki läbi, jooksis edasi ja jälle saadi ta kätte. Ümberringi aga kõik oigas, mürtsus ja ragises. Mööda

tänavat kihutasid ratsanikud, poisile kukkus pähe laternapost, langesid rusudeks valged kloostrimüürid . . .

Ärgates oli Ljonka kindel, et ta lamab Jaroslavlis võõrastemaja koridoris. Kustki seina tagant kostsid paugud, lõhnas suitsust, millega oldi harjunud, ja hetkeks tundus poisile, nagu kuuleks ta alt võõrastemaja restoranist naeru ja meeste laulu.

Nüüd märkas ta, kuidas ema tugevasti ta õlga pigistab, oma kuklal tundis ta ema kuuma hingust.

„Mu jumal! Mu jumal küll!" sosistas ema. „Looja! Taevane valitseja!"

Ljonka keeras end kähku, kuulis, kuidas heinad ta all krabisesid, avas silmad ja mõistis kohe, kus ta on. Küüniseinte kitsastest pragudest immitses sisse kasinat sinakat koidueelset valgust. Kuskil tulistati tõepoolest. Kusagilt kostis juttu ja lauluhääli.

„Ema . . . mis? Mis on juhtunud?" pomises Ljonka.

„Ole tasa," sosistas ema ja surus käe ta suu peale.

Samas kuulis ta, kuidas keegi küüni ukse juures valjusti, kuid rahulikult ütles:

„Kurat teda teab — kuhu! Venemaa on suur."

Keegi jäi ukse juurde seisma ja vaatas prao vahelt sisse.

„Mis seal on?"

„Ei paista."

„Noh, põruta uks sisse!"

Miski raksatas ja kukkus maha. Siis põmmutas midagi rasket ning raudset vastu laudust. Üks laud murdus raginal katki. Veel mõned rasked hoobid — ja üks uksepool vajus alumisele hingele rippuma jäädes längakil küüni. Ljonka koristas jalad eest ja tõmbus kägarasse. Kellegi kõrge kogu astus uksepoolele, vajutas selle maha ja vaatas küüni sisse:

„Ptüi! Säh sulle pirukat! . . . Heinad."

„Mis sa's mõtlesid?" küsis teine hääl hoolimatult.

„Arvasin — ehk on kanad."

„Oota sa seda. Küllap, raisad, on need kõik põranda alla toppinud . . . Noh, lähme."

Ljonkal valutas õlg, ema käsi pigistas seda nii kõvasti. Tume kogu, püss seljas, tilgendas ikka veel ukseavas.

„Läki, ütlen ma," kordas seesama hääl ukse taga.

„Oota," muheles esimene ja krõbistas pimedas midagi, „teeme neile kohe ühe kroonupüha."

„Mis kroonu?"

„Küll kohe näed."

Tikk särtsatas põlema. Ljonka kissitas tahtmatult silmi ja kuulis, kuidas mees ukse vahel ehmunult hüüatas, millele teine kohe vastas.

„Mis sul on?"

„Volodka! Tuhat ja tuline . . . Inimesed!"

„Kus? Mis inimesed?"

„Keegi eit poisiga . . . Nnoh, kobi välja!" käratati raevukalt.

„Ema . . . ema!" sosistas Ljonka, kui ema püsti hakkas tõusma ja temal aitas tõusta. Veel kord särtsatas tikk eredasti ja valgustas tõmmut, peaaegu punast läikivat noorukinägu, silmavalgeid, irevil hundihambaid ja mustlaslikult käharat juuksesalka, mis soldatimütsi noka alt langes laubale.

„Tule välja, kellele seda öeldakse?!"

„Mis teil vaja on?" ütles Aleksandra Sergejevna, astus sammu edasi ja võttis Ljonkal õlgade ümbert kinni. Ukse vahelt paiskus poisile koos varase suvehommiku karge värskusega näkku talle tuttavat iiveldama ajavat viina lehka.

„Noh, kes seal veel on? Ronige välja!"

Pea kohale tõstetud tuletikk tegi poolringi, välgatas korraks püssiraual ja kustus.

„Kes veel?"

„Enam ei ole kedagi. Meid on kaks."

Pärast pimedat küüni olid hooned, puud kui ka inimeste näod väljas selgesti nähtavad. Soldatimütsiga nooruki kõrval seisis — ka püss käes — väikest kasvu tõmmu näoga mees, pikk sinel õlgadele heidetud ja talumehe lambanahkne müts peas.

„Kes te niisugused olete? Miks te peitu poete?" küsis ta lihtsalt.

„Me ei peida ennast. Ööbisime siin," vastas Aleksandra Sergejevna. „Aga kes teie niisugused olete?"

„Mi-i-ss?" lähenes noormees talle. „Ma sulle näitan „niisuguseid"!"

„Tasem, palun! Ärge last hirmutage."

„Äh, sind . . . Või suud pruukimas?!"

Ljonka nägi, kuidas nooruk ema lüüa ähvardas, püssi üle pea lennutades selle kätte haaras ja püssilukku klõpsutas.

„Palu jumalat!" käratas ta.

„E-ma!" kiljatas Ljonka nagu pisike laps, kükitas, tormas noormehe kallale ning andis talle kahe rusikaga ja peaga hoobi vastu kõhtu.

„A-a, poisinolk!"

Poiss löödi kõva hoobiga kuklasse jalust maha. Samal hetkel kuulis ta pauku ja kohe ka ema vihast häält:

„Nurjatu! Mis te teete?! Last? . . . Poisikest?"

„Petruhha! Petruhha! Mis sul arus on? Väikest?"

Nooruk jooksis Ljonka juurde, võttis tal kraest kinni ja tõstis maast üles.

„Tapan su!"

„Appi!" hüüdis Aleksandra Sergejevna.

Ljonka oli lämbumas, ta rabeles lahti ning kuulis, kuidas tal särk rinna eest lõhki kärtsatas ja nööp minema lendas. Teine raske käsi nagu suur sepahaamer põrutas ta eemale.

„Jäta, Petruhha!"

„Mine ära!"

„Jäta juba, ära räuska."

Pika sineliga mees hoidis noorukit kõvasti vööst kinni.

„Noh, lase juba jalga! Ruttu!" käratas ta Aleksandra Sergejevnale.

„Ei, oota, pea!" kiristas nooruk hambaid. „Ei, oota, las ma . . . Ma neid . . . ma neile teen kroonupüha."

„Ära jaura, öeldakse sulle!"

Tõmmu näoga mees raputas teda tugevasti. Aleksandra Sergejevna poole pöördudes käratas ta metsiku häälega:

„Noh, mis sa jõllitad? Kellele seda öeldakse? Kao siit, kuni sul hing veel sees on!"

Aleksandra Sergejevna ei lasknud ennast veel kord paluda. Ta haaras Ljonkal käest kinni ja pistis jooksma. Ljonka kuulis, kuidas joobnud ta selja taga ikka veel sõimasid ning lärmasid. Tagasi vaadates nägi ta, et mõlemad bandiidid olid teineteise ümbert kinni võtnud ning püherdasid maas.

„Ema, vaata," hüüdis Ljonka.

„Issand halasta! . . . Ära, palun, seisma jää! Õige mul asi, mida vaadata!" vastas ta.

Nad olid juba ammu külast väljas, ronisid mingite lattide alt läbi, ruttasid, peaaegu jooksid teed valimata väikese kasesalu poole, mille latvadel juba roosatades kullendas juulihommiku koit. Kõrvus polnud veel vaikinud

joodikute kisa, süda oli ikka veel paha ja pea huugas otsas, kiirest käigust kippus hing kinni jääma.

„Ema . . . ma ei jaksa enam . . . oota," kähistas Ljonka.

„Lähme, pojuke . . . palun sind. Veel veidi maad, nende puudenigi seal."

Nad olid peaaegu juba metsatukas, kui Ljonka järsku seisma jäi ja tõsiselt kohkunud häälega hüüdis:

„Oi, kallis emake!"

„Mis on?" vaatas Aleksandra Sergejevna ehmunult ringi.

Ljonka hoidis pead kinni ja vangutas ennast.

„Oi, kui sa teaksid, missugune õnnetus!"

„Mis siis? Mis juhtus?"

„Ma ju unustasin . . . unustasin bordoo vedeliku küüni!"

„Oh issand, Ljoša, milline rumalus! Õige mul asi, mida kahetseda. Ja nüüd veel, selles olukorras! Lähme edasi, palun sind."

„Ei," ütles Ljonka. „Ma ei saa. Ma pean . . ."

„Mis sa pead?" vihastas Aleksandra Sergejevna.

„Tead sa . . . ma vist ikka lähen, katsun küüni leida."

Aleksandra Sergejevna haaras tal kõvasti käest kinni.

„Ljoša! Ma palun sind kas või põlvili: ära tee seda, jäta, palun, see!"

Ljonkal endal polnud ka suuremat tahtmist külla tagasi minna. Kuid mõte sellest, et tema tähtis plasku, mida ta nii kaua oli hoidnud ning tassinud ja mille sisu nii suurt rõõmu võib teha kehvikute komitee esimehele, mõte, et see hinnaline plasku kaob, jääb võõrasse küüni heinte sisse, oli täiesti talumatu ja osutus tugevamaks kui hirm.

„Ema," ütles ta. „Mis ma küll pean tegema? Ausõna, küll näed, et minuga ei juhtu midagi. Ma teen kiiresti. Sa oota mind siin metsatukas selle kase all."

„Piinaja!" oigas ema läbi pisarate.

Ljonka teadis, et sellele järgnevad mitte vähem haledad sõnad, ta ei jäänud ootama, rebis end lahti ja pistis jooksma.

Polnud kerge leida külast üles küüni, kus poiss oli veetnud kõigest ühe öö. Ljonkal tuli hulk aega mööda majataguseid lipata, enne kui ta nägi madalat laudadest küüni, millel üks uksepool oli eest ära kistud. Veendudes, et ümberringi kedagi pole, vaatas ta vargsi lõhnavasse hämarusse, seisis veidi aega paigal, kuulatas, hõikas millegipärast „hei" ja lipsas vastust saamata küüni sisse.

Mahamuljutud heintel olid veel näha kahe keha asemed: näe siin lamas tema, siin ema. Ljonka tuustis põlvili roomates palavikuliselt heintes, teravad heinakõrred torkisid talle näkku . . . Mis see siis tähendab? Kus plasku on? Kas tõesti jõudis keegi küünis käia ja selle ära näpata. Ah . . . lõpuks ometi! Tal käis võbin kätest läbi, kui ta libedat, külma ning rasket plaskut puudutas.

Ljonka ohkas kergendatult ning nüüd alles tuli talle meelde ema. Kus ta on? Mis ta praegu läbi elab?! Küll on tema, Ljonka, ikka nurjatu, — jättis ema üksi metsa pärast kõiki neid õudusi, mis ta alles oli üle elanud!

Bõkovkas käis ikka veel tulistamine. Tundus suitsu lõhna. Kuskil küla teises otsas käratsesid, kisasid ja nutsid naised suure häälega. Et teed lühendada ja mitte mööda tagaõuesid ekselda, otsustas Ljonka lipata tagasi otsemat teed mööda külatänavat. Üle põimtara ronides jäi ta särkipidi oksa või naela otsa kinni; äkki kerkis otsekui maa alt ta ette keegi lõõtsutav onu, soldatisinel seljas ja roheline riideräbal mütsirandi küljes.

„Hei, sõber," pöördus too Ljonka poole. „Kas sa Hohrjakovi ei näinud?"

„Keda?" ei saanud Ljonka aru.

„Atamani, ütlen ma, kas sa teda pole näinud?"

Ljonka ei jõudnud veel vastata. Soldati silmad lõid kilama. Ta astus lähemale.

„Mis see sul on?" küsis ta.

„Kus?"

„Aga selles plaskus, plekknõus?"

„Ah see . . . see on vedelik," vastas Ljonka kahvatades.

„Mis vedelik? Noh, näita siia," elavnes soldat.

Ljonka pingutas jõudu, rebis särgi hõlmast kuni kaenla alla lõhki, sai oksa otsast lahti ja pistis punuma.

Ta eksles ühe hoone juurest teise juurde, sattus peenardele, hüppas üle kraavide, ronis üle tarade ja lippas mööda talude tagaõuesid, kuni pea pööritama hakkas ja silme ette lillad ringid ilmusid.

Külast välja jõudnud, ei saanud Ljonka algul aru, kuhupoole ta peab minema. Kasesalu, mis tema meelest pidi olema vasakul, paistis hoopis kaugelt paremalt. Hetkeks lõi ta koguni kahtlema, kas see üldse ongi sama kasemetsatukk. Kuid mingeid teisi polnud.

Vaevu jalgu järel vedades, igal sammul komistades ja

iga minut oma kandamit ühelt õlalt teisele tõstes rühkis ta edasi mööda konarlikke ning auklikke, lehmasõrgadest sõtkutud külakopleid ja otsis silmadega juba eemalt ema. Metsatuka serval teda ei olnud. Mida lähemale Ljonka jõudis, seda rohkem ta hirmu tundis. Issand! Mis see tähendab? Kus ta ometi on? Metsatukka jõudnud, tormas ta esimese puu alla ja heitis pikali, lamas hetke, ahmis õhku, surus meelekoha vastu külma niisket rohtu, kuid ei pidanud siis enam vastu, kargas püsti, võttis plasku õlale ja pistis puude vahel siia-sinna jooksma.

„Ema . . . emake . . . ema!" kutsus ta nõrga häälega. Karjuda Ljonka ei julgenud. Ta oli kindel, et metsasalu on täis mingeid õudusi. Ja järsku, kui ta juba teab mitmendat korda metsaservale jooksis, nägi ta päikese paistel roosatavate kaskede vahel naise siluetti. Aleksandra Sergejevna kükitas, selg tema poole, ja vaatas kätt päikese varjuks hoides teraselt küla poole.

„Ema!" hüüdis Ljonka kõigest väest.

Aleksandra Sergejevna võpatas ja vaatas tagasi. Ta nägu oli kahvatu, nutune. Poisile näis isegi, et ema on kõhnemaks jäänud.

Ljonka jooksis ema juurde, pillas plasku maha, haaras emal kätest kinni ja surus põse ta luust vööpandla vastu.

„Emake, kallis, anna mulle andeks!"

Ema ei tõuganud teda ära, vaid lausus väga rahulikult, isegi ülemäära rahulikult, nagu Ljonkale näis:

„Kardan, mu kallis, et varsti sul pole enam ema."

„Ema . . . ära räägi nii!" hüüdis Ljonka.

„Jajah, mu kallis. Varem või hiljem saavutad sa selle. Kaua sul enam oodata ei tule."

Ljonka heitis tema jalgade juurde maha ja hakkas valjusti nutma:

„Ema-a! . . . Miks sa nii räägid?!"

Ema oli vait, tegi südame kõvaks, kuid ei pidanud vastu, istus poja kõrvale ja puhkes ka nutma.

Nii nad seal istusid õlg õla kõrval niiskel rohul valge kase all ja nutsid minutit viis.

Lõpuks hakkas vali nutt vaibuma.

„Noh, kuidas oli?" küsis Aleksandra Sergejevna nuuksudes. „Kas leidsid oma banduura?"

Ljonka turtsatas delikaatselt ja neelas pisaraid.

„Leidsin," vastas ta ning tõukas plaskut jalaga.

„Jah, muuseas . . ." võpatas Aleksandra Sergejevna.

„Mis muuseas?"

Aleksandra Sergejevna vaikis veidi, mõtles järele ja ütles:

„Ah, ei midagi . . ."

„Kuidas ei midagi? Sa ju tahtsid midagi öelda."

„Mis ma tahtsin? Jäta, palun. Midagi ei tahtnud ma . . . Issand hoidku, missugune sa välja näed! Ljoša, kuhu sa sattusid? Keera ennast. Mis su pluusiga on?"

„Jah, pluus . . . Kui sa teaksid! Tead sa, muuseas, kelle kätte ma peaaegu oleksin sattunud?"

„Kelle kätte?"

„Hohrjakovi."

Ljonka jutustas hingeldades sellest, kuidas ta bandiidiga kokku sattus. Aleksandra Sergejevna kuulas teda, ahhetas ja sulges silmad.

„Ei, aitab mulle sellest!" hüüdis ta üles tõustes. „Oled sa puhanud?"

„Olen."

„Tõuse siis üles ja hakkame minema!"

„Aga kuhu?"

Aleksandra Sergejevna jäi mõttesse, nagu tütarlaps alumist huult prunti ajades.

„Njah. Küsimus on tõepoolest selles."

„Me ju peame Volga poole minema?"

„Kahjuks Volga poole."

„Aga kus ta on? Kui kaugel?"

„Mu kallis, kui ma teaksin! Mul pole isegi aimu, kuhupoole meil tuleb minna."

Ljonka hüppas püsti:

„Ema, tead mis? Hakkame õige päikese järgi suunda määrama!"

„Kahjuks ei oska ma, mu poiss, päikese järgi suunda määrata."

„Kuidas? Aga sa ju oskad geograafiat?"

„Jah, aga mis geograafia siin korda läheb? Pea! Volga voolab Kaspia merre, põhjast lõunasse. Me oleme praegu jõe vasakul kaldal."

„Tähendab Volga on lääne pool!"

„Sul, tead sa, on vist õigus. Aga kuspool on lääs?"

„Lääs? Aga lääs on just ida vastas."

„Aga kus on ida?"

„Ema!" hüüdis Ljonka etteheitvalt.

Idakaar andis endast juba ammu tunda. Ta lõõskas taeva eredates värvides ja päikesekiirte kullas. Kuivatas kiiresti pisarad nende palgeilt, väreles mustvalgekirjudel kasetüvedel, küütles väikeste vikerkaartena igal lehel, igal rohuliblel.

Ljonka pani oma plasku pea peale ja astus seda eestpoolt kinni hoides väikeste tantsusammudega mööda jalgrada, ta kujutles end Aafrika orjana, kelle elevandiluukaupmees pudeli rummi või niiditäie klaashelmeste eest on palganud.

„Ema," hüüdis ta tagasi vaatamata, „Kas ma olen neegri moodi?"

„Sarnaned rohkem küll pudukaupluse jooksupoisiga," vastas Aleksandra Sergejevna. „Muide, ma pole päris kindel . . . Ega niisugust poissi vist poeski peetaks."

„Miks ei?"

„Kahju, et peeglit ei ole. Sa võiksid ennast sellest vaadata. Niisugused kaltsvatid seisid suurtel pühadel kirikutrepil."

„Arvad, et sa ise parem oled?"

„Nojah . . . Võin arvata, missugune kaunitar ma olen. Issand, kui ometi nõela ja niitigi oleks."

Ljonka astus veel paar-kolm sammu ja pöördus nii äkitselt, et plasku pidi pea pealt maha lendama.

„Ema!" hüüdis ta. „Oota! Aga kus on sinu rahakott?"

Ljonka ootas, et ema ehmub, kiljatab, ohkama ning hädaldama ja endale vastu külgi taguma hakkab. Kuid ta ei vähendanud isegi sammu.

„Ei, tõejutt, ema! Ma ei naljata. Kus on su rahakott?"

„Seda peaksin sinult küsima."

„Miks minult?"

„Sest ma lootsin, et sa selle ära tood."

„Kust ära toon?"

Ema võttis tal õlast kinni.

„Lähme edasi, mu poiss. Ei maksa nii väga erutuda. Ma unustasin rahakoti küüni, kus me ööbisime."

Plasku libises Ljonka pea pealt õlale, sealt mööda rinda ja kõhtu alla prantsti poisi jalge ette rohu sisse. Tuleb välja, et mitte emal, vaid Ljonkal endal tuli kohkuda ja endale vastu põlvi taguda.

„Ema!" hüüdis ta. „Miks sa siis seda mulle kohe ei öelnud?!"

„Sellepärast, et see mul hilja meelde tuli. Sind polnud siis enam siin."

„Su raha oli ju seal sees!"

„Jah, kogu raha."

„Millest me siis nüüd elame?"

„Ma ei tea. Jumal halastab, kuidagi ehk ikka . . ."

Ljonka tõstis plekknõu üles ja andis ema kätte.

„Ema, säh hoia."

„Seda ka veel?"

„Ma lippan sinna."

„Kuhu sa lippad?"

„Bõkovkasse. Sa ära karda. Nüüd ma tean teed. Ma teen ruttu . . . Leian üles."

Ema võttis tal kraest kinni.

„Oh ei, mu kallis. Teist korda seda enam ei juhtu."

„Ema, lase!" nõudis Ljonka.

Kuid ema astus juba kiiresti edasi ja tiris teda kaasa.

„Ema! Lase nüüd lahti! Sa kägistad mu ära."

„Ei lase!"

„Noh olgu, hea küll," ütles Ljonka, komistas ja pidi peaaegu kukkuma. „Hea küll. Ma ei lähe Bõkovkasse."

„Tõota."

„T-tõotan," pigistas Ljonka endast välja ja alles pärast seda halastati talle ja ta sai vabadusse.

Ning taas sammusid nad mööda põllupeenraid, teid ja jalgradu. Mida kaugemale nad läksid, seda pikemaks venis suur must vari, mis peatumata liikus nende ees, näidates teed läände. Teeliste peade kohal pilvitus taevas tiirutas lõoke, kes samuti hetkekski neist maha ei jäänud. Päike kõrvetas ikka kuumemalt ja kuumemalt kukalt ja selga. Mõlemal pool nende kõrval voogas lainetena midagi rohelist ja kuldset, kord kõrgemalt, kord madalamalt, kord heledamalt, kord tumedamalt.

Volgat nad ei näinud, vaid kuulsid. Ljonka jäi seisma ja ütles:

„Ema, kuuled?"

Mitte eespool, vaid kuskil paremal nõlva taga kumises kimalasena aurik.

Sõnagi lausumata keerasid naine ja poiss teerajalt ära, läksid rohu sees sumades üle välja, jooksid üles künkale ja hüüdsid nagu ühest suust „hurraa"!

All päris lähedal nii kahe-kolmesaja sammu kaugusel loksusid laia jõe lained. Päike, mis, nagu Ljonkale näis, oli idast liikunud põhja poole, puistas oma kiiri pärivoolu ja seda virvendavat roosakaskuldset rada mööda tuli Jaroslavli poolt kiiresti otsekui põgenedes väike, just nagu mängupuksiirlaev, mis vedas köie otsas enda järel pikka lamedat praami. Jõe kõrgelt vastaskaldalt paistsid mingid hooned, seal välgatlesid klaasid ja miski liikus, kas vanker või inimesed.

Natukese aja pärast istusid teelised jõe ääres kaldaäärsel liivaluitel. Jälle käis nende vahel kõva kauplemine. Ljonka tahtis ujuma minna, aga ema ei lubanud.

„Lõppude lõpuks sa unustad, et oled haige."

„Mis haigus mul on?"

„Ah sa ise ei mäletagi, mis haigus sul on! Sul on difteeria."

„Võib-olla pean ehk voodisse heitma?"

Ema hakkas naerma ja sakutas teda kõrvalestast.

„Noh, sa mu murjan! Mine siis ja pese ennast puhtaks."

Ljonka kääris püksisääred üle põlve, jalutas mõnuga külmas vees, pesi käsi, kaela ja nägu, lükkas lillaka vikerkaarevärvi naftakorra vee peal laiali ja jõi vargsi kamaluga magedat magusavõitu vett. Ka Aleksandra Sergejevna kohendas ennast — loputas sukki ja taskurätte, pesi pead.

Seejärel lamasid nad hulk aega soojal liival, kuivatasid pesu ja kuivasid ise.

„Mis me siis nüüd edasi teeme?" ütles Aleksandra Sergejevna lõpuks.

„Ka mina mõtlen sellele."

„Sa vist tahad süüa?"

„Aga sina?"

„Ei, ma millegipärast ei taha."

„Mina ka mitte."

Natukese aja pärast ütles Ljonka, kui oli veidi vaikinud:

„Kahju, et siin kilpkonni ei ole."

„Milleks sul äkki kilpkonni vaja on?"

„Korjaksime nende mune ja teeksime munarooga."

„Nonoh, mu kallis, ma mõtlen, et praegu sööksid sa mõnuga ära tükk leiba soolaga."

Aleksandra Sergejevna siiski ei rutanud. Ljonka tundis, kuidas ema kardab isegi mõelda sellele, kuid varem või hiljem tuleb ikkagi üle jõe teisele kaldale sõita. Päike oli juba kõrgel, liiv läks kuumaks, kuid ema juuksed kuivasid

millegipärast väga pikkamööda. Sukad oleks pidanud uuesti läbi pesema. Lõpuks saabus hetk, mil emal ikkagi tuli öelda:

„Noh, mis siis ikka . . ."

„Lamame õige veel," pani Ljonka suuremeelselt ette.

„Ei, peab minema," ohkas ema.

„Aga kuhu me siis läheme?"

„Lähme otsime, kas siin lähedal pole kuskil mingit ülepääsuvõimalust."

„Võib-olla on siin mõni sild?"

„Ei, sildu siin kahjuks ei ole."

Esimene elusolend, keda nad jõekaldal kohtasid, oli vasikas. Väike peenejalgne punakas vissi imes, esimesed jalad laiali, ettevaatlikult jõest vett ja vehkis sabatutiga endale vastu külgi. Ljonka jooksis vasika juurde, silitas teda ja sügas karmivõitu karva. Vasikas jättis joomise, vaatas pungis rumalavõitu silmadega poisile otsa, matsutas pakse mokki, pistis koonu uuesti vette ja pani saba taas tööle.

„Tead sa, ema, kui siin on vasikad, siis peavad olema ka inimesed," nõnda järeldas Ljonka. Ta ei eksinud. Hetke pärast nägid nad suitsu ja lähemale jõudes viltust laudhurtsikut, selle seintele tõmmatud kalavõrke ja peaasi — liivale kummulikeeratud suurt musta, tõrvatud põhjaga paati.

Hurtsikust astus välja vanataat, vööta linane särk seljas. Kätt päikese varjuks silmadele tõstes vaatas ta mornil pilgul tulijaid.

„Tere, vanataat," hüüdis Aleksandra Sergejevna juba eemalt.

Kalur ei vastanud ja silmitses endist viisi vaenulikult naist ja poissi.

„Kas teie, kulla taat, saaksite meid üle jõe teisele kaldale viia?" pöördus Aleksandra Sergejevna tema poole.

„Mida? Räägi kõvemini," ühmas vanamees pahaselt, kallutas pead ja pani peo serviti kõrva taha.

Aleksandra Sergejevna kordas nii valjusti kui suutis oma palvet.

Vanamees liigutas kuivi huuli ja vaatas neid vaikides. Tal oli kortsus, päevitusest tumepruun nägu, ta silmad jooksid vett ja punakad silmalaud pilkusid tihti ja kuidagi haiglaselt.

„Aga kes te ise ka olete?" küsis ta mornilt.

Aleksandra Sergejevna seletas, et nad põgenesid Jaroslavlist ja on teel Krasnoselski valda oma külla.

Vanamees kehitas õlgu ja katkestas teda ägedalt:

„Kes te olete? Ma küsin: kes te olete?!"

„No kuidas seda teile seletada? Oleme ise Petrogradist, mina olen õpetaja."

Kuid vanamees ei kuulanud teda.

„Käib siin igasuguseid," ütles ta põletikulisi laugusid pilgutades. „Rohelisi, valgeid, hulguseid... Võtku tont teid kõiki! Mis teil vaja on? Ma küsin: mis te tahate? Kas vähe veel? Vähe veel mõnitatud?... Tahate vana juurde tagasi pöörata?!"

„Taadike," karjus Aleksandra Sergejevna talle kõrva sisse. „Me pole valged, me ise põgeneme valgete eest."

Taat põrutas jalaga vastu maad ja käratas:

„Mi-ss?"

„Kallis taat, mul on külas väikesed lapsed."

„Ei kuule!"

„Ütlen, et mul on lapsed. Poiss ja tüdruk. Nad ootavad mind. Ma pole neid ammu enam näinud."

„Tät-tät-tät," osatas ta Aleksandra Sergejevnat kentsakalt. Taat seisis veidi aega, ei lausunud musta ega valget, pöördus siis järsult ja läks hurtsikusse.

Aleksandra Sergejevna vahetas pojaga pilke.

„Peast põrunud," pomises Ljonka.

Kuid juba tuli vanamees hurtsikust välja, pikad, just nagu äranäritud aerud lohinal järel ja raudtullid käes.

„Säh, hoia," ütles ta Ljonkale ja läks ise paadi juurde.

„Ainult et, taadike," ruttas Aleksandra Sergejevna ta juurde. „Ma pean teile juba ette tunnistama..."

Paadi otse keeranud, surus taat sellele kehaga peale ja lükkas vee poole.

„Taat, kas kuulete?" karjus Aleksandra Sergejevna. „Raha mul ei ole! Kuid ärge kartke, et ma teile tasumata jätan!"

„Mis on?" küsis taat, tõusis sirgu ja lükkas märjaks saanud juuksesalgu laubalt ära.

„Ütlesin, et ärge, taat, muretsege! Raha mul ei ole, kaotasin ära, kuid kuidagi ikka tasun teile. Ma annan teile kella või, kui soovite, selle sõrmuse."

Aleksandra Sergejevna sirutas väikest sõrme kõrvale hoides käe välja. Taat kummardus ja puudutas suure korpas näpuga ettevaatlikult peene keerdsõrmuse väikest helesinist türkiisi.

„Millest see on? Kullast?"

„Jah, taat. Puhtast kullast."

„Kost sa selle said?"

„See, taat, on kingitus. Mu kadunud ema kinkis selle mulle, siis kui ma veel tütarlaps olin."

Taat hoidis kahe käega paati kinni ja vaatas mornilt naisele otsa.

„Ema, ütled sa? Kinkis?... Noh, hea küll, istuge paati."

Nüüd, mil Aleksandra Sergejevna oli oma tahtmist saanud, heitis ta pilgu paadile, mis juba ulpis ja õõtsus vee peal, ja lõi verest ära.

„Taat!" hüüdis ta. „Kas teie paat on ka kindel?"

„Mes?" küsis taat. „Istu peale, ütlen ma sulle!"

„Ema... istu siis ometi!" hüüdis Ljonka. Ta seisis juba paadis ja ulatas emale käe.

Aleksandra Sergejevna ohkas, pigistas silmad kinni ja lõi risti ette, kergitas siis seelikuhõlma ja astus kipakale ahtripingile.

Varsti keeras paat end minekule ja hakkas kiiresti liikuma põikivoolu. Jällegi ei saanud Ljonka tunda mingit mõnu. Aleksandra Sergejevnat vallanud hirm kandus tahtmatult edasi ka temale. Ema hoidis silmi pilutades ühe käega kramplikult paadiservast, teisega Ljonka õlast kinni, kallutas end iga hetk, võpatles ja sosistas:

„Mu jumal küll, oh jumal, kui õudne, kui koledasti õõtsutab!"

„Ema, mis õõtsumist saab siin olla?" pahandas Ljonka. „Sa vaata — ainustki lainet pole!"

Vanataat töötas kindlalt ning nooruslikult kergesti aerudega. Mõnikord heitis ta pilgu Aleksandra Sergejevnale, muigas, vidutas silmi ja vangutas pead.

„Eit araks läinud? Ära karda!" hõikas ta lõbusalt, hetkeks nooruslikult tugevaid valgeid hambaid paljastades.

See kajana mööda jõge veerev lõbus hüüatus ja taadi üllatuslikult poisikeselik naeratus millegipärast rahustasid järsku Aleksandra Sergejevnat. Ljonka tundis kohe, kuidas ema käsi lõdvaks jäi ega pigistanud enam nii kramplikult ta õlga.

Teisel kaldal randusid nad mingi laudsillakese juures. Kalur seisis püsti paadis, aitas Aleksandra Sergejevnal paadist sillale astuda ja ütles:

„Minge kurakätt üles. Seal on Voronino küla . . . Sealt'ap seadke sammud Bolšije Soli poole."

Aleksandra Sergejevna tänas teda ja hakkas sõrmust väikesest sõrmest ära tirima.

„Olgu nüüd, minge," ütles taat ja lõi käega.

„Mis?" ei saanud Aleksandra Sergejevna aru.

„Hakka minema, ütlen ma, jumal sinuga."

„Taat, kuidas siis nii? . . ."

„Mine juba, öeldakse sulle!" käratas ta ja põrutas nii kõvasti jalaga, et ta koos paadiga õõtsuma hakkas.

Ljonka kuulis, kuidas ema nuuksatas. Ema seisis veidi aega paigal, silmitses sõrmust, pani siis selle ruttu sõrme tagasi, kallutas ennast veel rohkem, nii et riskis vette kukkuda, kaisutas vanataati ja suudles teda läikivale paljaksminevale päevitunud laubale.

„Suur tänu teile, taat," ütles ta läbi pisarate.

„Kus narr eit," hakkas taat laupa pühkides naerma ning jälle välgatasid mõneks hetkeks ta pimestavalt valged noormehehambad.

Voronino külas rändasid Aleksandra Sergejevna ja Ljonka küüdimeest otsides kaua, kuid tagajärjetult majast majja. Millegipärast ei tahtnud keegi sõitu tulla. Neil tuli veel poolteist või kaks versta ära vantsida, enne kui jõudsid üksiktallu, kus üks vapper naine, ärameelitatuna poolest naelast suhkrust ja niidirullist, mis Aleksandra Sergejevna talle lubas, oli nõus neid koju viima. Nad sättisid endid sõidukile (seda polnud raske teha, sest nende pagas koosnes seekord üksnes plaskust bordoo vedelikuga) ja jõudsid päeva teisel poolel kaheksateistkümnendal juulil, valgekaartlaste mässu kolmeteistkümnendal päeval Tšeltsovosse.

Hoidja jooksis välja trepile ja langes härdasti nuttes Aleksandra Sergejevna rinnale.

„Oh sa aeg, kallis Aleksandra Sergejevna! Te vaeseke küll! Kullakene . . . Mu marjukene."

„Mis? Mis on?" küsis Aleksandra Sergejevna kahvatades. „Kas on midagi juhtunud? Lastega?"

Kuid need juba jooksid naerdes ja nuttes ise talle vastu.

Jällegi pigistasid Ljonkat tugevad, kuid õrnad kaisutused, jällegi valgusid võõrad ja omad pisarad segunedes krae vahele.

Esikus end pestes kuulis ta, kuidas hoidja emale jutustas:

„Mis piina me kõik siin tunda saime, mu kullake Aleksandra Sergejevna! Ja teie, vaesekeste pärast tilkus süda verd. Käisime lastega igal õhtul veskil vaatamas, mis Jaroslavlis sünnib."

„Kas siis siit sinna midagi näeb?"

„Miks ei näe! Pool taevalaotust lõõmab tules . . . Teid, kallikesi, ei lootnud ma enam nähagi. Aga näe — tulitegi tagasi! Issand hoidku, mu kallid, kus teid nii narmendama kistud ja ära vintsutatud on? Oi, kulla Aleksandra Sergejevna, millega meil siin kõik hakkama saadi! Vaevalt jõudsite, kullakesed, ära sõita, kui need kurjavaimu mõrtsukad, antagu mulle pätusele andeks, jälle siia tormasid. Mis siin kõik ära tehti, mu kullakesed! Veri tardub soontes, pisarad matavad hinge, ei või seda kohe enam meelde tuletadagi."

Hoidja hääl hakkas värisema, ta nuuksus.

„Vassili Fjodorovitši . . . Krivtsovi, meie esimeest, te ju tundsite?"

„Issand, kuidas siis . . . Mis temaga on?"

Libe seebikild lendas Ljonka käest maha. Nägu seebine ja varrukad üles kääritud, jooksis Ljonka kambrisse.

„Mis? Hoidja! Mis juhtus Vassili Fjodorovitšiga?"

Hoidja lõi nõrgalt käega.

„Ei midagi, Ljošake . . . Mine . . . Mine, lapsuke, ära praegu kuula . . ."

Ning äkki vajus hoidja hall katmata pea lauale ja ta hakkas nii kibedasti nutma, nagu oskavad itkeda ja nutta üksnes maaeided:

„Maha lõid . . . Maha lõid ta, olgu nad neetud!"

„Surnuks?" kiljatas Ljonka, tundes, kuidas tal kurgus pitsitab ja süda taob.

„Keset tänavat . . . hangudega . . . kirvestega . . . tallasid teda saabastega . . ."

„Surnud?" lausus Aleksandra Sergejevna vaevukuuldavalt. Pöördus siis ruttu poja poole ja ütles: „Ljoša, ma palun, ole hea ja mine välja."

Kuid Ljonka ei saanud kõige parema tahtmise juures seda teha. Ta jalad läksid nõrgaks. Tuikudes komberdas ta laua juurde ja vajus pingile.

Hoidja nuuskas nina, kuivatas põllega nutust nägu ja jutustas siis:

„Tema naine Fjokla Semjonovna, annaks jumal talle tervist, kiskus ta kurjategijate käest lahti ja kandis seljas ära, viis ta otsekohe Nerehtasse. Aga kus nüüd! . . . Küllap mattis, kullake, ta sinnasamasse. Kus nüüd inimene, kallis Aleksandra Sergejevna, pärast nii õudset peksmist enam ellu jääb! Tal vaesekesel polnud ju kogu kehal ainust tervet kohta ka enam ega ainsatki verepiisakest lumivalges näos."

Videviku ajal tuli Ljonka välja tänavale. Külas poleks nagu selle ajaga mingeid muutusi olnud. Siin-seal istusid eided ja taadid muldritel ning puhusid juttu. Lapsed jooksid kilgates ringi. Õuedes klähvisid koerad. Suurelt teelt kostis neidude hääli, laulu ja lõõtspillimängu.

Ljonka märkas juba eemalt, et esimehe tare trepi kohal pole enam lippu. Lähemale astudes nägi ta, et trepikatuse kohal tolkneb naelu täis taotud lipuvarras, mustade polstrinaelte küljes rippusid ning liikusid tuules roosad pleekinud niidid.

Ljonka käis ringi ümber tare, vaatas tumedaid ajalehepaberiga kinnikleebitud aknaid, astus üles trepile ja millegipärast katsus näpuga ukse ees rippuvat suurt roostetanud tabalukku. Ta süda kiskus valuliselt kokku.

Kui ta koju tagasi tuli, jõudis trobikond käratsevaid poisikesi hoidja tare ees talle järele.

„Hei, piiterlane!" hõikas teda tuttav hääl.

Ljonka vaatas tagasi ja tundis ära Horja. Noor Glebov kandis millegipärast lühikesi, alla põlve linnapükse ja uusi tõmbi ninaga kamasse. Ehtne pikk püssitääk oli tal vöö vahele pistetud.

„Tere," ütles ta, astus Ljonka juurde ja pakkus naeratades kätt. „Tagasi? Täna või? Kas mängima tuled?"

Ljonka tahtis midagi öelda, kuid ta huuled hakkasid äkki värisema ja silmist purskusid pisarad. Midagi nägemata tõukas ta pakutud käe kõrvale, virutas Horjale rusikaga vastu rinda ja käratas niisuguse häälega, millest isegi ehmus:

„Käi kuradile! Punapea!"

VII peatükk

Jaroslavli mäss suruti maha. Nõukogude vägede tihedasse piiramisrõngasse sattunud valgekaartlased mõistsid, et nende laul on lauldud, ja läksid viimasel minutil välja veel ühele avantüürile. Mässumomendil oli Jaroslavlis suur hulk saksa sõjavange, Bresti rahulepingu tingimuste kohaselt saatis Nõukogude võim need koju, Saksamaale. Sakslased ei võtnud üldse osa sõjategevusest, kuigi mässajad püüdsid neid väevõimuga sundida oma poolel võitlema. Viimasel minutil, kui Nõukogude soomusautod juba lähenesid Jaroslavli kesklinna tänavaile ja mässajate jalgealune tuliseks läks, kuulutasid nad sakslased äkki oma vaenlasteks. Mässajad teatasid, et nad ei tunnusta bolševike sõlmitud Bresti rahu, et Venemaa, keda nemad esindavad, on sõjajalal Saksamaaga, ja sel alusel annavad nad kõik viimseni endid vangi saksa sõjavangidele. Sakslastel polnud neid muidugi millekski vaja, kuid alistudes jõule, kuna mässajatel olid relvad, sõjavangidel neid polnud, olid nad sunnitud perhurovlastelt relvad ära võtma ja nad luku taha panema sellessesamasse Volkovi teatrisse, kus nad äsja ise olid olnud. Linna hõivanud Nõukogude väed muidugi ei arvestanud säärast kavalat tehingut. Sakslased sõitsid kodumaale, mässajad aga sattusid nende kätte, kelle vastu nad olid julgenud relva tõsta.

Kaheksateistkümnenda aasta kahekümne teisel juulil kerkis iidse Volga-äärse linna kohale taas Nõukogude punane lipp.

Nädalat paar pärast seda sõitis Ljonka emaga augusti esimestel päevadel jälle aurikul Jaroslavli. Aleksandra Sergejevna polnud unustanud, et Ljonkal on difteeria, et kõige ohtlikuma haigusjärgu põdes ta läbi püstijalu, külmas niiskes keldriruumis, ja kuigi Ljonka millegi üle ei kaevanud ning tundis ennast väga hästi, otsustas Aleksandra Sergejevna siiski teda kogenud arstile näidata.

Tumesinine kulunud madrusekuub seljas, millest ta oli jõudnud välja kasvada ja mis reaalkoolipoisi sineliga võrreldes tundus talle väikese lapse või mängukuuena, seisis Ljonka Volga reisiauriku „Kommuuna" tekil teiste sõitjate hulgas ja vaatas kaela õiendades sinna, kuhu ka teised vaatasid ning sõrmega näitasid.

Tal polnud veel meelest läinud ere unenägu kuu aega tagasi, kui ta vaevaliselt rasket õhetavat pead kergitades

kajutiaknast välja vaatas ja Volga karge tuuleõhk talle mõnusalt näkku nuhkas. Ta mäletab väga hästi seda kristallist ja suhkrust muinasjutulinna, tema kuplite ja kellatornide valevat puhtust, aedade käharat rohelust ja helesinises taevas sulavat kulda, ega suuda uskuda, et tema ees seisab praegu seesama unes nähtud linn.

Kõrgel kõrbenud punakaspruunil, mitte enam rohelisel kaldal õiendasid taeva poole mingid mädanenud rondid, mustadel kustunud tukihunnikutel lebasid just nagu mingid näritud suhkrutükkide jäänused . . . Mitte ühtegi kuplit, mitte ühtegi kellatorni ega ainustki kullakübet rohekassinises augustikuu taevas!

Linna sees ei paistnud purustused nii väga silma. Mõnest kvartalist, tõsi küll, polnud enam midagi järel ja läbikäik neist rajoonidest oli suletud. Kuid oli ka maju, kvartaleid ja isegi terveid tänavaid, mis polnud tulevahetusel kannatada saanud. Ühel niisugustest vähem kannatada saanud põiktänavaist leidis Aleksandra Sergejevna pärast kauast otsimist üles maja, mille välistrepi kõrval välkus vasksilt:

Doktor
B. I. OPOTŠINSKI
Lastehaigused

Helistamise peale ukse avanud noor naine teatas, et doktorit pole, et ta juba mitmendat ööd pole enam kodus maganud ja töötab hospidalis Borissoglebski maanteel.

„Mis me siis nüüd teeme?" ütles Aleksandra Sergejevna, kui uks nende ees kinni paugatas.

„Mitte midagi . . . väga hea," rõõmustas Ljonka. „Sõidame tagasi!"

Ljonkal ei olnud suuremat tahtmist arsti kohata. Tal polnud veel meelest läinud, kuidas too punapõskne naljahammas pika terava nõelaga talle reide torkas. Kuid Aleksandra Sergejevna oli selles asjas teisel arvamisel.

„Ei, mu kallis," ütles ta. „Niisama asjata ma tagasi ei sõida. Tuleb meil minna hospidali otsima. Kui me Opotšinskit ei leia, siis näitame sind mõnele teisele arstile."

Hospidal, kuhu nad poolteise tunni pärast jõudsid, asus agulis linnahaigla vanas hoones. Aleksandra Sergejevna jättis Ljonka haigla aeda, andis talle kõva käsu siin istuda ning oodata ja läks ise arsti otsima.

Ljonka polnud ise kunagi veel haiglas lamanud. Kuid haiglates ja laatsarettides käinud oli ta palju kordi. Petrogradi rajoonis, kus nad elasid, oli arvukalt igasuguseid raviasutusi. Nende maja naabruses asus Aleksandri linnahaigla. Pisut kaugemal teisel pool tehnoloogia instituuti paiknesid suure Obuhhovi haigla hooneteblokid. Fontankal Kalinkini silla juures asusid peaaegu kõrvuti Kaufmanni halastajaõdede selts, ristiülendamise kogukond ja mereväehospidal. Kõigis neis haiglates ja hospidalides olid oma kodukirikud, kuhu ema pühade eel Ljonka õhtusele jumalateenistusele kaasa võttis. Sõja ajal olid haiglad haavatuid täis. Ljonka palateis muidugi ei käinud, operatsioonisaalist rääkimata, raskesti haavatuid ja surijaid polnud ta näinud, võib-olla sellepärast oli tal tekkinud kujutlus haiglast kui millestki väga hubasest, mõnusast, häirimatust ja liigutavast. Kogu eluks jäi talle meelde see eriline õhkkond — jodoformi ja viirukilõhnad, haavatute hallid ja kohvivärvi haiglakuued, halastajaõdede lumivalged peakatted rubiinpunaste ristikestega otsaees, kinnimähitud pead, kaelaseotud käed, karkude klõbin, kummirehvide nahin ja tuhvlite plagin koridoride kiviplaatidel.

Ja nüüd, mil Ljonka rohelisel aiapingil istus ja ema ootas, tema ümber aga istusid ja kõndisid karkudega noored kui ka elatanud mehed hallides ja kohvipruunides haiglakuubedes, ei tundnud Ljonka hirmu, kohmetust ega isegi haletsust nende vastu. See oli ilus meeltliigutav pilt, mis meenutas talle lapsepõlve, Petrogradi ja mereväehospidali väikest aeda, kus aiavõre taga samuti lonkisid või istusid haavatud ja sandistatud sõjamehed.

Aiateel komberdas karkudega aeglaselt tema poole pikk habemega haavatu. Ühel jalal raskelt hüpates hoidis mees teist veerandi võrra lühemaks lõigatud ja kõvasti sidemeisse mähitud jalga ettevaatlikult.

Haavatu jäi Ljonka kõrval vaba kohta nähes, kargud laiali, seisma.

„Äh, kui õige istuks veidi?" ütles ta ja kõmpis karkudel vahvalt pingi juurde.

Ljonka tõusis, et teda aidata, kuid haavatu pani osavasti kaks karku kokku, pöördus terve jala kannal ümber ja põmsatas pingile, oma paksult kinnimähitud jalakönti ette sirutades.

„Istud!" ütles ta, vaatas viltu Ljonka poole ja pühkis marlist nartsuga higi näolt.

„Jah," vastas poiss tagasihoidlikult.

„Tulid isa vaatama?"

„Ei."

„Keda siis? Venda? Ristiisa?"

Ljonkal oli häbi tunnistada, et tal kedagi hospidalis ei lama.

„Ma ise," pomises ta punastades. „Ema tõi mind siia, et arstile näidata."

„Nii et oled haige? Ja mis haigus sul on?"

„Niisama . . . tühine asi . . . difteeria," muigas Ljonka, püüdes kogu oma olemusega näidata, et kui mitte ema, siis tema poleks muidugi eluilmas säherduse tühja asja pärast hospidalisse tulnud.

„Ja teie olete haavatu?" ütles Ljonka silmadega naabri kinnimähitud jalale osutades.

„Oh ei, kallis poiss. Mis haavatu. Ma olen invaliid. Haavatu on see, kes lamab mõni aeg, ravib ennast terveks ja läheb uuesti sõtta. Minul aga tuleb nüüd kuni surmani ainult ehk prussakatega ahju peal sõda pidada."

Habemik hakkas naerma ja kõigutas ning silitas oma paksu jalga. Ljonka aga tundis, kuidas miski tal kurgus kripeldama hakkas, ja et seda maha suruda, ruttas ta küsima:

„Kus kohas te . . . Tähendab, kus te haavata saite?"

„Haavata või? Siinsamas Jaroslavli all."

„Tähendab sõdisite valgete vastu?"

„Kelle vastu siis? Muidugi valgete . . ."

Habemiku nägu tõmbus pilve, ta vaikis ja mõtles veidi aega, vangutas oma jalakönti ja sõnas muigamisi:

„Ei noh, mõtle ikka, missugune ime! Mis? Neli aastat sõdisin sakslasega. Sõdisin austerlasega. Ühtegi kriimustust ka ei saanud . . . Ja siis nüüd pidin Vene pinnal, Vene kubermangus, Vene inimese käe läbi peaaegu surma saama."

„Kuidas te haavata saite, suurtüki- või püssikuulist?"

„Püssikuulist ikka. Niisugusest lõhkevast inglise dumdumkuulist."

„Miks inglise?"

„Seda, kulla poja, küsi juba neilt, kust nad inglise laskemoona said."

Haavatu pühkis jälle nartsuga nägu.

„Sa ei suitseta?" küsis ta Ljonka otsa vaadates.

„Veel mitte," muheles Ljonka malbelt.

Järsku hakkas kuskil väga lähedal maja nurga taga mürtsuma puhkpillimuusika. Leinamarsi nukrad, aeglased, kuid ka vihased helid paiskusid pillide vaskkõridest sügisese taeva poole.

Ljonka kõrval istuja jäi kuulatama, kraaksatas ja vangutas pead.

„Jälle . . . viiakse," ütles ta süngelt.

„Keda?"

Habemik ei vastanud.

„Lurjused . . . juudad . . . kuldpagunimehed," pigistas ta läbi hammaste.

Ljonka nagu iga teinegi poiss ei suutnud sõjaväeorkestri helisid kuuldes paigale jääda. Ükskõik, mida vaskpasunad ka ei mängiks: ratsaväegaloppi, paraadmarssi või leinareekviemi, kui poisi jalad juba vägisi kipuvad sinna, kus mürtsub trumm, kumisevad generaalbassid neid toetavate baritonidega ja laulavad heledahäälselt kornetid ja metsasarved.

Ka seekord ei suutnud Ljonka kiusatusele vastu panna. Ta unustas, et ema käskis pingil istuda ja oodata, unustas, et ta ei tunne haigla ümbrust ja võib ära eksida.

„Ma vist lähen vaatan," seletas ta veidi kohmetult oma kõrvalistujale ja libistas end pingilt maha.

„Mis siis. Mine vaata," ütles too.

Ljonka keeras ümber nurga, jooksis mingi võlvkaare alt läbi ja jäi vaskpasunate särast pimestatuna seisma. Korrapealt ei saanud ta aru, mis hoovis lahti on. Madala telliskivihoone ees, mille tellisest kupli otsas oli kuldrist, seisis kõrge plekiga ülelöödud plaanvanker, millega harilikult veetakse liha või piima. Suur kõrb tööhobune, peenike vöödiline look peal, norutas, karvased jalad laiali, punane lint otsmikutuka külge seotud. Sõjaväevormis ja erariides mehed kandsid kabelist aeglaselt välja tumedaid, üksteisega sarnanevaid puusärke ja asetasid need ettevaatlikult plaanvankrile. Salkkond naisi ja sõjaväelasi seisis surnuvankri ümber. Kõrval malmpiirdeaia juures vana laiaharulise papli all oli kobaras koos väike sõjaväeorkester, mille kullatud pasunad trummi aeglase mürtsumise taktis laulsid pidulik-kurval toonil mitmehäälselt:

Täis piirita ohvrimeelt leegitsev rind,
teid võitlus on kalmule kandnud,
kuid rahva heaks õiguse, priiuse eest,
mis oli, kõik ohvriks te andnud . . .

Ljonka võttis mütsi peast ja astus lähemale. Rahvamurrus nuteti valjusti, ahastavalt. Vankril oli juba vähemalt kümme kirstu, kuid neid aina toodi juurde.

„Palun vabandust, keda siin maetakse?" küsis Ljonka tasase häälega väikeselt tatarlase moodi punaarmeelaselt, kelle pea oli masinaga paljaks pöetud. Too vaatas viltu Ljonka otsa, nohises mornilt ja vastas:

„Neid, kes sinu ja minu eest oma verd valasid."

„Langenud?"

„Mu relvavennad. Seltsimehed. Esimene Nõukogude jalaväepolk. Oled kuulnud?"

„Ei," ütles Ljonka.

Kabelist toodi välja veel üks puusärk. Et seda paremini näha, tõusis Ljonka kikivarvule ja nägi äkki naiste hulgas tuttavat nägu. Ta ei jõudnud veel imestada ega endalt küsidagi, mis Vassili Fjodorovitš Krivtsovi naine siin teeb, kui süda tardudes talle ise sellele küsimusele vastas.

Krivtsova seisis teistest kaugemal. Ta ei nutnud, kuid ta kuivad kahvatud huuled olid valuliselt kokku surutud ja laiad kalmõkisarnad liikusid aeglaselt, otsekui püüaks naine hammastega midagi õige kõva — kivi või naela läbi pureda.

Muusika vaikis. Kostis selgemini naiste nuttu ja halamist. Rahvahulgas tekkis liikumine. Keegi musta kähara peaga mees, valge vene särk seljas, astus üles surnuvankri äärele ja pidas punase riidega ületõmmatud puusärkide virnale toetudes kõnet, kord kõvemini, peaaegu karjudes, kord päris tasa, ähvardavalt sosistades.

Ljonka ei näinud ega kuulnud midagi. Ta trügis läbi rahvamurru, kartes Krivtsovat silmist kaotada.

Vanker kirstudega hakkas liikuma. Naised ruttasid nuttes järele. Keegi tõukas Ljonkat jooksult. Poiss pillas mütsi maha, kummardus, et seda üles võtta, — ja pidi jälle jalust maha tõugatama. Kui ta püsti tõusis ja rahvamurrust välja jõudis, sattus ta kokku Krivtsovi naisega.

Krivtsova sammus longuspäi kõige taga.

„Tere," ütles Ljonka.

„Tere," vastas Krivtsovi naine ükskõikselt, ei tõstnud pilku ega jäänud seisma.

„Fjokla Semjonovna," ütles Ljonka. „Kas te ei tunne mind ära?"

Naine jäi seisma.

„Kes sa oled? Pea... Sa oled ju Tšeltsovost? Piiteri poiss?" Midagi naeratusetaolist libises üle ta kurnatud ning aukuvajunud näo.

„Kas ammu siin?"

„Alles täna tulin. Koos emaga. Aga teie..."

Ljonka hakkas kogelema ega julgenud isegi küsida, mis naise oli siia hirmsasse kohta toonud.

„Ah mina?... Käisin Vassili Fjodorovitši juures."

„Kus?"

„Käisin teda vaatamas. Ta on siin..."

Ljonka haaras tal käest kinni.

„Fjokla Semjonovna! On ta elus?"

„Elus, elus," naeratas naine väsinult, vabastas oma suure kareda käe Ljonka peost ja silitas ta pead. „Terveks põetasid, olgu nad tänatud. Juba neljandat päeva meelemärkusel. Aga enne seda oli väga halb. Ma ei lootnudki enam. Mõtlesin, et ta viiakse näe samuti muusikaga ära. Tohtrid leidsid juba Nerehtas ta kehast kaheksateist haava. Küllap ehk teate ja olete kuulnud, kui kohutavalt need elajad teda peksid?"

„Fjokla Semjonovna!" hüüdis Ljonka haleda häälega. „Kus ta on? Kas teda näha saaks?"

„Miks mitte," ütles naine. „Lähme käime ära. Tal on hea meel."

Ta võttis Ljonka käest kinni, kuskil eespool tänaval haigla aia taga mürtsus kumedalt trumm ja laulsid pasunad ikka tasemini ja tasemini:

> Hüvasti, vennad, te lõpetasite ausalt
> oma mehise ning õilsa elutee!

...Nad läksid haiglasse tagaukse kaudu läbi mingite pimedate koridoride, kus lõhnas halvasti ja seina najale olid pandud räpased presendist kanderaamid. Fjokla Semjonovna tundis siin kõiki sisse- ja väljakäike ja ka teda ennast tundsid siin kõik. Palati klaasukse juures hõikas neid pikk kõhn, valge pearätiga naine:

„Krivtsova?! Kullake! Kuhu nüüd? Ilma kitlita!"

„Dunjake, kallis, ainult silmapilguks... Me läheme kohe ära."

„Sa ju alles käisid."

„Sain, näe, semlakiga kokku. Nad on Vassili Fjodorovitšiga sõbrad."

„Ah siis sina see semlak oledki?" ütles naine muigamisi Ljonka otsa vaadates.

„Palun, silmapilguks," pomises Ljonka ja kraapsas millegipärast jalaga.

„Noh, jumal teiega, minge. Ainult mitte kauaks. Varsti tullakse visiteerima."

Suur haiglapalat oli kitsalt voodeid täis. Nii kui Ljonka üle palatiläve astus, tungis talle ninna kanget apteegi, käimla ja tindikalasupi lõhna. Tä astus aeglaselt Fjokla Semjonovna järel, igast küljest vaatasid teda sidemete ja mähiste alt uudishimulikud ja kiretud sinised, pruunid ja hallid, lõbusad ja kurvad, kurjad ja head, piinatud ja juba kustuvad silmad. Kõikjal ümberringi jutustati, läkastati, soniti, oiati, naerdi, klõpsutati dominokividega ning klõbistati kruuse ja tinast supikausse.

Krivtsov lamas palati lõpus akna juures. Ljonka ehmus Krivtsovi nähes paigale: nii otsa oli esimees jäänud. Nüüd sarnanes ta veel rohkem pühakuga ikoonilt. Valgete sidemete tõttu, millega ta pea oli kinni mähitud, paistis ta nägu veel tumedam. Ilus punakas habe oli lühikeseks lõigatud. Ta lamas selili, aukuvajunud silmad pilukil, ja liigutas huuli.

„Vassili Fjodorovitš, sa ei maga? Tõin sulle külalise."

Krivtsov avas vaevaliselt silmad, pööras raskelt pead ja vidutas silmi.

„A-a!" ütles ta nõrga häälega, naeratas ja katsus küünarnukile tõusta. „Tere! Kuidas te siis? Mis imega te siia sattusite?"

„Ma nii... juhuslikult," pomises Ljonka ja proovis ka naeratada. „Me ju ei teadnud, me arvasime, et te..."

„Arvasite, et ma hinge heitsin? Eks?"

Ta hoidis Ljonka kätt oma suures soojas peos ja vaatas naeratades poisi otsa.

„Olen rõõmus," ütles ta tasa.

Ljonka kükitas maha. Ka tema oli väga rõõmus, ta tundis õrnust selle suure tugeva, sidemeisse mähitud ja voodi külge naelutatud mehe vastu, kuid ta ei teadnud, kuidas seda talle avaldada.

„Te istuge," nihutas Krivtsov ennast. „Siin on taburet. Võtke see pealt ära... Fjokla, aita sina."

Tabureti peal oli pudel piima, ümmargune leivapäts, mune, mõned kurgid ja õhuke raamat selle vahele pandud pliiatsiga.

„Pole viga, tänan," ütles Ljonka. „Ma niisama ... Varsti pean ju ära minema."

Ta kükitas voodi juures ja paitas argselt Vassili Fjodorovitši kätt.

„Noh, kuidas teil seal kodus ja külas on?" küsis Vassili Fjodorovitš, silmad paokil.

„Ei midagi ... niisama, kõik on korras," vastas Ljonka reipal toonil, tundes endal Fjokla Semjonovna valvsalt rahutut pilku. „Teie tare on terve. Käisin seal ja nägin."

„Ma ei tahtnud seda küsida. Tahtsin teada, kes teil seal eesotsas on? Kas Glebovid peremehetsevad edasi?"

„Jah. Fjodor Glebov avas neil päevil poe. Kaupleb. Ta pojad, kes varem end metsas varjasid, elavad nüüd kodus. Aga Horkaga mä ei mängi enam."

„Miks siis nii?"

„Te teate küll, mispärast," kortsutas Ljonka kulmu.

Ta vaatas Krivtsovi ja mõtles, et esimees on väga palju muutunud. Mitte sellest, et ta habet oli pügatud ja et ta kõhnaks oli jäänud. Ta hääl oli jõuetu, hädine, aga selles hääles polnud enam neid õrnu tütarlapsetoone, mis Ljonkat tookord videvikus Suurel teel nii olid üllatanud.

„Pole viga," ütles Krivtsov nukra muigega. „Las peremehetsevad, las lubavad endile viimast lõbu ... Oma kilplasetarkusega need ju ei mõista ega taha mõista, et nõukogude võim on jääv, et seda ei saa hangude, kirveste ega inglise kuulipildujatega hävitada. Kas mäletate?" ütles ta silmi avades. Ning taas helisesid ta hääles soojad laulvad toonid, kui ta küünarnukile tõustes kähedavõitu häälega aeglaselt deklameeris:

„Vägi tõuseb
arvamatu!
Selle jõud on
murdumatu!"

„Mis see on? Kelle?" küsis Ljonka.

„See on Nekrassovi. Kas te pole lugenud? „Venemaa". Murdumatu! See on öeldud meie kohta, meie aja kohta!"

„Vassili Fjodorovitš," ütles Ljonka. „Kas on tõsi, et teil on ..."

Ta tokerdus.

„Mis mul on?"

„Et teil on kaheksateist haava?"

Krivtsov muigas tasakesi habemesse.

„Ma ei tea, sõbrake. Pole neid lugenud."

„Jajah, on küll. Fjokla Semjonovna ütles mulle."

Ljonka kummardus haige kohale, punastas nagu tütarlaps ja ütles:

„Teate, kes teie, Vassili Fjodorovitš, olete? Te olete kangelane."

„Vaat sulle siis! Õige mõtles välja. Mina, mu kallis poiss, olen vene talumees. Vene talumees aga on kange, peab kõigele vastu. Vaata tema on mul tõepoolest kangelanna," ütles ta naeratades ja osutas silmadega oma naisele, kes vaikides seisis ta jalutsi juures ning nõjatus küünarnukiga voodiotsale. „Tema ju päästis mind surmast."

„Olgu nüüd, Vassili Fjodorovitš," vastas Fjokla Semjonovna üleni punastades. „Mitte mina, vaid tohter päästis sind ... Sealt ta tulebki!" sosistas ta äkki ehmunult.

Ljonka vaatas selja taha.

Läbi palati tuli kiirel sammul kätega vehkides otse tema poole lühidapoolne punapõskne mees, valge kittel seljas ja kuklasse lükatud väike valge müts peas.

„Lubage, he-he," ütles ta pakse musti kulme kergitades. „Mis see siis on? Seltsimees Krivtsova, kuidas siis teie, he-he, ilma kitlita siia tulite? Ja kes teid sisse laskis?"

„Andke andeks, kallis tohter. Ma kohe. Tulin silmapilguks," pomises Fjokla Semjonovna.

Ljonka tõusis püsti ja vaatas kohmetult arsti otsa. Ta tundis arsti kohe ära.

„Ja mis tsirguke see on?" ütles arst, jäi seisma ja silmitses poissi. „He-he. Huvitav. Kuidas sa, papagoi, siia sattusid?"

„Ta tuli minu juurde, Boriss Jakovlevitš," ütles Krivtsov nõrga häälega.

„Ma tulin ... silmapilguks. Tervist, doktor," ütles Ljonka, kummardas viisakalt ja kraapsas jalaga.

„He-he. Pea! Kus ma sind näinud olen?" ütles arst poisil lõuaotsast kinni võttes. „Kas sa oled kunagi minu juures ravil olnud?"

„No muidugi. Kas te ei mäleta? Te ju süstisite mulle."

„He-he. Süstisin! Mina, mu sõber, olen elu jooksul vististi, he-he, kümme tuhat poissi ja sama palju tütarlapsi süstinud. Kus? Millal? Tuleta meelde."

„Sel suvel. Võõrastemajas."
„A-a! Pea, pea! „Euroopas"? He-he. Mäletan. Difteeria?"
„Jah."
„Tont võtaks! He-he. Aga miks sa haiglas ei ole?"
„Ma ei saanud," ütles Ljonka. Ning ta jutustas arstile lühidalt oma vintsutustest Jaroslavlis.
„Kuramus!" kordas arst vihatsi. „He-he. Mingi absurd... Mis jama see on? Tule siia!"
Ta haaras poisil õlast kinni ja viis akna juurde.
„Tee suu lahti."
Ljonka avas kuulekalt suu.
„Ütle aa."
„A-a," tegi Ljonka häält.
„Veel kõvemini."
„A-a-o-o," ümises Ljonka, silmad pungis kikivarvule tõustes.
„He-he. Njah. Imelik. Noh, tee suu rohkem lahti. Kas kurk ei valuta?"
„E-e," tahtis Ljonka öelda „ei".
„Ja pole valutanud?"
„E-e."
„Ema elab?"
„Elab."
„Kas vendi-õdesid on?"
„On."
„Elavad?"
„Elavad."
„Terved?"
„Terved."
„Njah," kordas arst. „Erakordne juhtum! Pole kunagi, he-he, midagi taolist näinud. Kümneaastase praktika jooksul. Esimene juhtum."
„Peaks võib-olla ehk ema kutsuma?" arvas Ljonka arglikult. „Ta on siin. Me ju selleks siia sõitsimegi, et teile end näidata."
„Kahju. Asjata aja raiskamine. Teil poleks üldse, he-he, vaja sõita olnud. Teie, noormees, olete terve kui härg. Saate aru?"
„Saan."
„Korrake."
„Kui härg."
„Noh, ja niisugusel juhul, he-he, pole teil siin üldse

midagi teha. Jäta haigega hüvasti ja lase jalga." Arst võttis poisil õlast kinni ja andis talle nalja poolest põlvega tagumikku.
Ljonka jättis Krivtsoviga rutates hüvasti, tegi kummarduse arstile ja jooksis ukse poole. Mütsi pähe pannes tuli tal midagi meelde, ta vaatas tagasi ja hüüdis:
„Vassili Fjodorovitš! Ma unustasin... Mul on kink teie jaoks. Kuulsite? Saage terveks! Tulge rutem koju."
Krivtsovi ta ei näinud ega kuulnud ta häält. Kuid Fjokla Semjonovna viipas talle käega ja hüüdis:
„Käsib su emale tervisi viia."

Ljonka leidis Aleksandra Sergejevna aiast. Juba eemalt nägi ta tema halli jakki ja valget, musta paelaga panamakübarat. Ema seisis sellesama rohelise pingi juures, kus Ljonka pool tundi tagasi oli kõnelnud haige habemikuga. Praegu seisis habemik laiali asetatud karkudel, seletas elavalt midagi Aleksandra Sergejevnale ning osutas käega sinnapoole, kuhu poiss oli jooksnud.
Ljonka tuli aeda ja lähenes neile teiselt poolt.
„Ema!" hõikas ta.
Aleksandra Sergejevna vaatas selja taha. Tal kerkis näkku vihapuna.
„Nurjatu poisike!" võttis ta Ljonka käsile. „Kus sa nii kaua olid? Otsin sind tervest aiast taga."
„Ema... oota... ära pahanda," katkestas Ljonka teda. „Tead, keda ma praegu alles nägin?"
„Keda sa siis ikka nägid?"
„Vassili Fjodorovitši... Krivtsovi."
„Ära luuleta," ütles ema. „Kus sa teda võisid näha? Sa kindlasti eksisid."
„Kus ma siis eksisin, kui ma temaga, nagu praegu sinuga..."
„On ta siis elus?"
„Muidugi elus. Saatis sulle tervisi. Ta naine Fjokla Semjonovna oli ta Nerehtast kaubavagunis siia toonud... Tead sa, kui palju haavu tal oli? Kaheksateist!"
„Hea küll," ütles Aleksandra Sergejevna. „Pärast jutustad. Lähme nüüd vastuvõturuumi. Doktor Opotšinski peab iga minut tulema. Teda on väga raske kinni püüda."
„Milleks teda püüda?" ütles Ljonka. „Ma juba nägin teda."

„Kuidas . . . nägid?"
„Aga nii, nagu sindki praegu."
„Ja tema nägi sind ka?"
„Nägi. Ja vaatas mu kurku. Ütles veel, et ma olen terve kui härg. Käskis meid sedamaid siit minema hakata."
Aleksandra Sergejevna ootas ikkagi arsti ära. Arst kordas talle sedasama, mis ta Ljonkale oli rääkinud: et poiss on täiesti terve, et tema aastaid kestnud lastearstipraktikas pole veel olnud juhtumit, kus lapsele, kes püstijalu difteeria läbi on põdenud, poleks jäänud mingit jälge sellest haigusest. Arst seletas seda mingi „närvišokiga". Ta lubas, kui vähe vabamaks saab, kirjutada sellest loost arstiteaduslikule ajakirjale.

Tagasiteel oli Ljonkal veel üks ootamatu kohtumine vana tuttavaga.
Nad sõitsid emaga selsamal aurikul „Kommuuna".
Aurik oli ülemääraselt sõitjaid täis tuubitud. Inimesed seisid ja istusid, kus keegi sai — tekkidel, kajutites ja kitsastes koridorides.
Kasutades ema iseloomu nõrkust ja seda, et seekord polnud ta kõrval Nonna Ieronimovnat, luusis Ljonka vabalt ringi, käis üleval tekil, trügis einelauas ja piilus masinaruumi.
„Kommuuna" lähenes sadamale. Sõitjad tunglesid väljapääsu juures. Ljonka astus lähemale, et vaadata, kuidas randumisköie ots sillale heidetakse, ja nägi äkki rahva hulgas noort Pojarkovi.
Alamporutšikut oli raske ära tunda. Ta kõhnad, aukuvajunud põsed olid kasvanud tihedatesse punakatesse habemetüügastesse. Vasak põsk oli nina juurest valge plaastriga ristamisi kinni kleebitud. Ta kandis õige vana võõrast presentmantlit üle pea tõmmatud tuisukotiga. See kott, plaaster ja ajamata habe andsid talle mingi vanaaegse röövli või ärakaranud sunnitöölise välimuse.
„On see nüüd tema või ei ole?" mõtles Ljonka, lähenes pikkamisi Pojarkovile ega lasknud teda silmist. Too tundis endal poisi pilku ja pööras pead. Nende pilgud kohtusid. Ljonka nägi, kuidas kulmud ninajuurel purjeriidest peakoti all värahtasid ja kokku tõmbusid. Pojarkov püüdis midagi meelde tuletada.

„Mis sa minust nii üksisilmi vahid, poiss?" ütles ta naeratada proovides.
„Tere!"
„Tervist!"
„Ei tunne ära või?"
„Ei."
„Kas meelest läinud, kuidas te mind mööda treppi tassisite?"
„Mis treppi mööda? Ei või olla? Sa ajad midagi segi."
Ljonka vaatas ringi ja ütles tasa, et teised ei kuuleks:
„Teie nimi on ju Pojarkov?"
Ljonkal oli selge, et ta polnud eksinud, sest mehe kahvatu, habemetüükaisse kasvanud nägu moondus hirmust. Poisil endal hakkas ka hirm. Külmavärin käis tal õlgadest läbi. Midagi haledusetaolist liigutas end ta väikeses südames. Mees sarnanes tagaaetava metsloomaga. Ta oli üksinda võõraste vaenulike inimeste hulgas. Eksisamm või ettevaatamatu sõna ähvardasid teda surmaga. Mees oli Ljonka võimuses ning ta segased sinised silmad palusid halastust. Kuid kogu see sõnatu kõnelus ei kestnud üle ühe sekundi. Alamporutšik sai endast kiiresti jagu, muigas ja ütles, püüdes kõnelda nii rahulikult kui sai:
„Ei, vennas, sa eksid. See on mingi arusaamatus. Niisugust nime pole ma üldse kuulnudki."
Ta kummardus maha, võttis oma jalgade juurest väikese punutud korvi ja hakkas väljapääsu poole trügima.
Aurik müksas pehmelt vastu sadamasilla äärt. Algas tavaline rüselemine. Heideti otsad, pandi kohale maabumistrepp. Siis voolas kärarikas sõitjate mass kaldale ja Ljonka kaotas Pojarkovi silmist. Hetk hiljem nägi ta teda kõrgel laudtrepil, mis viis kaldale. Alamporutšik astus kiiresti, tõukas teisi eest ja ruttas mööda. Mõned korrad vaatas ta just nagu jälitamist oodates tagasi.
Sellest kohtamisest erutatud Ljonka tuli tagasi ema juurde. Ema võttis ta etteheidetega vastu, manitses, et ta oma õudse käitumisega toob talle tiisikuse kaela, kuid Ljonka ei hakanud ennast õigustamagi.
„Tead sa, keda ma praegu kohtasin?" ütles ta ema kõrvale kohvrile istudes.
„Ei tea ega tahagi teada. Ma ei räägi sinuga üldse enam, va vastik poiss."
Ljonka vaatas ringi ja ütles tasa:
„Pojarkovi."

„Missugust Pojarkovi?"

„Oled unustanud või? Võõrastemaja peremehe poega. Mäletad? Jaroslavlis... Ohvitser, kes meid hirmutas, et me upume."

Aleksandra Sergejevna võpatas.

„Kus sa teda nägid?" küsis ta.

„Siin, laeval."

„Noh, ja siis?"

„Ei midagi... Ta läks selles sadamas maha."

„Kas sa kellelegi rääkisid sellest?"

„Ei."

Ema vaatas talle teraselt otsa ja kortsutas kulmu. Nii ei saanudki Ljonka aru, kas ta teda taunib või kiidab.

Ta unustas Pojarkovi varsti.

Ta ei teadnud, et elus tuleb tal veel selle mehega kokku puutuda.

Augustis käis Aleksandra Sergejevna kaks või kolm korda Petrogradis asjade järel. Ta ei töötanud, raha tal ei olnud ja see raha ei maksnud ka midagi maal, kus toidupoolist sai ainult vahetuskaubana soola, suhkru, seebi ja riiete vastu. Aleksandra Sergejevna tõi Petrogradist ära oma vanad kleidid, Ljonka paigatud püksid, Ljalja kootud jakikesed, laudlinad, voodilinad, pannid ja vaskuhmrid. Vanamoelise sametkleidi eest anti talle korvitäis kartuleid, malmist pliiniküpsetamise panni eest viis muna.

Maal sai Aleksandra Sergejevnast veel kirglikum raamatute lugeja. Raamatuid tõi ta Petrogradist peaaegu et rohkem kui panne ja käterätte. Ja nagu varemgi luges Ljonka peaaegu kõik läbi, mis ema oli lugenud.

Ükskord nägi ta ema laual suurt paksu raamatut, millele ajalehepaber oli ümber pandud. Kaheteistkümnendale leheküljele oli pandud vahele paberileht märkmetega. Ljonka lõi lahti tiitellehe:

„Karl Marx, Kapital. Esimene köide," luges ta.

Nüüd ta juba teadis, kes on Karl Marx. Ta oleks kangesti tahtnud seda raamatut läbi lugeda. Millegipärast oli ta kindel, et leiab sellest raamatust midagi väga tähtsat, midagi niisugust, mis aitaks tal avada hulga saladusi ja lahendada mõistatusi, mis teda tol ajal vaevasid. Ta luges hoolega, ühtegi sõna vahele jätmata läbi poolteist lehe-

külge ja pidi kurvastusega endale tunnistama, et ta sellest mitte tuhkagi aru ei saanud.

Teiste lastega ta enam ei mänginud. Tänavalegi tuli nüüd harva. Kui juhtus mängivatest poistest mööda minema, sööstis terava ninaga Horja keset tänavat ja hõikas pajatsit mängides:

„Hei, katkutõbine! Madrus hukkuvalt laevalt! Tule jõudu proovima!"

Ljonka punastas, pigistas käed rusikasse, kuid möödus tagasi vaatamata. Ta pidas endale alandavaks selle poisinässiga tegemist teha.

Suve jooksul oli Ljonka tublisti pikemaks sirgunud. Püksid ja särgid, mis ema Petrogradist ära tõi, olid talle lühikeseks jäänud, iga korraga läks ikka raskemaks neid jalga ja selga tirida. Oma pikki kõhnu, varrukaist väljaulatuvaid käerandmeid ja sündsusetult paljaid kriimustatud põlvi silmates kujutles Ljonka ennast kõrvalt vaadatuna ning talle meenus ta ristivend Serjoža, alias Pudel.

Sirgusid jõudsasti, tugevnesid maaleiba süües ja kosusid maaõhus ka Aleksandra Sergejevna nooremad pesakondsed. Eriti torkas selle poolest silma Vasja. Kasvult ja kehaehituselt oli ta ammugi oma vanemast vennast ette jõudnud ja kuigi ta kõiges muus jäi endiselt „täiesti normaalseks lapseks", tähendab luges vähe, mõõtu pidades, armastas koerust teha, lärmata ja ka nutta, jätkus poisil kehalist jõudu viie eest ja tal polnud seda kuhugi panna. Vististi just sellepärast tõmbas teda alati sinna, kuhu Ljonkat ei saanud ka suhkrusaiaga meelitada. Kord aitas ta naabril hobust ette rakendada, teinekord vedas jõudu säästmata tundide kaupa raske käruga sõnnikut hoidja aiamaale või jooksis tänaval ja plaksutas suurt karjasepiitsa, püüdes teha seda nii, et plaks tuleks kõvem, umbes nagu püstolipauk.

Ka Ljalja sirgus suuremaks, huvid olid tal samad mis külatüdrukuil, ta lippas külanoorte talveõhtustele koosistumistele, laulis katkeval häälel, viisi pidamata, tütarlaste venivalt pikki laule, tülitses ning leppis jälle sõbrannadega ja mangus hoidja käest riidehilpusid nukukleitide jaoks. Ljonka proovis õekest lugema õpetada, kuid sellest ei tulnud midagi välja, — ta oli halb õpetaja. Juba esimeses tunnis sai ta ägedaks ja kukkus nii kärkima, et Ljalja jooksis töinates kambrist välja. Pärast seda jäi õe haridus kauaks ajaks tähtede „a" ja „b" peale toppama.

Igavust Ljonka siiski ei tundnud. Sügisel tekkis tal veel suurem kirg raamatute ja üksildaste jalutuskäikude järele. Riskides lõplikult omandada „katkutõbise" kuulsust ning laste ja täiskasvanute salvavatest pilkudest hoolimata võis ta tundide viisi hulkuda Suurel teel kaskede all ja endamisi pomiseda.

Ühelt Petrogradi sõidult tõi Aleksandra Sergejevna kaasa mõned Nekrassovi teosed. Ljonka, kes varemgi teadis üsna mitmeid Nekrassovi luuletusi, joobus neist nüüd sõna tõsises mõttes. Erilist lõbu pakkus talle lugeda neid luuletusi Suurel teel. Selles oli mingi eriline võlu, et just siin, sellel „laial teel", nende vanade mühklike kaskede all toimusid kunagi sündmused, millest luuletustes räägiti. Just nimelt siin astusid hanereas seitse vene talumeestõnneotsijat. Neile lonkisid sedasama teed mööda vastu „käsitöölised, kerjused, soldatid ja postipoisid" . . . Kihutasid neist mööda „kuljuste kõlinal ja metallnaastude särades laadalt sõitvad aktsiisiametnikud", ja tuiskas troikal õõtsudes aisakellade helinal mööda „mingi ümarik, vurrudega kõhukas isand, sigar suus".

Ja isegi kauge küla, mille helesinised kuplid kinkude tagant paistsid, oli seesama, mille kohta luuletaja ütleb:

> Ja kaks kirikut seal vanaaegset,
> üks vanausuliste,
> teine õigeusuliste . . .

Neil jalutuskäikudel oli peale selle veel üks veetlus. Nii luuletused kui ka kohad, kus ta neid luges, tuletasid poisile meelde Vassili Fjodorovitš Krivtsovi, ainukest inimest, kellesse ta Tšeltsovos sügavasti ning tõsiselt oli kiindunud.

Suve lõpul tuli maale Petrogradist nälja käest põgenenud Ljonka tädi oma tütre Iiraga. Kuid selleks ajaks oli ka maal toidu poolest juba kitsas käes. Pooled põllud jäid sel aastal täis külvamata. Jaroslavlis oli mäss juba ammu maha surutud, kuid maakondades käis veel kaua karm võitlus ja inimestel polnud aega tööd teha.

Tšeltsovos valitses anarhia. Poepidajad Semjonov ja Glebov kauplesid vasksete laulatussõrmustega, õieteega ja saapamäärdega; väejooksikud ajasid puskarit ja prassisid.

Metsades varjasid end nüüd need, kes seisid nõukogude võimu eest.

Jumalaema surmapäeva kirikupühal põles maha Ignati Simkovi tare, kuna Simkov oli Vassili Fjodorovitši äraolekul astunud küla kehvikute komitee etteotsa. Paar päeva pärast seda ärkas Ljonka koidu ajal tuttavast kuulipildujaraginast akna taga.

Punaarmee väesalk piiras küla sisse.

Poolalasti väejooksikud põgenesid vastu tulistades Printsevi metsa, kus hoidja alles läinud nädalal oli lastega seenel ja marjul käinud.

Ema oli sel ajal Petrogradis.

Mõned päevad käis külaserval ja ümberkaudsetes metsades tõeline sõda. Ükskord tuli hoidja ja ütles:

„Fjodor Glebov on tapetud."

„Kuidas tapetud?"

Ljonka oli alles neil päevil Horka isa näinud. Punahabe askeldas veel oma õues ja parandas vankrit.

„Eks ta mehike tulnud metsast," jutustas hoidja. „Küllap käis poegade juures, viis neile puskarit ja leiba, võib olla, et midagi muudki. Noh, ja sattuski paha aimamata kuulipilduja ette."

Ljonka mõtles Horjale. Talle meenus oma isa, ta mäletas, kui tühi ja kõle hakkas südamel, kui ta isa surmast teada sai. Ta kujutles, mis sünnib praegu Horja hinges ning tal hakkas temast kahju.

Veel sama päeva õhtul läks Ljonka Horjat vaatama, kuigi hoidja ja tädi olid lastele rangelt ära keelanud tänavale minna.

Ignaša istus värava juures pingil ja kõõbitses hoolikalt, mornilt keskendununa pudeliklaasi killuga puust mõõka. Glebovi maja lahtistest akendest vilkusid küünalde kollakad leegid. Kostis naiste nuttu. Tuim raugahääl luges monotoonselt palvet.

Ljonka jäi seisma, tahtis tere öelda, kuid ei jõudnud. Horja jättis kõõbitsemise pooleli, vaatas nutust määrdunud näoga üles ja küsis toorelt:

„Mis sul vaja on?"

„Ei midagi," vastas Ljonka leebelt. „Tulin lihtsalt . . . vaatama. Tahtsin öelda, et mul on . . . kahju."

„A-a! Kahju?"

Horka hüppas püsti. Ta huuled värisesid. Tedretäheline, terava ninaga nägu kiskus tigedale muigele.

„Või kahju? Sinul on kahju?" kisas ta Ljonkat mõõgaga lüüa ähvardades. „Arvad, et ma ei tea?"

„Mida sa tead?" kohmetus Ljonka.

„Tulid irvitama? Lurjus! Oota sa, Simkov põletati paljaks, küll varsti jõuab kord ka teie kätte . . . Leidub kuul ka sinu ema jaoks."

Ljonka tuli solvununa tagasi. Miks tema on lurjus? Mis ta siis teinud on? Ta püüdis Horja peale mitte viha kanda, õigustas teda, veenis ennast, et Glebovitel on suur mure ja Horja vist ei mõista isegi, mis ta räägib, kuid sügavamas südamepõhjas tundis ta, et see polnud juhuslik tülliminek, Horjal on selles õigus, et Ljonkal tegelikult pole põrmugi kahju punaka habemega Fjodor Glebovist.

. . . Ta tundis päris rõõmu ja ei mingit haletsust siis, kui kolm päeva hiljem ühel päikesepaistelisel hommikul akna taga kostis poisikese võidutsev hääl:

„Horjakovlasi viiakse!"

Ljonka lippas poolpaljalt tänavale.

Jälle, nagu kaks tundi tagasi, vudisid külatänaval paljaste päkkade välkudes poisikesed ja tütarlapsed.

Ka Ljonka sibas jooksul vöörihma pingutades neile järele.

Suure tee veerel kolletavate põliste kaskede all tunglesid mehed ja naised. Selle elava inimmüüri tagant kostis paljude jalgade kumedat müdinat, valje sõjaväelisi käsklusi ja inimeste rasket hingeldust. Ljonka trügis suurivaevu läbi tiheda rahvamurru, puges küljetsi, pea ees, teiste vahelt läbi ja pidi peaaegu otsa jooksma näruses, luitunud sõduripluusis elatanud punaarmeelasele, kes püssi laskevalmis hoides astus mööda teeäärt. Tema järel sammusid teine, kolmas, neljas . . . Teel aga lonkisid korratutes ridades sügiseses tolmus sumades kinninabitud bandiidid. Neid oli siin noori ja vanu, oli talumeherõivastes, paljasjalgseid, viiskudega, kodukootud pükstes, kuid ka sõduripluusides, närutavates sõduri- või ohvitserisineleis ja kaitsevärvi mütsiga. Kõik nad olid kasimata, ajamata habemega, väsimusest ja surmahirmust olid peaaegu kõigil näod tuhmid.

„Naised, naised!" hüüti rahva hulgast. „Vaadake, Glebovei viiakse! Fedka ja Volodka mõlemad siin."

Ljonka tõusis kikivarvule, et näha Horka vendi, kuid nägi nende asemel paari sammu kaugusel endast hoidjat. Sekleteja Fjodorovna seisis, käed musta kalingurist põlle all, ja vaatas nukral ilmel vaikides teele.

Samal hetkel kostis kustki kõrvalt vankrirataste lõginat. Rahvahulk sattus elevile. Hõigati:

„Tema ise . . . tema ise! Teda ennast veetakse!"

Ljonka sirutas end jälle nii pikaks kui sai ja nägi lahja hobusekronu rusket koonu ning poripritsmeid täis punaarmeelast, kes istus küljetsi pukis ja sakutas ohje, vankril aga istus mees, pea sügavalt norgus. Too istus põhuhunnikul, selg hobusemehe poole. Mehe käed olid selja taha seotud ja müts silmile tõmmatud. Vanker sõitis mööda, ja niipalju kui Ljonka ka kaela õieli ajas, ei jõudnud ta suuremat midagi näha peale määrdunud verise nartsu, mis atamanil oli ümber kaela seotud, nukralt allavajunud suunurki, alumise huule külge kleepunud paberossikoni ja väikese hambaharja taolisi vurre.

Rahvahulk vaikis. Nüüd vilistas Ljonkast vasakul keegi poisike kaht sõrme suhu pannes läbilõikavalt. Keegi hakkas naerma, teine ütles valjusti:

„Vahi, kus tegi end tähtsaks. Tohletanud Stenka Razin!"

Veel mõned mehed hakkasid naerma. Nüüd lasksid eided nutu, halisemise ja itkemise lahti. Ljonka vaatas hoidjat ja nägi, et ka tema nutab. Hoidja pühkis põllenurgaga kortsus põske, mida mööda veeres alla suur pisar nagu pärl.

„Kuulge," ütles Ljonka, hoidjat küünarnukiga puudutades. „Miks nii? Mis teiega on?"

Hoidja vaatas tagasi, noogutas talle peaga ja vastas pisaraid tagasi hoides:

„Ei midagi, Ljošake . . . Ma niisama. Süda ei pidanud vastu. Vaata, lapsuke, mida me kõik veel ei pea nägema! Hunt sai oma osa lammaste valatud pisarate eest!"

Kuid veel polnud kõik pisarad valatud. Veel polnud kõik hundid tabatud ja hävitatud.

Paari päeva pärast tuli Aleksandra Sergejevna Petrogradist tagasi. Ta tõi maale kaasa värskeid ajalehti, milles teatati Lenini elule kallalekippumisest: augusti lõpul oli teda Moskvas tehaserahva miitingul tulistanud keegi naine, sotsialist-revolutsionäär.

Aleksandra Sergejevna tõi Petrogradist veel kaks uudist: Stjoša oli läinud rindele ja kindraliproua Silkova surnud nälga.

Ka maal andis nälg ennast tunda. Juba söödi leiba loomakookide, maltsade ja kartulikoortega. Vähehaaval hakati

toidule lisama praaka, mida veeti vaadiga piiritusvabrikust kahekümne versta tagant.

Petrogradi tagasipöördumisele polnud sel sügisel mõeldagi. Inimesed põgenesid läheneva nälja eest Siberisse, lõunasse ja Volga-tagustesse kubermangudesse. Pärast järelekaalumist otsustas ka Aleksandra Sergejevna minna otsima toidurohkemaid kohti.

Lapsed jäid jälle hoidja ja tädi hoolde.

Sügis oli sel aastal külm ja sombune. Sadas tihti vihma, väljas ringi luusida ei saanud. Tares aga oli lärmikas, umbne ja kitsas. Hoiti kokku petrooleumi, lamp süüdati hilja ja kustutati vara. Õues käidi — samuti kokkuhoiu pärast — põlema süüdatud peergudega. Siis leiutas Vasja Ljonka õnnetuseks mingi valgusti: sättis vett täis ämbri kohale midagi rasvalambi taolist, millesse pisteti peotäis peergusid. Pärast seda ei pandud petrooleumilampi üldse enam põlema ja mindi varem magama, sest kellelgi polnud tahtmist uue valgustiga jännata. Ljonka oli ise valmis sellesse uusi peergusid panema, et aga teda lubataks raamatu taga istuda, kuid tädi, kes tundis poisi hajameelsust, ei lubanud tal üksi niisuguse ohtliku valgusallika juurde jääda.

Tuli teistega koos magama heita ja hilisööni unetult voodis väherda ning vaevelda, kuulata, kuidas hoidja ja tädi norskavad ning unes oigavad, kuidas Vasja tigedal bassihäälel uneuimas midagi pomiseb, kuidas vihm otse hullutavalt vastu katust rabistab ja pommidega seinakell pea kohal nukralt ning vanaeidelikult kähiseb.

Neil unetuil öödel aitasid poissi jällegi luuletused.

Ta luges neid peast, algul endamisi, sosinal, siis ennast unustades ikka valjemini, täie häälega. Ei ta märganud, kuidas tädi ärkas ja pead kergitades vihaselt hüüdis:

„Ljoša! Mida sa seal jälle pomised?!"

Ljonka jäi poolelt sõnalt vait, hammustas endale huulde ja vaikis häbelikult.

„Ei lase inimestel magada!" õhkas tädi.

Millegipärast solvasid need sõnad poissi väga.

„Teie ise ei lase mind magada," ütles ta käheda häälega ja vaatas vihameeli sinna, kus pimedas valendas tädi ööjakk. „Norskate nagu pasun!"

„Mi-i-ss?!" nähvas tädi ja jälle kerkis valge jakk padja kohal. „Nurjatu, kuidas sa julged! Oh jumal küll, kuidas ema on ta käest ära lasknud minna!"

„Pole teie asi," ütles Ljonka.

Tädi kirus.

„Lähed otsekohe nurka!" käratas ta.

„Ha-haa!" kostis Ljonka.

„Mis? Mis? Issake küll, mis lahti on?" sekkus hoidja ehmunud hääl ahjult.

Kisa ja hüüete peale ärkas Ljalja, ta ei saanud aru, milles asi seisis ja pistis töinama.

Mõni minut kestis toas kisa, nagu keset ööd ülesäratatud kanakuudis. Siis rahunesid kõik, ja ülekeevast energiast vabanenud Ljonka uinus raskelt.

* *

Neid väheseid tunde ja minuteid, mida kinkis Ljonkale kitsi sügisene päike, kasutas ta täiel määral. Ta istus hommikust õhtuvidevikuni, kuni silmadel valus hakkas, oma tavalisel, ammu juba kättevõidetud kohal otsmise akna all ja luges. Tema täditütar Iira, gümnaasiumi viienda klassi õpilane, käis Krasnoje külas, aitas sealsel õpetajannal kooliraamatukogu korrastada. Selle eest lubati tal raamatuid koju kaasa võtta. Iira järel luges neid raamatuid ka Ljonka, kuigi neist raamatuist, mis Iira tõi, vähesed talle meeldisid. Need oli Pissemski, Zlatovratski ja Šeller-Mihhailovski vähe huvi pakkuvad, ilmetud ja sõnaohtrad teosed. Kuid nendesamade katkiste „Niiva" kaasannete hulgas avastas Ljonka Tšehhovi, kirjaniku, keda ta varem tundis kui ainult humoristi ning „Kaštanka" ja „Vana Žukovi" autorit.

Ükskord videvikus, kui väljas valas vihma, istus Ljonka käsipõsakil aknalaual ja luges Tšehhovi jutustusi. Ta oli just alles lugenud läbi „Kirjanduse õpetaja" esimesed read, mis algasid sellega, et tallist tuuakse välja hobused ja need trambivad kapjadega, kui tänavalt kostsid äkki tõeline kabjaplagin ja rataste mürin; see kokkusattumine ehmatas Ljonkat nii, et ta kargas püsti ja viskas raamatu kõrvale.

„Mis? Kes see on?" hüüdis ta.

„Oi, kullakesed! See ehk on teie emake, kes seal sõidab?" sattus hoidja elevile.

Kõik tormasid akna juurde ja surusid näod vihmast täispritsitud higistele aknaruutudele. Kuid vanker sõitis mööda ja varsti vaikis selle mürin külatänava teises otsas.

Õhtul hilja jäi sadu järele, nagu see septembris sageli on, taevas selgis ja isegi punane loojangueelne päike näitas lühikeseks ajaks oma nägu.

Lapsed palusid ühest suust, et neid lubataks välja minna.

Neid lubati ja ka Ljonka läks koos teistega. Mõni aeg aitas ta Vasjal ehitada tõket vahutades mässavale ojakesele, sai siis, nagu alati, ägedaks, läks tülli, andis Vasjale võmmu, sai paar või kolm vastu, mängutuhin jahtus ja ta läks sinist pealiskuube õlgadele heites tänavale.

Pärast vihma umbsest, kõikvõimalikke ja võimatuid maa- ja linnalõhnu täis tarest tulles oli väljas kerge ja lahe hingata. Siin ja seal vulisesid vallatult mängeldes vihmaveeojad. Lõhnas sügiseselt ning teravalt õuntest, põhkudest ja pehkivatest kaselehtedest.

Ljonka lonkis küla lõpuni, seisis seal veidi aega, vaatas, kuidas Printsevi metsa latvade taga kustub loojangupuna; külmetas ja pöördus tagasi. Alles tagasiteel märkas ta Krivtsovi tarele lähenedes äkki, et selle korstnast kerkib suitsu ning lendab taeva poole lustlikke punaseid sädemeid ja maja aknad on heledasti valgustatud nagu pidu puhul.

Esimesel silmapilgul poiss ehmus ega saanud aru, mis on juhtunud. Ta hüppas kallakule muldrile, vaatas aknast sisse ja hakkas rõõmu pärast isegi tasakesi naerma.

Tares küdes ahi. Kolde ees valas Fjokla Semjonovna kummargil vett astjasse. Laua taga, küljega akna poole, istus ahjuleegi eredas valguses kõhn, aukuvajunud põskede ja linnamoodi lõigatud juustega Vassili Fjodorovitš, kes oli sama armas, pisut vimmas seljaga, tõmmukas, üleni kuidagi viljakuldne ja mitte kellegagi sarnanev. Ta sõi puuvaagnast, litsus puulusikaga ruttamata kartulit pehmeks ning kõneles Simkoviga ja kellegi kuivetu Fridtjof Nansenit meenutava sõjaväemundris mehega, keda Ljonka mõnigi kord külas oli näinud.

Ljonka tahtis aknale koputada, kuid ei julgenud. Ta käis natuke aega akende all edasi-tagasi, ronis mõned korrad muldrile, astus siis üles trepile, seisis seal veidi, katsus näpuga tabalukku, mis lukuaugust väljavõtmata võtmega rippus ukse ees, järsku aga meenus talle midagi ja ta pistis jooksma kodu poole.

Eeskojas oli neil tühi vaat, milles suvel hoiti kalja; selle taha oli ta ära peitnud oma nii hinnatava, kotiriidekaltsu sisse mässitud plasku.

Enne kui ta uuesti välja jooksis, lükkas Ljonka lahti kambriukse ja hüüdis:

„Hoidja!"

„Mis on?" küsis too.

„Aimake ära!"

„Mida?"

„Vassili Fjodorovitš on koju tulnud!"

„Pea! Oota nüüd! Kus? Millal?" sattus hoidja elevile, kuid juba lõi Ljonka ukse kinni ja hetk hiljem lippas tulisi jalu mööda tänavat, paterdades otse läbi loikude, kuna ta kartis, et hilineb, et Vassili Fjodorovitš sõidab ära või läheb minema, et ta ei saa teda enam kodust kätte, ei näegi teda.

Poolel teel pidi ta vastutulevatele meestele peaaegu otsa tormama.

„Tean, olen seda jõmmi näinud," ütles üks meestest. „Kuidas siis, mäletan . . . esimese järgu kapten Koltšak. Meil ristlejal üheteistkümnendal aastal . . ."

„Tere õhtust, onu Ignat!" hüüdis Ljonka valjusti, kui oli Simkovi hääle ära tundnud.

„Õhtust, tere," vastas mees peatumata.

Enne tarreastumist vaatas Ljonka veel kord aknast sisse. Fjokla Semjonovnat polnud enam toas. Ka esimeest ei näinud ta nii kohe. Vassili Fjodorovitš seisis varjus, nurgas raamaturiiuli juures ja silmitses keskendunult, pea viltu ning kulm kortsus, väikest kooligloobust, mida ta sõrmega ringi ajas.

Tema naisega sai Ljonka trepil kokku. Fjokla Semjonovna läks, kaelkoogud õlal, vett tooma.

„Tere, Fjokla Semjonovna!" hüüdis Ljonka trepist üles talle vastu joostes.

„Kes see on?" ei tundnud ta Ljonkat algul ära. Lükkas siis äkki ämbrite ja kaelkookude kolisedes ukse lahti ning hüüdis läbi suure hämara eeskoja:

„Vassili Fjodorovitš, võta vastu . . . sulle tuli veel külaline!"

„Kes?" kostis tuttav hääl.

Ljonka jooksis eeskojast läbi ja paotas ukse:

„Vassili Fjodorovitš, kas võib?"

Krivtsov seisis laua juures ja hoidis endiselt käes väikest gloobust nagu poolvalminud arbuusi. Ahjutule leek valgustas eredasti ta nägu kui ka gloobust.

„Kes seal on?" küsis ta pead pöörates ja vidutas silmi.

„See olen mina."

„A-a-a! Väga rõõmustav," naeratas Krivtsov, pani gloobuse lauale ja astus longates, ebakindlal sammul Ljonka poole. „Tuleb välja, et te olete veel siin. Ma mõtlesin, et olete juba Piiteris."

„Ei," pomises Ljonka kohmetult naeratades, „me ei sõitnud ära. Petrogradis on ju nälg. Me võib-olla sõidame lõunasse."

Esimees hoidis Ljonka kätt oma peos, kuulas poissi hajameelselt ja noogutas pead.

„Nonoh. Väga kena. Aga kuidas teil Horkaga lood on? Kas leppisite ära? Ei? Ja su ema? Kas ikka terve?"

„Vassili Fjodorovitš," ütles Ljonka. „Saite terveks? Täiesti?"

„Mis mul siis ikka. Paranesin muidugi. Meie ju, teate, paindume, aga ei murdu. Eks öelda meie, vene talurahva sugupõlve kohta, et tal on „käed ahelaisse needitud, jalad raudu taotud" . . . Ainult jalaga, näe, on mul lood kehvad. Näete, mis välja tuli!" Krivtsov astus tugevasti longates üle toa.

„Jäi tolli poolteist lühemaks."

„Vassili Fjodorovitš," ütles Ljonka punastades. „Ma tõin teile kingi."

„Mis? Mis asja? Ah, jätke see."

„Ei, ei, võtke palun," ütles Ljonka paluvalt ja ulatas esimehele kotiriidekaltsu sisse mässitud plasku.

„Mis asi see on?"

„Vaadake järele, tehke lahti," ütles Ljonka. Kuid ei suutnud pidada ning ära oodata, kuni esimees paki lahti teeb, vaid ütles ise välja:

„Bordoo vedelik!"

„Mis asi?" ei saanud Krivtsov aru. „Mis Borodinoo? A-a-a! . . . Vaata aga vaata, mis asi!"

Ta nägu lõi lapselikult särama.

„Bordoo vedelik!? Pidage, aga kust te selle saite?"

Ljonka jutustas kohmetunult naeratades, kust ja missuguses olukorras tal korda läks seda tomatite ravimit saada.

Krivtsov naeris endale tasakesi habemesse.

„No suur tänu, sõber. Pidasid meeles ja tegid rõõmu. Las ma . . . las ma surun su kätt."

Krivtsov luges veel kord mõnuga kirja äranühkunud ja kriimustatud etiketilt, loksutas plaskut ja takseeris selle kaalu.

„Njah, sõber. Suurepärane asi. Ainult ma kardan, kullake, et praegu pole aeg tegelda tomatitega."

„No muidugi," tähendas Ljonka arusaavalt. „Sügis juba käes."

„Sügis nüüd küll . . . Aga asi ei seisa selles, mu sõber.

Tuleb ta vist mõneks ajaks riiulile panna. Mis te arvate, kas ta aastat paar-kolm seisab, ei rikne?"

„Ei tea. Miks nii kauaks?"

„Ega ta vist rikne. Tinutatud nõu. Mis?"

Vassili Fjodorovitš astus longates riiuli juurde, lükkas raamatud kõrvale ja pani plasku vabanenud kohale. Pöördus siis Ljonka poole, äigas peoga üle lühikeseks lõigatud juuste, köhatas nagu häbelikult ja ütles:

„Võite mulle õnne soovida."

„Mis puhul?"

„Astusin kommunistlikku parteisse."

„Kuidas!? Kas te siis enne polnud?"

„Kujuta ette, ei olnud. Käisin kolmkümmend kuus aastat ringi parteitu unistajana. Tuli välja, et praegu pole aeg unistamiseks. Küllap olete kuulnud, mis see naisereo tegi?"

„Kes?"

„Kaplan!"

„Jah, ma tean," kortsutas Ljonka kulmu. „Pidi Lenini peaaegu tapma."

„Le-ni-ni!" kordas Krivtsov esimest sõrme üles pea kohale tõstes.

Sellisena jäigi Krivtsov Ljonkale jäädavalt meelde. Kehvikute komitee esimees seisab keset taret, ta selja taga lõõskab kuumalt vene ahi, mille päratute tuliste lõugade vahel praksuvad kuivad halud, ja heleroosat leegitsevat valgust langeb ümberringi kõigele — mustadele suitsunud seintele ja ajaleheribadega kinnikleebitud akendele, tõmmule habemikule näopoolele ja ähvardavalt üles pea kohale tõstetud esimesele sõrmele.

Aleksandra Sergejevna tuli nädala pärast külasse tagasi. Ta saabus erutatuna, rõõmsana ja õnnelikuna. Väikeses tatari linnas Kaama jõe ääres oli ta leidnud mitte ainult leiba, vaid ka tööd. Linna rahvahariduse osakonnas tehtud talle ettepanek hakata laste muusikakooli juhatajaks.

Tagasiteel oli ta käinud ka Jaroslavlis, kust sai loa kogu perekonna lahkumiseks kubermangust. Luba oli lühiajaline, tuli rutata, seda enam, et laevasõit Volgal ja Kaamal oli iga hetk lõppemas.

Kolme päevaga seati end teeleminekuks valmis.

Ärasõidupäeva hommikul, kui värava juures juba seisis küüdivanker, millele laotud suve jooksul üsna kõhetuks jäänud kompsukesed ja korvid, tuli Ljonkal meelde Vassili Fjodorovitš ja ta jooksis temaga hüvasti jätma.

Esimeest polnud kodus. Fjokla Semjonovnalt, kelle Ljonka juurviljaaiast üles otsis, sai ta teada, et Vassili Fjodorovitš oli läinud vallamajja asju ajama. Nii ei läinud tal korda jätta hüvasti mehega, keda ta oli tundnud lühikest aega, kuid kes tema mälestusse ja südamesse jättis väga sügava jälje.

VIII peatükk

Ja Ljonka sattus veel tuhat versta kaugemale Petrogradist. Näis, et tema ja kogu pere jaoks algab rahulik ja normaalne elu. Esialgu see nii oligi. Lapsed õppisid. Ema töötas. Esmakordselt elus tundis ema tõsist rõõmu. Endale ja oma lähedastele ootamatult avastas ta endas organisaatoriande — varsti juhtis ta juba kogu linna laste kunstilist kasvatust. Ta ei leppinud üksnes sellega, vaid võttis osa kontsertidest, laulis, mängis, esines Punaarmee klubides, lastekodudes ja koolides. Ta muutus elavamaks, lõbusamaks, nooremaks. Just sel aastal lakkasid ta hambad valutamast.

Perekond sai kaks head mõbleeritud tuba kellegi kulakuks tunnistatud ja koos valgetega põgenenud rikka viljakaupmehe üksikelamus. Ühte tuppa asus tädi oma tütre Iiraga, teise, suurde ning valgesse, kus oli sees isegi Bechsteini klaver, seadsid endid elama Aleksandra Sergejevna, Ljonka ja Ljalja. Vasja astus juba sügisel omal soovil põllumajanduskooli ja elas linnast väljas internaadis.

Kõik oli hästi. Ka raha jätkus. Toitugi oli Tšeltsovoga võrreldes küllaldaselt.

Kuid selline heaolu ei kestnud kuigi kaua.

Aleksandra Sergejevna sõitis talvel veebruari lõpul või märtsi algul Petrogradi ametlikku komandeeringusse. Kuu või hiljemalt poolteise pärast pidi ta tagasi jõudma. Lõpuks tuli temalt kiri, milles ta teatas, et sõidab järgmisel nädalal Petrogradist välja.

Ljonka lamas sellal haiglas. Linnas möllasid tüüfus ja düsenteeria, mis ei jätnud puudutamata ka Petrogradi põgenike perekonda. Ljonka peres tegid haiguse läbi kõik, tema ise põdes ühe talve jooksul läbi tüüfuse, düsenteeria ja sügelised.

Nüüd oli ta juba paranemas. Ta viidi nakkusosakonnast, kus ta varem lamas, üle üldosakonda ja tal lubati soojadel päevadel isegi haigla aiakeses jalutada.

Pikka narmendavasse, pesemisest luitunud haigekuube mähkununa, haigla müts pöetud peas, kõhn ning kahvatu, käed määritud rohelise seebiga, mida millegipärast nimetati „sineks", istus ta teiste haigete kõrval aiapingi äärel, soojendas end päikese käes ja luges sõrmedel päevi, mis olid jäänud ema tagasitulekuni. Veel kunagi elus polnud ta oodanud ema nii kärsitult ja niisuguse igatsusega nagu seekord.

Talle meenus, kuidas ema ta mõni päev enne ärasõitu võttis kaasa linna klubisse kontserdile, kus ema pidi laulma rindele minevale väeosale.

Milline õnnelik, päikesepaisteline ja segadust täis päev see oli! Enne kontserti Aleksandra Sergejevna lokkis juukseid ja triikis pluusi; toas püsis mingi eriline ja nagu Ljonkale tundus „artistlik" puudri, petrooleumipriimuse, tulise triikraua ja kõrvetatud juuste lõhn.

Nagu alati oli ema enne esinemist erutatud.

„Ei, ei, see läheb mul nurja, sellest ei tule midagi välja," ütles ta. „No mis artist ma olen? Pole häält, pole kuulmist ega vastavat välimust."

„Ema! Miks sa nii räägid?" oli Ljonka pahane. „Sa laulad ju suurepäraselt!"

„Ja-ah? Sa arvad nii? Sinu arust on see hääl? Seda nimetad sa hääleks?"

Ema pani triikraua alusele, istus vallalastud juustega klaveri ette ja hakkas laulma. Ljonka seisis ta kõrval, keeras noodilehte ega märganud, et ema tõepoolest laulab halvasti, et ta hääl katkeb ja kähiseb. Seda häält tundis ta lapsest saadik, see tundus talle kenam kõikidest häältest maailmas, parem Vjaltseva, Plevitskaja ja teiste kuulsuste häälest.

„Noh, kuidas on?" küsis ta klaveri kaant kinni lastes.

„Hästi," sosistas Ljonka.

„Hästi?!" hüüdis ema püsti krapsates. „Mind, mu kallis, naerdakse ja vilistatakse välja, loobitakse mädamunadega niisuguse laulmise eest!"

Klubis pandi Ljonka lava lähedale neljandasse ritta istuma. Saalis oli külm, mehed istusid sinelites ja poolkasukates, nende peade kohal hõljus aur, aga kui tähelepanelikult nad lavale vaatasid, kui lõbusalt naersid, kui üksmeelselt käsi plaksutasid ning „bis", „braavo" ja isegi „hurraa" karjusid.

Näidati mingisugust agitatsioonipala pursuidega, kelle

kõhtudele oli kirjutatud „1 000 000 000", ja maailma proletariaadi esindajatega, kes publiku silme all purustasid ahelad ja sundisid põgenema vabrikante, pankureid ja mõisnikke. Seejärel esines elatanud taskukunstnik Moskvast, kes nimetas end millegipärast „elektrikuningaks". Süngevõitu olemisega mees, tolstovka seljas, kandis ette Majakovski ja Bloki luuletusi... Kõik oli väga huvitav, kuid Ljonka ei saanud rahulikult istuda, polnud temast vaatajat ega kuulajat; ta ootas hinge kinni pidades, millal konferansjee lavale tuleb ja teadustab talle armsat nime.

Ta ei pidanud enam vastu ja väljus jalutusruumi. Väikesel lavale viival uksel oli kiri „Sisseminek kõrvalistele keelatud".

„No aga egas mina kõrvaline ole," mõtles Ljonka ja avas arglikult ukse.

Ta leidis ema kulisside tagant. Ema nõjatus mingi lõuendist kasekese najale ja kruttis noote.

„Mis sul vaja on?" ehmus ta Ljonkat nähes. „Mine ära! Kuulsid? Sedamaid mine ära!"

„Sa närvitsed?"

„Mina? Ma värisen nagu haavaleht," sosistas ta üsna valjusti, ja Ljonkale näis, et ema tõepoolest väriseb.

Ljonka läks saali tagasi. Ta ei jõudnud veel istudagi, kui kuulis konferansjee häält:

„Esineb tuntud Petrogradi lauljanna, meie lugupeetud..."

Kõik ümberringi plaksutasid käsi.

„Bi-is!" karjus laiaõlgne kehakas punaarmeelane Ljonka kõrval.

Vaevalt küll keegi peale Ljonka märkas, et Aleksandra Sergejevna on väga erutatud. Ema astus naeratades klaveri juurde, vaatas naeratades saali, ütles midagi klaveril saatjale, ootas, kuni see sissejuhatuse ära mängib, köhis taskurätisse ja alustas laulmist:

„Uhtlaselt heliseb aisakell
ja kergelt tolmab tee..."

Saal jäi vaikseks. Ljonka kuulis, kuidas ta süda taob ja kui delikaatselt, end tagasi hoides nohiseb ta kõrval laiaõlgne soldat.

Ema hääl polnud tugev, kuid ta laulis soojast südamest ja koduselt. Saalisviibijad ei lasknud teda tükil ajal lavalt ära. Tal tuli laulda veel „Kui postipoiss olin ma" ja „Õhtukelli", „Mu armsad stepi aisakellad", ja kui enam midagi laulda polnud, siis isegi narri laulukest mingist „Madam Ljuljust". Ükskõik, mida ta ka laulis, plaksutati talle alati üksmeelselt. Ja Ljonka naaber karjus iga kord „bis", Ljonka siis karjus ka „bis", kuigi tal oli pisut häbi, nagu oleks ta karjunud seda iseendale.

Pärast kontserti trügis ta uuesti kulisside taha. Punaarmeelased olid kogunenud ema ümber ja avaldasid talle tänu. Keegi elatanud mees, vististi komandör, ulatas emale nööriga kinniseotud paki ja ütles:

„Teie, seltsimees lavakunstnik, ärge, palun, meid solvake ning keelduge seda vastu võtmast. Ma tean, et niisugusel puhul on sünnis anda lilli, aga kust neid praegusel ajal võtta?"

„Ja mis see on? Ütelge, mis see on?" küsis Aleksandra Sergejevna naerdes.

Pakk tehti lahti. Selles olid head sõduri viltsaapad.

Aleksandra Sergejevna ja Ljonka sõidutati koju saaniga, mille pukis istus seesama laiaõlgne punaarmeelane, kes saalis Ljonka kõrval oli. Too kiitis kogu tee Aleksandra Sergejevnat.

„Oh sa mu meie, küll sa aga laulad hästi!" ütles ta. „Aitäh sulle, seltsimees lauljanna. Suur tänu kõikide meie meeste poolt. Jumala eest, kohe südamesse läks."

„Olge ikka! Mis lauljanna mina nüüd olen!" vabandas Aleksandra Sergejevna end hämmeldunult.

„Ei, ära ütle midagi. Laulad hästi. Isegi meil külas ei laulda nii hästi." Kui kohale jõudsime, aitas Aleksandra Sergejevnal saanist maha tulla, võttis labaku käest, ulatas käe ja ütles: „Noh, jääge jumalaga... Ja meie läheme homme Koltšakki kolkima."

Hüppas siis pukki, andis hobusele piitsa ja hüüdis veel: „Minema peksame ta. Ärge kahelge."

Hoov oli puhast lund täis sadanud. Astuti aegamööda. Ljonka võttis emal käe alt kinni ja kuulis äkki, et ta nutab.

„Ema, mis sul on?" ehmus ta.

„Ah, kui sa teaksid," ütles ta ja jäi taskurätti otsides seisma, „kui sa teaksid, kui tublid, kui toredad inimesed need on!... Ei, sa oled alles väike, sa ei saa sellest aru."

Ljonka oli alles väike, kuid nägi ise ka, et mehed, kes täna kuulasid laulu ja vaatasid taskukunstnikku, homme aga lähevad võib-olla surma, on tublid... Ta ei saanud ainult aru, milleks siis on vaja nutta.

Ja nüüd seda kontserti, seda talveõhtut ja kõnelust emaga meenutades tõmbas ta õhukese haiglateki üle pea ja oli suure häälega nutma purskamas.

Haiglas kippus nälg liiga tegema. Tädi ei käinud teda vaatamas. Algul saatis ta Iiraga talle vahel paar küpsetatud kartulit, võileiva ja tükikese suhkrut. Siis jäi Iira haigeks ja talle hakkas toidupoolist tooma väike Ljalja, keda Ljonka selle raske talve jooksul oli armastama hakanud ja kellega ta oli sõbraks saanud. Siis ei tulnud ka Ljalja enam. Tuli keegi võõras naine ja ütles, et kodus on neil kõik haigeks jäänud.

„Ega te ei tea, kas mu ema on tagasi tulnud?" küsis Ljonka.

„Ei ole tulnud," vastas naine.

Kõik tähtajad olid möödas, aga ema ei tulnud ikka veel. Ljonka arvas, et ema jõuab tagasi tema haiglast äratuleku ajaks, ootas millegipärast, et ema ise sõidab talle kahe rattaga tatari kaarikuga järele... Jõudiski kätte päev, mil talle öeldi, et ta on terve ja võib homme hommikul koju minna. Möödus pikk öö, saabus hommik, kuid tema järele ei tulnud ega sõitnud keegi.

Armetu kompsukesega, milles oli kogu ta kasin varandus, astus Ljonka sageli peatudes ning puhates mööda võõravõitu tänavaid ja ootas kannatamatusega kohtumist kodustega.

See, mis ta kodus nägi, oli halvem igasugusest ootusest. Tädi lamas voodis ja sonis. Toad olid raamas, neis oli umbne, lõhnas arstimitest ja pesemata nõudest. Alles voodist tõusnud kurnatud ning kahvatu Iira koperdas räpases ning tahmunud köögis, püüdes pliidi alla tuld teha. Ljaljat polnud, ta oli läinud nädalal viidud lastehaiglasse.

„Aga... ema?" küsis Ljonka värisema löönud häälega.

Iira vangutas pead.

„Pole veel tagasi jõudnud?!"

Ljonka huuled hakkasid värisema. Kuid ta jõudis end pidada ega puhkenud nutma. Iira juuresolekul oli võimatu nutta. Tütarlast oli hale ja kohutav vaadata. Ta tuikus, silmad olid tal nagu hullumeelsel, õlad vappusid.

Ljonka sundis oma täditütre voodisse heitma ja otsis välja kraadiklaasi.

Iira lamas, kraadiklaas kaenla all, kastis iga minut keelega huuli, kergitas pead ja jutustas palavikulise õhinaga:

„Me olime hirmus mures... Arvasime, et tädi Šuura

päriseks on Petrogradi jäänud, kirjutasime talle, saatsime isegi telegrammi."

„Ja siis?" küsis Ljonka nukralt.

„Mitte midagi... Ei mingit vastust."

Tädi vähkres voodis Ljonka selja taga, naeris ja kõneles midagi õige kiiresti prantsuse keeles.

Ljonka läks akna juurde ja vaatas kraadiklaasi.

„Kui palju?" küsis Iira.

„Kolmkümmend kaheksa millegagi," pomises Ljonka.

„Näita," palus Iira.

Ljonka raputas kraadiklaasi. Elavhõbedatulbake selles oli neljakümne kraadi lähedal.

Tuli midagi ette võtta, arstiabi otsida.

Ljonka ei saanud ise ka aru, kust tal see jõud tuli.

Nädalat paar olid äsja alles haigusest paranenud poisi talitada kaks raskesti haiget. Ta jooksis arstide vahet, apteeki, lippas möödaminnes sisse lastehaiglasse ja viis Ljaljale toidupoolist, käis turul toiduaineid ostmas, tegi lõunat ning andis tädile ja täditütrele süüa. Ta ei osanud toitu valmistada, miski ta käes ei õnnestunud, pliit ajas suitsu, vesi kees üle, teekannud ja kastrulid sulasid tinutusest lahti.

Kuid need askeldused ja hoolitsused, mis jäägitult võtsid ära kõik ta aja ning jõu, aitasid tal üle elada kõige raskema aja. Tal polnud aega kurvastada, nutta ja emale mõelda.

Varsti langesid talle kaela uued mured. Tädi juba paranes. Nagu kõigil tervenejatel oli tal väga hea söögiisu. Ka Ljonka ei saanud isu üle kaevata. Turul aga tõusid hinnad iga päevaga. Ja iga päevaga sulas kokku, muutus õhemaks mitmevärviliste paberrahade pakk kummuti sahtlis, kust Ljonka kulutusteks raha võttis. Lõpuks jõudis kätte päev, mil sahtlisse ei jäänud enam ainsatki paberraha. Sel päeval saatis tädi Ljonka turule ja käskis tal osta toidumoona pika nimestiku järgi, mida ta kaua ning mõnuga oli koostanud. Ljonka, keda tema kokakohustused selleks ajaks olid surmani ära tüüdanud, vaatas mornilt nimestikku ja küsis:

„Aga raha?"

„Võta kummuti sahtlist."

„Seal pole enam raha."

„Kuidas pole?" kohkus tädi. „Seal ju oli viiesaja rubla ümber."

„Oli. Kuid nüüd pole enam. Otsas."

Tädi, kes kõiges alati nägi traagilist, pidi peaaegu minestusse langema.

„Mu jumal!" hüüdis ta. „Mis me siis nüüd teeme?! Oleme kerjused! Oleme jäänud kopikata! Ei, tõepoolest, mis pean ma peale hakkama? Šuurat ka pole. Ja teie olete mul kaelas."

Ljonka vaikis tusaselt ja näppis paberilehekese nurki, millele tädi kerge käekirjaga hoolikalt tindipliiatsiga oli maalitud:

Liha 2 naela
Kapsast 1/2 pead
Püülileiba 1 nael
Rukkileiba 3 naela
Vene võid . . .

Tädi ohkis ja soigus edasi.

„Ema, ära meelt heida," palus Iira teda nõrga häälega. „Kui raha ei ole, peab midagi ära müüma."

„Jah, jah," elavnes tädi. „Peab. Teist pääsu ei ole. Me ei pea ometi kõik nälga surema. Aga mida? Oh jumal küll, mis me ära müüksime? Meil pole endilgi midagi enam selga panna."

„Müü minu valkjaskollane kleit ära!"

„Iira! Mis sa räägid! Valkjaskollane kleit! Ainuke viisakas kleit, mis sul veel on!"

„Mis sellest. Mul kahju ei ole."

„No hea küll," ütles tädi ohates, kui oli järele mõelnud. „Ljoša, võta, palun, nagist Iriina kleit, see vahariidest vööga ja . . . mine müü ära."

„Kus?" ehmus Ljonka.

„No kus? . . . Ma ei tea. Turul."

„Ei, ma ei lähe," sõnas Ljonka kindlalt.

„Kuidas nii? Mispärast sa ei lähe?"

„Sellepärast, et ma ei oska kaubelda."

„Oh jumal küll!" nuuksus tädi. „Mis risti ma kõik pean kannatama! Noh, olgu siis, anna mulle mu pluus ja seelik, panen riidesse ja lähen ise. Kui ma teel ära suren, siis tea, et see on sinu süü."

Ljonka mõistis, et ta seisukord on väljapääsmatu.

„Kus see kleit on? Missugune?" ütles ta sõõrmeid puhevile ajades.

Vastikusega läks Ljonka turule. Talle meenus lugu, mis oli juhtunud temaga ammu Petrogradis, kui isa veel elas. Kevadel suure paastu eelviimasel nädalal palvetas ja paastus ta, käis emaga iga päev kirikus ja valmistus pihile ning armulauale minekuks. Ühel hommikul hakkasid emal hambad valutama ja ta saatis poisi üksi päevasele jumalateenistusele. Ljonka seisis kogu jumalateenistuse aja kirikus, ostis, nagu kästud oli, küünlakastist kahekümnekopikase küünla, sai kolmkümmend kopikat tagasi, pani viiekopikalise kiriku korjandusvaagnale, ülejäänud rahad aga pistis tasku, ega mõelnud sel silmapilgul, mis ta nendega teeb. Pidulik-õndsalikus meeleolus väljus ta kirikust. Turuplats oli täis aprillipäikest. Kiriku vaheaia juures müüdi paberist lihavõttelilli ja urbadega pajuoksi, siinsamas pakkus keegi maanaine elavate lumikellukeste kimbukesi.

„Palju maksavad?" küsis Ljonka seisma jäädes. Ta ei kavatsenud küll lilli osta, kuid talle lihtsalt meeldis, et ta, nagu täiskasvanu, liigub üksinda, teeb mis tahab ja võib pärida mitmesuguste kaupade hindu.

„Viis kopikut, kullake, viis kopikut kimbuke," vastas naine, võttis korvist välja veel märja lillekimbukese ja raputas seda Ljonka nina all. „Osta, paikene, need on värsked, alles tõin Strelnast."

„Mis siis ikka, ostan ära ja kingin emale," otsustas Ljonka, andis naisele kakskümmend viis kopikat ja sai vastu viis lillekimbukest.

Ta astus kirikuaia äärt mööda pisut edasi ja jäi seisma, et oma laialipudenevaid lillekimbukesi kohendada. Sellal kummardus keegi ta kohale ja küsis:

„Kas müüa, poiss?"

Miski nagu sundis Ljonkat ja ta ütles:

„Jah."

„Mis maksavad?"

„Kakskümmend kopikat kimbuke," ütles ta ega mõtelnud ise üldse, miks ta nii ütles.

Võib-olla oli poisi välimus nii ebatavaline ning haletsetav, aga võib olla ka, et sel päeval alles ilmusid lumikellukesed Peterburis müügile, kuid Ljonka ei jõudnud veel nohki öelda, kui tal lilledest enam midagi järel polnud, peos aga oli terve rubla hõbe- ja vaskraha.

Esimesel silmapilgul kaotas poiss pea, isegi jahmus, kuid ahhetas siis rõõmsalt.

„Vaat kus mul on alles nupp otsas!" mõtles ta uhkusega

ning luges peo peal üle kümne- ja viieteistkümnekopikalisi. „Kauplesin mõni minut ja teenisin seitsekümmend viis kopikat!"

Ta jooksis raha kramplikult peos hoides koju, olles kindel, et teda kodus üksteise võidu kiidetakse, rõõmustatakse ja tema kauplemisannet imetletakse.

Kuid tema imestuseks ei kiitnud teda kodus keegi. Kui isa teada sai, milles asi seisab, sattus ta raevu.

„Kah kena!" käratas ta, ajas sõõrmed puhevile ja jalutas suuril sammel mööda tuba edasi-tagasi. „Küll olen endale alles järglase kasvatanud, pole midagi öelda! Olete alles endale pojakese kasvatanud, madam! Kelm oled! Kas sul häbi pole? Mõtlesid sa ka, mis sa teed? Sa ju varastasid selle raha!"

„Mispärast?" jahmus Ljonka. „Ma ei varastanud. See anti mulle."

„Vait! Tohman! Eesel oled! Peab ikka pea ka otsas olema! Sa varastasid selle raha. Just nimelt varastasid, näppasid selle eide taskust, kes sulle lilli müüs, viis kopikat kimbuke."

Raevuhoos unustas isa oma ammuse otsuse Ljonkat mitte enam peksta, juba võttis ta kirjutuslaua sahtlist välja oma kuulsad seemisnahast püksitraksid, ainult ema palved, kes veenis meest, et ei tohi ja on patt puudutada poissi, kes palvetab ning paastub ja valmistub pühalikule sakramendile, sundisid Ivan Adrianovitši tagasi tõmbuma ja püksitrakse sahtlisse tagasi panema. Natukese aja pärast tuli ta mõnevõrra rahunenuna uuesti kabineti uksele.

„Lähed turule," ütles ta Ljonkale, „otsid üles naise, keda sa petsid, ja annad talle selle näruse raha tagasi. Ja kui sa naist ei leia, annad sandile. Said aru?"

„Sain," pomises Ljonka. „Kas kohe?"

„Jah. Kohe."

Ljonka polnud eile õhtust saadik midagi söönud. Juba kirikus võitles ta patuste mõtetega, nautides juba ette, millise mõnuga ta kodus joob kuuma kohvi „paastu" mandlipiimaga ja vohmib poslamaslaga küpsetatud õunakooke. Hommikueine ootas teda laual, kohvikann auras isuäratavalt, kuid Ljonkal tuli uuesti riietuda ja kiriku juurde minna.

Kirikuväravad olid kinni, naist lumikellukestega polnud enam värava juures. Millegipärast polnud ka kerjuseid. Kui neid vaja ei olnud, juhtus neid tavaliselt igal sammul

olema, nüüd aga käis Ljonka kõik ümberkaudsed tänavad läbi ja nagu kiuste ei kohanud ainukestki väljasirutatud käega inimest. Vastikuks muutunud raha higisesse pihku surudes lonkis ta kodu poole ja tal juba kihvas mõte peast läbi — kas mitte see raha märkamatult Fontankasse visata, kui ta äkki märkas kehvas riides naist endale vastu tulemas. See oli elatanud juudi naine, tal oli laps süles. Suurest rõõmust oli Ljonka peaaegu minestusse langemas.

„Tädike, kas olete vaene?" küsis ta, kui naine tema juurde jõudis.

„Vaene jah, kullake," ütles naine seisma jäädes.

„Siis . . . palun, võtke see," pomises Ljonka, pistis jahmunud naisele rahad pihku, kuulis, kuidas üks neist kõnniteele veeres, ja pistis tagasi vaatamata lippama, kuna tal oli hirm, et mis siis saab, kui naine järsku talle järele jookseb ja raha tagasi annab.

Sellest saadik tundis ta kõige pöörasemat vastikust kauplemise ja kõige vastu, mis vähegi sellega ühenduses seisis.

Turul lonkis ta tusasena, pakk kaenla all, kaua ringi. Temalt küsiti:

„Kas müüd midagi?"

Ljonka kas ütles „ei" või pomises midagi häbelikult endale nina alla ja astus edasi.

Lõpuks võttis ta end kokku, astus plangu äärde ja tegi kleidi ajalehepaberi seest lahti. Kohe tuli ta juurde keegi naine.

„On see sul müüa, poiss?"

„Jah," ütles Ljonka ja punastas, nagu poleks see tõsi, mis ta ütles.

Naine võttis näppudega kleidi mõlemast õlast kinni ja vaatas seda eest, siis tagantpoolt.

„Varastatud või?"

„Mis rumal jutt see teil on?" punastas Ljonka veel enam.

„Nonoh, ära ikka solvu. Palju tahad?"

Alles nüüd tuli Ljonkale meelde, et ta ei küsinud tädi käest, mis hinnaga peab kleidi ära müüma.

„Ma ei tea," ütles ta.

„Kuidas siis nii — müütad, aga hinda ei tea?"

„Jah . . . Aga kui palju teie annate?"

Ostja vaatas veel kord kleidi üle.

„Annan sada rubla," ütles ta.

Ljonka mõistis küll, et sada rubla on vähe, et kleit maksab rohkem, kuid kaubelda ta ei tahtnud.

„Võtke," ütles ta.

Kodus oli tädi minutit viis oimetu.

„Issand jumal," ohkis ta, kui oli kõnevõime tagasi saanud. „Sada rubla niisuguse kleidi eest! Ljoša, no oled sina küll üks tainapea, andku issand mulle andeks! Kleidi hind on vähemalt kolmsada rubla!"

„No minge siis ja kaubelge ise," vastas Ljonka pisaraid tagasi hoides.

Kuid tädi ei saanud ega tahtnud ise müütama minna. Nädala aja pärast tuli Ljonkal minna turule äratuskella müüma. See oli väga ilus kell, vanaaegne, pronksist, punases safianvutlaris, kuid kellal oli üks puudus — ta ei helisenud.

Arutati kaua küsimust, mis hinna eest võiks ta ära müüa. Tädi kinnitas, et kell on „äraarvamatult hinnaline".

„Ostsin selle Genfist üheksasaja kuuendal aastal," ütles ta. „Tollal maksis ta kaheksasada franki. Selle aja kohta oli see pöörane summa. Ma arvan, et kaheksasada rubla pole sugugi palju ta eest."

„Aga ta ju ei ärata," tähendas Ljonka mornilt.

„Ta käib, ja sellest aitab," teatas tädi.

Äratuskell käis, see oli tõsi, aga Ljonkal tuli temaga kaua mööda turgu käia.

Ilus asi äratas kohe tähelepanu. Osta soovijad kogunesid Ljonka ümber.

„Mitu raha veikemees tahap?" küsis elatanud, kõrge karvanahast mütsiga tatarlane.

„Kaheksasada rubla," ütles Ljonka selgesti.

Need sõnad kutsusid ostjate hulgas välja lõbusa naeru.

„Ära teep see nali, sa räägi õigust, veikemees," ütles tatarlane.

„Kaheksasada," jäi Ljonka enda juurde kindlaks.

„Kas sulle viieteistkümnest ei aita?" küsis keegi.

Ljonka krapsas kella ära ja läks edasi.

Umbes nelja tunni pärast tuli ta koju, äratuskell kaenlas. Üle kaheksakümne rubla ei pakkunud talle äratuskella eest keegi.

Teisel päeval tuli tal see kuuekümne rubla eest ära anda, sest kaheksakümmet ei pakkunud enam keegi.

Tädi sattus sellest marru. Ka Ljonka ütles talle jõhkrusi. Siis kinnitas tädi, et ta ei saa enam temaga koos elada, nimetas Ljonkat nuhtluseks oma kaelas ja soovitas tal minna tööd otsima või katsuda lastekodusse saada.

Mõni päev enne seda tuli Vaskalt kiri. Kiri oli adresseeritud Aleksandra Sergejevna nimele, kuna Vasja ei teadnud, et ema pole Petrogradist veel tagasi jõudnud. Vasja kirjutas, et ta on terve, et kõik läheb hästi ja et ta on väga rahul oma õppimise ja tööga.

See kiri viis Ljonka mõttele minna „farmi", tähendab sellessesamasse põllumajanduskooli, kus õppis Vasja. Nõnda otsustanud, muutus ta kohe erksamaks ning lõbusamaks.

Tuli minna linna maaosakonda, kellele „farm" allus. Ljonka võitles mõned päevad oma tagasihoidlikkuse ning kõhklusega ja lükkas maaosakonda minekut edasi. Lõpuks võttis ta end kokku, käis seal ära ja sai teada, et „farmis" vabu kohti ei ole.

Poisile oli see raskeks hoobiks, sest kodus oli tal võimatu elada. Ta mõtles mõned päevad järele ning otsustas minna farmi ilma igasuguse loata ja saatekirjata.

Kodus ei rääkinud ta kellelegi oma kavatsusest. Tädile ütles, et ta on vastu võetud.

Tädi sättis poissi teekonnale, andis talle viis rubla raha ja keskmise suurusega kulunud nahkkohvri, mille kõik küljed olid välismaa hotellide kirevaid lipikuid täis kleebitud. Muude hulgas oli seal ka Genfi võõrastemaja lipik, kus peatudes tädi oli kunagi nii kordaläinult omandanud kuulsa äratuskella.

Ljonka ei tahtnud kohvrit võtta, kuid tädi solvus, ja Ljonka siis ikka võttis. Kohvrisse mahtus hõlpsasti kogu Ljonka varandus: tema enda loputatud taskurätt, pliiatsijupp, täiskritseldatud luitunud märkmik ja selle vahel ammune, kortsunud, tuhat korda läbiloetud ema kiri, mille postitemplil oli armas sõna „Petrograd".

Ljonka jättis varahommikul hüvasti tädi ja täditütrega, astus majast välja, läks turule ja ostis sealt viie rubla eest keedisega pirukaid. Need pirukad viis ta haiglasse Ljaljale. Tüdruk oli juba paranemas. Ljonka istus temaga veidi aega haigla väikeses aias Kaama kaldal, sõi õe palvel ära ühe piruka, jättis hüvasti, ohkas ja võttis õlale oma mitte eriti koguka kohvri.

Poole tunni pärast oli ta juba linnast väljas.

Sellest peale läks ta elus kõik ringiratast. Osutus, et katsumused, mis tal seni oli tulnud läbi teha, olid päris tühised nende kõrval, mis teda ees ootasid.

Farm asus metsas, kümne kilomeetri kaugusel linnast.

Polnud ta hoopiski see, millest Ljonka oli unistanud.

Ta jõudis sinna õhtu eel ja leidis suure otsimise peale venna üles. Ei olnud veel kuigi hilja, kuid Vasja tuli tema juurde unisena, aluspükstes, paljajalu ja sassis peaga. Ta oli muutunud mehisemaks ning jõhkramaks, suitsetas nagu täismees, tõmmates ahnelt alla mahorkasuitsu, ja kõneles nooruki soliidse bassihäälega. Ljonkaga kõneldes sügas ta kogu aeg end ja lirtsas sülitada läbi hammaste. Kodused uudised ei erutanud Vasjat kuigi palju. Nagu Ljonkale näis, kuulas ta ülearu rahulikult ära ka jutustuse emast. Ta ütles ainult „kehvasti", ohkas ja kustutas plotskikoni.

Üldse Ljonka siiatulek Vasjat just eriti ei rõõmustanud. Ljonka oli alles „väike hoolealune", kandis lühikesi pükse ja kulunud madrusepluusi kuldnööpide jäänustega. Paistis, et Vasjal on piinlik. Ta aina kõõritas hämmeldunult oma kaaslaste, samasuguste paljasjalgsete ning sagrispäiste poiste poole, kes kiikasid eemalt Ljonkat ja itsitasid isekeskis.

„Miks sa püksata oled?" küsis Ljonka.

„Töötasin öösel," vastas Vasja lühidalt.

„Ajasin sind üles?"

„Mis tühja sellest."

Vasja mõtles veidi, kratsis siis ägedasti põetud kukalt ja ütles:

„Tead mis . . . Sa mine parem tagasi tädi juurde."

„Miks?" ehmus Ljonka.

„Sellepärast, et su elu tuleb siin raskevõitu. Siin pannakse sind seakarja."

Sigadest oli Ljonka kõige vähem mõelnud, kui ta farmi tuli. Kuid ta hoidis end peos, raputas vapralt pead ja ütles:

„Mis siis. Mõni asi."

„Aga kas sa hallivatimehi kardad?"

„Mis hallivatimehi?"

„Noh, teaduse keeles täisid."

„Olen nendega juba tuttav," muigas Ljonka.

„Noh, mis siis ikka, olgu," ütles Vasja. „Käi siis Nikolai Mihhailõtši juures ära. Palu teda, ehk võtab sind siia."

„Missuguse Nikolai Mihhailõtši juures?"

„Direktori juures."

Vasja vaatas ringi ja lisas tasakesi:

„Ainult vaata ette, ära talle liiga ligidale mine."

„Mis siis, kas hammustab või?"

„Ei hammusta, aga . . . no küll ise näed. Poisid kutsuvad teda Draakoniks."

Pikk habemega onu, laiaäärne õlgkübar peas, seisis kooli viljapuuaia juures ja näksis väikest roheliist õuna süüa.

„Mis sul vaja?" küsis ta Ljonkat nähes.

Ljonka tundis seda häält kuuldes järsku hirmu. Ta ei saanud ise ka aru, miks tal nii hirm hakkas.

„Olete teie direktor?" küsis ta kohmetult.

„No ja siis?"

„Palun, seltsimees direktor," pomises Ljonka. „Võtke mind vastu."

„Mis veel? Kuhu sind vastu võtta? Kust sa siia ilmusid?"

„Ma . . . tulin linnast. Tahan teie juures . . . koolis õppida."

„Õppida?"

Direktor näsis õuna lõpuni, viskas õunasüdame üle aia, lakkus sõrmed üle, vaatas silmi kissitades poisi otsa ja — saatis ta kuradile.

„Endilgi pole midagi hamba alla panna," pigistas ta läbi hammaste.

Ljonka tuli nutetud näoga tagasi venna juurde. Kaaslased algul itsitasid Ljonka üle, siis hakkas neil temast hale ja nad soovitasid direktori jutust mitte väljagi teha ja farmi jääda.

Ljonka jäigi. Ta ootas südame värisedes minemakihutamist. Kuid teda ei aetud ära.

Öö magas ta ära hiiglasuures kooli magamistoas nagu kasarmus ühes koikus Vasjaga. Satikad ei lasknud tal magada. Kord ärkas ta ise nende hammustustest, kord äratas teda kirudes ning väherdes Vasja. Magamistuba oli pime, täis suitsetatud, padi lõhnas halvasti. Hommikul läks pooliku unega jäänud Ljonka rusutuna koos teiste kasvandikkudega kella helisemise peale farmi õue. Direktor jaotas tööülesandeid. Ljonkat nähes ta ei imestanud, vidutas ainult silmi, vaatas vihikusse ja ütles:

„Mullikate karja."

Mullikaid karjatada Ljonka ei osanud. Need jooksid ta käest laiali, niipea kui ta nad farmi väravast välja ajas.

Vasjal tuli mullikaid otsima minna.

„Nägid nüüd," ütles ta, kui Ljonkaga õhtul kokku sai.

„Pole viga," ütles Ljonka, „õpin ära."

Kuid õppida polnud sugugi nii lihtne. Farmis õpetati ainult peksmisega, mis on halb õpetaja. Ainuke asi, mille Ljonka siin kuidagi ära õppis, see oli varastamine.

Kolmandal või neljandal päeval pärast siiatulekut astus Ljonka miskipärast sisse kooli sepikotta. Umbes temavanune poiss tagus mingit pikka raudpulka.

„Mis see on?" küsis Ljonka.

„Pistoda," vastas poiss pärast lühikest vaikimist.

Ljonka imestas ja küsis, milleks poisil järsku pistoda vaja on.

„Aga selleks," muigas poiss, „et täna öösel läheme külasse sigudikke tapma."

Ljonka ei saanud korrapealt aru, aga kui mõistis, kohutas see teda.

„Sigudikke? Võõra omi? Tapma? See pole ilus! See pole aus tegu!"

„Pole aus?" ütles poiss. „Aga kas seda oled näinud?" Ning ta tõstis Ljonka nina alla mitte veel päris valmis jahtumata pistoda.

Varsti sai Ljonka aru, et küla sigudikud — see on vaid tühiasi, lapselik koerus.

Osutus, et farm, kuhu ta õppima tuli, on ehtne röövlipesa ja selle eesotsas seisab pealikuna habemik direktor.

Õpilased nälgisid. Sööklas toideti neid päevast päeva ikka ühe ja sama rohelistest peedipealsetest keedetud maitsetu supilurriga, ilma leiva ja soolata. Direktor ja tema töökaaslased aga korraldasid joominguid, vahetasid riigi poolt antavaid toiduaineid, riideid ja inventari puskari vastu. Direktori seljataga õpilased nurisesid, kirusid teda kõige rängemate sõnadega, kuid avalikult protesti avaldada või kaevata nad ei julgenud. Käsi oli Draakonil tõepoolest raske.

Mõnikord, tõsi küll, tuli tal endalgi meelde, et kasvandikud ei saa paljast õhust elada. Kuid nendega kroonu suhkrut ja võid jagada, see käis tema arvestuste vastu; ta leidis palju odavama viisi nälgivate kasvandike toitmiseks, — teostas nimelt paar korda kuus organiseeritud haaranguid talumeeste hanedele, vasikatele ja isegi lehmadele.

Tornikella helina peale kogunesid vanemad õpilased farmi õue, saduldasid hobused, relvastusid nöörist viskelingudega ja sõitsid direktoriga eesotsas n.-ö. jahile. Õhtul tulid nad saagiga tagasi. Järgmisel päeval ujusid peedipealsesupis pekitükid. Jahimehed, tähendab vanemad õpilased, sõid ka veel seapraadi.

Noorematel tuli pidada jahti vähem organiseeritult ja väiksematele loomadele. Kuskil metsas sigudiku või hane kinni püüdnud, tapsid nad selle siinsamas kohe ja küpsetasid lõkketulel.

Ljonka polnud veel kordagi neist röövretkedest osa võtnud. Kuid röövitut ühiskatlast süüa tuli tal üsna sageli. Kaaslased jagasid temaga suuremeelselt oma saaki.

Esialgu oli tal pisut piinlik varastatut süüa. Ta proovis mõned korrad isegi keelduda. Lõppude lõpuks sai võitu siiski nälg, sest pardi- või hanepraad oli ikkagi maitsvam kui peedipealsed või kapsa lahtised lehed.

Ükskord õhtul istus noorte karjuste kamp metsas lõkketule ääres, millel orgi otsas küpses just alles tapetud kahekuune sigudik.

„Kuulge, sõbrad," ütles Ljonka naaber Vavilin, hüüdnimega Vavilo-veretunnistaja. „Kui nüüd veel soola ja leivakest siia juurde saaks, no siis oleks see lausa luksusroog."

„Soolata saab veel kuidagi, aga leiba kuluks küll ära."

Kellelegi tuli meelde, et hommikul toodi linnast mõned puudad küpsetatud leiba lisasöödaks tõuloomadele.

„Õige jah," elavnes Vavilin. „Noh, Piiteri poiss! Ljoška! Mine lippa ära . . . Too üks päts."

Ljonka võpatas, läks näost punaseks ja ei kostnud midagi.

„Noh, kas kuulsid? Kellele seda öeldakse?"

„Ma ei oska," pomises Ljonka.

„Ha-ha! Ei oska! Mis siin osata on? Mine ja võta, muud midagi."

„Aga kui nähakse?"

„Sa tee nii, et ei nähta. Ja kui nähakse, anna jalgadele tuld, enne kui sul kukil ollakse."

„Lase käia, mis seal's ikka," sumisesid teised. „Lõid verest ära või?"

Ljonka tõusis ruttu püsti.

„Hea küll," ütles ta. „Aga kus ta on?"

„Kes?"

„Leib."

„Vasikalaudas, kast just ukse kõrval."

Pisut hirm oli minna. Südamest käis värin läbi. Rinde all läks õõnsaks. Et ta vargile läheb, sellest Ljonka ei mõelnud. Ta mõtles ainult sellest, et seda kõike peab tegema osavasti, et keegi ei näeks ja et mitte kaaslaste ees endale häbi teha.

Vasikalaudas oli soe, puhas, lõhnas sooja piima ja küpsetatud leiva järele. Vahekäigu lõpus tormilaterna all hobusetekil magas korrapidaja, vanema klassi õpilane.

Suure puust kasti peal olid rangid ja sedelgarihm. Ljonka tõstis suurivaevu üles raske kastikaane, pistis põue suure ümmarguse leivapätsi ja pani lippama.

Hirmu tal enam polnud, kuid käed millegipärast värisesid. Teel pillas ta mitu korda leivapätsi maha.

Kaaslased võtsid ta kui võitja vastu:

„Vahva sell! Osavasti! Maru piiterlane!"

Ljonka seisis lõkketule juures ja muheles endaga rahulolevalt. Ise ta mõistis küll, kui rumal ja häbiväärne see enesega rahulolu on.

Varastamisega parandas Ljonka pisut oma autoriteeti.

Kuid põllumajandust õppida oli raskem. Pea iga päev juhtus õnnetusi, mille eest ta maksis kõrvadega, kuklaga või turjaga.

Ükskord käskis direktor teda karjamaale minna ja kari lõunale ajada. Ljonka polnud veel kunagi elus ratsa sõitnud. Nüüd aga tuli tal veel käes hoida luust karjasarve väikese kummist piibukesega, mis pandi sarve sisse, et see häält teeks. Vaevalt oli Ljonka vaheaia taha jõudnud, kui piibuke sarve seest välja kukkus ja teab kuhu lendas. Ilma piibuta ei teinud sarv häält. Ljonka ronis hobuse seljast maha ja hakkas piibukest otsima. Asjatundmatusest laskis ta hobuse lahti. Hakkas siis piibukest leidmata hobust püüdma. Ajas pool tundi hobust taga. Teise pool tundi ronis hobuse selga. Ja pidas siis pool tundi aru, mis teha.

Karja kogus ta kisades kokku. Ta puhus tühja, tummaks jäänud sarve, karjudes:

„A-uu! Uu-uu!"

Õhtul sai ta oma jao direktorilt ja karjaselt, kes näljasena asjata oli oodanud sarvesignaali ja karja omal algatusel kolm tundi pärast õiget aega farmi ajanud.

Võmmud kuklasse ja rusikahoobid näkku, mille osaliseks Ljonka ühtevalu sai, tegid ta lausa juhmiks.

Direktori nägemine ajas talle alati hirmu peale. Kui tal mingis asjas oli tarvis direktori poole pöörduda, läksid tal jalad nõrgaks ja keel ei kuulanud sõna. Mehe segased silmad, röövlihabe ja kähedavõitu roimarihääl meenutasid talle lapsepõlves haiguse ajal nähtud painajalikku und.

Vasja aitas kuidas sai vanemat venda. Kuid tal endal polnud ka kerge. Sai ta ju kevadel kõigest kümneaastaseks. Aga ta muutus kuidagi väga ruttu robustseks ja kohanes olukorraga, pealegi oli ta tugevam — või teda muidu farmis „Petrogradi karuks" kutsuti. Ljonkal aga oli raske kohaneda. Ta tundis igavust, nuttis, ei maganud peaaegu ööde kaupa. Unetusele aitasid kaasa täid, kes tervete parvedena roomasid närutavatel kroonutekkidel.

Ljonka õnneks oli farmis raamatukogu. Raamatud polnud seal küll teab mis väärt, kuid Ljonka asus ahnelt nende kallale, isegi ahnemalt kui haneprae ja näpatud nisuleiva kallale.

Need raamatud tegid Ljonka elu veidi meeldivamaks. Kuid need tõid talle ka hukatust.

Ükskord oli tal karjatada suur seakari. Kärssninade hulgas oli ka puhast tõugu must inglise kult. Ljonka sattus lugemishoogu (ta luges sellal kapten Marryati „Jahve isa otsingul") ja ei märganudki, millal seakari laiali oli läinud. Kui ta nina raamatust lahti sai ja ringi vaatas, välkusid ainult sigade sabad veel.

Ljonka jooksis karja kokku ajama. Ta leidis nad kõik üles peale musta kuldi. Kult oli kadunud.

Direktor kolkis Ljonka nii läbi, et tal kere muhkudest sinetas. Ja käskis tal metsa kulti otsima minna.

„Kui ilma kuldita tagasi tuled, tapan su," oli viimane, mis ta Ljonkat metsa saates ütles.

Ljonka eksles kogu öö metsas ringi, kulti ta ei leidnud ja otsustas mitte enam farmi tagasi minna. Ta oli kindel, et Draakon oma ähvarduse täide viib. Kuid siis tuli talle meelde, et ta kohver jäi magamistuppa koiku alla. Kohvrist polnud tal kahju, aga selles oli ema poole aasta eest saadetud kiri, see kõige kallim, mis Ljonkal üldse hinge taga oli.

Ta tuli enne valget farmi ja hiilis magamistuppa. Kaaslased magasid veel. Vasja norskas, nina padja sees. Ljonka pidi venna üles äratama, kuid mõtles ümber ning jättis äratamata.

Ta keeras kirja kokku, peitis räpase särgi põue ja hiilis kikivarvul trepile. Vaevalt jõudis ta ukse enda järel kinni panna, kui märkas sinakas hommikuhämaruses talle nii väga tuttavat direktori hirmuäratavat kogu. Draakon seisis kümmekond sammu trepist eemal, suitsetas, läkastas ja lirtsas sülitada.

Uks kääksatas. Ljonka jäi hirmust kangeks. Draakon pööras pead ja vaatas tema poole.

„Mis sa, närukael, seal teed?" hüüdis ta. „Kas teil seal käimlat siis pole? Kui palju sellest on räägitud! Noh, katsu et sa kaod!"

Ljonka piiksatas midagi ja lippas ukse taha. Draakon ei tundnud teda ära. Kuid Ljonka värises jälle üleni hirmust.

„Närukael, närukael," sosistasid ta huuled millegipärast. „Närukael, närukael, närukael . . ."

Ta seisis hulk aega paokil ukse taga, kuulatas, kuidas süda taob, ega julgenud välja vaadata. Lõpuks võttis ta südame rindu, vaatas välja ja nägi, et direktorit pole enam õues. Astus siis hinge kinni pidades ettevaatlikult trepist alla, vaatas korraks ringi ja pani lippama.

Ta jooksis nii kaua, kuni jõudu jätkus. Koidu ajal, kui idataevas juba punetama lõi, vajus ta surmväsinuna ning näljasena teeäärse põõsa alla ja uinus. Ta nägi unes end jooksmas mööda laia treppi, millele laotatud punane vaipriie, seejuures ajas teda taga habemik Draakon, kaks trepiastet korraga võttes. Ljonka rabeleb tulises hirmus, tormab esimesest ettejuhtuvast uksest sisse, kuid siin saadakse ta kätte, võetakse kraest kinni ja kuri kähedavõitu hääl käratab:

„Kust sa, närukael, kuldi kätte said?!"

Ljonkal hakkasid hambad lõgisema. Ta ärkas, kogu keha külma higiga kaetud.

„Issand, mis see ometi on?" mõtles ta. „Aga seda on minuga kord juba juhtunud! Kas see tõepoolest on tema?"

Hetkeks vilksatas tal peast läbi tagasi minna, kontrollida ja veenduda. Kuid hirm oli kangem kui uudishimu. Ta asus koduteele, tädi juurde.

Peaaegu kaks kuud oli möödas sellest ajast, mil ta linnast lahkus. Ta astus edasi ja hellitas südamesopis lootust, et leiab kodus eest ema.

Linna jõudis ta hommikul vara ja otsis suurivaevu üles Belebejevi tänava, mis selle ajaga oli nimetatud ümber Bakunini tänavaks. Oli kuum hommik, korteri kõik aknad olid pärani lahti. Ta vaatas tuppa, kus ta ema ärasõiduni oli elanud, ja põrkas tagasi. Akna all kiiktoolis istus keegi võõras kiilaspäine mees ja luges, prillid ees, ajalehte. Kõrvaltoas nägi Ljonka tädi. Tädi seisis kummuti juures peegli ees, ajas pead selga ja pungitas nagu öökull vasakut silma, püüdes mõlema käega sellé laugu üles keerata. Tädi näoilme oli traagiline, paistis sedamoodi, et tal oli odraiva silmas.

Ljonka hõikas teda.

Tädi vaatas ehmunult ringi.

„Mu jumal! Ljoša! Kuidas sa mind ehmatasid. Kust sina välja ilmusid?"

„Tulin," muigas Ljonka nukralt ja õiendas aknast sisse vaadata, lootes näha mingit märki ema kojusaabumisest. Polnud näha ema palitut, kleiti, isegi taskurätti mitte, ja Ljonka küsis pettunud häälega: „Ema ei ole?"

„Sa ju näed, et ei ole!"

Tädi vaatas ikka veel peeglisse ja hoidis väikese sõrmega üleval vasaku silma kulmu.

„Ja kirju ka pole?"

„Mu jumal küll, mis rumalat juttu sa ajad! Petrogradis on valged sees, ja sina räägid mingitest kirjadest! Muide, milleks sa õigupoolest tulid? Kas külla? Või asja pärast?"

„Miks valged?" ütles Ljonka. „Kes teile ütles, et Petrogradis valged sees on?"

„Kas see pole ükskõik, kes ütles. Alles mineval nädalal kirjutati ajalehtedes, et Judenitš on hõivanud Tsarskoje Seloo. Tsarskojest Petrogradi on ainult neljakümne minuti sõit."

Ljonka muigas. Millegipärast meenus talle Nonna Ieronimovna Tirosidonskaja ja tema tavaline ütlus: „Paljugi mis räägitakse."

„Mis sa seisad nagu kerjus akna all?" ütles tädi. „Tule sisse. Siiamaani on meil, tänu jumalale, ikka veel uksed ees ja katus pea peal."

Uksest sisse astudes ja katuse alla sattudes kuulis Ljonka veel kord ebadelikaatset küsimust: milleks ja kui kauaks ta linna tuli?

„Üldiselt . . . tulin päriseks," pomises ta naeratust välja pigistades.

Tädi jättis oma silma rahule ja pöördus peeglist ära.

„Kuidas päriseks? Ma ei saa aru. Mis sa tahad öelda?"

Ljonka vaikis.

„Kas visati välja?"

„Kus Ljalja on?" küsis Ljonka ringi vaadates.

Tädi jalutas kiiresti toas edasi-tagasi, surus rätitombu punetavale silmale ja kõneles traagilise häälega:

„Ei, tõepoolest, ma küsin sinult, millele sa õigupoolest loodad? Ma palun sind vastata: mille peale sa loodad? Issand jumal küll, mis nuhtlus see jälle minu kaela on langenud! Kas sa ka terake mõtlesid sellele, mis sa teed? Sa pole ju enam väike, pole enam viieaastane, sa pead sellest aru saama, et mina pole miljonär. Me pigistame niigi läbi häda ots otsaga kokku. Hinnad tõusevad, elu muutub sõna otseses mõttes võimatuks, või nael maksab juba kolmsada rubla, loomaliha ei saa enam mingi hinna eest, sai on müügilt kadunud, et läätseputru keeta, on vaja . . ."

Ljonka polnud eilsest saadik söönud. Näljast läks tal silme ees kirjuks, ta kuulas hajameelselt ja sai halvasti aru sellest, mis tädi räägib, kuid sõnu „või", „loomaliha", „läätsepuder" ja „sai" kuulis ta selgesti, need piinutasid ta kuulmist, tõid sülje suhu ja ergutasid ta niigi pöörast isu.

„Kas said minust aru?" küsis tädi oma kõnet lõpetades.

Ljonka vaikis, õõtsutas ennast toolil ja pahvatas äkki välja:

„Ma tahan süüa."

Tädi andis talle süüa. Kuid lauda koristades teatas ta samas täie kindlusega, et see oli viimane kord, et tema abile ei maksa Ljonkal loota. Ta pole enam väike ega viieaastane, ta peab aru saama, et tädi pole miljonär, et elu muutub sõna tõsises mõttes võimatuks, et hinnad tõusevad . . .

Tädil oli tõepoolest raske. Ta oli põdur, ei töötanud kusagil, elas tütre teenistusest ja normitoidust.

Iira, kes hiljuti oli saanud kuueteistkümneaastaseks, töötas koristajana sõjaväekomissariaadis. Ljalja oli juba teist kuud lastekodus. Sellessesamasse lastekodusse läks tädi pealekäimisel ka Ljonka. Kuid kaua ta seal ei olnud. Ta isegi ei mäleta enam, kas ühe kuu või vähemgi veel.

Midagi nukkerkaeblikku ja orvulis-varjupaigalikku tundus selles asutuses, kus mingid vinguvad, pirtsakad, ajast ning arust daamikesed kasvatasid erilise, ülikaasaegse, vististi neile endilegi arusaamatu süsteemi järgi paljakspöetud peadega poisse ja tüdrukuid, kelle hulgas oli päris pisikesi, väiksemaid kui Ljalja, ja peaaegu täiskasvanuid, Ljonkast mitu aastat vanemaid.

Kes need kasvatajannad olid, kust nad siia kokku olid tulnud ja missugust kasvatussüsteemi rakendasid, selle üle Ljonka tollal muidugi pead ei murdnud. Tõenäoliselt olid need nõndanimetatud „pahempoolsed", pedagoogid. Kasutades seda, et nõukogude võim tuhandeid uusi koole ja internaate avades vajas pedagoogilist tööjõudu, tungisid need kodanlikud daamikesed nagu rändtirtsuparv koolidesse, lasteaedadesse kui ka lastekodudesse ja viisid neisse sisse oma ebatavalise „pahempoolse" süsteemi.

See süsteem oli tõepoolest imelik.

Millegipärast sunniti lapsi ütlema kasvatajale „sina", samal ajal aga ei lastud neil sõnagi öelda, nii et polnud peaaegu üldse juhust, mil kasvatajannale oleks saanud öelda „sina". Jalutama viidi paariti, laua taga istusid poisid ja tüdrukud, niikaua kui toitu jaotati, nagu kurjategijad, käed selja taga. Kogu aeg aeti neid taga, seletati neile midagi, õpetati ja noomiti.

Ljonka mäletab, kuidas lõunalauas, kui lapsed ahnelt lürpisid paastuaegset supilurri, mida kutsuti „sõstrasilmadeks", tuli söögiruumi pikk, mehe kombel lõigatud juustega daam, näpitsprillid ninal. Daam astus läbi söögitoa, tegi kellelegi märkuse, et see „mätsutab nagu siga", jäi siis laua otsa seisma ja hakkas kõnelema. Ta kõneles kaua. Ljonkale jäi ta kõnest meelde ainult üks koht.

„Lapsed," ütles ta, „ma tahtsin juhtida tähelepanu teie keelele. See on teil väga ropp. Teie näiteks ütlete . . ."

Ning ta lausus punastamata ning nägu krimpsutamata väga rumala sõna.

„Ei tohi öelda nii, vaid peab ütlema . . ."

Ja ta tõi kuuldavale veel hullema sõna.

Kõigil olid kõhud tühjad, kuid pärast sääraseid sõnu ei läinud kellelgi enam supp ega puder alla.

Lastekodus oli ka lõbustusi, kuid vaevalt need kellelegi lõbu pakkusid. Juba üksi nende peoõhtute meenutamine tekitas Ljonkas tuska ja vastikust.

Tuba lehkab käimla, tubakasuitsu ja pesemata metall-

nõude järele, pea sügeleb ja kõht on tühi, omatehtud laval aga, eest äratõmmmatud bjassist voodilinade taga, mis täidavad eesriide aset, kõnnivad kahvatud näljased poisid ja tüdrukud ning kannavad ette narri etendust:

Doktor, doktor, aidake,
meie nukk on haige . . .

Siis esineb väike, sõduri moodi paljakspöetud peaga tütarlaps. Käed sirgelt kõrval, loeb too peene puise häälega:

„Kus võrengule painduvad pajud,
kus kõrvetab päike nii kuum,
seal lenneldes tantsivad tirtsud,
seal lustipidu käimas on suur."

Oli igav, kuid aeg kulus kuhugi, valgus käest nagu vesi läbi sõela, nii et seda isegi lugemiseks ei jätkunud. Polnud siis ime, et lastekodust põgeneti. Pea igal hommikul puudus hommikueinel üks, teinekord ka kaks-kolm kasvandikku. Ka Ljonkal mõlkus mõttes põgenemine. Juba ammugi hellitas ta lootust Petrogradi pääseda ja ema üles otsida. Et ema enam elus pole, seda ei suutnud ta millegipärast uskuda.

Judenitš polnud muidugi Petrogradi vallutanud. Kuid inimesed, kes sõitsid Moskvast ja Petrogradist, jutustasid õudusi: neis linnades on nälg, rahvale antakse kaheksandik naela, see on viiskümmend grammi leiba päevas. Ljonkat see ei kohutanud. Näljaga oleks ta suutnud harjuda. Igaks juhuks kogus ta piskuhaaval suhkrutükke ja kivikõvu küpsiseid, mida lastekodu kasvandikele pühade puhul anti.

Lastekodust põgeneda Ljonka siiski ei jõudnud. Tal tuli sealt lahkuda mitte omal soovil.

Lastekodu asus nunnakloostris. Pool kloostri kongidest oli nunnade päralt, teine pool laste kasutada. Kloostri juures oli kirik. Kiriku kõrval kerkis eraldi kõrge valge kellatorn. Lastele oli igavuse pärast saanud kombeks kellatorni ronida, kuna neile pakkus lõbu aidata nunnadel kelli lüüa. Ka Ljonka käis kellatornis. Ükskord koos kaaslastega mööda pimedat telliskivist treppi alla tulles sattus ta kätega kobades mingile tühemikule seinas. See oli lahtine nišš, sügaval selle sees avastasid lapsed suure hämara

salaurka, kuhu nunnad konfiskeerimise eest olid peitnud suurel hulgal riiet, jalanõusid ja muud kaupa.

Ljonka nüüd enam ei punastanud ega süttinud sõna „vargus" puhul. Juba samal ööl ronis ta kahe kaaslasega kellatorni ja nad tõid salajasest peiduurkast kaasa mõned tükid sametit, ühe resti siidi ja neli paari naiste poolsaapaid.

Kui Ljonka teisel hommikul turul tema ümber kogunenud tatarlannadele pehmet tumelillat sametit müütas, astus miilitsamees tema juurde ja ütles:

„Lähme, väikemees, komandantuuri."

Komandantuuris püüdis Ljonka ennast õigustada. Ta seletas valju häälega, et teda poleks tohtinud kinni võtta, et see oli rekvireerimine, mitte vargus, et ta ei võtnud seda teab kelle, vaid nunnade järelt . . .

Temaga ei oldud nõus. Koostati protokoll. Kutsuti välja lastekodu juhataja, tige vanaeit, keda lapsed tagaselja kutsusid „nunnakloostriülem Mašaks". Juhataja keeldus Ljonkat lastekodusse tagasi võtmast. Ljonka konvoeeriti ühte teise lastekodusse, kust ta põgenes juba esimesel ööl.

Ljonkal oli kloostri aeda lehtla trepi laudastmete alla peidetud naiste poolsaapad — varandus, mida tal nunnade ja miilitsa eest läks korda varjata.

Ljonka kartis neid linnas müütama hakata. Seepärast otsustas ta teostada oma ammuse kavatsuse — sõita Petrogradi.

Ta sai hüvastijätuks kokku õega ja asus tädi poole sisse astumata teele. Juba esimeses külas müüs ta poolsaapad tulusalt maha ja läks laevasadamasse rahaga, millest tema arvestuse järgi pidi jätkuma Petrogradini.

Ilma piletita asus ta laevale, mis, nagu talle seletati, pidas otseühendust Rõbinskiga.

Kuid Rõbinskini Ljonka ei jõudnud.

Kuskil Kaasani lähedal paluti nii piletiga kui ka piletita sõitjail laevalt lahkuda. Laevale asus sõjaväeosa, mis suundus rindele Koltšaki vastu.

Enamus sõitjaid jäi sadamasse järgmist laeva ootama. Kuid laevad käisid tollal kindla sõiduplaanita. Polnud teada, kui kaua tuleb oodata, kas tund, päev või koguni nädal aega.

Mõned inimesed hakkasid jala Kaasani poole vantsima. Ka Ljonka läks nendega koos. Raha otsekui sulas tal käest. Hinnad kerkisid tollal nagu tainas heast pärmist. Täna

maksis pudel piima tuhat rubla, kuu aja pärast aga juba kolm või viis tuhat. Varsti kulus Ljonkal söögi peale ära viimane tuhat rubla ja tal tuli toituda sellest, mis teekaaslased talle andsid. Neilt sai ta vähe ja kannatas tühja kõhtu.

Kolmandal ööl, kui teelised väljal heinasao ääres olid ööbinud, jätsid nad Ljonka maha. Ta ärkas ja nägi, et kedagi pole enam. Ainult munakoori ja ajalehepaberist plotski konisid vedeles maas.

Kui valgeks läks, asus Ljonka üksinda teele.

Ta kõmpis kogu päeva mööda Suurt Radištševi teed Kaasani poole. Ühes külas pidas vana naine teda kerjuseks ja tõi talle kaerajahust kakukese. Teises külas küsis Ljonka juua. Talle toodi piima.

Ta ööbis pooleldi mahapõlenud mõisahoones, mille aknad olid laudadega kinni löödud. Ukse ees rippus suur roostetanud tabalukk kirjalakist pitseriga. Ljonka tõmbas lauad akna eest lahti ja ronis sisse. Tubades polnud mingit mööblit, ainult väikeses saalis seisis roguskiga kaetud klaver ja pööningult leidis ta mõned kastid raamatutega. Nende kastide kõrval Ljonka uinuski. Teda äratas hommikust peale kestnud vihmasadu, mis terve päeva trummeldas vastu katust. Ljonka istus pimedani pööninguakna all ja luges „Istoritšeski Vestniku" vanu numbreid. Ta toitis ennast roheliste paradiisiõuntega, mida ta mitu korda aiast toomas käis. Võttis järgmisel hommikul kaasa paarkümmend raamatut ja asus jälle teele.

Muist raamatuid müüs Ljonka teel maha — meestele plotskipaberiks. Ülejäänud tõi Kaasanisse.

Siin seisis suurel turul laudadega kinnilöödud ajalehekiosk. Ljonka kiskus lauad lahti, laotas raamatud letile ja avas kaupluse.

Ta müüs kõik raamatud üsna ruttu ära. Järele jäid talle ainult mõned köited Brehmi „Loomade elu", mida keegi ei ostnud.

Ljonka magas mõned ööd järjest ajalehekioskis. Päeval luges ja müütas ta Brehmi. Ta oli valmis neid mõne krossi eest, peaaegu muidu ära andma. Kuid nagu kiuste ei leidunud ostjat.

Alles viiendal päeval, kui Ljonka taskud jälle tühjad olid, leidus ostja. See oli saksa sõjavang, kingsepp, kes

vene keelt peaaegu üldse ei osanud. Mees silmitses hulk aega tiigreid, leoparde ja krokodille, tõstis siis pilgu raamatust ja küsis masinlikult:

„Wieviel?"

Ljonka pingutas mälu, tuletas meelde saksa keele tunde koolis ja vastas:

„Fünf Tausend."

Sakslane sattus vaimustusse, võttis Ljonka käe, raputas seda ägedasti ja kõneles ise kiiresti midagi saksa keeles. Ljonka ei saanud sellest küll sõnagi aru, kuid vastas:

„Ja. Ja. Ja."

Ta tegi kahes keeles kuidagi sakslasele selgeks, et ta on vaenelaps ning kodutu, et tal pole midagi süüa.

Sakslane kutsus teda oma töötuppa tööle ja viis ta kohe turult oma korterisse.

Sakslase naine, paks punakate juustega eestlane või lätlane, ei võtnud Ljonkat just eriti lahkesti vastu. Frantsu juures, nõnda nimetati Ljonka peremeest, juba töötas õpipoisina noor austerlane, kah sõjavang, ja perenaisele näis, et teine õpipoiss, pealegi veel niisugune väike ning kõhetu, on täiesti ülearune.

Juba esimesest päevast peale vihkas ta Ljonkat. Lõunaks pani ta teise roana kausiga lauale praetud neerusid. Ljonkal oli kõht kangesti tühi ja ta võttis endale taldrikule kohe kaks neeru. Selle ajaga, kui teised oma portsjonid taldrikule tõstsid, sõi ta need juba ära. Äkki kuulis ta perenaist küsivat:

„Aga kus siis üks neer on?"

Tuli välja, et perenaine oli igaühele praadinud ühe neeru. Ljonka aplus jättis perenaise praest ilma.

„Sa õgid nagu siga," ütles ta ja koogitses tühjaks tehtud kausist kartulipudru riismeid. Sellest saadik ta Ljonkat teisiti ei kutsunudki kui seaks.

Ljonka elas Frantsu juures siiski peaaegu kaks kuud. Ja kui poleks olnud perenaist, oleks Ljonka võib-olla päriseks jäänud Kaasani kingsepaametit pidama.

Kuid too perenaine oli ehtne „kingsepaeit". Ta laskis Ljonkal turul käia, peksis teda põlverihma ja saapaliistudega, sundis kartuleid koorima, põrandaid pesema ja isegi sokke nõeluma. Nii mõnigi kord meenus Ljonkale „Vanka Žukov", tema armastatuim jutustus kooliluge-mikust.

Sügisel läks ta Frantsu juurest ära. Nad lahkusid heaga. Frants maksis talle kopika pealt välja palga, mis ta töölevõtmisel oli lubanud.

Ljonka aga mõtles järele ja otsustas uuesti katsuda Petrogradi jõuda.

Nädal aega konutas ta laeva ootel sadamas. Kuid aurikud põhja poole ei käinud. Ainuke laev, „Vladimir Uljanov", mis Kaasani sadamas peatus, oli viimase võimaluseni haavatud punaarmeelasi täis.

Ljonka oli meeleheitel, igav Kaasani sadam oli muutunud talle vastikuks. Ta otsustas sõita, kuhu juhtub, õigemini — kuhu viib esimene laev.

Sel kombel sattus ta Pjanõi Bori linna või õigemini suurde külla. Siin lõppes tal jälle raha otsa. Sadamas logeles ringi suur hulk niisamasuguseid kodutuid hulguseid nagu temagi. Öösiti näppasid need sadama ladudest kuivatatud kala, õunu ja arbuuse. Ka Ljonka proovis tegelda selle tulusa tööga, kuid sattus juba esimesel ööl, kui ta tungis kaubalattu, kus hoiti arbuuse, valvuri käte vahele. Ljonka nuttis küll hardasti ja palus teda vabaks lasta, kuid valvur ei halastanud. Ta viis Ljonka transpordi erakorralisse komisjoni.

Seal istus Ljonka koos väejooksikute, kotimeeste ja hangeldajatega kaks nädalat. Siit saadeti ta Menzelinski linna III Internatsionaali nimelisse lastekolooniasse. See lastekodu asus samuti kloostris, ja juba esimesel ööl hiilis Ljonka vanas usus üles kellatorni, lootes leida sealt midagi sobivat „rekvireerimiseks". Kuid ta ei leidnud midagi.

Koloonias oli igav, must ja toideti halvasti. Linn oli alles hiljuti vabastatud koltšaklastest, elu polnud veel roopasse jõudnud minna. Ljonka ootas ära, kuni saabusid esimesed külmad, sai kroonu sitspalitu ja kõrvikmütsi — ja laskis jalga.

Öökülmadeni elas ta pooleldi purustatud õlletehase hoones Menzela jõe kaldal. Proovis varastada. Turul tõmbas ta otse tatarlase nina alt ära head kraasvillast viltsaapad. Tahtis need siinsamas turul ära müüa. Kukkus sisse. Raevunud tatarlane klobis nendesamade viltsaabastega ta vaeseomaks. Viltsaapad olid rasked, nahaga tallutatud.

Kord lonkis ta näljasena mööda linna ja nägi äkki plangul plakatit:

„Kes ei tööta, see ei pea ka sööma."

Ljonka oli varem niisuguseid plakateid küll näinud, kuid seekord luges ta selle väga tähelepanelikult läbi ja jäi mõttesse.

Juba samal päeval astus ta sisse linna rahandusosakonda — esimesse asutusse, mis talle silma juhtus — ja küsis, kas neil ehk on tema jaoks vastavat kohta.

„Aga mida sa oskad?" küsiti ta käest.

„Olgu mis tahes."

„Kas rahandusalast tööd tunned?"

„Tähendab kokku arvutada," muigas Ljonka põlastavalt. „Mõni asi nüüd!"

Rahandusalasele tööle teda siiski ei võetud. Talle pakuti käskjala kohta. Töö oli kontimööda. Väike linn, asutusi vähe, käia polnud palju. Ljonka istus kaks päeva rahandusosakonna soojas ooteruumis, luges raamatut ja jõi kroonu porganditeed. Kolmandal päeval õhtu eel kutsuti ta sekretäri juurde.

„Viite selle kirja kommunaalmajanduse osakonda," andis sekretär talle käsu ning pistis pihku kinnipitseeritud ümbriku ja paksu saateraamatu.

Ljonka lippas teenistusvalmilt käsku täitma.

Rahandusosakond oli teisel korrusel. Trepikäigul nägi Ljonka enda ees laia linnamaja treppi siledate poleeritud käsipuudega. Ta ei suutnud kiusatusele vastu panna, istus käsipuule ja tahtis nagu omal ajal reaalkooliski alla sõita. Reaalkoolis läks selline sõit tal peaaegu alati õnnelikult. Kuid siin tal ei vedanud. Ta jäi püksisäärtpidi mingi väljaulatuva naela otsa kinni, vajus üle käsipuude ja lendas teise korruse kõrguselt alla.

Ljonka toibus haiglavoodis. Kukkumine oli läinud õnnelikult. Ta oleks võinud murda selgroo või käe, jala või mis tahes. Kuid murdis kõigest vasaku käe põidla.

Ljonka kirjutati haiglast välja südatalvel. Ta läks rahandusosakonda. Käskjalakoht oli juba ära antud. Keegi vanaeit istus ooteruumis, kudus sukka ja lürpsis porganditeed.

Ljonkale anti kätte vallandustoetus. Nädal aega elas ta nagu saks oma õlletehases.

Siis läks ilm külmale. Öösiti külmetas Ljonka luud-liikmed kangeks.

Ta pidas juba aru, kas mitte lastekodusse tagasi minna. Muidugi polnud see kuigi lõbus katkise küna juurde tagasi minna, aga mis parata.

Samal päeval, kui tal see mõte tärkas, kohtas ta tänaval lõbusat noorukit, kes kandis sõduri vöörihma, mille vahele oli pistetud lai kaheteraline austria tääk.

Ljonka läks üles linna. Nooruk jooksis allapoole. Ljonkast möödunud, jäi ta järsku seisma. Vististi oli Ljonka nii kohutava, näljase ja kurnatud välimusega.

„Hei, väikemees!" hõikas nooruk teda.

Ljonka jäi seisma.

„Kelle poiss sa oled?" küsis nooruk.

Ljonka proovis muiata ja ütles, et ta on „iseenda oma". Ja astus edasi. Nooruk tuli talle järele ja võttis õlast kinni.

„Kuule," ütles ta, „sa vist külmetad?"

Ta ütles seda nii hästi, soojalt ning hoolitsevalt, et Ljonka tundis järsku end tõepoolest üdini ärakülmununa. Ta hambad lõgisesid. Kui nooruk poleks tal käe alt kinni võtnud, oleks ta vististi siinsamas keset tänavat lumme istunud.

„Noh, lähme rutem end soojendama," ütles nooruk, võttis Ljonkal käest kinni ja viis ta üles linna.

Nooruk tõi Ljonka maja juurde, mille ukse kohal rippus silt:

TÖÖLISTE JA TALUPOEGADE
NOORSOOÜHINGU LINNAKOMITEE

Väikeses, loosungite ja plakatitega kaunistatud toas istus laua taga punakate juustega tedretähnilise näoga tütarlaps ja kirjutas midagi.

„Võta külaline vastu, Marusja," ütles nooruk talle.

Ljonkat nähes tüdruk kiljatas. Ljonka kõrvad ja nina olid täiesti valged. Need olid ära külmanud.

Ljonka ei unusta kunagi neid häid naisekäsi, mis pool tundi järjest hõõrusid lumega hoolikalt ta nägu ja kõrvu.

„Noh, kuidas on, kas hingata saad?" küsiti ta käest, kui ta oli pisut sooja saanud ning toibunud.

„Jah. Tänan teid. Saan küll," vastas Ljonka ja puhkes

järsku nutma. Tal oli häbi nutta, ta polnud ammu enam nutnud, kuid ei suutnud nüüd enam pidada.

Teda rahustati, joodeti talle teed ja anti leiba süüa.

Ljonka jutustas, kes ta on, kust tuleb ja mis temaga oli juhtunud. Rääkis ka farmist ja kloostri sametist, viltsaabastest, tšekaast ja III Internatsionaali nimelisest koolooniast. Ta arvas ise, et ta kohe välja aetakse või miilitsasse saadetakse. Kuid nooruk, keda tütarlaps Jurkaks kutsus, kuulas Ljonka tõsiselt ära ja ütles:

„Tead mis, seltsimees Ljonka. Vaevalt sa Petrogradini praegusel ajal jõuad. Jää parem meie juurde, komsomoli."

Ljonka jäi. Ta pandi elama kööki, mis ainult nime poolest oli köök, sest seal oli pliit ja köögilaud. Tegelikult aga keedeti seal ainult teevett, kui kommunistlikud noored õhtuti komiteesse loenguid kuulama ja koosolekule või lihtsalt vestlema, aega viitma ja vaidlema kogunesid.

See oli Ljonkal hea talv.

Ta elas komitees, olles seal midagi valvuritaolist, sai palka ning normitoiduaineid ja tundis ennast kollektiivi võrdõigusliku liikmena. Käis koosolekutel. Kuulas ettekandeid. Ja kui koosolekul arutati resolutsiooni ning oli tarvis hääletada, tõstis ka tema käe. Algul tegi ta seda argselt, sai siis julgemaks ja hakkas kätt kõigist teistest veel kõrgemale tõstma. Keegi ei imestanud selle üle ega vaielnud vastu. Teda peeti samasuguseks kommunistlikuks nooreks nagu teisedki, kuigi oma ea poolest ta komsomoli veel ei kõlvanud, sest ta polnud veel kaheteistkümneaastanegi.

Linna komsomoliorganisatsioon oli päris väike. Selle moodustas alles roheline noorus, peamiselt Ühistöökooli poisid ja tüdrukud. Jurka paistis nende hulgas peaaegu vanamehena: ta oli kaheksateistkümneaastane. Juba teist aastat töötas ta linna elektrijaamas mehaaniku abina ja õppis peale selle üldise sundusliku alghariduse instruktorite kursustel. Töötada tuli tal palju. Isa oli sõjas Saksamaa vastu surma saanud. Jurka õlgadele langes hoolitsus perekonna eest, haige ema ja väikeste õdede-vendade eest, kes elasid Kaasanis. Ta ise tunnistas Ljonkale, et ei maga nelja tundigi ööpäevas. Ja siiski leidis ta veel aega hoolitseda oma kasvandiku eest.

Jurka esimene otsus oli, et Ljonkal on vaja õppida. Mõlemad nad arutasid koos kaua ja igakülgselt küsimust,

kuhu Ljonkal oleks parem astuda: kas endisse gümnaasiumi või endisse reaalkooli. Kuigi reaalkool ja gümnaasium olid selleks ajaks unustuse hõlma vajunud, polnud Ljonkas kadunud vana vimm „hallisinelimeeste" vastu. Ta teatas resoluutselt, et ta gümnaasiumi, isegi endisesse, õppima ei lähe. Jurka sai algul vihaseks ta peale, pärast hakkas naerma, mõtles järele ja ütles:

„Õige see vist ongi . . . Käigu kuradile kõik need gümnaasiumid. Meile, Ljonka, on esmajärjekorras vaja töölisklassi. Pärast sõda, kui oleme koltšakid ja judenitšid puruks löönud, hakkame tehaseid taastama ja uusi ehitama . . . Saadame sind õige kutsekooli! Tahad?"

„Missugusesse?" ei saanud Ljonka aru. „Kas põllumajanduskooli?"

„Miks põllumajanduskooli? Harilikku kutsekooli. Õpid mehaanikuks või vedurijuhiks."

„Põllumajanduskooli ma ei taha," ütles Ljonka tusaselt.

Vedurijuhiks õppida näis Ljonkale ahvatlev. Sel õhtul uinudes ta isegi unistas pisut sellest, kuidas ta kooli lõpetab, talle antakse tõeline vedur, ta asub vedurile, käivitab selle ja sõidab . . . Aga kuhu? Muidugi sinna, kuhu päeval ja ööl, unes ja ilmsi ihkas ta väike hing: armsasse kodulinna Petrogradi, Neeva ja Fontanka kallastele!

Kuid vedurijuhti Ljonkast ei saanud. Ta tuli kutsekooli südatalvel, veebruari algul. Temalt küsiti, kus ta on õppinud. Ljonka vastas, et ta on õppinud Petrogradi teises reaalkoolis. Vististi kostis see väga soliidselt, sest talle ei korraldatud eksamit, lasti ainult kirjutada väike etteütlus „Oblomovi unest". Kui ta selle oli kirjutanud, tehes vaid ühe vea sõnas „improviseerib" (ta kirjutas „emproviseerib"), võeti ta kohe kolmandasse klassi.

Rõõmsana ja uhkena tuli Ljonka koju. Ta säras üleni. Temaga koos rõõmustasid ka Jurka, Marusja ja teised ta komsomolikaaslased.

Kuid juba järgmisel päeval, kui Ljonka kutsekooli tundi läks, sai ta aru, et rõõm oli olnud enneaegne ja et esialgu pole tal uhkustada millegagi.

Algasid piinad, mida ta kutsekooli astudes ei osanud oodatagi.

Poolteist aastat polnud ta õpikut kätte võtnud, oli unus-

tanud murrud, mäletas läbi häda ükskordühte, aga klassis, kuhu ta astus, võeti läbi juba algebrat ja geomeetriat.

Esialgu püüdis Ljonka sellest aru saada. Kael õieli, vaatas ta silma pilgutamata tahvlile, millele ta klassikaaslane kriidiga virgalt sehkendas salapäraseid jooni, kolmnurki ja kaari, kaunistades neid nagu näärikuuske samuti salapäraste, mittevene tähtedega a, b, c, d . . .

Ljonka kuulas õpetajat tähelepanu ja austusega, märkis kiiruga ning vigaselt oma vihikusse tundmatuid, talle mitte midagi ütlevaid sõnu, nagu „mediaan", „bisektor", „hüpotenuus", ja mis edasi, seda rohkem vajus ta norgu, kuna püüdis midagi sellest mõista, kuid ei saanud mitte millestki aru.

Lõpuks lõi ta käega, jättis katsed sellest tohuvabohust aru saada ja hakkas tegelema oma asjadega: luges või kirjutas luuletusi.

Viimasel ajal tundis ta jälle tungi kirjanduslikuks sepitsemiseks. Kui ta komsomolis viibimise esimestel päevadel Koltšaki vägede purustamisest Siberis teada sai, kirjutas ta luuletuse „Must ronk":

Must ronk, sa ära tiirle meie kohal,
hirmu me su ees ju nüüd ei tunne.
Türannide ja roimarite kambal
uks Venemaale on keeratud ju kinni.
Meil pole tarvis rauast ahelaid,
meie maal ju enam pole neid . . .

Ta luges seda luuletust Jurkale.

„Pole viga . . . Tubli poiss!" imestas Jurka. „Üldiselt päris kenasti välja tulnud. Ainult et ju'sid nagu liiga palju."

„Mis ju'sid?"

„Ju, ju . . ."

„Ilma nendeta ei tule välja," ütles Ljonka punastades.

„Aga sa proovi, tööta veel," soovitas Jurka. „Luuletuse kallal tuleb tööd teha. Lugesin kuskilt, et Puškin kirjutas üht luuletust kaheksakümmend korda ümber."

Ljonka kirjutas oma „Musta ronka" üksteistkümmend korda ümber. Paari päeva pärast näitas ta uut varianti Jurkale.

Must ronk, sa ära tiirle meie kohal,
ei me enam hirmu su ees tunne.
Türannide ja roimarite kambal
uks Venemaale keeratud on kinni.

„Noh . . . Nüüd on palju parem," kiitis heatahtlik Jurka.

Nüüd kirjutas ta teiste eest salaja näidendit. Seda hakkas ta välja mõtlema juba läinud aastal Kaasanis, kui ta Frantsu juures elas. See oli laululugu kasakate elust, mille alapealkirjaks oli millegipärast „revolutsiooniline ooper". Iga kuplee ees, mida Ljonka mõtte järgi näitlejad pidid laulma, seisis klambrites: „Jablotška" motiivil, „Julgesti, vennad, nüüd tööle" motiivil, „Sõstrasilmad" motiivil, „Marusja mürgitas end" motiivil ja „Kohises-mühises põlev Moskva" motiivil.

Neis luuleharjutustes leidis Ljonka mõningat, ehkki väikest lohutust. Üldiselt tundis ta end üsna kehvasti. Kõige rohkem kartis ta seda, et Jurka tema äpardustest koolis teada saab. Muidugi oleks ta võinud kõigest sellest ise jutustada. Kuid tal oli piinlik. Kuidas siis nii: tema eest hoolitsetakse, saadetakse heasse kooli, määratakse korrapealt mitte teise või esimesse, vaid kolmandasse klassi, ja äkki tuleb ta ja ütleb: ma ei saa õppida . . . ei saa millestki aru . . .

Kui Jurka ta käest küsis, kuidas tal koolis läheb, kehitas ta õlgu ja vastas ebamääraselt:

„Õpin."

„Ma tean, et õpid. Aga kas hästi või halvasti?"

„Mind pole küsitud," ütles Ljonka.

Teda polnud tõepoolest veel kordki vastama kutsutud. Ta oli noor, väikest kasvu, istus viimases pingis, nii et õpetajad vist lihtsalt ei märganud teda. Kuid varem või hiljem pidi kärgatama kõu. Ljonka tundis seda, kuid ei suutnud ennast millegagi aidata. Kõik, millest füüsika ja matemaatika tundides räägiti, jäi endiselt talle hiina tarkuseks.

Ka praktilistel töödel polnud asi põrmugi parem. Juba esimesel päeval, kui Ljonkale anti välja tööriietus — hall pikahõlmaline pluus, kuradinahksed püksid ja sinine kalingurist kittel —, küsiti temalt, kas ta tahab tööle hakata lukussepa või tisleri tööalal. Ljonka kujutles väga ähmaselt vahet nende kahe tööala vahel. Võib-olla näis talle, et tisleritöö on lihtsam, — tegemist ikkagi puuga, mitte rauaga! Ta valis tisleriala.

Töökojas tegid tema klassi poisid iseseisvalt taburette. Ljonka viidi tööpingi juurde, anti allkirja vastu välja höövel, kirves, vukssaag, nurgamõõtja, peitel ja kollane kokkupandav tollipulk, näidati kätte, kust võtta materjali ja kuhu panna valmis töö.

„Kas höövlit käes hoida oskad?" küsis kuivetu, väikeste mustade vurrudega ja põdura välimusega mees, keda kutsuti instruktoriks.

„Oskan," vastas Ljonka.

Talle näis, et ta räägib õigust. Mis see siis ära ei ole — höövlit käes hoida. Tal oli tulnud raskemaidki asju tõsta. Farmis kandis ta, ehkki pingutades, kolmepuudaseid kotte. Narr oleks olnud öelda — ma ei oska. Seda aga, et ta kunagi höövliga polnud töötanud, ei söandanud ta öelda.

Instruktor andis talle eeskujuks väikese ilusa sileda tabureti ja käskis teha samasuguse. Seejärel läks ta minema ja ei tulnud terve nädala jooksul enam Ljonka juurde. Võib-olla polnud tal aega, sest tema juhatusel töötas üle neljakümne poisi, aga võib ka olla, et ta tahtis Ljonka iseseisvust proovile panna.

Ljonka vaatas, kuidas kaaslased töötavad, sidus kitlivarrukate paelad kinni ja asus vapralt tööle.

Kõigepealt otsustas ta teha istmeosa. Ta võttis laua, mõõtis tollipulgaga vajaliku pikkuse välja, märkis selle mingi kiskmekoha järgi ära ja hakkas saagima. Kaks ühesugust tükki valmis saaginud, mõõtis ta need ära. Selgus, et tükid ei tulnud täiesti ühesuurused. Seda, mis oli pikem, saagis ta veel kord ja raius kirvega. Mõõtis siis uuesti. Nüüd tuli välja, et teine lauatükk on pikem. Ta raius seda ettevaatlikult ja mõõtis jälle. Tükid olid nüüd peaaegu ühesugused. Kui ta aga need valmis tabureti istmekohale pani, avastas ta imestusega, et äralõigatud lauatükid on kahe sõrme võrra lühemad näidiseks antud tabureti omadest. Ljonka tahtis juba uued saagida, kuid mõtles ümber, et niisugusel väikesel pikkusevahel pole lõppude lõpuks suuremat tähtsust. Pealegi oli ta saagimisest tüdinud. Oleks tahtnud töötada höövliga.

Ta kinnitas laua höövelpingile ja hakkas hööveldama, ise aga muudkui vaatas naabrite poole ning püüdis matkida nende iga liigutust. Tuli välja, et höövliga polnudki nii kerge ning lihtne töötada, nagu see kõrvalt vaadates näis. Höövel millegipärast takerdus ühtepuhku, laastud tulid kord õhukesed nagu niinekiud, kord paksud, sõrmejämedused. Ilmast ilma keerdusid need narrid laastud kägarasse ja jäid höövlitera ja paku vahele kinni, kust need tuli peitliga välja koogitseda.

Mõne aja pärast lõi Ljonka juba kahtlema, milleks

höövlid maailmas üldse olemas on ja milleks laudu hööveldatakse, kui need pärast hööveldamist muutuvad veel täkilisemaks ning krobelisemaks.

Kui Ljonka kirvega tabureti jalgu tahus, astus klassikaaslane, suure peaga tatari poiss Ahmed Sarõmsakov tema tööpingi juurde. Vaatas mõni minut Ljonka tööd, muigas siis ja küsis:

„Kuule, veikemees, kas kisud samovari jaoks peergu või?"

„Mis peergu?" ei saanud Ljonka aru. „Miks samovari jaoks?"

„Mis sa siis teed?"

„Tabureti jalgu."

Sarõmsakov muigas veel kord pahaendeliselt, vangutas pead, ei öelnud midagi ja läks oma kohale.

Ljonka sai ise ka aru, et tulevik ei tõota talle midagi head. Kuid ta ei lasknud tujul langeda. Kogu nädala töötas ta ennastsalgavalt tabureti kallal. Mehike jäi kõhnaks, põsed vajusid auku, käed olid peaaegu küünarnukist saadik kriimustusi, muhke ja marrastusi täis. Sõrmedes torkisid pinnud. Peopesadesse kerkisid tumelillad villid.

Imesteldav oli see, et Ljonkal lõppude lõpuks läks korda midagi kõverjalgse tabureti taolist valmis meisterdada. Taburet seisis läbi häda püsti. Tal oli neli jalga all, mis põikpulkadega kuidagi olid kinnitatud. Jalgade peal oli istmelaud. See polnud küll kuigi sile ja ühetasane, aga niisugune ikka, et selle peale võis panna höövli või kasti naeltega ja need ei kukkunud maha. Ljonka oli endamisi pisut uhkegi: halvasti või hästi, aga ikkagi tegi valmis. Kui nii üks silm kinni panna ja teist pilutada, siis ei paistagi enam vahet tema tehtud ja näidistabureti vahel.

Kui Ljonka nädala lõpul tabureti pinda silus, püüdis höövliga väljaulatuvaid kiskme- ja oksakohti tasaseks lükata, astus instruktor tema juurde.

„Noh, kuidas läheb?" küsis ta.

„Siin ta on," ütles Ljonka sirgu tõustes ja osutas nii külalislahke žestiga taburetile, nagu paluks ta instruktorit istuda.

Instruktor silmitses Ljonka toodet igast küljest.

„Mis asi see on?" küsis ta.

„Taburet," vastas Ljonka arglõku naeratusega.

Instruktor käis veel kord ümber taburetti, puudutas seda millegipärast jalaga, vaatas mornilt poisi otsa ja ütles:

„See pole taburet, kallis seltsimees. Selle nimi on käuksuga kirst."

„Mispärast? Ei ... Te vaadake paremini. Taburet ikka."

„Noh, istu siis sellele," käskis meister.

„Mina?"

„Sina jah."

Ljonka tahtis istuda, võttis isegi kätega istmelauast kinni, kuid ei julgenud.

„Noh, miks sa ei istu?"

„Ma ... pärast ..."

„Pärast? See'p see on, sõber!"

Instruktor müksas jalaga kergelt taburetti. See varises kokku nagu mängumajake.

„Noh, teed uue," käskis meister.

„Tabureti või?"

„Tabureti jah."

Ljonkal võttis huuled värisema. Ta tahtis öelda, et ta ei oska, et ta on uustulnukas, et ta klassikaaslased teevad juba kolmas aasta tisleritööd, tema aga pole kunagi veel saagi ja höövlit kätte saanud, kuid instruktor pöördus juba ära ja läks teise tööpingi juurde.

Järgmisel päeval geomeetria tunnis, kui Ljonka koolipingil kõõtsutades joobumusega kirjutas revolutsioonilist ooperit „Rõhumine", kutsuti ta tahvli juurde. Ta teadis küll, et kunagi see kohutav hetk saabub, kuid võpatas siiski ootamatusest, kui oma nime kuulis.

„Sina, sina jah," ütles õpetaja, märgates kõhklemist Ljonka näol.

Ljonka kobis kahvatuna pingist välja, astus otsekui hukkamisele minnes läbi suure klassiruumi ja jäi, kõigeks valmis, käed sirgelt külgedel, tahvli juurde seisma.

„Vastasnurgad," ütles õpetaja.

„Kuidas?" küsis Ljonka.

„Teoreem vastasnurkadest."

Sõna „teoreem" kõlas niisama salapäraselt ning uduselt nagu sõnad „mediaan", „hüpotenuus", „bisektor" ja „kaatet". See oli üks neist sõnadest, mida Ljonka kuulis iga päev, mis kutsusid temas välja vaga värina ja mis ei öelnud midagi mõistusele ega südamele.

Ta seisis kuulekalt tahvli juures ja vaatas õpetajale otsa.

„Noh, mis sa ootad? Kirjuta," ütles õpetaja.

„Mida?"

„Kuidas — mida? Tõesta teoreemi."

Ljonka võttis kriidi, kuid pani selle kohe jälle tagasi.

„Ma ei oska," ütles ta tasa.

„Kuidas? Ei oska teoreemi vastasnurkadest?"

„Ei."

„Luba ... Aga mineval nädalal me ju kordasime seda teoreemi. Kas sa siis tunnis olid?"

„Olin."

„Ja millega sa, tohman, tegeled!?" vihastas õpetaja.

Õpetaja tõusis ruttu, astus Ljonka pingi juurde ja kahmas sealt ta salajas hoitud vihiku.

„Mis see siis on?! Vaata aga ..."

„Jätke! Ärge puutuge!" kisas Ljonka õpetaja juurde tormates.

„Kas sa näe! Tuleb välja, et kirjutab luuletusi!"

Ljonka ei jõudnud vihku ära võtta. Õpetaja tõrjus käega ta eemale ja luges valjusti, ilmekalt:

„„Hulkur sõitis üle Baikali" motiivil ... Me küllalt, vennad, kannatanud ja rasket iket kandnud, nüüd võitluses vabaduse saavutanud."

Ljonka arvas, et teda naerma hakatakse. Kuid keegi ei naernud. Vastuoksa, klassikaaslased, kes siiamaani teda peaaegu ei märganudki, vaatasid teda austava imetlusega. Tont võtaks! Vahva! Tuleb välja, et meil on klassis oma luuletaja!

Õpetaja läks tagasi laua juurde.

„Luuletusi võib ka kodus kirjutada," ütles ta mitte enam nii vihaselt. „Klassis aga peab tegema koolitööd."

Ta esitas Ljonkale veel mõned küsimused. Ljonka ei vastanud neist mitte ühelegi.

„Ei, see on tont teab mis," sai õpetaja uuesti vihaseks. „Kellega sa koos elad? Kas sul isa on?"

„Ei ole," vastas Ljonka.

„Siis emaga?"

„Ei."

„Tähendab oled vaenelaps? Kes sind siis kasvatab?"

„Komsomol," ütles Ljonka hääle värahtades.

„Kes?" ei saanud õpetaja aru.

„Kommunistlikud noored ... kasvatavad mind."

Veel samal päeval kihutas Jurka kooli. Ljonka oli talle ise kõik ära jutustanud.

„Pole viga, pole viga," lohutas teda Jurka. „Ära kurvasta, Ljošake. Küll läheb kõik korda. Miks sa, sinder, siis siiamaani vaikisid?"

Jurkal läks tõepoolest korda kõik jutti ajada. Ta seletas koolis, et Ljonka pole poolteist aastat õppinud, et ta pandi eksikombel kolmandasse klassi. Koolijuhataja tahtis Ljonka ühe klassi allapoole viia, kuid Jurka ei nõustunud sellega nii kohe. Õhtul ütles ta Ljonkale:

„On olemas kaks võimalust, Ljonka. Kas lähed teise klassi. See on lihtne ja kerge lahendus. Või jääd kolmandasse ning püüad klassikaaslastele järele jõuda. See on keerukam, kuid autegev lahendus."

„Kuidas ma nendele järele jõuan," ütles Ljonka, „kui nad juba teoreeme läbi võtavad?!"

„Järele, kallis poiss, jõuab alati. Tuleb ainult väledamini joosta, rohkem ja lõbusamini töötada."

„Raske on," ütles Ljonka.

„Raske? Arvad sa, et meie võitlejatel rindel on kerge? Kas kogu meie Nõukogude riigil on kerge? Keegi, tead sa, on ära lugenud, et meie vastu sõdivad neliteist suurriiki. Näed siis! Aga meie oleme üksi. Pealegi oleme vaenlastest mõnes suhtes mitte ühe, vaid võib-olla tervelt viis klassi maha jäänud. Neil on tehnika, neil on suurtükid, neil on kuradimasti kulda. Meil sinuga aga on ainult augud ja lapid nagu Triškini kuuel. Kuid võidame lõppude lõpuks meie, mitte nemad. Eks ole õige?"

„Ma jään," ütles Ljonka.

Jurka hakkas naerma ja võttis tal õlgade ümbert kinni.

„Sa, Ljošake, ära karda, ära araks löö," ütles Jurka. „Ma aitan sind."

Ljonka ei tulnud kolmandast klassist ära. Ta õppis nüüd hommikust õhtuni. Keelas endale raamatute lugemise. Ei käinud linna klubis „Auditoorium", kui seal kinopilte näidati või esinesid etendusi andma tulnud artistid. Isegi oma ooperi „Rõhumine" kirjutamise jättis ta ajutiselt katki. Pärast koolitunde lippas ta kommunaalsööklasse, sõi seal kiiruga kursandi talongiga lõunat, tuli koju, linnakomiteesse, kobis jalgupidi suurele soojale pliidile, ladus õpikud ja vihikud enda ümber ja tuupis õhtuni füüsikat, algebrat ja geomeetriat. Õhtul aga läks Jurka juurde või Jurka tuli ise linnakomiteesse ja nad õppisid veel.

Repetiitori ülesannete täitmine polnud Jurkal kerge, sest juba enne revolutsiooni oli tal pärast isa surma õppimine Kaasani tööstuskoolis pooleli jäänud ja nüüd tuli tal nii mõndagi uuesti meelde tuletada.

Kuu aja pärast ei tundnud Ljonka ennast matemaatika ja füüsika tundides siiski enam nii rumalana. Lõpuks saabus päev, mil ta tõi töö koju ja näitas uhkusega Jurkale esimest head hinnet geomeetrias.

„No näed nüüd," ütles Jurka. „See kõik polegi nii kohutav, nagu sulle näis."

„Sinu abita poleks ma niikuinii teistele järele jõudnud," ütles Ljonka punastades.

„Rumalus, Ljonka. Sa puhud asja suureks. See tuleb sul, sa vabanda mind, su narrist väikekodanlikust päritolust. Sulle on vaja tööstuslikku karastust. Tehasesse peaksid sa, kasakas, minema, see oleks õige tegu. Kuidas sul muidu praktiliste töödega töökodades läheb?"

„Pole viga. Nüüd läheb paremini."

„Kas tabureti tegid valmis?"

„Ei, Ivan Ivanovitš õpetab mulle nüüd treialitööd."

Ka töökodades alustas Ljonka kõigega algusest peale. Instruktor Ivan Ivanovitš õpetas teda hööveldama, andis talle kätte männiprussi ja käskis selle kahe tolli jämeduseks hööveldada. Ljonka rikkus ära viis või kuus tükki, kuid saavutas lõpuks siiski oma ning hööveldas täpseks. Siis pandi ta treipingi juurde.

Töö hakkas ta käes juba minema. Ta tundis rõõmu, millist ta varem veel polnud tundnud, kui tal vormitust puutükist korda läks mingit lihtsat pooli või käsipuuposti välja treida. See oli peaaegu niisama meeldiv, kui luuletusse õnnestunud rida leida või jutustust sepitseda. Ta käed olid muutunud karedaks, lihased rammu juurde saanud. Mõnus oli pärast tööd end pestes tunda, kuidas su lihased iga korraga ikka toekamaks ning tugevamaks muutusid.

Ka klassis ei tundnud ta ennast nüüd enam nii üksikuna kui varem. Ehk küll keegi polnud ta näidendeid ja luuletusi lugenud, levis koolis temast juba kuulsus kui kirjanikust. Ooper „Rõhumine" oli ikka veel pooleli. Ljonka oli selle peaaegu unustanud, kuid ükskord, kui ta käimlasse suitsetama läks, jooksis ta klassivend Ahmed Sarõmsakov

Ljonka juurde ja ütles, et vanema klassi õpilased teda millegipärast taga otsivad. Selgus, et see oli draamaringi delegatsioon.

„Oled sina see kirjanik?" küsiti temalt.

„Mina," vastas Ljonka punastades.

„Räägitakse, et sa kirjutad näidendit? Tõsi või?"

Ljonka punastas veel rohkem ja ütles, et ta kirjutas küll, kuid ei jõudnud lõpetada, polnud aega.

„Kahju. Me arvasime, et selle võiks ette kanda. Kaheksateistkümnendal, Pariisi Kommuuni päeval, on meil pidu. Tahtsime mingi näidendi ära õppida, aga pole näidendit. Raamatukogus on igasugust kodanlikku rämpsu, vastik kohe lugeda."

Ahvatlev oli muidugi oma näidendit laval näha. Kuid polnud enam aega seda lõpuni valmis kirjutada. Draamaring valis mingi lastenäidendi vana korra aegsest repertuaarist. Ljonkale pandi ette selles näidendis kaasa mängida. Kuid näitlejaannet tal nähtavasti ei leitud olevat, kuna osad, mis talle anti, läksid üksteise järel teiste kätte. Algul pakuti talle prantslasest koduõpetaja osa. Siis anti talle „32-aastase tädi Nataša" osa. Kuid juba esimesel proovil selgus, et Ljonka ei oska mängida kolmekümne kahe aastast tädi. See osa anti suuremale ning imposantsemale poisile. Ljonkale jäi ainult üks „11-aastase poisi Boba" osa. See oli väga lihtne ja lühike. Teises vaatuses jookseb Boba lavale ja hüüab:

„Härrased, härrased, lähme panti mängima!"

Ljonkale tundus solvav nii lühikest osa mängida. Ta tahtis juba uhkelt keelduda, kuid ringi juht kokutaja Sumzin veenis teda seda osa võtma.

„Kü-küll nä-näed," ütles ta. „S-sul tu-tuleb see to-toredasti vä-välja. Su-sul on hä-härrasmehe hää-hääldamine. Sa ju kõristad „rr-rott" ja „rr-re-rebane". Ju-jumala eest, si-sinust pa-paremini ei mängi se-seda kee-keegi . . . Ära ole va-vastu!"

Ljonka nõustus. Ja ei kahetsenud, et nõus oli. Õhtuti kooli klubis proovidel oli palju askeldamist ja naeru. Õpilased tegid ise dekoratsioonid, õmblesid ise kokku ja värvisid ära eesriide. Valmistasid kostüümid. Meisterdasid takust ja niinest naiste parukaid. Kõik olid erutatud ja ootasid kaheksateistkümnendat märtsi. Ka Ljonka oli väga erutatud, kuigi tal oli imeväike osa ja ta oli selle suurema vaevata ammu juba pähe tuupinud. Mis ootab teda, kas

kuulsus või häbi? Väljavilistamine või aplaus? Tal jäi nägemata nii see kui teine. Seda segasid sündmused, mis olid palju tähtsamad ja kohutavamad, nii et Ljonkal jäi 11-aastase poisi Boba osa mängimata.

Juba veebruari keskpaiku puhkes maakonnas (või kantonis, nagu tollal millegipärast nimetati maakondi Tatari vabariigis) kulaklik, nõndanimetatud „hangumeeste mäss". Need bandiidid said säärase nime vististi sellepärast, et nad küllaldase hulga püsside ja kuulipildujate puudumisel astusid nõukogude võimu vastu välja hangude, kirveste ja kaigastega. Ei saa öelda, et neil üldse relvi polnud. Neil oli koltšaklastest järelejäänud jaapani ja ameerika püsse, isegi mõned suurtükid, peaasi aga — nende komandöriideks olid Koltšaki armeest terve nahaga pääsenud kogenud ohvitserid ja allohvitserid.

Hangumehed ründasid Menzelinskit. Linna väikesearvuline punaarmeelastest garnison purustati. Talle tuli appi ungari kommunistlik pataljon. Kuid vastaste jõududel oli nõukogude vägedest mitmekordne ülekaal. Ungarlased kandsid kaotusi.

Linna ähvardas rünnak. Kuid paanikat elanike hulgas polnud. Nende aastate kestel olid inimesed harjunud elama alalises kaitseseisukorras. Sõda oli nõukogude inimestele juba ammu saanud igapäevaseks nähtuseks. Linna asutused töötasid. Koolilapsed lippasid koolitundidesse. Turul müütati normileiba, närimisvaiku ja külmunud hobuseliha pirukaid.

Kaheksateistkümnendal märtsil, Pariisi Kommuuni päeval, kaunistati linn punaste lippudega. Hõredavõitu rongkäik liikus kantoni nõukogu hoone juurest linna parki revolutsiooniohvrite haudadele. Õhtul oli linnas pime. Elektrijaam töötas viimsete söeraasukeste varal. Voolu anti ainult vähestele asutustele — sõjakomissariaadile, linnanõukogule ja partei linnakomiteele. Nõrgalt helendasid ka kutsekooli aknad, mille uksel juba teist nädalat rippus plakat:

18. märtsil 1920. a.
peetakse Menzelinski kutsekooli aktusesaalis
Pariisi Kommuunile pühendatud
PIDUÕHTU

Kavas:

1. Kõne: „Kommuuni suur üritus elab ja võidab".
2. „Žužu koerustükid", näidend kolmes vaatuses kutsekooli õpilaste osavõtul.
3. Tants klaveri saatel kuni kella 3-ni öösel.

Sissepääs kutsekaartidega.

Algus kell 8 õhtul uue aja järgi.

Üleriiete äraandmine pole kohustuslik.

Näidendi ettekanne oli juba alanud. Ärevast ajast hoolimata oli saal puupüsti rahvast täis. Mängiti teist vaatust. Ljonka seisis kulisside taga. Tal olid jalas lühikesed väga kitsad püksid ja seljas daami markisettpluus sinise siidlehviga. Sellises riietuses pidi ta kujutama 11-aastast poissi Bobat.

Ljonka ähmitses, suitsetas kiiruga lõpule mahorkaplotski ja kuulatles oma esinemist oodates, mis laval tehakse ning räägitakse.

„Härrased, härrased, lähme panti mängima," pomises ta oma osa tuhandendat korda korrates.

Mõnikord vaatas ta silmi pilutades lõuendkulissi sisse tehtud august ja tundis mitte millegagi võrreldavat hingevärinat, mis on tuttav igaühele, kes kordki elus laval on esinenud.

„Va-va-valmis olla, va-varsti si-si-sinu kord minna," ütles higine, sassis juustega Sumzin temast mööda joostes.

Ljonkal hakkas kõhe, ta juba astus kulissi poole, kuid siis tuli tal meelde, et tegevuse käigus peab ta lavale jooksma, mitte astuma. Kõrvale astudes võttis ta pisut hoogu ja kui veel kord oma nime kuulis, sööstis kinnisilmi nagu vette sukelduja lavale, tundes juba ette hirmu sellest, mis nüüd küll juhtub.

Pime saal. Nägude valged laigud. Sajad temale suunatud säravad pilkehimulised silmad. Esimeses reas istub kooli juhataja Ragimova, seal matemaatik Dernov, seal tisleritöötoa instruktor Ivan Ivanovitš ... Jurkat pole millegipärast näha.

Siin tuli Ljonkal meelde, et ta peab jooksma lavale, „sundimatu naeratus" näol. Ta kiskus suu teisele poole viltu ja hüüdis käheda häälega:

„Härrased! ..."

Samal ajal süttis saalis elektrivalgus. Ljonka jäi nagu

post paigale. Talle näis, nagu oleks tema mingi häda kaela toonud, kas midagi valesti öelnud või midagi teinud, mida ei tohi teha.

„Härrased," äkitas ta „sundimatult" naeratades veel kord.

„Seltsimehed!" kostis saalist noor erutatud hääl.

Laval ja saalis tekkis segadus. Inimesed krapsasid püsti ja vaatasid ringi.

Saali ukse juures seisis, käsi pea kohale tõstetud, keegi väga kahvatu nooruk, valge lambanahkne pihtkasukas seljas.

„Tähelepanu!" hüüdis ta valjusti. „Kõiki kommunistlikke noori ning Tööliste ja Talupoegade Noorsooühingu liikmekandidaate palutakse viibimata koguneda linnakomitee juurde."

Saal lõi sumisema. Noored trügisid ukse poole. Artistid tammusid peatult laval. Prantslasest koduõpetaja, 32-aastane tädi Nataša ja veel mõned vanemad osatäitjad rebisid parukad peast ja ruttasid saali. Nad kõik olid kommunistlikud noored.

„Aga mina?" mõtles Ljonka. Mõttes mõlkus tal ikka veel ütlemata jäänud repliik: „... lähme panti mängima!"

„No tont nende pantidega," mõtles poiss. Ta sööstis kulisside taha, kiskus maha siidlehvi ja daamipluusi, tõmbas Boba pükste peale oma kuradinahksed, otsis üles palitu ning kõrvikmütsi ja ruttas jooksul nööpe kinni pannes koolivendadele järele.

Väljas paukus pakane. Lumi krigises jalge all. Kuskil eespool sammusid poisid ja tüdrukud ning laulsid tolleaegset kommunistlike noorte armastatumat laulu:

„Idee eest võitlejad,
töötitaanid ...
Verine tapluse tund
nüüd on saabumas! ..."

Linnakomiteesse olid juba kogunenud kõik linna kommunistlikud noored. Jurka, müts peas ja pihtkasukas seljas, seisis köögis pliidi juures ja kõneles Marusjaga. Ljonkale näis, et tüdruk nutab.

„Jura, mis on juhtunud?" hüüdis Ljonka juba ukse vahelt.

„A-a, Ljonka!" vaatas Jurka tagasi. „Noh, kuidas su pantidega on?"

„Tont nendega!" lõi Ljonka käega. „Ma ei tahtnud sellest . . ."

„Vabanda, kallis poiss, ma ei saanud tulla. Kangesti oleksin tahtnud sind laval näha, aga näed, asjalood on niisugused . . ."

„Mis asjalood? Mis on juhtunud?" küsis Ljonka uuesti.

„Seni pole veel midagi juhtunud. Kuid asi võib halvasti välja kukkuda. Hangumehed on ungarlased sisse piiranud, forsseerisid Ikki ja lähenevad linnale. Komsomol kuulutas end mobiliseerituks. Homme lähme rindele."

„Kas kõik?" küsis Ljonka.

„Meessugu muidugi."

„Aga mina?"

„Mis sa veel?! Sul, Ljošake, kuluks minu arust veel kasvada."

„Olen kolmeteistkümneaastane," luiskas Ljonka ähvardaval toonil. Jurka hakkas naerma ja kaisutas teda.

„Ära kurvasta, kasakas. Küll jõuad veel sõdida. Ees, kas tead, on meil veel aina võitlused. Meie tee on pikk, vaenlasi palju."

Hommikul jaotati linnakomitees kommunistlikele noortele relvi. Igaks juhuks asus ka Ljonka järjekorda. Kui kord tema kätte jõudis, vaatas mees, kes püsse välja jagas, teda imestusega ja küsis:

„Ja kuhu sina?"

Ljonka tõusis kikivarvule ja ütles bassihäälel:

„Olen neljateistaastane."

Samal ajal astus Jurka tuppa. „No nüüd on kõik mokas," mõtles Ljonka. Kuid Jurka ei hakanud teda nähes naerma ega vihastanud.

„Hea küll," ütles ta, „otsi talle sealt mõni vedelema jäänud berdanka. Märgime ta linnavalvesse."

Linna jäid kaitsma invaliidid ja alaealised kommunistlikud noored.

Püssi saanud ja selle õlale heitnud, tundis Ljonka uhkust. Kuid see polnud lihtne poisikeselik edevus. See tunne oli palju sügavam. Oma väikeses südames tundis ta, et seda vana vene kolmeliinist vintpüssi ei antud talle ajaviiteks ja mitte sellepärast, et ta nii väga oleks palunud ning mangunud, vaid sellepärast, et teda peetakse omaks, sellepärast, et ta on vastu võetud komsomoli perre, ja temale on usaldatud revolutsiooni saavutuste, selle kõige kallima kaitsmine, mis nõukogude inimesel on.

Õhtul jättis ta Jurkaga hüvasti. Nad seisid käsikäes linna väljakul viletsa laudadest tribüüni juures, mõlemal püssid seljas, ja kuulasid kõnelejat. Kõneleja, viieteistkümneaastane nooruk, rääkis külmast käheda kriiskava häälega sellest, et kommunism võidab, et imperialistlik hüdra lömastatakse, et Internatsionaali punane täht lööb särama vana maailma varemete kohal. Need olid tavalised tuttavad miitingusõnad, kuid siin pakasese õhtu vaikuses kõlasid kuidagi eriliselt, kirglikult ja kuumalt, sest need polnud lihtsad sõnad, vaid programm, mille eest inimesed surma läksid.

Kui kõneleja lõpetas, lauldi Internatsionaali. Ljonka upitas end kikivarvule ja röökis ka kõigest väest vale häälega teistest ette rutates kaasa:

„. . . Võim inter-na-tsio-naa-li
maa-il-ma uu-eks loob . . ."

Juba samal õhtul läksid kommunistlikud noored ära. Öösel seisis Ljonka raske püssiga toitlusvalitsuse ukse ees. Ta mõtles Jurkale. Ta süda värises sees ja oli seisma jäämas.

Mäss suruti maha. Hangumehed põgenesid metsadesse. Vaprad kaitsjad tulid puhkpilliorkestri ja lauluga linna tagasi. Kuid Jurkat polnud tagasitulnud kommunistlike noorte hulgas.

Ljonka otsis teda, jooksis mööda linna, kaotas ähmiga isegi mütsi peast, kuid Jurkat ei leidnud.

Viie päeva pärast maeti langenud võitlejaid.

Puusärgid seisid regedel sellelsamal väljakul viletsa laudadest tribüüni juures. Neid kiiruga kokkulöödud tumepruune kirste, millele kuuseoksi peale puistatud, oli palju. Ljonkale meenus Jaroslavl, hospidal Borissoglebski maanteel ja ootamatu kohtumine Krivtsoviga.

Ta surus hirmu maha ja läks veel kord Jurkat otsima. Koos temaga otsisid mõned naised oma mehi, poegi ja vendi. Naised tõstsid üles esimese puusärgi kaane, Ljonka vaatas kirstu ja põrkas tagasi. Surnu, inimese surnukeha asemel nägi ta inimeste siniseks tõmbunud jalgade, käte ja üksikute sõrmede hunnikut.

Ljonka põgenes väljakult ega läinud enam tagasi. Ta istus komsomoli komitee köögis kuuma keeduveenõu juures ja nuttis suure häälega, häbenemata ning pisaraid

tagasi hoidmata, ja ei näinud enda ees muud kui konksus väikest sõrme. Millegipärast oli ta kindel, et see oli just Jurka sõrm, ja mõte, et see on kõik, mis ta sõbrast järel on, ei lasknud tal rahuneda. Ta nuttis nii, nagu ealeski veel elus.

Tuli Marusja. Tüdruk tööstis teda ja häbistas, kuid Ljonka ei mõistnud, millest ta räägib, ega tundnud häbi.

„Mine ära!" käratas ta. „Jäta mind rahule! Tola!"

Alles õhtul läks kaaslastel korda teda rahustada, talle süüa anda, riidest lahti võtta ja magama panna.

Pärast Jurka surma tundis Ljonka juba kolmandat korda elus end jälle orvuna. Tal oli igav. Võttis võimust tusatuju. Isegi kooli ei läinud ta enam.

Jurka nõuandel oli ta talve algul saatnud Petrogradi kaks kirja — ühe emale, teise aadresslauda palvega ema üles otsida.

Kuid vastust nii ühele kui teisele kirjale ei tulnud.

Õhus aga tundus juba kevade hõngu.

Ja Ljonka otsustas veel kord katset teha Piiterisse jõuda.

Ta teadis, et teda ei lasta minna, igal juhul aga soovitatakse oodata laevasõidu algust, seepärast otsustas ta salaja teele minna.

Ta lahkus komiteest aprilli algul. Kaasa ei võtnud ta midagi peale ema kirja ja nende asjade, mis kommunistlikud noored talle talve jooksul olid kinkinud. Ära minnes jättis ta kirja Marusja nimele. Ta tänas Marusjat ja teisi kaaslasi kõige eest, mis nad tema heaks olid teinud, ja lubas tagasi tulla, kui ta ema üles leiab. Paljude aastate pärast sai ta ühest juhuslikult kättesattunud ajalehekatkest teada, et Marusja ja kaks kommunistlikku noort — poliitilist töötajat, keda ta tundis, on valgekaartlaste käes vangis surnukspiinatuna hukkunud.

IX peatükk

Ka seekord ei läinud Ljonkal korda Petrogradi jõuda. Laevasõit polnud alanud, aurikud mööda Kaamat veel ei sõitnud, ja Ljonkal tuli mõnikümmend versta kuni Bugulma linnani jala maha vantsida. Sealt kavatses ta rongiga edasi sõita.

Ta asus teele pakkide ja kompsudeta, raha toidu muretsemiseks tal jätkus; vahel lubas ta endale luksust ja istus mõne tuhande rubla eest möödasõitva talumehe reele. Kuid siis tundus talle, et selline lõbu läheb liiga kalliks maksma. Ta ootas koormaga möödasõitjaid. Sobiva ohvri ära märkinud, istus ta märkamatult reeotsale, aga kui kuhugi polnud istuda, seisis reejalaste otstel ja sõitis rahulikult nagu suuskadel edasi. Kui koormamees teda märkas, sai Ljonka paar nähvakat piitsaga. Kõrge heina- või puukoorma varjus läks tal vahest korda tasuta versta viis, kuus või rohkemgi veel ära sõita.

Kuid ükskord tal ei vedanud.

Ta kõmpis külmal tuisusel õhtul videvikus mäest alla. See päev polnud tal kuigi kordaläinud. Oli tulnud palju jala käia, möödasõitjaid polnud ja poiss oli väsinud. Äkki kuulis ta selja taga reejalaste kriginat. Ljonka vaatas tagasi ja nägi väikest rässakat hobust laia baškiiri reega alla sõrkimas. Ljonka astus tee kõrvale ja laskis sõitja mööda. Ta märkas, et sõitja, lambanahkses pihtkasukas, kongis ninaga vurrudeta vanamees, tukub. Ljonka jooksis reele järele, kavatses jalastele hüpatas. Tal olid jalas kerged kitsenahast voodriga tatari säärikud. Need oli ta saanud kingiks kommunistlikelt noortelt. Ljonkale meeldisid need väga ja ta hoidis neid.

Ljonka hüppas jooksult, kui hobune tuhatnelja mäest alla kihutas, jalaste otstele. Samal hetkel viskus regi viitale, Ljonka vasak jalg libises ja sattus reejalase alla. Kange valu pärast kaotas ta mõneks sekundiks teadvuse. Toibudes leidis ta ennast keset teed lumes istumas. Vasakus jalas hilpnesid saapasääre jäänused ja räpaste jalanartsude räbalad. Saapa kogu alumine osa koos talla ja kontsaga olid kuhugi kadunud. Ljonka läks valuga võideldes neid otsima. Pooleldi paljajalu oli lumes külm käia. Sellest hoolimata otsis ta oma saapatükke pimedani, kuni silmadel valus hakkas. Ta ei leidnudki neid. Nähtavasti olid need kas kõrvale põllu peale paiskunud või siis reejalase külge kinni jäänud ja tont teab kuhu sõitnud.

Ljonka oli kurvast meelest nutma puhkemas. Ta istus teeveerde, rebis saapasääre õmblusekohast katki ja mässis selle ümber haige, juba paiste läinud jala.

Hilja pärast kesköö jõudis ta longates ühe külani. Koputas esimese ettejuhtuva tare uksele ja palus öömaja.

Pisut vastu tahtmist lasti ta sisse... Öösel ärkas ta külmast. Palavikuvärinad käisid üle keha. Pea, selg ja ristluud valutasid... Hingata oli raske, just nagu nööriga kiskus kõri kokku. Ljonka kaotas meelemärkuse.

Teda ei ravinud keegi. Kuid need, kelle juurde ta sattus, olid head inimesed.

Ljonka tuli päikesepaistelisel kevadpäeval meelemärkusele, avas silmad ja nägi enda juures vanapoolset, väga tõmmu näoga naist, kellel oli savikann käes. Ljonka hakkas köhima.

„Nnoh, joo õige piima," ütles naine.

Ljonka surus huuled sooja krobeda kannu suule ja jõi pikalt, kannu suult võtmata, hästi lõhnavat suitsuhõngulist sooja piima.

Siis jäi ta uuesti unevile. Ärgates nägi ta enda juures sedasama heasüdamlikku, peaaegu pruuni nägu. Ta jõi veel piima. Köha ei matnud tal nii väga enam hinge.

Ljonka paranes. Mis haigust ta oli põdenud, seda ei teadnud sellal tema ise ega ka need, kes teda põetasid. Hulga aastate pärast tehti Ljonkale röntgeniläbivalgustus. Arst, kes vaatas ekraanil ta rinnakorvi, tähendas, et tal on olnud pleuriit, ja küsis, millal see oli. Ljonka ei mäletanud, et tal oleks rinnakelmepõletik olnud, ta mõtles veidi ja ütles, et vististi oli see kahekümnendal aastal.

„Pleuriit on suurepäraselt armistunud," ütles arst ja oli huvitatud, kes, missugune professor Ljonkat ravis.

„Mind ei ravinud professor," ütles Ljonka. „Mind arstis Marja Petrovna Kuvšinnikova, vaene kirjaoskamatu talunaine."

Marja Petrovna ja Vassili Jemeljanovitš Kuvšinnikovidest jäi Ljonkale eluajaks hea mälestus. Need inimesed, keda ta mäletab tänutundega ja kes tookord ta elu päästsid, ei lubanud teda ka pärast paranemist neilt ära minna. Nad soovitasid Ljonkal nende juurde tööle jääda.

Ljonka jäi. Kuvšinnikovid elasid kahekesi. Nende ainuke poeg teenis Punaarmees. Vanemad armastasid poega väga, saatsid talle kirju ja pakke. Kuid hiljem selgus, et sel ajal polnud teda enam elus. Ta oli rindel Denikini vastu surma saanud.

Ljonka töötas Kuvšinnikovide juures. Vaatas loomade järele. Käis vett toomas. Kõplas juurviljaaias peenraid. Oli

majapidamisel abiks. Kuid keegi ei sundinud teda tööle, kui tahtis, siis töötas, kui ei — jalutas ringi, luges ja sepitses laule.

Ljonka kirjutas luuletusi. Pererahvas oli väga uhke tema üle. Õhtuti kutsusid nad külalisi Ljonka loomingut kuulama.

See suvi oli haruldaselt kuum. Volga-tagustes kubermangudes algas nälg. Ka siin Ufaa kandis polnud viljasaak kuigi hea. Kõik kõrbes ja kuivas, ainult õunu kasvas rikkalikult. Peamiselt õuntest kohalikud elanikud toitusidki, neid söödi toorelt, kuivatatult, hautatult ja keedetult.

Siis ilmusid põgenikud Samaara, Saraatovi ja isegi Astrahani kubermangust. Need kohutavalt kurnatud inimesed rändasid hulgakaupa külast külla, mangusid almust ja jutustasid rahulike pähekulunud sõnadega õudustest, mis neil oma kodukohas oli tulnud üle elada. Ljonka ei suutnud kaua aega unustada naist, kes maas istudes vaikse häälega jutustas tema ümber kogunenud eitedele, kuidas nende kodukandis ühes peres kahekuune tütarlaps ära tapetud, siis ära keedetud ja söödud. Talle jäi meelde ka üks teine naine. Too kandis oma kollase kondise keha katteks närutavat linast särki. Käekõrval talutas ta viieaastast tütarlast, kes oli veel kondisem ja kollasem, tütarlapse jalad olid peenikesed kui piitsavarred, käed nagu aastasel sülelapsel. Naine palus armuandi. Marja Petrovna viis talle savikausiga järelejäänud borši ja pani kausi trepiastmele. Naine langes põlvili ja hakkas nagu koer neljakäpakil matsutades ja lõristades otse kausist suppi lakkuma, tüdruk roomas ta kõrval ja püüdis ka kausile ligi pääseda.

Ljonka oli oma uut pererahvast nii armastama hakanud, et ta ei tahtnud äraminekule üldse mõeldagi. Ükskord aga sõitis Vassili Jemeljanovitš Bugulmasse soola tooma. Ta võttis Ljonka kaasa. Linnateel tuli öösel sõita üle raudteeliini. Samal ajal sõitis mööda reisirong. Ljonka kuulis veduri huikamist, nägi rohelisi vaguneid ja sõitjaid, kes akendest välja vaatasid, ja tal tõmbus süda nii valusasti kokku, tuli nii kange tahtmine kodulinna Petrogradi sõita, et ta puhkes nutma ja ütles seda läbi pisarate Vassili Jemeljanovitšile. Too muutus kurvaks, ja nagu Ljonkale

näis, isegi solvus pisut, kuid ta ei lausunud sõnagi, vaikis veidi aega ja küsis:

„Kuidas sa siis ilma saabasteta sõidad?"

Ljonka oli palja jalu, kuid sel hetkel tundus talle, et ta on valmis ka püksata sõitma.

Turul lahkusid nad teineteisest. Ljonka läks ja vaatas tagasi. Vassili Jemeljanovitš seisis, jalad harkis, samal kohal ja patsutas piitsaga endale vastu saapasäärt.

„Ja mis ma Marja Petrovnale ütlen?" hüüdis ta Ljonkale järele.

Ljonka jäi seisma. Häbi pärast läksid tal kõrvad punaseks. Tal ei tulnud pähe Marja Petrovnale isegi tervisi saata.

„Ütelge," hüüdis ta, „ütelge, et ma . . . et ma tulen veel tagasi."

„Nonoh. Jääme ootama," naeratas Vassili Jemeljanovitš.

Ljonka ei pidanud sõna. Neid inimesi ei näinud ta enam kunagi.

Ta tuli vaksalisse. Piletikassa oli kinni. Tuhanded inimesed istusid vaksalis ja ootasid rongi. Kuid keegi ei teadnud Ljonkale öelda, millal rong Petrogradi läheb.

„Mine ükspuha missugusele rongile," soovitas talle keegi habemik. „Kuhugi ta sind ikka viib ja aitüma sellegi eest."

Ljonka tegi habemiku nõuande järgi. Ta trügis ilma piletita esimesse köetavate kaubavagunitega rongi, mis peatus Bugulma jaama ees. See rong tõi ta Ufaasse. Seal istus Ljonka ümber teisele rongile. Pärast istus veel kord ümber. Ja veel kord. Geograafiat Ljonka suuremat ei tundnud ja tal polnud aimugi, mis suunas ta peab sõitma. Sedaviisi ühest linnast teise rännates ja ühelt rongilt teisele ümber istudes jõudis ta Belgorodi linna. Siia sõitis ta veduri tendril, olles naftapaagi all leidnud endale mugava lamamiskoha.

Kui ta Belgorodis oma ühekohalisest kupeest pea välja pistis, et värsket õhku hingata, märkas teda tšekaa valvekorra agent.

Ljonka nabiti kinni. Ülekuulamisel seletas ta, et sõidab ema otsima. Teda ei usutud.

„Nii räägivad nad kõik," ütles valveposti ülem.

„Kes kõik?" küsis Ljonka.

„Alaealised vargad, need just."

Ljonka solvus tõsiselt. Ta polnud ammu enam vargusega tegemist teinud ja uskus, et tal ei tule enam sellega tegelda. Ljonka puhkes nutma.

Valveposti ülemal hakkas temast hale. Ta käskis korrapidajal kirjutada tõendi, mille alusel Ljonka võib piletita sõita Petrogradi.

Valveposti ruumis seinal rippus suur Venemaa raudteede kaart. Seni kui korrapidaja tõendit kirjutas, uuris Ljonka kaarti. Ta imestas väga, kui teada sai, et polnud sattunud hoopiski mitte sinna, kuhu tahtis sõita, ja et Belgorodi linn on Ukrainas.

Tõendis, mis talle välja anti, oli öeldud, et ta on järelevalveta laps ja sõidab Petrogradi ema juurde. Kõigile organisatsioonidele ja asutustele pandi ette teda abistada. Ülem andis koos tõendiga talle enda poolt miljon rubla. Peale selle anti talle leiba. Keegi agent andis kaks küüslaugupoolikut ja soovitas seda leiva peale hõõruda. See toit meeldis Ljonkale väga, küüslaugu lõhn aga viis ta mõtted emale ning äratas soovi iga hinna eest Petrogradi jõuda.

Ta pandi magama tühja barakki, kus enne seda olid olnud haavatud. Siin lõhnas jodoformist, kõikjal vedelesid maas sidemete jäänused, marli- ja vatitükid, palkseintel aga ripnesid plakatite räbalad:

Peksame puruks Denikini!!!
Ärge jooge keetmata vett!!
Tüüfuse täi on revolutsiooni vaenlane!

Ljonka ööbis barakis üksinda. Ta pandi luku taha.

Öösel ärkas ta mingist kolinast. Või tõukas teda keegi. Ljonka ei saanud niikohe aru, milles asi on. Ta kergitas pead, hõõrus silmi ja nägi, et keegi hiilib pimedas vargsi akna poole.

„Kes seal on?" hüüdis Ljonka.

Kuid hiilija lõi juba akna lahti ja hüppas välja väikesesse aeda vaksali juures. Ljonkal vajusid silmad kinni. Ta pomises unesegasena midagi, vajus räpasele äratallatud põrandale ja uinus.

Teda äratasid tšekistid.

„Hei, reisimees, tõuse üles. Rong tuleb."

Ljonka ei saanud korrapealt aru, kus ja mis temaga on. Ta jooksis unesegasena päikest täis platvormile. Seal juba tungles rahvas rongi ootel. Ootajaid oli nii palju, et Ljonka ei osanud kujutleda, kuidas ta vagunisse pääseb. Kui rong ette sõitis, asusid sõitjad oma kottide, korvide ja pampudega vaguneid ründama. Nagu Ljonka oli oodanud, suruti ja tõugati ta kohe kõrvale. Kuid talle tuli appi korrapidaja tšekist. Too aitas Ljonkal vagunisse pääseda ja pani ta pealegi veel akna juurde väga heale kohale istuma. Vagunis hakati austusega Ljonkale vaatama. Ja kui rong liikuma hakkas, kostitas keegi hangeldajanaine teda õunte ja kuivatatud vobladega.

Varsti läks vagunis sagimiseks. Levis kuuldus, et rongis käib ringi kontroll. Piletita sõitjad, keda tol ajal oli palju rohkem kui piletiga sõitjaid, ruttasid oma nahka päästma. Kes peitis end klosetti, kes puges pingi alla, mõned aga, kelle südametunnistus polnud üldse puhas, hüppasid isegi sõidu pealt rongilt maha.

Ljonka istus rahulikult oma kohal. Ta oskas küll ennast kontrolli eest peita, kuid sedapuhku polnud selle järele vajadust. Ta näris soolast kala, mis oli kõva nagu saapatald, vaatas aknast välja ja arvutas, mitme päeva pärast ta Petrogradi jõuab.

Vagunisse tuli kontroll: rongi konduktor, tšekaa töötaja ja mõned punaarmeelased püssidega.

„Esitage dokumendid!" teatas konduktor.

Need, kellel dokumendid olid, tuustisid taskutes ja põues, tegid lahti rahakotte ja kompse; need aga, kellel dokumente polnud, pugesid kaugemale pingi alla ja kössitasid seal hinge kinni pidades.

Ljonka dokumendid olid rohelise särgi rinnataskus, mille Marusja kunagi talle sõduripluusist oli õmmelnud. Kui tema kord tuli, küsis konduktor: „Ja sinu omad?"

Ljonka pistis käe tasku ja ütles:

„Kohe, palun."

Kuid tundis kohe, kuidas tal otsekui kalaluu põigiti kurku kinni jäi. Taskus polnud enam ei dokumente ega raha. Ljonka kargas püsti ja hakkas teistes taskutes tuustima. Taskud olid tühjad.

„Noh, mis siis nüüd?" ütles konduktor.

„Kohe, kohe," pomises Ljonka. „Üks minut. Mul on tõend. Tšekaa andis selle mulle."

Ta kobas põues, keeras katkised taskud välja, raputas

püksisääri, kuid tõendit polnud kusagil. Alles nüüd tuli tal meelde öine juhtum barakis. Oli selge, et ta raha ja dokumendid on ära näpatud. Ljonka huuled hakkasid värisema. Ta puhkes nutma.

„Seltsimehed," ütles ta läbi pisarate. „Mul on taskud tühjaks tehtud."

„Jäta see töinamine," ütles konduktor. „Sind paljaks varastatud? Küllap oled ise esimese numbri sell taskuid tühjendama."

Järgmises jaamas tõsteti Ljonka rongilt maha. Kui ta vagunist välja tuli, kostsid talle järele irvitused, sõim ja mõnitused. Eriti agar oli naine, kes teda õunte ja kaladega oli kostitanud. Rong hakkas juba liikuma ja Ljonka seisis üksipäini tühjal platvormil, see naine aga pistis veel pea aknast välja ja kisas vihast käheda häälega:

„Parasiit! Lurjus! Õgib voblat, aga endal pole dokumente."

Ljonka näitas talle rusikat, kükitas keedetud vee paagi juurde maha ja hakkas uuesti nutma. Samal hetkel kuulis ta enda pea kohal poisikese jõhkrat häält:

„Hei piripill! Mis sa siin tatitad?"

Ljonka ees seisis umbes temavanune või veidi vanem näruses riides päevitunud poisike.

„Said kitli peale?"

Ljonka jättis nutu, vaatas mornilt poisi otsa ja ütles:

„Kes? Keegi pole kitli peale saanud."

„Aeti rongilt maha?"

„Aeti jah," ütles Ljonka.

„Mis sa's töinad? Tola! Kust sa oled, Odessast?"

„Petrogradist," ütles Ljonka ja vaatas ikka veel pelgliku uudishimuga poissi. Tollel oli masuudiga määrdunud, räpane, ketutav, kuid ilus nägu, kust välkusid vastu valged hambad.

„Kui sa Petrogradist oled," ütles poiss Ljonka kõristamist osatades, „on see väga rõõmustav. Räägitakse, et Petrogradis lõigatavat pooltallad käigu pealt maha. Tõsi või?"

„Pole kuulnud. Ei tea," vastas Ljonka.

„Mis siis sina — vehid või?"

Ljonka ei saanud aru, kuid ütles:

„Ei."

„Noh, ja loll oled, kui ei. Hakkame kahasse töötama?"

„Mis kahasse?"

„Pooleks, noh. Banil maidaane lõikama. Eks?"

„Olgu," ütles Ljonka, kuigi ta seekord ei mõistnud, mis banil ja mis maidaane tal tuleks lõigata. Millegipärast arvas ta, et ban, see on midagi arbuusiväljataolist ja maidaan ukraina keeles arbuus või kõrvits. Kuid üsna varsti sai ta aru, et jutt pole arbuusidest ega kõrvitsatest. Valgete hammastega poiss, keda kutsuti Arkaškaks, oli juba kogenud raudteevaras, kuigi oli alles neljateistkümneaastane. Ta pani Ljonkale ette temaga kambas vaksalites ja rongides sõitjate asju varastama hakata.

See ettepanek ei ajanud juba enam Ljonkale värinaid peale. Ei, pärast kõike seda, mis temaga oli juhtunud, ei saanud ta vaadata vargusele põlgusega, mida see väärib. Kuid Arkaška ära kuulanud, vastas ta ikkagi:

„Ei, käigu ta kuradile."

Ja hakkas minema.

„Hoiad vassongi?" hüüdis Arkaška talle järele. „No mis siis ikka . . . saame ilma sinuta läbi."

Rong sõitis ette. Ljonka hüppas käigu pealt astmelauale ja kobis vagunisse. Järgmises jaamas anti tal võmm selga ning aeti rongilt maha.

Õhtu lähenes, hakkas vihma tibutama. See oli väike jaam, ootesaali sõitjate jaoks polnud.

Ljonka ööbis raudtee viadukti all.

Järgmise päeva hommikul istus ta näljasena jaamahoone juures pingil ja pidas aru, mis teha. Raha ega dokumente tal ei olnud. Kas minna miilitsasse? Paluda, et ta lastekodusse pandaks? Või mõnesse uude „farmi"? Ei, ei, ainult seda mitte.

Ljonka hakkas juba kahetsema, et ta Arkaška ettepanekuga nõus ei olnud, kui ta äkki enda kõrval tuttavat häält kuulis:

„Tervist, keigar!"

Hiljem oli Ljonkal häbi meenutada oma heameelt, kui ta Arkaškat nägi.

„Kas lõunat sõid?" küsis too.

„Ei," pomises Ljonka.

„Aga hommikust?"

„Ei."

„Nii et kavatsed otsemaid õhtust süüa?"

Ljonka muigas tusaselt.

„Noh, kuidas on, kas lähme vehkima?" küsis Arkaška ja istus tema kõrvale pingile.

Ei olnud Ljonka kõrval tugevat kätt, mis teda oleks võinud toetada. Polnud ema, polnud Jurkat, polnud Vassili Fjodorovitš Krivtsovi.

Ümberringi oli tühjus, udutas jälle vihma.

„Mis siis ikka . . . läki," ütles Ljonka pead noogutades.

Juba esimese rongiga läksid nad „gastroleerima", nagu Arkaška ütles. Kazatšja Lopani jaamas vehkis Arkaška vahtima jäänud sõitja nina alt sisse mahuka nahkkohvri. Kohvris, mille nad raudteeladude taga tühjal platsil avasid, oli niisugust vara, et Ljonkal jäi suu ammuli. Siin oli tore peenlõuendist meeste pesu, eredavärvilised kaelasidemed, tärgeldatud kraed, habemenuga, froteekäterätt, lõhnaseep, pudel veini, sai, inglise konserve, šokolaadi ja mõned sidrunid — asjad, mida Ljonka juba mitu aastat isegi unes polnud enam näinud. Kohvri põhja hambapulbri karbi sisse oli peidetud daami kuldvõruga käekell.

Kõike seda vara vaadates läksid isegi igasugust näinud Arkaškal silmad suureks.

„Pole viga, pole viga, läks täppi," kõneles ta ja tuustis palavikuliselt kohvris. „Sul on hea käsi. Sinust saab veel asja, Ljonka! Mis?"

See kiitus Ljonkat eriti ei rõõmustanud.

Ta küsis, kelle käest Arkaška selle kohvri sisse vehkis. Mis mees see võis olla, kes näljastel sõja-aastatel sööb saia, sardiini ja sidruneid?

„Vist ka varas," ütles Arkaška. „Või mõni maha nottimata jäänud pursui."

Ljonkale meenusid millegipärast Volkovid. See, et need on pursui asjad, lohutas pisut teda.

„Üldiselt — tont temaga!" ütles Arkaška. „Nüüd on see kõik meie oma."

Ta naeris, hõõrus käsi ja kordas aina:

„Pole viga, pole viga . . . Me veel elame, noormees! Laseme lusti, nii et aitab!"

Kuigi Ljonka ei võtnud üldse osa sellest vargusest, jagas Arkaška temaga siiski kõike vennalikult. Nad sõitsid Harkovisse. Elasid seal kuu aega muretult rahast, mis nad käekella ja teiste asjade müügist olid saanud.

Kuid varsti läksid nad lahku. Arkaška jättis Ljonka maha. Kas näis talle, et Ljonkast kui kompanjonist on vähe kasu, kuna Ljonka varastas halvemini ja polnud nii

osav, või oli ta lihtsalt Ljonkast tüdinud, kuid ükskord Ljonka ärkas ja märkas, et Arkaškat pole enam. Nad olid ööbinud pargis akaatsiapõõsastes. Ljonka istus veidi aega ja ootas, kuid muutus viimaks rahutuks ja otsustas kaaslast otsima minna. Ta oli juba püsti tõusmas ja pistis käe masinlikult taskusse, kus ta haaknõelaga kinnitatult hoidis raha. Taskus kompas ta käsi midagi külma, pehmet ning karvast. Solvumisest ja vastikusest Ljonka otse röögatas. Tuli välja, et Arkaška polnud teda mitte ainult paljaks röövinud ja kogu raha taskust ära võtnud, vaid ka veel irvitanud ta üle, pistes talle tasku väikese koolnud kassipoja.

Arkaškast lahkuminek Ljonkat ei kurvastanud. Kuid ta elu läks jälle upêrpalli.

Komistada ja auku kukkuda on kerge, august välja ronida aga hulga raskem.

Harkovis ja teistes Ukraina linnades sel sügisel, talvel ja suvel veedetud päevi on Ljonkal häbi, piinlik ning valus meenutada. Peaaegu aasta otsa hulkus ta ühes tuhandete samasuguste kodutute lastega mööda sõjast laastatud paiku. Korduvalt tuli tal selle aja jooksul viibida miilitsajaoskondades, raudtee tšekaas ja kriminaalmiilitsa arestikambrites.

Mõnikord mõtles ta, et kuidas see küll nõnda juhtus... Oli aus poiss, õppis, luges ja kirjutas luuletusi... Ja nüüd on see kõik läinud, mitte midagi pole enam järel, ta on varas, hulgus ja põhjaläinud poiss.

Ta pingutas ennast, püüdis mitte varastada ja tööle hakata. Käis vaksalis ja pakkus ennast sõitjaile appi kohvreid kandma. Kuid väljanägemine oli tal säärane, et sõitjad kohkusid ära.

„Tunneme juba," ütlesid nad, „teame, kuhu sa need viid."

Ning Ljonkat kõrvale tõugates tassisid nad ise oma korve ja kohvreid trammini või kärumeheni.

Ljonka proovis ka kaubitseda. Kui algas nepi aeg ja erakaubandus käima läks, ostis ta tuttava hiinlase käest sada odavat omatopitud paberossi, läks peatänavale ja hõikles:

„Paberosse, kellele läheb ära? Paberosse, kellele läheb ära?"

Kuid selle ajaga, mis ta kaubitses, suitsetas ta ise paberosse rohkem ära, kui müüs.

Õhtul kahjusid kokku võttes sai talle selgeks, et erakapitalisti temast ei saa.

Petrogradi sõidust ta enam ei unistanudki. Talle tundus, et ta on lõplikult raiskuläinud poiss, ega suutnud kujutleda, kuidas ta kohtab ema ja õde, kuidas neile silma vaatab.

Kuid suve lõpul tekkis tal jälle igatsus kodulinna järele. Ta oli kurnatud, väsinud. Õhtuti vaatas ta kadedusega valgustatud aknaid, millede taga elati normaalset elu: inimesed istusid samovari juures, jõid teed, emad kallistasid lapsi.

Ükskord õhtul istus ta Sortirovotšnaja jaamas raudtee ääres ja sõi kirsse. Äkki küpses tal endalegi ootamatult otsus:

„Sõidan Petrogradi."

Linna ta enam ei läinudki, kuna tal polnud sinna asja, keegi teda seal ei oodanudki ja polnud kellegagi hüvasti jätta. Ta ootas ära esimese rongi, hüppas sõidu peal vagunitrepile, kobis puhvrile ja sealt mööda redelikest katusele. Kurskini sõitis ta ilma sekeldusteta. Oli külm öö, Ljonka kössitas kägaras ventilatsioonitoru juures ja mõtles Petrogradile. Silmad vajusid kinni, kuid magama jääda ei tohtinud, kuna une pealt oleks ta väga kergesti võinud kallakult katuselt alla libiseda, pealegi oli jaamade lähenedes vaja platvormipoolselt küljelt kobida teisele küljele, et tšekaa agent platvormilt teda ei märkaks. Kuid Ljonka uinus ikkagi. Ainult mingi ime tõttu ei veerenud ta katuselt maha ega sattunud rataste alla. Kurskis võeti ta katuselt maha. Istus poolteist tundi vahiruumis, andis tõotuse, et ta enam jänest ei sõida ja lasti vabaks. Kurski kaubajaama jõudnud ja sobiva rongi üles otsinud, ronis ta veduri tendrile ja puges süte alla. Nõndaviisi sõitis ta rongilt rongile üle kolides vaguni katustel, puhvritel, vagunivedrudel, söekastides ja naftapaakides oma kodulinna. Ükskord hommikul ärgates märkas ta, et rong seisab, ja pistis pea välja. Ta nägi tuttavat perrooni ja Nikolai vaksali kõrget klaasitud lage. Ljonka süda hakkas põksuma. Ta oli Petrogradis.

X peatükk

Ljonka astus räbaldunud rõivais, salkus juustega, paljajalu, söest ja naftast määrdununa mööda Nevskit ega uskunud ise ka, et ta sammub kodulinna tänaval. Pisarad voolasid mööda nägu alla, jättes söetolmust määrdunud põskedele valged vöödid.

Üle kolme aasta oli möödas, kui ta sellest linnast ära sõitis. Ja nüüd tuli ta tagasi. Kas tõesti sammub siin seesama Ljonka, kes 1918. aasta kevadel sõitis voorimehega Nikolai vaksalisse ja vaksalit nähes mõtles värinaga, kas tal tõepoolest seisab ees nii pikk teekond, kas ta tõesti sõidab maale k o g u s u v e.k s.

Ei, see pole enam see Ljonka.

Ta astub mööda Nevskit ja imestab, miks keegi teda ei vaata ja tema peale sõrmega ei näita. Kuid niisamasuguseid nagu tema on tänavail palju. Ja Petrograd ise ka ei ole enam nii puhas ja pidulik, nagu ta neli aastat tagasi oli. Linn polnud veel korralagedusest toibunud. Suurtükimürin oli vaikinud, kuid lõhnas veel Kodusõja püssirohusuitsu järele. Munakivisillutistega tänavate sõiduteed on üles tuustitud. Vaateakendelt haigutavad vastu hiiglasuured lõhed. Inimesed paistavad põdurad ja näljased, kuigi tänavail on juba tunda pirukapraadimise lõhna ja kaupluste ustel ilutsevad ilusad uhiuued sildid: „Kohvik", „Leib ja saiad", „Toiduained" . . .

Südame värisedes sammus Ljonka üles mööda laia hämarat treppi, mille iga aste ja lõhe olid talle nii tuttavad ja meenutasid varast lapsepõlve.

Vahariie oli ustelt maha kistud. Uksekell ei helisenud. Ljonka koputas minutit viis uksele. Lõpuks tehti uks paokile. Ukseketi tagant vaatas võõras naine, kelle põsk oli kinni seotud. Ljonkal katkes hääl, kui ta küsis, kas Aleksandra Sergejevna on kodus.

„Käi minema!" vastas vanaeit ja paugatas ukse kinni.

Ljonka kohmetus, mõtles veidi ning ootas ja koputas siis uuesti. Naine kukkus ust avamata kiruma. Ta kisas, et kui Ljonka sedamaid ära ei lähe, helistab ta majakomiteesse ja poiss viiakse, kuhu vaja.

„Palun, ärge tapelge!" hüüdis Ljonka. „Ütelge mulle ainult, kas Aleksandra Sergejevna elab siin?"

„Pole siin mingit Aleksandra Sergejevnat," ütles naine, vaikis veidi ja lisas: „Hakka aga minema."

Ljonka lonkis noruspäi trepist alla. Ta läks üle tänava ja vaatas teise korruse aknaisse. Akna taga, endises lastetoas, rippus puur siisikese või kanaari linnuga. Aknalaudadel olid potid lilledega. Endise söögitoa aken oli vöödilise padjaga kinni topitud.

Ljonka lonkis õhtuni linnas ringi. Õhtul otsustas ta mõne sugulase üles otsida. Jekateriina kanali ääres elas ta tädi, ema õde. Ljonka ei mäletanud maja ega korteri numbrit. Ainult juhuslik lapsepõlvemälestus aitas tal seda maja leida. Ta nägi kõrgel umbseinal hiiglasuurt plekist silti: „Georg Bormanni kakao". Pakis punapõskne kokk, valge kokamüts peas ja sama värvi põll ees, vehkis kavalalt naeratades pea kohal kakaopurgiga. Ljonkale meenus, et ta pisikesena seda kokka kangesti kartis. Kui nad emaga sellele majale sõites või jalutades lähenesid, pööras Ljonka alati näo ära ja kissitas silmi. Seda kokka nägi ta mõnikord uneski, nagu ka Peterburi ududes rohekaks tõmbunud helilooja Glinka kuju Mariina teatri juures väljakul.

Eesuks oli kinni. Ljonka läks tagatrepist üles ja helistas uksekella. Isuäratav aurupilv paiskus talle näkku. Lävel seisis ta ees tädi, supikulp käes. Tädi vaatas veidi arglikult väikest räbalais poissi.

„Mis sa, poiss, tahad?" küsis ta taganedes.

Ljonka astus sammu edasi, tõmbas närutava, poolest saadik ärarebitud nokaga sonimütsi peast, naeratas ja ütles:

„Kas te tõesti mind ära ei tunne, tädi Raaja?"

Tädi lõi käsi kokku:

„Ljoša?!"

Ljonkat kaisutama tormates jäi ta poolel teel seisma. Ta ei söandanud poissi emmata ja suudelda. Tal oli ilus puhas kleit seljas ja roosa valgete täppidega põll ees.

Kõigepealt küsis Ljonka muidugi:

„Mis emaga on? Kus ta on?"

Ta ootas hirmuga kohutavat vastust. Kuid nüüd pöördus tädi ukse poole, õiendas koridori vaadata ja hõikas:

„Šuurake!"

Ljonka ei jõudnud veel toibuda ega taibata, milles asi on, kui ta juba leidis ennast ema embusest. Ema suudles teda, nuttis ja naeris, mustad söelaigud katsid ta nägu, käsi ja pleekinud sitskleiti.

„Issand! Milline õnn," ütles ta ja surus põske poja

määrdunud salkus pea vastu. „Ljošake... Pojuke... Mu poiss... Kus sa olid? Me ju oleme sind ammugi maha matnud. Vasjake oli kindel, et hundid sind selles õudses farmis ära murdsid."

„Ja kus ta on?"

„Kes? Vasja? Elab meiega koos. Ta peaks varsti tulema. Vasja on suureks sirgunud, sa ei tunne teda enam äragi, töötab pagariäris. Aga kas sa seda tunned?"

Ukse vahel seisis ning vaatas toimuvat arusaamatusega kümneaastane nösuninaga tütarlaps, seljas villasest riidest ruuduline kleit, millest ta oli ammu välja kasvanud.

„Ema, kes see on?" küsis tütarlaps ehmunult.

„Ljalka! Kas sa siis ei tunne?"

Tütarlaps kiljatas ja tormas kilgates venda kaelustama.

Ljonka pesti vannis puhtaks. Ema lõikas ise kääridega maha ta pulstunud juuksesalgud ja nühkis kareda pesukäsnaga puhtaks musta koorikuga kaetud kondise selja.

Poole tunni pärast tuli Vasja töölt koju. Ta oli märgatavalt mehestunud ja pikemaks sirgunud, olles Ljonkast nüüd poole pea jao pikem. Kui nad suudlesid, kargas Ljonkale ninna pagariärist Vasjale külgejäänud rikkiläinud või, kreemi ja mingite essentside lõhna. Vasja juuksed olid jahused ja sõrmeküünealused kuivanud tainaga koos.

„Miks sa, Vasjake, täna nii vara koju tulid?" küsis Aleksandra Sergejevna.

„Me ei töötanud, streigime," vastas poiss bassihäälega.

„Kuidas streigite?"

„Peremees ei kirjutanud lepingule alla," seletas Vasja tähtsalt. Ljonka vaatas imestuse ja austusega oma nooremat venda.

Kui kogu pere teelauas koos istus, algasid vastastikused pärimised. Igaühel oli, millest jutustada.

„Me arvasime, et hundid sind nahka pistsid," ütles Vasja. „Käisin kaks päeva metsas ringi ja otsisin sind. Miks sa, veidrik, mulle siis ei öelnud, et sa põgeneda kavatsed?"

„Kartsin. Draakon lubas ju mind ära tappa."

„Ega midagi, olekski tapnud. Mis see tema käes oleks olnud. Muuseas," muigas Vasja, „kas tead, mis selle Draakoniga juhtus?"

Ljonka võpatas.

„Mis siis juhtus?"

„Vaat mis!" Vastuse asemel pani Vasja neli sõrme trellide moodi risti.

„Arreteeriti?"

„Kõik. Nii Draakon kui ka ta abilised... Kas Konopatõid mäletad? Niisugune prillidega... Ka tema pisteti pokri. Tuli välja, et nad kõik on endised ohvitserid, valgekaartlased."

„Oota," ütles Ljonka kahvatades. „Aga kuidas ta nimi oli?"

„Kelle?"

„Direktori."

„Hm. Tont teda teab. Meelest läinud. Ah jaa, tuli meelde! Pojarkov, Nikolai Mihhailovitš."

„Seda ma arvasin!" hüüdis Ljonka.

„Mida sa arvasid?"

„Ema, kas mäletad?"

„Keda?" imestas Aleksandra Sergejevna.

„Pojarkovi."

„Ei, mu poiss. Kust mina pidin teda tundma?!"

„Mine ikka! Ohvitser... Jaroslavlis... Võõrastemaja omaniku poeg. Kohtasime teda veel aurikul. Ja mina, loll, lasksin tal minna."

„Ei või olla. Vist lihtsalt kokkusattumus," ütles Aleksandra Sergejevna.

„Ei ole kokkusattumus. Ta oli ainult endale habeme kasvatanud. Juba farmis tundsin ma ta ära. Ausõna, arvasin kogu aeg, et see on tema. Nüüd ma seda lurjust küll enam ära ei laseks," pigistas Ljonka läbi hammaste ja märkas, kuidas ema imestusega, isegi ehmunult vilksamisi tema poole vaatas.

Ka ema jutustas lühidalt oma loo. Temalegi oli üsna palju viperusi ja vintsutusi osaks saanud.

Üheksateistkümnenda aasta varakevadel oli Aleksandra Sergejevna enne Petrogradist väljasõitmist andnud jaamas pagasisse mõned kastid elektripirne, noodid, raamatud, kantseleitarbed ja muud asjad, mille pärast ta komandeeringus oligi. Rongid, millega ta sõitis, liikusid aeglaselt, nagu see nende päevade kohta oli tavaline, kuid peaaegu teekonna lõpuni läks kõik õnnelikult ja Aleksandra Sergejevna lootis, et ta paari päeva pärast näeb õde kui ka lapsi. Ufaani jäi veel üks öö sõita. Aleksandra

Sergejevna ärkas öösel püssipaukude, kisa ja oiete peale. Väejooksikute salk tungis rongile kallale. Bandiidid röövisid rongi paljaks, lasksid maha kõik rongi teenistujad, tapsid ja haavasid paljusid sõitjaid, paarkümmend inimest aga viisid endiga kaasa.

Aleksandra Sergejevnal õnnestus pääseda. Koos oma kupeekaaslanna, Ufaa tuntud kommunistiga peitsid nad endid veduri tendrile peensöe hunnikusse. Kui bandiidid minema läksid, tuli poolalasti naistel kuni lähema jaamani kaheksateistkümmend versta maha käja. Teel Aleksandra Sergejevna külmetas. Ufaas pandi ta haiglasse. Seal nakatus ta oma voodinaabrinnalt plekilisse soetõppe ja põdes üle kahe kuu. Haiglast kirjutati välja suvel. Hakkas siis otsima oma pagasit. Selgus, et pagas oli tulnud sama rongiga, millega ta sõitis ja mis paljaks rööviti. Bandiitide tabamiseks väljasaadetud tšekistide grupp avastas ümberkaudsetes külades suurel hulgal elektripirne. Lapsed mängisid nendega. See aitas bandiitide jõugu jälile sattuda. Bandiidid nabiti kinni. Kuid asjade otsimine kestis kaua. Aleksandra Sergejevna kirjutas mõned korrad õele ja saatis paar kirja Ljonkale, kuid post töötas noil aastail halvasti ja tema kirjad ei jõudnud pärale.

Kui Aleksandra Sergejevna suve lõpul pere juurde tagasi jõudis, sai ta Ljalja käest teada, et Ljonka on kolm päeva tagasi linnast põgenenud kavatsusega Piiterisse jõuda.

Ka Ljonkal tuli jutustada endast. Tubli (halvema) poole jättis ta muidugi rääkimata, kuid teda kuulati niigi ammuli sui.

„Ljoša, aga mis raha eest sa kogu aeg elasid?" küsis Ljalja, kui Ljonka oli oma jutustuse lõpetanud.

„Rumal . . . ole vait," katkestas Vasja teda.

Ljonka tundis, kuidas ta punastab. Ta huuled hakkasid värisema. Ta imestas ise ka. Talle tundus, et need aastad olid õpetanud teda mitte enam punastama ja hämmelduma.

Aleksandra Sergejevna tõusis ja väljus toast.

„Ljoša! Tule hetkeks siia", kutsus ta.

Ljonka tuli. Ema kaisutas teda, suudles ja ütles kõrva sisse:

„Seda enam ei kordu, mu poiss?"

„Mis asja?" pomises Ljonka.

„Sa mõistad küll, millest ma räägin. Ma ei taha sind hukka mõista. Ma tean, kui palju raskusi sul tuli läbi elada. Kuid nüüd on sellel lõpp. Eks ole?"

„Jah," ütles Ljonka end ema vastu surudes. Ja esmakordselt sel päeval lausus ta sõna, mida ta juba mitu aastat polnud valjusti öelnud:

„Jah . . . emake."

Ema naeratas ja patsutas teda põsele.

„Ära, pojuke, pead norgu lase. Kõik läheb joonde. Varsti algab koolitöö, astud kooli, hakkad õppima."

„Ei lähe," ütles Ljonka.

„Kuidas? Sa ei taha õppida?"

„Tahan tööle minna," ütles Ljonka.

Pere oli alles hiljuti Petrogradi tagasi tulnud. Nende korterisse, mis kogu aja oli seisnud peremeheta, olid asunud teised inimesed. Öde andis Aleksandra Sergejevnale koos lastega peavarju. Siiasamasse eestuppa vanale „kasakakirstule" seadis endale küljealuse ka Ljonka.

Elu oli raskevõitu. Ema kusagil tööl veel ei käinud, ajas niisama juhuslikke tunde andes perega peost suhu läbi. Mõnikord asendas ta õhtuti tuttavat palgalist klaverimängijat, mängides pianiinol eraisikule kuuluvas väikeses kinos Ligovkal.

Ljonka otsis tööd. Vasja lubas tal aidata sinnasamasse pagariärisse Voznessenskajale tööle saada, kus ta ise töötas. Kuid Ljonka ei tahtnud. Ta unistas muust — tehasest.

Ljonkal oli meeles, mis kadunud Jurka talle kunagi Menzelinskis ütles:

„Sul, Ljonka, oleks vaja tööstuslikku karastust."

Töötamisest tehases tööpingi juures unistas ta nüüd niisamuti, nagu ta hiljuti alles oli unistanud Petrogradi tagasitulekust ja kunagi varem unistanud ümbermaailmareisist, röövlielust või rindele põgenemisest.

Kuid noil aastail polnud nii lihtne tööd leida. Tollal ei rippunud nagu nüüd igal nurgal kuulutused: vajatakse puuseppi, vajatakse maalreid, vajatakse insenere, vajatakse abitöölisi . . . Noil aastail ei otsinud töö inimest, vaid inimene otsis tööd. Maa polnud veel jõudnud paraneda ränkadest haavadest, mis talle olid tekitanud imperialistlik sõda ja välismaine interventsioon. Ei töötanud veel kõik tehased ja vabrikud, kuna ei jätkunud toorainet ja

polnud kütust. Isegi kogenud kaadritöölised ei leidnud sõjaväest koju tulles kohe tööd. Ljonkal aga polnud mingit eriala ega kvalifikatsiooni. Kuid ta ei lasknud siiski tujul langeda ja aina otsis. Päevade kaupa rändas ta linnas ringi. Käis äärelinnas Narva ja Moskva värava taga, Porohhovõjel ja Viiburi poolel. Käis läbi kõik tuntumad Petrogradi tehased — Putilovi, „Bolševiku", „Punase Viiburlase" ja „Skorohodi". Ta trügis töötute hulgas tööbörsil, astus sisse väikestesse eratöötubadesse, trüki-, köite- ja tähevalamistöökodadesse. Igal pool öeldi talle üht ja sedasama:

„Kohti ei ole."

Ljonkat varitsesid ta tööotsimiskäikudel mitmedki kiusatused. Oli vaja suurt mehisust, et nendega võidelda. Ta nägi poisikesi, kes salkadena sõelusid kaupluste, kinode ja õllepoodide ees. Ljonka kogenud silm tegi kohe kindlaks nende kahvatute nägude ja salkus juustega, vöödilisi madrusesärke ja hiiglalaiu lotendavaid madrusepükse kandvate noorukite elukutse. Ta astus neist peatumata mööda ega tahtnud üldse tegemist teha nende taskuvarastega. Silmi kinni pigistades sammus ta mööda teemajadest, kohvikutest ja kauplustest, kust tuli pirukate, vorsti, kookide, õunte ja kompvekkide ahvatlevaid lõhnu.

Kõht korises tal alatasa. Kodus polnud muud kui hirsipuder ja must leib. Elada poolnäljas — see polnud Ljonkale mingi ime. Kuid viimaste aastatega oli ta minetanud tagasihoidlikkuse: täna nälgis, homme aga sattus ette „juhus" ja Ljonka vitsutas kere täis, sõi maiustuseks jäätist ja kompvekke, käis kinos ja suitsetas kalleid paberosse.

Nüüd suitsetas ta ema eest salajas mahorkat ja tänavalt üleskorjatud konisid.

Suurimaks kiusatuseks aga olid talle raamatud. Nende aastatega oli ta hakanud tundma niisugust nälga lugemise ja trükisõna järele, et iga ajaleheräbal, vana ajakiri või brošüür tõid talle otse värina peale. Ta võis tundide kaupa trügida Aleksandri turu galeriides, kus väikestes, pooleldi maa-alustes poodides kauplesid bukinistid. Raamatute sorimine oli saanud talle tõeliseks kireks. Raamatud olid võrreldes muude asjadega odavad. Neid oli palju. Kuid Ljonka ei saanud neid osta, tal polnud raha. Unistades tööst, unistas ta ühtlasi päevast, mil ta oma esimese palga saab, täpselt poole sellest emale annab, teise poolega aga

turule tuleb ja terve virna raamatuid ostab. Raamatute hulgas tuustides pani ta kõrvale või peitis kuhugi kaugemale pimedasse nurka need, mida kavatses hiljem osta.

Esialgu olid need ainult unistused. Polnud teada, kas need kunagi teoks saavad.

Väsinuna ning näljasena tuli ta õhtul koju tagasi.

Ema pani õhtusöögi lauale, vaatas murega poja otsa ja küsis arglikult:

„Noh, kuidas läks, Ljošake?"

„Esialgu ei midagi," vastas Ljonka tusaselt ja asus vastikuks läinud hirsipudru kallale.

„No mis siis. Seda parem," lohutas Aleksandra Sergejevna teda. „Tähendab, pole sinu saatus. Kirjutame sind kooli sisse. Hakkad õppima."

„Ei, ma lähen tööle," kinnitas Ljonka mornilt.

Juhtus kord, et Ljonka lõi kõhklema.

Kunagi õhtul astus ta mööda Liteinõid, peatus raamatukaupluse vaateakna juures ja jäi huviga vaatama ega märganudki, mil temast vasakule oli ilmunud kellegi kogu. Äkki müksati talle küünarnukiga vastu külge. Ljonka vaatas vasakule. Pikk noormees, katkine portfell kaenla all, kummardus lühinägelikult silmi vidutades madalale ja silmitses hoolega paksu võõrkeelset raamatut vaateaknal.

„Mis te tahate?" ütles Ljonka kohmetudes.

„Ei midagi," vastas noormees rahulikult ega vaadanud ka nüüd Ljonkale otsa. Ta kummardus veel madalamale ja veeris:

„French . . . archi-tects and sculp-ters of the . . . Hm. Mis see on? Kas te inglise keelest aru saate, söör? Ei? Või nii. Ja kõnelda te ka ei soovi?!"

„Nõdrameelne," mõtles Ljonka.

Noormees pööras tema poole kõhna naerul näo.

„Ei tunne ära või? Tõesti?"

Noormehe ülahuul, millel kasvasid ilmetud vurruudemed, tõmbles tagasihoitud naeratusest.

„Äh, Ljoša, Ljoša! Pole kena, kullake! Jumala eest pole ilus! Vendi unustada on suur patt. Oota aga, tulevad külalised ja löövad sul trahviks katki kõik pudelikesed."

„Serjoža! Pudel!" jahmus ja rõõmustas Ljonka.

„Tema jah."

Ristivennad pidid teineteist kaelustama, kuid millegipärast ei teinud seda ja raputasid vaid tugevasti teineteise kätt. Hetke pärast sammusid nad juba mööda Nevskit Sadovaja poole.

„Miks sa meile pole tulnud?" küsis Ljonka.

„Kuidas pole? Olen kaks korda teil käinud. Viimati üheksateistkümnendal, kuid koputuse peale keegi ei vastanud. Mineval aastal käisin — teid polnud. Keegi vistrikulise näoga tädi kihutas mind minema ja nimetas veel masuurikaks.

„Nojah, mul läks meelest. Me elame nüüd teises kohas."

„Meie ka. Muuseas, sina pole ju meil käinud. Me elame nüüd Millionnajal Ermitaaži lähedal. Kas sa parun Ginsburgi juhuslikult ei tundnud? Tema korteris me olemegi. Korteril pole viga. Ainult külm. Aga miks sa, Ljoša, nii kahvatu oled?"

„Arvad, et sa ise roosa oled?"

„Kuidas ristiemaga on? Kas ikka terve?"

„Jah, tänan. Aga Annuška?"

„Kes Annuška? Ah ema? Mis tal siis ikka. Töötab nagu alati, peseb pesu. Kus sa õpid?"

„Ei kuskil," ütles Ljonka, hämmeldus ise millegipärast ja ruttas seletama:

„Ma tahan tööle minna. Tähendab praegu ma veel ei tea, kas lähen. Tahan igatahes. Aga sina?"

Pudel vaatas teda imestusega.

„Õpin muidugi. Tuleval aastal lõpetan teise astme."

„Pea ikka! Millal sa seda jõudsid?"

„Miks mitte jõuda. Ma ei vedanud nahka, vennike. Kahe aastaga tegime kolm klassi läbi."

„Ma mäletan, sa tahtsid konduktoriks või vagunisaatjaks saada."

Pudel pahvatas naerma.

„Küll sul on aga mälu! . . . Jah. Täitsa õige. Tahtsin vagunisaatjaks saada. Üksvahe hoidsin kurssi ajalehemüüjale. Kuid millal see, vennas, ükskord oli? Eelajaloolisel ajal. Enne seitsmeteistkümnendat aastat. Nüüd on mul hoopis teised kavatsused, tahan saada inseneriks."

Sadovaja juures läksid nad lahku.

„Tervisi ristiemale," ütles Serjoža, kaelustas Ljonkat ja suudles teda põsele.

„Sa siis tuled meile?"

„Tulen küll."

Pudel kirjutas aadressi hoolikalt üles, küsis täpselt järele, kuidas parem on tulla, kas eesuksest või värava kaudu, kuid millegipärast jäi tulemata. Ristivennad kohtusid pärast seda alles viie-kuue aasta pärast, kui Pudel oli juba lõpetamas teedeinseneride instituuti.

Pärast seda kõnelust Nevskil käis Ljonka mõned päevad pea laiali ringi. Serjoša ei ütelnud talle küll midagi, ei teinud etteheiteid, kuid imelik pilk, mille ta heitis ristivennale, kui ta teada sai, et too ei õpi, jäi Ljonkale meelde. Paar-kolm päeva kõhkles ta tõsiselt, kas mitte ema sõna kuulata ja kooli avaldus sisse anda.

Ljonka mõtles järele ja otsustas siiski mitte alla anda. Ta jätkas tööotsimist.

Ja siis tal justkui vedas. Ta leidis endale töökoha.

Ükskord pärast pikka linnas rändamist koju pöördudes tuli ta Gorstkini tänavalt läbi. Neil aastail oli see kõrvaline kitsas tänavake, mis ühendab Fontankat Sennoi turuga, väga kärarikas ja elav. Siin, Sennoi naabruses, oli tollal linna vanakraamiturg. Selle tänava räpaselt rohelistes hubasuseta majades asus hulk vürtspoode, töötubasid, teemajasid ja trahtereid. Hommikust hilisööni valitses siin vaikimatu kära: kolistasid sõimeldes läbi rahvamurru veovoorimehed, jaurasid joodikud, kõhisesid sädemeid pildudes teritajate primitiivsed, jalaga vändatavad käiad, kopsisid „külmkingseppade" vasarad, laulsid rändlaulikud, kiitsid igal viisil oma kaupa — sidrunikvassi, pirukaid, päevalilleseemneid, moskva pärmi — tänavakaupmehed ja kaubaeided.

Sennoi poole minnes märkas Ljonka nurgamaja seinal väikest silti:

Kunstlike mineraalvete
tehas
Firma „Ekspress"
Asut. 1888. a. Ekstra kvaliteet

Ettevõtte ukse ees seisis kahe rattaga käru, mida käsipuust hoidis kinni vimmas turjaga mustlase moodi vanamees, roheline kalevist vest seljas. Kaks tüdrukut, vahariidest põlled ees, tassisid välja ja panid kärule kaste mustade kinnikorgitud pudelitega.

Donkihhotliku habemega mees seisis kõnniteel ja märkis midagi vihikusse.

Ljonka astus lähemale ja vaatas hoolimatult ühe kasti sisse.

„Mis sul vaja on? Kõtt minema!" ähvardas habemega mees Ljonkat pliiatsiga.

Ljonka tõstis pea ja küsis millelegi mõtlemata lihtsalt harjumuspäraselt:

„Kas teil mingit tööd ei leidu?"

Habemik mõõtis teda põgusa pilguga.

„Kui vana sa oled?" küsis ta.

„Viisteist," luiskas Ljonka silma pilgutamata.

„Nnoh, tõsta see kast üles."

Ljonka märkas kasti mõlemas otsas kujult vaniljekuivikuid meenutavaid avasid, pistis sõrmed sisse, võttis jõu kokku ja tõstis kasti üles.

„Astu sisse, ajame juttu," ütles habemik ja osutas pliiatsiga ettevõtte uksele.

Ljonka läks südame värisedes kivitrepist üles ja astus pimedasse jahedasse ruumi. Ninna kargas rõskuse ja puuviljasiirupite lõhnu. Ukse taga mürises mingi masin. Miski käis ringi, miski plaksus ja kompsis. Poisi süda hakkas kiiresti taguma. Siin ta on! Ehkki väike, aga ikkagi tehas! Kas ta tõesti siin tööle hakkab? Issand, et seda kurja silmaga ära ei kaetaks, et see aga ei nurjuks.

Natukese aja pärast tuli habemik tänavalt sisse. Too viis Ljonka tuppa, mis oli väike nagu sahver, kus akna juures seisis tammine kontorilaud ja seinal rippusid kantselei arvelaud ja metallkinnitiga kokkupandud paberid.

„Kui midagi ära varastad, kihutan minema," ütles mees, istus kontorilaua taha ja avas võtmega mingi laeka.

„Kus seda . . . Milleks?" ütles Ljonka. „Ei tule mul mõttessegi."

„Kui praegu mõttes pole, siis hiljem võib tulla. Hoiatan. Ja edasi . . . Kui tuleb keegi ametiühingust või mõni muu, siis ütle, et oled mu vennapoeg. Said aru?"

„Sain," vastas Ljonka. Õigupoolest ei saanud ta üldse aru ja pidas vajalikuks küsida:

„Mispärast õieti?"

„Mispärast? Aga sellepärast, et ma ei kavatse maksta sinu eest kindlustusmaksu ja muud sellesarnast."

Peremees küsis Ljonka käest, kus ta elab ja kes ta ema on, jäi nähtavasti rahule ja ütles, et Ljonka võib homme

hommikul tööle tulla. Ljonka võttis südame rindu ja küsis ukse käepidemest kinni hoides:

„Aga mis tööle te mind panete?"

„Minu ajal, kulla mehike, poisid ei pärinud, mis tööle neid pannakse. Kas sa pole ehk kommunistlik noor?"

„Ei," vastas Ljonka ja tundis, kuidas ta punastas.

Ljonka lippas koju, endal hing õnnest kinni jäämas.

„Ema! Hurraa! Õnnitle mind. Leidsin töökoha. Astusin tehasesse."

Algul oli ka Aleksandra Sergejevnal hea meel. Aga kui Ljonka talle jutustas, kus ja mis tingimustel tal tööle tuleb hakata, jäi ema murelikuks.

„Ljošake, kallis," ütles ta poissi kaelustades, „sa oleksid pidanud siiski, enne kui nõustusid, järele mõtlema. No tõepoolest, ütle palun, mis töö see limonaadi tegemine ka on?!"

„Mis tähendab limonaadi?" solvus Ljonka. „Ka limonaadi on rahval vaja, kui seda tehases valmistatakse. Need on sul, sa vabanda, emake, kodanlikud eelarvamused. Sul oleks juba aeg omaks võtta, et igasugune füüsiline töö on üllas asi. Vasja, näe, teeb meil saiu ja pirukaid, selle vastu sa ometi ei ole!?"

„Noh, hea küll," ütles Aleksandra Sergejevna. „Kui palju ta sulle siis ka palka maksab?"

Suurest rõõmust oli Ljonka koguni unustanud peremehelt seda küsida.

„Mis tähendab — kui palju? Nagu ette nähtud, nii ka maksab."

„Mina võib-olla peaksin ehk temaga rääkima?" arvas Aleksandra Sergejevna.

„Mis sa veel!" sai Ljonka pahaseks. „Egas ma enam tita ole!"

„Oeh, ei meeldi mulle see asi."

„Pole viga, emake, ära muretse. See ainult alguses nii. Kui ma veel kvalifikatsiooni omandan, siis ma juba . . ."

Kuid ka sedapuhku ei läinud Ljonkal korda kvalifikatsiooni omandada.

Järgmisel hommikul ilmus ta juba varavalges ettevõttesse. Seal polnud veel kedagi peale rohelise vestiga vanamehe, kes plekkteekannust kastis pimeda koridori põrandat.

„Mis sul vaja on?" küsis ta.
„Ma tulin tööle," vastas poiss.
„Mis tööle?"
„Siia . . . Mind võeti."
„Tähendab läksid liimile?"
„Mis tähendab — läksin liimile?" ei saanud Ljonka aru.
„Oh issand . . . püha Nikolaus . . . sa suur jumal," kukkus vanamees äkki raskesti ohkima, sirutas end ja hõõrus selga vesti all.
„Noh, hea küll," ütles ta, „võta niinhari ja äesta nõudepesuruumi põrand üle."
Ljonka polnud kindel, kas nõudepesuruumi põranda „äestamine" kuulub tema kohustuste hulka, kuid võttis siiski harja ja astus vanamehe järel sisse.
Mõne aja pärast tuli peremees Adolf Fjodorovitš Krause.
„Tubli poiss," kiitis ta Ljonkat tööl nähes. „Poisid peavad ikka enne teisi tulema."
Kella kaheksaks hakkasid kogunema ka kõik teised ettevõtte töölised. Neid oli kokku viis-kuus inimest.
Kogu limonaaditööstus asus kahes väikeses toas, mida lahutas teineteisest paks kivist võlvkaar. Ühes, nimelt suuremas ruumis asetses pudelikorkimismasin. Üks tüdruk valas pikavarrelise tsingist kopaga pudelitesse magusat puuviljasiirupit. Teine tüdruk, korkija, võttis tema käest pudeli, pani selle masinasse, laskis kraanist gaseeritud vett peale ja vajutas hooba keerates pudelile osavasti korgi peale. Ljonka-vanune poiss ajas ringi ratast, mis kogu selle vägeva agregaadi liikuma pani. Kõrvalruumis oli suur puuküna, milles pesti pudeleid. Sealsamas köögilaual kleepisid kaks tüdrukut pudelitele silte: „Limonaad", „Citro", „Alkoholita õlu „Ekspress"".
Muidugi nägi see kõik üsna armetu välja ja polnud pooltki see, millest Ljonka oli unistanud. Kuid olgu kuidas tahes, nii või teisiti oli see ikkagi tehas. Mitte küll Obuhhovi ega Putilovi, kuid siin olid ka ikkagi masinad ja inimesed, keda kutsuti töölisteks.
Oma südamesopis lootis Ljonka, et ta pannakse kohe masina juurde tööle. Aga ei pandud.
Ta istus parajasti kastil ja jälgis imetledes, kui ruttu ning ladusalt töötab pikk valgepäine tüdruk korkijana, kui peremees tuppa astus ja teda lahkesti kutsus:
„Ljonja!"

Ljonka kargas püsti ja läks koridori.
„Jaa?"
„Kas sa, kulla poiss, tunned hästi linna?"
„Väga hästi just mitte," tunnistas Ljonka.
„Noh, pole viga, esialgu aitab Zahhar Ivanovitš sind."
„Missugune Zahhar Ivanovitš?"
„Seesama vestiga vanamees, kes kaste kannab. Aga kas sa lugeda oskad?"
„Õppisin kolmandas klassis," ütles Ljonka.
„Väga hea. Zahhar Ivanovitš, vastuoksa, ei saa kirjatarkusega hästi hakkama. Aitad tal saatekirju lugeda. Nüüd sõidate Nevskile Morskaja nurgale ja viite kaks kasti õlut restorani. Sealt sõidate Aleksandri pargi juurde . . . aadress on saatekirjal. Siis Vassiili saarele . . . puuviljakauplusse Suure ja neljanda kaubahoovi nurgal. Sinna viite ülejäänud kolm kasti."
„Ja millega me sõidame?" küsis Ljonka, kes kujutles elavalt seda pikka ning mitmekesist reisi mööda armastatud linna.
„Ah millega sõidate? Käruga. Õigupoolest te ei sõida sellega, vaid lükkate seda. No see on ükskõik. Zahhar Ivanovitš aitab sind. Ta tunneb tänavaid hästi. Ainult palun, ole ettevaatlik," ütles peremees lahkesti. „Võta arvesse, et iga lõhutud või kaotatud pudeli eest ma trahvin."
Käru seisis juba trepi ees. Sünge Zahhar Ivanovitš istus pudelikastide otsas ja tõmbas mahorkaplotski viimaseid mahve.
„Saage tuttavaks, Zahhar Ivanovitš," ütles Krause. „Teie uus abiline."
„Me juba oleme tuttavad," ütles Ljonka.
Vanamees kõõritas Ljonka poole, sülitas plotskikonile ja tõusis.
„Hoia käru," ütles ta poisile.
Ljonka võttis kinni käsipuust, mille vedajate käed olid siledaks poleerinud. Vanamees pani kärule kaheksa kasti limonaadi ja õlut ning tõmbas neile nööri ümber. Peremees luges kastid üle, märkis midagi vihikusse ja andis saatekirjad vanamehe kätte.
„Jumal kaasa, Zahhar Ivanovitš," ütles ta. „Palun, kullake, rutata, mitte aega viita. Teid ju nüüd kaks."
„Seda muidugi," pomises vanamees. „Kahekesi ikka kergem. Ärge muretsege, Adolf Fjodorovitš. Enne lõunat viime ära."

„Noh, Ljonka, õnn kaasa," ütles peremees üles trepile minnes. „Jumala abiga, nagu vanasti öeldi."

Vanamees heitis peremehele sünge pilgu. Ka poissi vaatas ta niisamasuguse pahase pilguga.

„Kes sa siis oled, pojapoeg või poeg koguni?" küsis ta.

„Kelle?" ei saanud Ljonka aru.

Vanamees osutas peaga ukse poole, mille taha peremees kadus.

„Vennapoeg," ütles Ljonka muiates, ta ei teadnud veel, kas tunnistada tollele vanale, et ta on võltsvennapoeg.

„Siis oled sa ju mulle kolmat põlve lapselaps," sõnas vanamees.

„Kuidas nii?" imestas Ljonka.

„Kuidas? Aga sellepärast, et mina olen aupoolest selle lurjuse onu."

Vanamees tõstis pea, kissitas silmi, ohkas ja pomises: „Oh issand, halastaja . . . suur jumal."

Kõõksatas siis, sülitas pihku ja võttis käru käsipuust kinni.

„Läki siis!" ütles ta.

Raske koormaga käru liikus paigalt ja kolgerdas edasi mööda Gorstkini tänava munakive.

Tänavat ja turgu ummistav rahvahulk segas edasiliikumist.

„Hei, sõbrad! Hei!" hõikas Zahhar Ivanovitš iga minut.

Käru lükata polnud raske. Palju raskem oli seda tasakaalus hoida. Kui Zahhar Ivanovitš hetkeks käsipuust lahti laskis, tuli Ljonkal kõhuli selle peale heita. Talle tundus, et nüüd paiskab käsipuu ta täie jõuga õhku.

Suurivaevu üle Sennoi väljaku trüginud, jõudsid nad Sadovajale ja keerasid Komissarovskajale, endisele Gorohhovajale.

„Hei, sõbrad! Hei!" hõikas vanamees vahetpidamata.

Morskaja ja Nevski nurgal võttis vanamees kaks kasti kärult maha ja tassis restorani. Käru koorem jäi kergemaks, kuid ka poisil oli jõudu jäänud vähemaks. Kui nad tunni aja pärast Aleksandri pargi juurest Vassiili saarele keerasid, Ljonka juba tuikus, särk oli läbimärg ja kuum higinõre valgus kukla tagant abaluude vahele.

Lõunaks jõudsid nad ettevõttesse tagasi.

„Noh, kuidas on, väike veoline?" küsis peremees lõbusalt.

„Pole viga," ütles Ljonka.

„Võid lõunale minna. Ainult vaata, et mitte kauaks."

Ljonka koju ei läinud. Süüa ta millegipärast ei tahtnud. Ta jõi ära pool klaasi apteegi järele lõhnavat ananassisiirupit, millega villija Galja teda salaja kostitas, läks uksest välja ja istus kivitrepile. Minuti aja pärast vaatas peremees ukse vahelt.

„Miks sa, kulla poiss, siin istud?" ütles ta. „Minu ajal poisid jõude ei istunud. Säh, võta võti, lippa keldrisse ja too kaks kasti korke üles."

Pärast lõunat saatis peremees Ljonka ja Zahhar Ivanovitši Zimini põiktänavale süsihappegaasi balloonide järele. Seejärel vedasid nad kuus kasti õlut Suveaia juurde parvel asuvasse restorani. Käisid siis veel kuskil.

Kui Ljonka õhtul kella üheksa paiku koju tuli, ei tundnud ta endal enam jalgu all. Kodused tormasid pärimistega ta juurde:

„Noh, kuidas oli? Töötasid?"

„Töötasin," vastas Ljonka lühidalt, vajus raskelt toolile ja küsis süüa.

„Sa vist jõid kogu päeva limonaadi? Eks?" küsis Ljalja kadedusega.

„Jah," vastas Ljonka mornilt. „Ja kooke vohmisin kogu aeg juurde."

Koduteel oli tal tunne, et ta vajub näljast kokku. Kuid ka nüüd ei tahtnud ta süüa. Kruubipudru söömise pooleli jätnud, pani ta lusika käest, ütles, et on väsinud ning tahab magada ja läks eestuppa.

Kuid ka uni oli tal rahutu. Ta vähkres terve öö oma kasakakirstul, nägi kogu aeg unes pudeleid, kaste, saatekirju, käru suuri, läikima kulunud rehvidega rattaid, trammiröopaid, sõiduteeposte ja kühmjaid munakive. Iga paarikümne minuti tagant ta ärkas vanamehe kähedaist hõikeist, mis ka unes talle rahu ei andnud.

„Hei, sõbrad! Hei!"

...Ljonka töötas „Ekspressis" juba teist kuud. Lükkas terve kuu aega käru. Selles töös, tõsi küll, oli tal ka väike vahe. Ükskord pani peremees ta vahelduseks ratast ringi ajama. Ljonkal oli hea meel. Ta arvas, et see on kergem, peaasi aga — tootmisele lähemal. See on ikkagi inimese, mitte hobuse töö. Kuid juba teisel hommikul palus ta

Adolf Fjodorovitši panna ta jälle käru juurde. Ratast ringi ajada oli küll ehk kergem, aga see oli säärane tüütu, mõttetu ning monotoonne töö, mille vastu isegi hobune, kui tollel oleks valida antud, poleks vahetanud oma ohje, looka ja vankriaisu.

Möödus kuu aega, kuid töötasust peremees ei iitsatanudki.

Mõned korrad küsis Aleksandra Sergejevna poisilt argselt selle kohta:

„Noh, kuidas on, Ljošake?"

„Pole veel makstud."

„Sa, pojuke, peaksid ta käest küsima. Mis? Mis töö see lõppude lõpuks ka on — ilma palgata!"

„Mis mina saan teha?" sai Ljonka pahaseks. „Ta ise sellest juttu ei tee, mul aga on piinlik küsida."

„Piinlik!" itsitas Vasja salvavalt ja lõikas ise rosinatega peenleiva pakse viilakaid, mida ta pagariärist palga arvel sai. „Me oleksime sihukese peremehekese ammugi käsile võtnud. Teatage ametiühingusse, sealt pannakse mehele kohe press peale!"

Ljonka vaatas oma nooremat venda endiselt kadeduse ja imestusega.

Vasja rühmas tööd teha, oli väsinud, kuid ei halisenud kunagi, vaatas elule lihtsalt, kõik ta käes laabus ja tuju oli tal alati ühesuguselt lõbus. Ta luges vähe, kuid ostis töölt tulles iga päev õhtuse lehe, vaatas põgusalt läbi telegrammid välismaalt ja peatus põhjalikumalt igasugustel sündmustel ja följetonidel „Kohtusaalist". Kodus ei istunud ta hetkegi käed rüpes, olgu see argi- või pühapäev, meisterdas või parandas alati midagi, lõhkus puid ja kleepis vastu talve aknaid, tuues isegi Udelnajalt sammalt akende vahele. Ka Ljonka tegi majapidamistöid, kuid talle oli see kohustus, Vasjale aga meeldiv ülesanne, mida ta täitis nagu kõike elus kergel käel ning lõbusalt. Emalt oli ta pärinud muusikalise kuulmise. Naela sisse tagudes, lukku parandades või mutrivõtmega priimuse pead lahti keerates ümises ta alati mõnd viisi oma murduva poisiliku bassihäälega. Pühapäeviti käisid tema pool töökaaslased, niisamasugused „poisid" nagu temagi — lähimaist pagariäridest, leivaküpsetustest või käsitööliste töökodadest. Poisid ajasid tõsist juttu, käisid kordamööda väljas trepil suitsetamas ja läksid siis lõbusa kambana kuhugi, kas ametiühingu koosolekule, kinno või lihtsalt jalutama.

Kui Vasja nädala aja pärast teada sai, et Krause pole ikka veel vennale palka maksnud, sai ta vihaseks, nimetas Ljonkat „tohmaniks“ ning „vanaks saapaks“ ja teatas, et ta kogub poisid kokku ja nad tulevad ning kõnelevad „selle tüübiga“.

„Ei, tänan,“ ägenes Ljonka. „Võite tulemata jätta. Ma saan ise hakkama.“

„Räägid või? Ise? Noh, ja õigesti teed,“ naeratas Vasja.

Järgmisel päeval võttis Ljonka südame rindu ja läks peremehe väikesesse kabinetti.

„Raha?“ imestas Krause. „Mis sina, nii väike poiss, rahaga teed?“

„Mul vaja süüa ka,“ vastas Ljonka mornilt.

Peremees pöördus ära, võttis rahatasku, sülitas näppudele, mõtles veidi ja ulatas Ljonkale kaks paberraha, kumbki 10 miljonit rubla. Tolleaegse kursi järgi võis selle raha eest osta kümme kuni kaksteist toosi tikke. Ljonka tahtis öelda, et seda on vähe, kuid peremees jõudis temast ette.

„Vähe või?“ ütles ta Ljonka näol rahulolematust märgates. „Soovitan sul, mehike, meeles pidada, et minu ajal töötasid poisid kaks esimest aastat ilma palgata. Teeni välja, tööta veel, vennike, siis saad rohkem.“

Ljonkat lohutas pisut see, et ta polnud üksi sellises olukorras. Kopikas- (või õigemini miljon-) haaval pressisid oma peremehelt tasu välja ka teised ettevõtte töölised. Peremeest kiruti tagaselja, anti talle igasugu nimesid, kuid nurinast ja kirumisest asi kaugemale ei läinud.

„Neetud nülgija,“ kirus Zahhar Ivanovitš. „Kogu elu nende heaks selga küürutanud, nüüd kuradid asusid jälle kukile.“

Ükskord, kui peremees nõudis ta käest neli miljonit katkiläinud õllepudeli eest, ütles vanamees silmade välkudes Ljonkale:

„Murran tal kunagi jalaluud, sel kuradi vennapojal!“

„Milleks jalaluid murda?“ tähendas Ljonka ringi vaadates. „Parem on teatada ametiühingusse või veel kuhugi. Niisuguste tegude eest, kas teate, tehakse talle sedamaid säru.“

„Jah, teata sa,“ urises vanamees. „Temale tehakse säru, aga ta paneb nädala pärast oma poe kinni, ja palun, Zahhar Ivanovitš, mine Tööbörsile treppe kulutama.“

Vanamees ohkas raskesti ja ringutas, nii et kondid naksusid.

„Oh issand, sa suur jumal,“ pomises ta pead selga ajades ja vesti alt selga sügades.

Ljonka pidas juba aru „Ekspressist“ lahkumise üle, otsis endale tasapisi uut kohta, kuid nüüd juhtusid ta elus üksteise järel kaks sündmust, ja tal ei tulnud lahkuda, vaid tulisi jalu sellest ettevõttest põgeneda.

XI peatükk

Ükskord läksid nad Zahhar Ivanovitšiga pärast lõunat oma järjekordsele reisile. Peremees käskis neil viia kaks kasti limonaadi Detskoselski vaksali juurde, neli kasti õlut hipodroomile, ühe kasti pidid nad möödaminnes andma väikesesse trahterisse Gorstkini tänaval. Jättes Ljonka käruga tänavale, tassis vanamees kasti üles teisele korrusele. Ljonka seisis rahulikult nagu ehtne tööhobune, vaatas ükskõikselt ringi ja hoidis käru käsipuud tasakaalus. Äkki märkas ta, et keegi poiss teda teraselt vahib. Poisil oli ilus, mitte just päris puhas, pisut ketutav nägu. Kitsad kurjad huuled nämmutasid pikka kallist paberossi. Mitšmanimütsi läikiva, lakeeritud noka alt langes kahvatule laubale keerukalt krussikeerdunud juuksetutt. Vöödiline madrusesärk, hiiglalaiad kloššpüksid, lüstriinist pintsakujupats . . . Sääraseid poisse saalis turul üsna palju ringi. Juba üksi vargalikult piidleva ja luurava kelmipilgu järgi tegi Ljonka otsekohe kindlaks, mis poisid need on ja millega nad turul rahvahulgas tegelevad. Kuid see poiss ei luuranud ringi, vaid seisis kümne sammu kaugusel, käed kloššpükste taskuis, ja vahtis silmi pilutades Ljonkat.

Ljonkal hakkas piinlik. Talle oli kohe selge, et ta kunagi kusagil seda poissi on näinud. Aga kus ja millal? Võibolla siinsamas turul, aga võib olla, et ammu lõunas tema ringirändamiste ajal.

„Mis sa vahid?“ küsis ta viimaks, kui ei suutnud enam välja kannatada.

Poiss sammus muiates lähemale.

„Ei tunne ära või?“ ütles ta paberossi suust võttes.

„Ei.“

„No tuleta meelde.“

„Ei mäleta," ütles Ljonka.

„Õppis enne revolutsiooni reaalkoolis?"

„Volkov!" hüüdis Ljonka. Ja nüüd juhtus midagi kohutavat. Ljonka käsi võpatas, käsipuu pääses lahti, käru vajus maha ja rasked kastid prantsatasid kõlinal sõidutee kividele.

Ljonka ehmus kangeks. Vististi seisis ta terve minuti nii, vaatas kord Volkovile, kord käru käsipuud, mis ta pea kohale oli kerkinud, kord trahteri uksele, kust iga minut oli välja astumas Zahhar Ivanovitš. Alles pärast seda, kui käru ümber hakkas kogunema uudishimulikke, toibus ta ja sööstis kastide juurde. Ta arvas, et saab veel midagi päästa. Kuid nähes suurt mitmevärvilist loiku ja korkide ning rohelise pudeliklaasi kildude hunnikut, sai ta aru, et päästa pole enam midagi.

Ka Volkov astus kastide juurde, seisis siin, käed taskus, muigas ja vangutas pead.

„Issand . . . mis nüüd teha?" pomises Ljonka ja tõmbas kastist välja korgiga pudelikaela.

„Mis teha," ütles Volkov ringi vaadates. „Tee sääred, muud midagi. Kelle õlu see on?"

„Peremehe."

„Nojah. Mis siin siis veel mõtelda?"

Ta tõukas Ljonkat küünarnukiga.

„Lase jalga!"

Ljonka vaatas veel kord trahteri ukse poole ja lipsas Volkovi järel rahva sekka.

Keegi hüüdis talle järele:

„Hei, nöpsnina! Kuhu nüüd? Sai pahandusega hakkama ja pistab ise plehku!"

„Lippa, lippa, ära peatu!" õhutas Volkov Ljonkat takka.

Volkov trügis küünarnukkidega töötades läbi rahvahulga, keeras mingist väravast sisse, viis Ljonka lahtiste hoovide kaudu mingite katusealuste ja juurviljaladude juurest läbi Meždunarodnaja prospektile välja. Siin poisid peatusid ja tõmbasid hinge. Volkov pahvatas naerma.

„No oli see alles kohtumine! Mis?" ütles ta.

„Kole," pomises Ljonka higist laupa pühkides.

„Pole midagi . . . öeldakse, et killud toovad õnne. Mis pagana pärast sa, rumal, siis hobuseks hakkasid?"

„Tuli nii välja," seletas Ljonka. „Teist tööd polnud."

„Tööd!" ühmas Volkov põlastavalt. „Hakkasid, vennas, vara tööle."

Ta võttis taskust ilusa helesinise paberossikarbi „Zefiir nr. 6", koogitses räpase küünega välja jämeda, kuldsete tähtedega paberossi, koputas nagu täismees paberossi tühja otsaga vastu karpi, puhus millegipärast otsast sisse, pistis paberossi väikeste valgete hammaste vahele ja hakkas uhkeldavalt mahvima. Märkas siis äkki, võttis karbi uuesti välja ja pakkus ka Ljonkale.

„Suitsetad?"

Ljonka tänas ja võttis kohmakalt paberossi. Suitsu peale tuld võttes vaatas ta altkulmu Volkovit ja tundis, kuidas temas ärkas ellu lapsepõlveaegne suhtumine sellesse poisisse. Volkov meeldis talle, kuid oli ühtlasi eemaletõukav. Nagu varemgi muutus Ljonka Volkovi juuresolekul araks ja kirus oma südames ennast selle arguse pärast.

„Mis me's seisame?" ütles Volkov. Nad peatusid vaateakna juures, mille pragunenud, kuulidest läbipuuritud klaasile oli valgete tähtedega trükitud:

KOHVIK
„MUGAV
NURGAKE"

„Kas õlut jood?" küsis Volkov.

„Ei," vastas Ljonka kohmetult. „Aga sina?"

„Luban mõnikord endale seda lõbu. Üldiselt aga ei armasta. Mõru."

„Mina ka ei armasta," ütles Ljonka, kuigi tal siiamaani oli tulnud juua ainult lahjat, alkoholita „Ekspress"-õlut.

„Noh, ükskõik, astume sisse, võtame kakaod ja veel midagi."

Ljonka kohmetus.

„Mul, tead sa, pole raha," sõnas ta punastades.

„Ära muretse, sõbrake."

Volkov patsutas muiates oma rinnataskule.

Nad astusid kohvikusse ja istusid nurka väikese ümmarguse laua taha. Nende juurde tuli ruudulise põllega preili.

„Mis te, poisid, soovite?"

„Andke menüü," ühmas Volkov tähtsalt.

Ta uuris asjatundja ilmel hulk aega roakaarti ja tellis lõpuks pudeli õlut, klaasi kakaod, paar kooki ja juustuga võileiva.

„No nii," ütles ta käsi hõõrudes, kui ettekandja läks

tellitut tooma. „Mul, kas tead, on hea meel, et sind kohtasin."

„Mul ka," tähendas Ljonka viisakuse pärast.

„Kuidas on, kas elasid kogu aeg Petrogradis?"

„Ei, me sõitsime ära."

Millegipärast ei tahtnud Ljonka Volkovile jutustada kõigest sellest, mis neil aastail temaga oli juhtunud.

„Ja sina?" ruttas ta küsima.

„Oi, mu kallis! Kui sa teaksid . . . Mul tuli selle ajaga nii palju läbi elada, et Mayne Reid ja Jules Verne ei osanud sellest isegi und näha."

„Kas su isa ja ema on elus?"

„Mamma elab, aga isa . . ."

Volkov süngestus. Ta peened kulmud tõmbusid kortsu.

„Ma ei tea," ütles ta ringi vaadates. „Võib olla, et on veel elus . . . Igatahes ei lase mamma tema eest veel hingepalvet pidada."

Ettekandja tõi neile kandikul õlut, kooke ja auravat kakaod.

Volkov kummutas pudeli keigarlikult klaasi ja rüüpas siis vahu pealt.

„Lase, palun, hea maitsta," ütles ta viltu kakaoklaasi poole vaadates.

Ljonka rüüpas magusat kuuma jooki ja joovastus, tundes, kuidas mööda kogu keha valgub laiali mõnus raugestav soojus.

„Võta kooki," pakkus Volkov.

„Aitäh," ütles Ljonka ja piilus kreemikoogi poole. „Sa võta ise ka."

„Laadno. Küll jõuab. Ma söön enne võileiva ära."

„Mitte laadno, vaid hästi," parandas Ljonka.

Mõlemad hakkasid naerma.

„Kas õpid?" küsis Ljonka.

„Kuidas sulle öelda? Mineval aastal õppisin. Sel aastal aga . . . paraku ei."

„Mis tähendab — paraku?"

„Asjatoimetused, mu kallis, ei luba alati koolis käia."

Ljonka ei hakanud pärima, mis asjatoimetused need on, mis Volkovit takistavad koolis käimast. Ta mõistis seda väga hästi, ilma pärimiseta. Ljonka jõi kakaod, sõi häbiväärse aplusega magusat, suus sulavat kreemikooki ja vaatas Volkovit, kes nägu krimpsutades jõi vähehaaval tumedat märtsiõlut ja koogitses võileiva pealt juustu.

„Õnnelik," kõneles Ljonkas mingi kumisev, tume ning kade hääl. Sellele vastas kohe teine — pilklik, põlastav ja pisut isegi uhkeldav hääl: „Varas . . . suli . . . vastik . . . raiskuläinud poiss!" Ta kirus Volkovit ja iseennast sellepärast, et oli nõustunud kohvikusse tulema. Kuid ei saanud enne, kui kakao joodud ja kook söödud, ära ka minna. Pealegi oli ta Volkovile tänu võlgu, kuna too päästis ning aitas ta hädast välja.

Volkov jäi õllest juba pisut purju. Võileiva söömise pooleli jätnud, sirutas ta käe koogi järele.

„Äh, kui läinud laristamiseks, siis mingu," ütles ta. „Tellin õige ka kakaod."

Ta koputas noaga vastu taldrikut.

„Madmuasell!"

„Mida käsite, musjöö?" lausus ettekandja laua juurde tulles pilkavalt tähtsa tooniga.

„Tooge meile veel kakaod . . . Kaks!"

„Ma enam ei joo," ütles Ljonka.

„Jood! . . . Kaks!" kordas Volkov ettekandjale kaht räpast sõrme näidates.

Neitsik läks laua juurest ära, kuid tuli kohe tagasi.

„Noormehed ehk maksavad enne ära?"

„Ahaa!" pahvatas Volkov naerma. „Ei usalda! Peate sulideks?"

Ta tiris taskust välja rahatasku. Ljonka nägi kaaslase käes miljoneid ja kohkus millegipärast ära. Õlut ta ei joonud, kuid tundis, et pea käib ringi.

Ettekandja võttis raha ja läks ära.

„Ma lähen," ütles Ljonka tõustes.

„Kuhu?"

„Mul on vaja. Hilja juba. Ema ootab mind."

„Ema? On ta elus?" imestas Volkov.

„Jah. On küll."

„Ma ei lase!" ütles Volkov ja võttis Ljonkal pluusihõlmast kinni. Ljonka lükkas ta käe eemale.

„Ma pean minema," ütles ta rahulikult.

Üle Volkovi näo libises arglik naeratus.

„Ljoša, istu hetkeks."

Ljonka istus tooliäärele.

„Ljoša," ütles Volkov. „Sa ära muretse. Ma tean, et sul süda valutab. Sülita neile pudeleile . . ."

Volkov kõõritas puhveti poole ja ütles sosinal:

„Küll leian sulle töö."

Vaatas tähtsalt Ljonka otsa ja põrutas rusikaga vastu lauda:

„Vannun!"

„Hästi," vastas Ljonka kuulekalt.

„Ljoša!" Volkov võttis tal õlgade ümbert kinni. „Ma armastan sind . . . Olen sind alati armastanud. Las ma suudlen sind."

Ljonka ei jõudnud tagasi tõmbuda, kui Volkov end toolil kergitas ja teda põsele suudles.

„Ja üldse . . ."

Volkovi hääl hakkas värisema.

„Üldse . . . ära unusta, et me sinuga oleme mineviku killud."

„Ma ei tea," muigas Ljonka. „Mina ei pea ennast killuks."

„Jah! Me kahekesi oleme alles jäänud. Kahekesi! Saad aru?" Volkov näitas selguse mõttes jälle kaht sõrme. „Kus kõik on? Mis? Kedagi pole . . . kõik on põrmuks tehtud . . . Kas Tšižikut mäletad?"

„Mäletan," ütles Ljonka, nihutas tooli ja tõusis. „Hüvasti."

Volkov haaras tal varrukast kinni.

„Ei, Ljoša . . . Pea!"

„Vaat kus saatanahing," mõtles Ljonka. „Kopika eest joonud, aga lärmi teeb miljoni eest."

„Mis on?" küsis ta vihaselt.

„Kõigepealt, miks hüvasti? Mitte hüvasti, vaid nägemiseni. Eks ole? Me saame ju sinuga veel kokku? Eks?"

„Noh, siis nägemiseni," ütles Ljonka.

„Tuled meile?"

„Tulen."

„Kas aadressi mäletad?"

„Elate siis ikka vanas korteris?"

„Jah, Jekaterinenhofil, Krjukovi nurgal . . . Meil on üks uhke poolpime nelja ruutsülla suurune tuba."

Volkov kergitas end ja sirutas Ljonkale käe. Ta oli nagu kaineks jäänud ega teeselnud enam.

„Astu sisse, Ljoša, eks," ütles ta ja vaatas Ljonkale silma. „Mammal on väga hea meel. Ja minul ka. Ausõna!"

„Hea küll," ütles Ljonka, pani sonimütsi pähe ja astus ukse poole.

„Nii et ma jään sind ootama, Ljoša! Ära siis unusta!"

„Hea küll, oota," ütles Ljonka tagasi vaatamata.

„Kuradi aristokraat . . . va madu," mõtles Ljonka tänavale astudes. Ta oli kindel ja tõotas, et ta kunagi enam selle poisiga kokku ei saa.

Väljas oli juba pimedaks läinud. Tibutas vihma. Meždunarodnajal süttisid hõreda reana tuhmivõitu laternad. Obuhhovi sillalt sõitva pariseva trammi juhtmekaare alt särtsatas violetne säde.

Nüüd tuli tänaval vihma kätte sattunud Ljonkal meelde kõik, mis temaga sel päeval oli juhtunud, ning ta süda muutus rahutuks. Ta tundis end väikesena ja tahtis rutem ema juurde. Kui hea, et ema olemas on! Saaks aga tema tiiva alla, pea ta rinnale panna ja mitte millestki mõelda, mitte millegi pärast muretseda.

Kõnniteel ta ees läksid kaks umbes kuueteistkümneaastast kehvas riides tütarlast. Tüdrukud vaidlesid millegi üle elavalt. Neist mööudes kuulis Ljonka, kuidas üks tütarlastest teisele ägedalt ütles:

„Eksid, kullake, Engels ei kritiseerinud monogaamiat hoopiski mitte seesugustelt vulgaarsetelt positsioonidelt."

Ljonka meel läks millegipärast kadedaks ning kurvaks. Võõras sõna „monogaamia" tundus talle kuidagi haruldaselt ülev, erutav ja kauge kõigest sellest keskkonnast, milles ta viimasel ajal oli elanud. Äkki tuli tal tahtmine õppida, lugeda, uut teada saada. Tuli tahtmine teha seda, mida kõik temaealised lapsed teevad: istuda klassis, minna tahvli juurde, õppida koolitükke ja saada hindeid . . .

„Lähen kooli," otsustas ta. „Tööst ei tulnud midagi välja, ja tont sellega. Tähendab — pole minu saatus. Küll jõuan veel töötada. Ma pole ju neljateistkümneaastanegi."

See mõte virgutas teda mõnevõrra. Ta astus rõõmsamalt edasi. Aga kui ta tagatrepist üles minnes silmas prügikastis katkist piimapudelit, tuli uuesti meelde kõik, mis temaga täna Gorstkini tänaval juhtus.

„Krause võib-olla juba otsib mind ja istub ema juures," mõtles ta. „Ei, ei saa olla. Ta ei märkinud ju mu aadressigi üles."

Kuid tal oli siiski sant tunne, kui ta uksekella tõmmates kuulis, kuidas see köögis plärises.

Tädi avas talle ukse.

„Miks sa, töömeheke, siis nii hilja tuled?" küsis ta karmilt.

„Kuidas hilja?" urises Ljonka tusaselt vastu. „Nagu harilikult ... töötasime ... Kas ema on kodus?"

„Kodus," vastas tädi. Ja lisas millegipärast muigega (Ljonka meelest halbaennustava muigega):

„Tal on külaline."

Koridoris rippus nagis kulunud nahkkuub. Ljonka silmitses seda imestusega ja isegi katsus kuube. Kodustest polnud kellelgi sellist kuube.

Ta paotas ukse ja vaatas vargsi tuppa. Ümmarguse teelaua taga sinise lambivarju all istusid Aleksandra Sergejevna, Ljalja ja keegi täidlane naine, kellel oli seljas hall kleit ja valge orenburgi rätt õlgadele heidetud. Naine istus, selg ukse poole, jõi alustassilt teed ja jutustas midagi Aleksandra Sergejevnale. Ta hääl tundus Ljonkale tuttav.

Uks kääksatas ja Ljonka astus tuppa.

„Seal ta kogu oma isikuga ongi," teatas Aleksandra Sergejevna lõbusalt.

Naine pani kähku teetassi käest ja pöördus koos tooliga ukse poole.

„Mu jumal küll!" ütles ta, nägu laial naerul.

Ka naeratus tundus Ljonkale tuttav. Kuid kes ta on, see ei tulnud tal siiski meelde.

„Tervist," ütles Ljonka, jäi keset tuba seisma ja vaatas nõutult ema ja õe otsa.

„Ljoša, kas sa siis tõesti ära ei tunne?" hüüdis Aleksandra Sergejevna.

„Ei."

„See on ju Stjoša!" hüüdis Ljalja käsi plaksutades.

Nüüd imestas Ljonka ise ka, kuidas ta ometi teda ära ei tundnud. Stjoša, tõsi küll, oli tüsedamaks ja millegipärast tõmmumaks muutunud. Silmanurkadesse olid tekkinud vaevumärgatavad kortsukesed. Kuid siiski oli ta seesama lõbus ja südi Stjoša, kes teda kunagi jalutama viis, vannis pesi, talle enne uinumist õudseid muinasjutte tsareevitš Dmitrist jutustas ja „pimetoas" punase külakirstu juures poliitilise hariduse algeid õpetas.

Stjošalt tuli nii tuttavaid, koduseid, kuid peale selle veel mingisuguseid kummi, liimi ja masinaõli lõhnu.

„Teda ei julge enam suudeldagi," ütles Stjoša, võttis oma tugevate kätega Ljonka õlgade ümbert kinni, hoidis

poissi endast eemal ja silmitses teda naeratades. „Vaata aga vaata, milliseks kavaleriks sirgunud! Mis? Tänaval ei tunneks enam äragi, ausõna!"

Stjošal olid ikka samad lõbusalt sädelevad silmad, kuid neis vilksatas ka midagi nukrat, kaasatundvat, kui ta Ljonkat silmitses.

„Äh sind ... sa rumaluke," ütles ta äkki, kummardus ja suudles poissi kõrva äärde põsele.

Ljonka huuled hakkasid äkki millegipärast värisema.

„Stepanida Timofejevna, jooge, palun ... tee jahtub ära," ütles Aleksandra Sergejevna. Ljonka vaatas imestusega viltu ema poole: mispärast emal järsku pähe tuli Stjošat ees- ja isanimepidi kutsuda!

„Ja sina, Ljoša, ka — mine pese käed puhtaks ja istu lauda. Vaata, missuguse toreda kingiga Stepanida Timofejevna meile tuli!"

Keset lauda seisis kõrge rohekas purk keedise või povidloga.

„Ja näe, mis mulle kingiti!" keksis Ljalja ning näitas väikest kummipalli, mille krobelisel küljel oli väike kolmnurk.

„Jah," ütles Stjoša Ljonka poole pöördudes. „Sulle polegi mul kinki. Eksisin pisut arvestusega. Tegin endale häbi. Küllap sulle kuluks vist jalgpall ära! Mis? Kas mängid?"

„Ei ... ma ei oska," pobises Ljonka. Ta polnud tõepoolest kunagi jalgpalli mänginud. Mis jalgpalli nüüd! Polnud aega jalgpallile mõelda.

Kui ta köögis halli žukovski seepi kätele, näole ja kaelale hõõrus, tulid talle millegipärast meelde tütarlapsed, kellest ta Meždunarodnõil möödus. Talle meenusid veel Menzelinsk, üleminevane talv, Jurka, miiting linnaväljakul ja laul töötitaanidest, mida laulsid kommunistlikud noored.

Südilt, kuid valesti selle laulu viisi vilistades kuivatas Ljonka mõnuga kareda köögirätiga nägu ja mõtles sellest, et tal vedas. Ta pääses vajadusest emale kõike seletada. Peale selle tundis ta, et Stjoša tulekuga saabus ta ellu midagi head, helget, mehist ning toekat.

Kui Ljonka tuppa tagasi tuli, oli laua taga käimas elav vestlus. Tema ilmumisel kõnelus katkes. Ljonka sai aru, et nad olid rääkinud temast.

„Stepanida Timofejevna, kuidas te meid üles leidsite?"

küsis ta lauda istudes ja emalt klaasi lahja teega vastu võttes.

„Mis uudis see siis nüüd on?!" vihastas Stjoša. „Mis Stepanida Timofejevna ma sulle olen? Käsid võib-olla ka ennast kutsuda Aleksei Ivanovitšiks? Kuidas leidsin? Aga niisama otsisingi üles. Käisin, käisin, kuni leidsin... Ah siis sina, peigmehest poiss, nagu räägitakse, hakkasid kärumeheks?"

Ljonka punastas, sattus segadusse ja hakkas toolil nihelema.

„Jah, Ljoša," ütles Aleksandra Sergejevna. „Näe, ka Stepanida Timofejevna leiab, et sa peaksid õppima."

„Jumal hoidku, mis siin veel kõnelda!" hüüdis Stjoša. „Ljošake, kas sul, kullakesel, tõepoolest häbi pole? Nii andekas!... Kui reaalkooli astusid, olid paremuselt teine poiss. Ja kõik järsku sinnapaika jätta! Ei, tee mis tahad, aga nüüd ma sinust, hea härrake, enam lahti ei lase. Suvatse kooli astuda."

„Ta ei saa, käib tööl," segas Ljalja end jutusse.

„Ah ja, kus sa muuseas töötad?"

„Siinsamas lähedal... Sennoil, eraettevõtja juures," pomises Ljonka.

„Kuulsin, et eraettevõtja juures. Kus? Mis tänaval? Kuidas pagan sa säärase ekspluataatori käpa alla sattusid? Räägitakse, et ta pole sinuga isegi töölepingut sõlminud?"

„Ei," vastas Ljonka ohkega ega teadnud, kuidas seda juttu teisale viia.

„Vaat kus lurjus, mis?! No oodaku aga, leian aega ja kõnelen temaga, tolle nepmaniga."

„Ei, ei, Stjoša, palun, pole vaja!" ehmus Ljonka.

„Miks pole vaja?"

„Sellepärast, et... sellepärast, et ma juba tulin ära ta juurest."

„Kuidas — tulid ära?" ahhetas Aleksandra Sergejevna.

„Aga niisama," ütles Ljonka punastades. „Tüdinesin ja võtsin kätte ning tulingi ära."

„Päriselt?"

„Päriselt."

„Aga kas ta sulle palga välja maksis?"

„Ei. Seni pole maksnud. Aga lubas... tuleval nädalal... reedel."

„No näed, kui hästi see välja kukkus," oli Stjošal hea

meel. „Nii et otsus on tehtud ja alla kirjutatud: hakkad õppima!"

Stjoša jõi ruttamata ja mõnuga alustassi pealt teed, määris teelusikaga õunapovidlot leivale ja kõneles:

„Ka töölisi, Ljošake, on meil vaja, — kvalifitseerituid muidugi, mitte niisuguseid, kes ainult käru lükata oskavad, kuid veel rohkem on meil praegusel momendil vaja intelligentsi, haritud inimesi. Vladimir Iljitš Lenin ütles otse välja: praegusel ajal on meie tähtsaim ning peamine ülesanne: õppida, õppida ja õppida!"

Stjoša hammustas väikese tüki leiba, kohendas keeleotsaga leivaviilukalt äravajunud povidlot, hakkas naerma ja ütles:

„Kujutage ette, minagi hakkasin veel vanas eas õppima."

„Õige mul vanas eas!" naeratas Aleksandra Sergejevna. „Vabandage ebadiskreetse küsimuse pärast, Stjoša, aga kui vana te õigupoolest olete?"

„Oh, ärge parem küsige, Aleksandra Sergejevna! Juba kahekümne kaheksas käsil."

„Tõepoolest — vanaeit!"

„Mis te siis arvate? Mind hüütakse juba „tädiks". Enne revolutsiooni aga aina „tütarlaps" või „preili". Aga kas teate, kuidas mind rindel kutsuti? Stenka Raziniks."

„Ütelge, Stjoša, kas te tõepoolest sõdisite?"

„Sõdisin, Aleksandra Sergejevna. Tuli sõdida."

„Muuseas, kus teie vend on, Stjoša?" küsis Ljonka ning sai ema ja õe näoilmest kohe aru, et oli esitanud sobimatu küsimuse. Lauas jäi vaikseks.

„Mis?" kordas ta punastades.

Stjoša nihutas alustassi ettevaatlikult eemale, vaatas nukra muigega poisile otsa ja ütles:

„Ei ole mul, Ljošake, enam venda... Ära tapsid mu Pavluša juba üheksateistkümnendal aastal, Tsaritsõni all."

Ljonkale meenus pika, vurrudega mehe päevapilt, tuli meelde ta mahe, kuid mehine hääl, ta just nagu tundis isegi sõdurimahorka lõhna, mida too suitsetas... Ning taas meenusid talle Jurka, Marusja, ajalehe kirjasaatja Ladõgin ja Vassili Fjodorovitš Krivtsov — kõik, kes tema mälestuses revolutsiooni eest oli langenud või kannatada saanud.

„Mis sinuga on, Ljoša?" küsis Aleksandra Sergejevna.

„Ei midagi... Ma niisama... Jalad said läbimärjaks. Ma vist unustasin taskuräti palitu taskusse," pomises Ljonka, lükkas tooli kohmakalt eemale ja läks kähku toast välja.

Kui ta tagasi tuli, rääkis Stjoša Ljaljale:

„Kuidas siis, Ljaljake, olen näinud, mitu korda näinud. Mina, lapsuke, olen ju olnud nii Denikini kui ka Koltšaki ja Judenitši vastas rindel. Olen näinud Mihhail Vassiljevitš Frunzet, Vorošilovit, Budjonnõid, neid kõiki olen näinud."

„Aga Leninit?" küsis Ljonka laua juurde astudes.

„Ei, Ljošake," vastas Stjoša ja vaatas teraselt poisile otsa. „Vladimir Iljitši ei ole ma näinud, pole olnud juhust."

Stjoša jutustas kaua oma rindelugusid, päris Aleksandra Sergejevnalt järele Vasja kohta, küsis Ljaljalt huvitatuna, kuidas ta koolis õpib. Ljonkaga aga polnud neil sõnakestki juttu sellest, mis poisiga nende aastate jooksul oli juhtunud.

Stjoša pani koridoris nahkkuue selga, sidus räti pähe ja ütles hüvasti jättes Aleksandra Sergejevnale:

„Tähendab jääb siis nii... Neljapäeval kell viis!"

„Ma kohe ei tea, kuidas teid tänada, Stjoša," ütles Aleksandra Sergejevna liigutatult.

„Mis nüüd sellest, Aleksandra Sergejevna! Olge ikka... Tähendab neljapäeval pärast vabrikuvilet tuletegi. Ma olen siis parajasti tehasekomitees."

Stjoša ära saatnud, tuli Aleksandra Sergejevna tagasi laste juurde, keerutas nagu tütarlaps toas ringi ja plaksutas käsi.

„Hurraa, lapsed! Me veel elame!"

„Mis sinuga on?" imestas Ljonka.

„Tead sa, kui tore meie Stjoša on! Ta aitab mul tööle saada. Klubisse."

„Mis klubisse?"

„„Treugolniku" klubisse. Muusikaringi juhatajaks. Saad aru, milline õnn see on!"

Ljonka tahtis kuidagi oma rõõmu avaldada, kuid ei suutnud isegi naeratada. Aleksandra Sergejevna jättis naermise, heitis talle terase pilgu, vaatas ringi ja küsis tasa, et Ljalja ei kuuleks:

„Mis sinuga on, poiss?"

„Ei midagi," vastas Ljonka.

„Kas on midagi juhtunud?"

Sellel emale nii õnnelikul hetkel ei söandanud Ljonka teda kurvastada.

„Ei," ütles ta. Ja teatas kohe, et juttu teisale viia:

„Tead, keda ma täna kohtasin?"

„Keda?"

„Volkovit."

„Missugust Volkovit? Ahah, Volkovit?! Ära räägi. Pea, pea... Realisti? „Väikest härrakest", nagu Vasja teda nimetas. Noh, kuidas ta elab? Tema oli ju, kui ma ei eksi, väga rikkast ja intelligentsest perekonnast?"

Ljonka oleks tahtnud öelda, et too, väga rikkast ja intelligentsest perekonnast Volkov on väike varas ning suli, et tal on kõlvatult ekslevad ning ringinuuskivad silmad ja pesemata käed, kuid ei öelnud midagi.

„Kas hakkad endiselt temaga sõbrustama?" küsis Aleksandra Sergejevna.

„Ei," vastas Ljonka kähku. „Ei hakka."

XII peatükk

Nädala pärast hakkas Aleksandra Sergejevna „Treugolnikus" tööle. Selsamal päeval läks Ljonka esimest päeva kooli. Ta läks sinna õnnelikuna, kõige roosilisemate lootustega. Kuid õppimisega ei vedanud tal ka seekord.

Ta astus kooli, kus kunagi enne revolutsiooni oli õppinud tema tädi. Just tädi käiski peale, et Ljonka sinna pandaks. Tsaariajal oli see olnud tütarlaste eragümnaasium, niinimetatud „Hörderi gümnaasium". Nüüd oli ta nõukogude ühiskool number see ja see, kuid peale nime polnud selles koolis midagi nõukogulikku. Revolutsiooni neljandal aastal säilisid siin kombed ja kord, millest Ljonka oli ammugi jõudnud võõrduda. Väliselt oli kõik nagu kord ja kohus: siin õpiti nagu teisteski koolides rahvahariduse osakonna programmide järgi, koosolekutel lauldi „Internatsionaali", aktusesaalis rippusid seintel Nõukogude juhtide portreed. Kuid „d" klassis, kuhu Ljonka määrati, lõpetasid õppimist endised „hörderlased" ja naabruses asunud kirikukooli poisid, endised klassidaamid õpetasid botaanikat, laulmist ja saksa keelt, isegi koolijuhatajaks oli endise gümnaasiumi omaniku õde madam Hörder ehk „Gerderihha", nagu õpilased teda tagaselja kutsusid. Seda

hüüdnime ei kuulnud Ljonka muide kuigi sageli, sest samas klassis õppis Gerderihha õepoeg Volodka Preisner, luuletaja, malemängija ja klassi ajakirja „Õpilane" toimetaja.

Preisneriga ühes pingis istus pikatoimeline rammumees Ziegler, muusikatarvete kaupluse omaniku poeg. Ljonka selja taga istus evangeeliumiusu pastori tütar. Keegi õpilaseks liiga vana tüdruk jalutas koolis paljaste põlvedega, laiaäärne skaudikübar peas. Sõna „härrad", mille nõukogude inimesed olid juba ammu hüljanud ning unustanud, kõlas selles koolis igal sammul. Sõna „seltsimehed" ei tarvitanud isegi õpetajad. Tunnis või kogunemistel laste poole pöördudes ütlesid nad:

„Lapsed! . . ."

Juba esimesel päeval geograafia tunnis, kui tahvli juurde kutsutud Ljonka käratas lärmavaile õpilastele: „Tasem, seltsimehed!" — mõmises keegi tagumisest pingist bassihäälel:

„Meil pole seltsimehi!"

Vaheajal kuulis Ljonka, kuidas keegi tüdruk tema selja taga pluksus:

„Hanest pole seale seltsimeest."

Juba esimestest minutitest peale sai Ljonkale selgeks, et ta siia kooli kauaks ei jää. Ta polnud jõudnud oma klassikaaslastega veel paari sõnagi vahetada, kui juba ära tundis, et ta on klassis võõras, et õpilased ja õpetajad suhtuvad temasse kui mitte just vaenulikult, siis vähemasti jahedalt ja ebasõbralikult. Kogu klassis leidus ainult viis-kuus õpilast, keda ta võis näkku või tagaselja, kõnelustes ja oma südames nimetada seltsimeesteks. Kõik nad olid lihtsatest perekondadest: rätsepa poeg Izja Schneerson, maalikunstniku poeg Kotjolov, Maksimilliani ravila põetaja poeg, vigase jalaga Fedja Janov. Schneersoniga istus Ljonka ühes pingis. See suurte silmadega kõhetu ning haiglane, lühikese paigatud kuuega poiss pani Ljonka ükskord väga imestama, kui ta pärast vahetundi ütles:

„Sa ära tee neist väljagi. Nad on lollid. Norivad minu kallal ka."

„Kellest? Mispärast?" ei saanud Ljonka aru. „Minu kallal nad ei nori."

Izja sattus segadusse, niheles pingil, läks üle näo punaseks ja pomises:

„Nad räägivad sinu kohta igasugu jõledusi."

Ljonka ei jõudnud küsida, mis jõledusi. Õpetajanna tuli klassi ja tund algas. Pärast tundi ta millegipärast ei teinud sellest enam juttu. Ka Izja vaikis. Kuid varsti sai Ljonka aru, milles asi seisab.

Teda rõõmustas väga, kui ta teada sai, et klassis antakse välja kirjanduslikku ajakirja. Ajakiri, tõsi küll, talle ei meeldinud. „Õpilases" avaldati enamalt jaolt vanamoodsaid albumisalmikesi, millede peamiseks sepitsejaks oli ajakirja toimetaja Volodja Preisner ise. Neis salmikestes ülistati roose ja ööbikuid, riimiti roosi ja moosi, armastust ja kurvastust . . . Kuid see ajakiri äratas Ljonkas tema ammuse kire. Ta tahtis ise luuletusi kirjutada.

Kahekümne esimese aasta suvi oli väga põuane. Maa lõunarajoonides, Ukrainas, Põhja-Kaukaasias ja Volgamaal märatses jälle nälg. Kohutav näljahäda viis hauda miljoneid nõukogude inimesi. Samal aastal hakkasid välismaa kapitalistid, olles veendunud, et nad jõuga noorest Nõukogude riigist jagu ei saa, meie vabariigiga kaubanduslikke suhteid arendama. Et näljahädalisi toita, ostis Nõukogude valitsus välismaalt vilja. Sügisel tulid Petrogradi sadamasse esimesed välismaa laevad.

Nende kahe sündmuse mõjul sepitses Ljonka teiste eest salajas poeemi, mille pealkirjaks oli „Meie — neile". Ta võttis asja tõsiselt ja pühendas sellele tööle kogu vaba aja. Poeemi kohmakaisse ridadesse pani ta kogu oma väikese südame tuiked. Ta teadis väga hästi, mis on nälg. Ta oli näinud nälgijaid ja ise viletsust tunda saanud. Kuid Ljonka, nagu iga teinegi nõukogude inimene, polnud nõus vahetama seda näljast elu kapitalistide toiduküllase elu vastu. Kaubelda me nendega võime, olge head, kuid lasta neid uuesti siia, kust nad raginaga välja kihutati — ei, see ei lähe läbi! Ljonka poeem lõppeski nii:

Aurik auriku järel
sõidab Soome lahel.
Inglismaa . . . Prantsusmaa . . .
Ameerika Ühendriigid . . .
Norra . . . Rootsimaa . . .
Smokingid ja soomusrüüd . . .
. . . . . .
Sõitke, sõitke,
roomake, roomake.
Meilt te saate
igaveseks
vastuse:
Ruhri
timukail
Peetri sadamast
kaugemale
Punasele
Venemaale
pääsu
ei ole!

Lõpetanud poeemi, mis pärast ümberkirjutamist võttis enda alla terve vihiku, viis ta selle Volodja Preisnerile. Ta ei tahtnud Preisneri juurde hästi minna. Too punapõskne, ülespuhutud olekuga ja ümmarguste sarvprillidega saksa poisike ei meeldinud Ljonkale. Juba üksi see, et tema juuresolekul kardeti kiruda Gerderihhat, ei rääkinud tema kasuks. Aga mis parata — et luuletused ajakirjas avaldataks, tuli tahes-tahtmata tema poole pöörduda.

Kui õpilased pärast tundi klassist lahkusid, astus Ljonka toimetaja pingi juurde. Preisner pani hoolikalt vahariidest portfelli raamatuid ja vihikuid.

„Tulin sinu juurde," ütles Ljonka.

„Minu juurde?" imestas Preisner. „Jah, palun, ma kuulan."

„Ma kirjutasin luuletusi. Siin nad on. Ehk kõlbavad ajakirja jaoks."

Toimetaja jäi nagu sammas seisma.

„Sina? Kirjutasid luuletusi?"

„Mis selles siis nii on?" kortsutas Ljonka kulmu. „Ma kirjutan juba ammust aega."

„Nonoh, anna siia, vaatame järele," muigas Preisner üleoleva heatahtlikkusega.

Vihiku läbi lehitsenud, muutus ta veel lõbusatujulisemaks.

„Nagu näha, oled sa alustanud kohe teostekogust?"

„See on poeem," seletas Ljonka.

„Või nii? Poeem koguni?!"

Preisner kohendas prille, tõstis vihiku lühinägelikkuse pärast oma peenele sirgele ninale lähemale ja silmitses esimesi ridu. Ljonka märkas, kuidas Preisneri kõrvad punetama lõid ja huuled tõmmeldes viltu kiskusid.

„Hm . . . Huvitav . . . Matkid Majakovskit?"

„Mis siis," ütles Ljonka. „Veidi vist küll. Ma armastan Majakovskit."

„Ja-ah? Sinu arust on see poeesia?"

„Mis asi?"

„Majakovski."

„Aga mis see siis on, kui mitte poeesia?"

„Majakovski? See on hakitud proosa, vaat mis. Alasti poliitika ja mitte krossi eestki poeesiat."

„Mis tähendab — alasti?"

„Seda on mul raske sulle seletada. Kas sa Tjuttševit oled kunagi lugenud?"

„Muidugi olen. Mulle ta meeldib."

„Imelik."

Preisner lehitses veel vihikut, pani selle kokku ja ulatas Ljonkale.

„Säh, võta."

„Mis?"

„Aga sellepärast, et ma seda jama ei avalda."

„Miks jama?" tusanes Ljonka. „Sa ei lugenud ju lõpuni läbigi."

„Ei lugenud ega mõtlegi lugeda. Ma juba nägin ära, mis asjakesed need on. Pean sulle ütlema, et meie ajakiri on kirjanduslik-kunstiline. Me ei tegele mingi poliitikaga . . . Saada oma poeem parem „Pravdale" või „Bednotale" . . . Võib-olla avaldavad seal . . . postkasti osas."

Kui Preisner poleks öelnud seda viimast postkasti kohta, oleks kõik võib-olla teisiti läinud. Kuid nüüd kargas Ljonka süda täis. Ta tundis küll, et see on rumal ja ebaväärikas, kuid ei suutnud end pidada, kahmas toimetaja käest vihiku ja kisendas talle näkku:

„Prillidega tobu oled sa!"

Ljonka pistis vihiku tasku ja sammus otsustavalt ukse poole. Kui ta klassist välja jõudmas oli, kuulis ta äkki, kuidas Preisner tasakesi talle järele hüüdis:

„Varas! Kolonist!"

Ljonka muutus vihast keeletuks. Veri tungis pähe, süda jäi mõneks hetkeks seisma.

Ta pöördus ringi, astus aeglaselt, jalust kangena Preisneri juurde ja pigistas vihast lämbuva häälega läbi hammaste:

„Korda seda, mis sa ütlesid!"

„Mina?" pomises Preisner prille kohendades. „Ma ei öelnud midagi. Sulle vist ainult tundus nii."

Ljonka haaras tal rinnust kinni, kuid laskis kohe jälle lahti, keeras ringi ja väljus klassist.

Pisarad voolasid tal mööda põski. Vaat siis, milles asi on! Sellest need puhtakesed poisid ja tüdrukud tema selja taga susistavad! See ongi, millele ennist vihjas Izja Schneerson! Raisad! Aristokraadid! Aga kuidas ja kust nad tema minevikust teada said?!

Ljonka esimeseks mõtteks oli koolist lahkuda. Selle mõttega tuli ta koju. Kuid trepist üles minnes otsustas järsku:

„Ei, ei lahku! Mispärast peaksin ma koolist ära tulema? Häbeneda? Keda? Neid hanesid? Õigupoolest ei saa nende

peale vihastadagi. Neil on õigus. Olen tõepoolest endine vargapoiss ja koloonia kasvandik... Aga mis teavad nemad, need memmepojad, elust? Mida need ka oskavad mõista? Imejad, kes mähkmetest saadik elavad teiste töövaevast, mõistavad mind hukka... Aga näe Stjoša, kes kõike muidugi väga hästi teab, ei heitnud mulle sõnakestki ette. Ja kas siis Jurka ei teadnud? Ja teised kommunistlikud noored? Või Izja ja Fedja Janov... Ei, juba üksi nende poiste pärast maksab kooli edasi jääda!"

Oli veel üks asjaolu, mis mõjutas tema otsust kooli edasi jääda. Võib-olla ei tajunud Ljonka seda küll päris selgesti, aga oma südame põhjas tundis, et klassis ei armastata teda mitte ta mineviku, vaid oleviku pärast. Preisner ju ei võtnud ta poeemi vastu mitte sellepärast, et selle on kirjutanud endine vargapoiss, vaid sellepärast, et poeem on poliitiline, et selles on matkitud Majakovskit, sellepärast, et see on nõukogulik.

Ei, koolist ta ära ei tule! Ta hakkab võitlema.

Siis, kui Ljonka sellele sõjakale otsusele jõudis, ei aimanud ta veel, et tal tuleb võidelda füüsiliselt, tähendab rusikatega, ja võitjana ei tule sellest võitlusest välja tema.

Ka väljaspool kooliseinu juhtus Ljonka elus üsna palju kurvastavat. Tõsi küll, tuli ette ka rõõmustavaid sündmusi, kuid kurvastavat oli siiski rohkem.

Sellest, kui Ljonka limonaaditehasest ära jooksis, oli mööda peaaegu poolteist kuud, kuid poiss ei saanud ikka veel rahu. Iga uksekella helin köögis pani teda kõrvu teritama ja kartusest värisema. Ei teinud talle niipalju hirmu see, et Krause tuleb ja ta vastutusele võtab, kui see, et ema kõik teada saab. Ljonka polnud emale ikka veel rääkinud, mispärast ta tehasest ära tuli. Algul küsis ema temalt raha kohta, Ljonka luiskas ja seletas talle, nagu käiks ta peremehele meelde tuletamas ning nõudmas, aga peremees petvat teda, lohutavat lubadustega. Tõeliselt aga ei käinud ta muidugi üldse „Ekspressis", vaid kartis isegi oma nägu Sennajal või selle lähedastel tänavatel näidata.

Aegapidi ei küsinud ema enam raha kohta. Ta töötas, teenis hästi ja sai normiaineid. Igal palgapäeval andis ema ka Ljonkale mõned miljonid. Emalt rahakingi kätte saanud, lippas ta esimesel võimalusel Aleksandri turule bukinistide juurde raamatuid ostma. Raha, tõsi küll, oli vähe, aga iga kord tuli ta ikkagi ühe või kahe raamatuga koju. Need ihaldatavad raamatud aga, mis ta kunagi oli kõrvale pannud ja paremate päevade puhuks ära peitnud, lebasid veel ikka bukinistide riiulitel ja kattusid tolmuga, sest paremad päevad polnud Ljonka ellu ikka veel saabunud.

Ükskord sai ta emalt kingiks viisteistkümmend miljonit rubla ja läks pärast kooli tuttava bukinisti juurde.

„Tere, mu ostja-lugeja!" tervitas teda vana raamatukaupmees. „Sain just uut kaupa. Mine ja tuhni seal, ehk leiad midagi."

Ljonka läks keerdtrepist alla kitsasse poolpimedasse keldrisse. Uue kauba, millest bukinist rääkis, moodustas hiiglavirn vanu antikvaarseid raamatuid, mis olid mõnest mõisast või villast siia toodud. Raamatud olid paksus nahkköites, need lõhnasid isemoodi mõnusalt hallituse, trükivärvi, küünlasuitsu ja veel millegi tabamatult kauni ning peene järele, nii nagu võivad lõhnata üksnes väga vanad, juba ajahambast puudutatud raamatud. Siin oli Tredjakovski ja Sumarokov, Diderot' „Entsüklopeedia" ja „Iliase" esimene väljaanne Gneditši tõlkes, Thomas a Kempise 1784. aasta väljaanne ja suur hulk suurepäraste vanaaegsete gravüüridega prantsus- ja saksakeelseid raamatuid. Ljonkal võttis silme ees kirjuks. Ta tahtis nii väga osta „Plutarchos noorsoole" väikesi ihaldatavaid köiteid. Plutarchost polnud ta kunagi lugenud, kuid mäletas, et need teosed olid kunagi Volkovi raamatukogus. Aga need seal olid väliselt igavad, kaasaegse trükikirjaga, siin aga — Pljušari väljaanne XIX sajandi algusest, sinisel vesitrükimärkidega paberil ja punakaspruunis seanahast köites. Kogus oli üks köide puudu, sellepärast andis bukinist selle poolmuidu ära: kõik üksteistkümmend köidet viiekümne miljoni rubla eest.

Ljonkal oli kõigest viisteistkümmend miljonit.

„Ei, seda on vähe," raputas vanamees pead. Mõtles siis järele, lehitses raamatut ja ütles:

„Hea küll, olgu siis, võta võla peale. Ülejäänud raha tood hiljem. Sa oled mul alaline ostja. Ma usaldan sind."

Ettepanek oli ahvatlev. Kuid Ljonka raamatuid siiski kohe ei võtnud. Kust ta saab nii palju raha? Ja kas on aus

ning hea võlgu võtta, kui sa ei tea, et jõuad võla õigel ajal ära maksta?

„Enne nädalat aega ma teile ära maksta ei saa," ütles ta bukinistile. „Võib olla, et isegi kahe nädala pärast."

„Mis siis ikka," ütles bukinist. „Nädala pärast maksad ära nelikümmend miljonit. Kahe nädala pärast aga ülejäänud osa. Raha, nagu sa isegi tead, langeb hinnas. Võta, hea küll, mis ikka."

Kaupmees sidus kõik üksteistkümmend köidet nööriga kokku, Ljonka andis talle viisteistkümmend miljonit, jättis hüvasti ja tuli keerdtrepist üles.

Pärast pimedat keldriruumi oli väljas eriti ere. Sadas kohevat lund. Kuid Ljonka meeleolu polnudki nii väga ülev. Tal polnud enam hea meel oma ostu üle, ta kirus ennast kergemeelsuse ja meelekindlusetuse pärast.

Ja nüüd pidi tal siis juhtuma ka veel järgnev kohtumine.

Ljonka astus üle sõidutee ja kuulis äkki oma pea kohal häält, mis pani ta võpatama.

„Hei, sõber! Eest ära!"

Ljonka tõmbus kössi, jooksis tagasi vaatamata üle tänava, keeras ümber nurga ja surus südame põksudes end vastu seina. Alles minuti aja pärast julges ta ettevaatlikult ringi vaadata. Mööda Sadovajat sõitis Pokrovi poole voorimees. Padjatšeskaja juures keeras too trammiteele ja sõitis mööda kastikoormaga kärust. Ljonka tundis eemalt ära Zahhar Ivanovitši vimmas turja ja rohelise vesti. Ta tundis, kuidas tal puna näkku tõusis. Mispärast ta küll ennast peitis selle heasüdamliku ning õnnetu vanamehe eest? Peaks ehk talle järele jooksma? Aga mis ta temale ütleb? Ja mis Zahhar Ivanovitš temale ütleb? Mis ta muud ikka ütleb kui:

„Äh, Ljonka, Ljonka! Polnud see sugugi ilus, mis sa tegid! Said hakkama halva teoga, tõid pahanduse kaela ja lasksid minul, vanal mehel, sinu eest vastutada."

Ljonka tuli koju tusasena. Kuid koridoris end riidest lahti võttes kuulis ta ukse tagant Stjoša häält. Tuju läks tal kohe paremaks.

Stjoša istus ümmarguse laua taga lambivarju all ja õpetas Ljaljale heegeldamist.

„Oi sind," ütles ta Ljaljale. „Kolm aasa, kolm aasakest tuleb korraga haarata, mitte kaks."

„Tere, Stjoša!" hüüdis Ljonka juba ukse vahelt.

„A-a, raamatukoi tuli! No tere-tere, tule siia . . . Miks sa nii märg oled? Ptüi, tegid mind ka märjaks. Lund sajab või?"

„Jah, midagi pudiseb alla."

„Oi jessuke! Kui palju raamatuid! Kust sa need said?"

„Ostsin," ütles Ljonka punastades.

„Ostsid? Kanäe, kui rikas sa oled. Mis see on? Nahkköites . . . Pühakirjast midagi?"

„Ei . . . See on Plutarchos. Ajalugu."

„Ah ajalugu? Vana-aeg või?"

„Vana-aeg jah."

„No see on hästi. Mina, näe, tõin ka sulle."

„Mis asja?" otsis Ljonka silmadega.

„Väikese kingi. Vaata seal kapikese peal. „Don Quijote La Manchast" — oled lugenud?"

„Olen," vastas Ljonka, „kuid ammu juba ja lühendatud väljaannet."

„No see nüüd küll lühendatud ei ole. Sa vaata, kui paks teine."

„Aga mulle tõi Stjoša õhukese. See-eest vaat missuguse!" kiitles Ljalja ja näitas Kornei Tšukovski „Krokodilli".

„Ja miks sul, peigmehest poiss, siis nina nii norgus on?" küsis Stjoša Ljonkat lähemalt silmitsedes. „Kas on midagi juhtunud?"

„Ei," vastas Ljonka raamatut lehitsedes.

„Kuidas sul koolis läheb?"

„Pole viga."

„Kas pole viga või hästi?"

Ljonka ohkas ja lõi raamatu kinni.

„Õpin üsna korralikult, nõrku pole, üldiselt aga . . ."

„Mis üldiselt?"

„Üldiselt üsna räbalasti."

Ta tahtis jutustada Stjošale oma kokkupõrkest Preisneriga ja kõigest, mis temaga oli juhtunud, kuid Ljalja juuresolekul oli piinlik seda teha.

„Poisid pole üldiselt suuremat väärt," ütles ta laua juurde istudes.

„Kuidas pole väärt? Ja sina ise oled väärt?"

„Ka mina pole seda . . ."

„Ljaljake," pöördus Stjoša tütarlapse poole. „Sa, lapsuke, võiksid meid teega võõrustada, eks?"

„Hästi," ütles Ljalja laua tagant välja ronides. „Ainult ma ei oska priimust süüdata."

„Sa pane teekann valmis, vala vett sisse, ma siis tulen ja aitan sind."

Ljalja võttis teekannu ja läks kööki, heites ukse vahelt mõistva ning üsna salakavala pilgu vennale. Stjoša pani ukse enda järel kinni ja tuli laua juurde tagasi.

„Kas teevad ülekohut?" küsis ta, istus Ljonka kõrvale ja vaatas talle silma sisse.

„Kes?" ei saanud Ljonka aru.

„Poisid."

„Peaaegu," pomises Ljonka hämmeldudes. „Ega ma neid hanesid suuremat karda."

„Mis hanesid? Miks sa nii ütled?"

„No fakt, et haned."

Ja Ljonka jutustas Stjošale vana korra aegsest vaimust, mis valitseb nende koolis. Kuid Preisnerist ja sellest, et teda nimetati „vargaks" ja „kolonistiks", ei söandanud ta millegipärast Stjošale rääkida.

Stjoša kuulas teda ja kibrutas laupa.

„Nojah," ütles ta. „Tuttav pilt. Komsomol teil koolis ometigi on?"

„Ei. Ma muuseas ei tea . . . Vist ei ole."

Stjoša kortsutas kulmu, vaikis veidi, mõtles järele ja ütles:

„Sellepärast, kallis Ljošake, tulebki sinul ja minul õppida. Me peame hariduse vallutama võitlusega, umbes nii . . . no ma ei tea, nagu meie omad hiljuti vallutasid Kroonlinna. Selle kodanliku intelligentsiga ehk hanekarjaga, nagu sa ütled, pole esialgu midagi peale hakata. Neid tuleb veel kaua — oi kui kaua — ümber kasvatada Meil aga on vaja, nagu ma sulle juba rääkisin, oma, proletaarset, nõukogude intelligentsi."

„Aga mina pole ju proletaarlane," muigas Ljonka sünge lt.

„Sina või?"

Stjoša vidutas silmi ja silmitses poissi, otsekui takseeriks ta silma järgi tema klassikuuluvust.

„Jah," hakkas ta naerma. „Proletaarlast ei ole sinust esialgu veel saanud. Praegusel momendil kujutad sa endast deklasseerunud isiksust. Ja mida see tähendab?" seletas ta tõsiselt. „See tähendab — kummale kaldale randud, sinna ka jääd. Sina ju oled ammu valiku teinud, kumma

kalda poole ujuda? Mis? Ma tean, et oled teinud, eks ole õige?"

Ljonka vaikis, pea maas.

„Sa mõistad, millest ma räägin?"

„Mõistan," vastas Ljonka. „Muidugi, valik on mul tehtud. Kuid mina olen kehv ujuja, Stjoša."

„Kardad uppuda või seda, et ei jõua välja ujuda?"

Stjoša naeratas ja patsutas poissi käele.

„Pole viga, kasakas, küll ujud välja, ära karda. Elad hoopis teisel ajal, ei lasta sind uppuda, tiritakse välja, toetatakse . . . Ja ka ujuma, mu kallis, tuleb õppida . . . Eks ole õigus?"

„Õige."

„Ja tead mis, Ljošake?" ütles Stjoša Ljonka poole kummardudes. „Alati, kui sul raske on, võta eeskuju meie parteist. Õpi partei käest. Sa mõtle järele, mida meie, bolševikkudega, kõik on tehtud! Vanglates on meie seltsimehi määndatud ja sunnitööle saadetud, taga kiusatud . . . ja laimatud, tembeldades neid spioonideks ja mässajateks . . . ja teab kelleks veel. Aga inimesed pidasid sellele kõigele vastu . . . Eks ole? Ujusid ikkagi välja ja ujume edasi. Meri meie ees aga on lai. Ja mis sinul on? Sul on need tühiasjad." Stjoša naeratas veel kord ja silitas Ljonka salkus pead.

„Küll ujud välja, kasakas. Ära karda, ujud välja. Aga neist hanedest seal ära tee väljagi. Kui norima hakkavad — ära kuula. Õpi, ja see on kõik."

Ljonka õppis. Ta astus kooli aasta algul, mitmes aines tuli tal klassile järele jõuda, sellele vaatamata ei saanud ta poolteise kuu jooksul, mis ta „Hörderi juures" oli, ainustki halba hinnet. Aga häid hindeid saada polnud sugugi nii kerge. Ljonka nägi, kuidas niisamasuguse vastuse, sageli aga nõrgemagi eest Preisnerile või mõnele teisele sellest „hanede" kambast õpetajad panid paremad hinded kui temale, Schneersonile ja väga andekale ning paljulugenud Fedja Janovile. Õpetajad kiusasid. Ljonka sai seda igal sammul tunda. Eriti vihkas teda Gerderihha ise, kes d-klassis õpetas Vene ajalugu. Too pikk ja telefonipostina sirge daam, kuldraamidega näpitsprillid pikal vistrikulisel ninal, vaatas teda oma väikeste pilklikult vidukil elevandisilmadega. Ta kutsus Ljonkat sagedamini

vastama kui teisi. Ükskõik kui hästi Ljonka ka ei vastanud või missuguse hinde ta temale pani, saatis ta tema tahvli juurest ära nii põlastava pilguga, nagu oleks Ljonka mingit mõttetut jama kokku lobisenud ja vääriks kõige karmimat karistust.

„Istu," ütles ta kurjakuulutavalt ja raputas nii ägedasti sulge tindipoti kohal, et tuli karta ta valgete kätiste ja samasuguse valge volditud žaboo pärast.

Oma klassikaaslastega Ljonka suhted ei muutunud. Ta sõbrustas Schneersoni, Kotjolovi ja Fedja Janoviga, teistele aga ei pööranud tähelepanu.

Kuid rahule teda ei jäetud.

Kui Ljonka päeva viis pärast kõnelust Stjošaga just enne kella helisemist klassi tuli, märkas ta, et teda silmitsetakse kuidagi eriti tähendusrikkalt. Kui ta ranitsa lauasahtlisse pistis, kukkus sealt välja mingi paberileht. Vihikust väljarebitud ruudulisele lehele oli lilla tindiga rasvaselt kirjutatud:

Salakaebaja!!!

„Mis see on?" imestas Ljonka. „Kas sina?" küsis ta Schneersonilt.

Izja tegi suured silmad.

„Oled arust ära või?"

Ljonka pööras lehte, ei leidnud sealt midagi, kärtsutas lehe kokku ja pistis tasku. Ta isegi ei solvunud ega saanud vihaseks. Olgu kes tahes, aga salakaebaja pole ta kunagi olnud. Ometigi huvitas Ljonkat, kelle tegu see on. Vahetunnis Preisneri pingist möödudes vaatas Ljonka teraselt toimetajale otsa. Preisner kissitas silmi, muigas ja pööras pilgu ära.

„Selge," mõtles Ljonka, kuigi tal midagi selget selles loos veel polnud.

Järgnevast päevast aga sai tema viimane päev selles koolis.

Pärast suurt vahetundi, kui kell tundi helises, tuli Ljonka käimlast klassi. Aktusesaalist läbi joostes nägi ta stseeni, mis sundis teda peatuma. Seina ääres askeldasid mõned vanema klassi poisid. Kiigatslik, salkus juustega ja velvetist tolstovkaga noormees oli roninud kaaslaste õlgadele ja pööras Karl Marxi portreed pea allapoole. Teised tunglesid vargsi ringi vahtides ning itsitades nende ümber.

Ljonka tundis, kuidas tal oimukohad vihast tukslema lõid.

„Mis te, lurjused, teete?!" käratas ta ja tormas otse saginasse.

Poiss, kes kiigatsit õlgadel hoidis, vaatas tagasi ja laskis käed lahti. Püramiid lagunes.

Kõik vaatasid ehmunult Ljonka otsa.

„Noh, pane pilt kohale . . . silmapilk! Kuuled?" põrutas Ljonka vibalikule peale, kes nägu kibrutades hõõrus haiget saanud põlve.

„Ja kes sina õige oled?" küsiti Ljonka selja taga.

„Kust säärane marutõbine peni välja kargas?"

„Noh, poisid, andke talle!"

Ljonka pööras end poisi poole, kes seda ütles, kuid selle ajaga kargas vibalik püsti ja virutas rusikaga talle kuklasse. Ljonka pidi libedal parketil peaaegu pikali lendama. Talle lajatati veel kord valusalt. Ljonkal läks silme ees mustaks. Ta põikas kõrvale, tõstis rusika ja virutas midagi nägemata esimesele ettejuhtunule vastu kõrvu.

Samal hetkel kostis ta selja tagant vihane hääl:

„Mis sa, nurjatu, teed?"

Ljonka vaatas ringi.

Ukse juurest ruttas parketil libisedes põiki üle saali Gerderihha. Ljonka ei saanud korrapealt aru, et see küsimus oli määratud temale. Ta taipas halvasti kõike, mis ta ümber toimub. Silmad olid pisaraist tuhmid.

„Ma küsin sinult! Jajah, sinult!" kuulis ta kiunuvat häält ja tundis, kuidas teda valusasti kõrvalestast sakutati. „Mis sa, kaabakas, teed? Mis? Kus sa arvad ennast olevat? Tänaval või trahteris?"

„Mis te näpistate!" kisas Ljonka end lahti rebides ning pisaratega võideldes. „Aga mis nemad teevad?! Seda te ei näe."

Gerderihha vilksas korraks pea peale keeratud portree poole ja hoidis vaevu muiet tagasi.

„Mis nad ka ei teeks, aga sina ei tohi kätele voli anda," kraaksatas ta. „Olge lahke, kus kasvataja väljas! — Poisid!" pöördus ta teiste õpilaste poole, püüdes näida karmina. „Kes seda tegi? Mis rumalad tembud need on?"

Talle ei vastanud keegi.

„Nnoh, riputage pilt nii, nagu see varem rippus, ja minge klassidesse. — Aga sina," pöördus ta Ljonka poole, „võta vaevaks minuga kaasa tulla!"

Ljonka astus midagi head ootamata, kuid hirmu tundmata juhataja järel. Gerderihha tõi ta oma poolpimedasse,

kappe ja lindude topiseid täiskuhjatud kabinetti. Istus siin prauhti nahktugitooli suure kirjutuslaua taga, vaatas mõni hetk põlastavalt poissi, lõõtsutas ärritusest ning koputas massiivse marmorist kirjapressiga vastu lauda.

„Häbi!" sisistas ta lõpuks. „Teotus kogu koolile! Ptüi! Jälk tegu! Milline pätt!"

Ljonka süttis.

„Lubage," urises ta. „Mis asja te sõimate? Kuidas te julgete?"

„Mi-iss?" Gerderihha oli vihast lämbumas. „Kuidas ma julgen? Krants oled! Lurjus! Uulitsapoiss! Kelleks sa ennast õige pead? Arvad, et kui sa iga minut kõiksugu rajoonikomiteedes salaja susimas käid, siis on sul õigus oma pedagoogide ning kasvatajate vastu häbematu olla?!"

„Mis rajoonikomiteedes?" ei saanud Ljonka aru. „Kelle peale susimas?"

„Või nii? Teeb ise veel näo, et ta millestki aru ei saa! Kas sa ei rääkinud kellelegi, et meil koolis öeldakse „härra", et meil pole kommunistlikke noori, et meil valitseb kodanlik ülevõim ja läppunud at-mos-fäär?"

„Ah siis selles on asi!" mõtles Ljonka muigamisi. „Sealt siis ka see „salakaebaja". Stjoša on tragi! Tähendab Gerderihha on käsile võetud, mis ta muidu nii õel on."

„No mis siis," ütles Ljonka rahulikult. „On see siis vale?"

Gerderihha vistrikuline nägu läks roheliseks. Ta väikesed hiiresilmad puurisid Ljonkat raevukalt.

„Tähendab, see on tõepoolest sinu tegu? Tähendab meie koolis valitsev õhkkond pole sulle meeltmööda? Tähendab kaklused, huligaanitsemine ja vargus meeldivad sulle rohkem?"

„Mispärast?" ägenes Ljonka. „Mis vargus?"

„No olgu," ütles Gerderihha vastamata. „Küll leian väljapääsu sellest olukorrast. Nagu näha, oled sa, mehike, unustanud, et viibid normaalses koolis, endises privilegeeritud gümnaasiumis, mitte aga vaeste varjupaigas või alaealiste kurjategijate koloonias."

„Ahaa, kõik on selge," mõtles Ljonka. „Nüüd on arusaadav, kust Volodka Preisner minu mineviku kohta teada sai."

„Mis sa põrnitsed mind nagu metsaline?" käratas Gerderihha. „Tahad ehk mind lüüa või surnuks pussitada? Ega sedagi poleks imeks panna."

„Õige mul vaja," mõtles Ljonka.

„Kas võin minna?" küsis ta kulmu kortsutades.

„Ei, oota sa, siupoeg. Küll jõuad minna."

Gerderihha tõmbas prauhti laualaeka lahti, võttis sealt märkmiku, rebis sellest kärtsti ühe lehe välja, lükkas tindipoti kaane lahti, raputas sulge ja kirjutas hoogsalt ühe hingega valmis väikese teate.

„Annad selle emale," ütles ta kirja Ljonkale ulatades. „Otsekohe. Veel täna."

Tõusis siis kogu oma vägevas pikkuses püsti ja näitas sõna lausumata sõrmega ukse poole.

Ljonka väljus hüvasti jätmata. Trepil luges ta kirjakese läbi:

„Panen Teile ette kiires korras ilmuda 149. ühiskooli õppeosakonda läbi rääkima Teie poja Aleksei inetu käitumise üle ja tema edasise viibimise kohta meie koolis.

Koolijuhataja M. Hörder."

Ljonka mõistis, mis see tähendab. Trepist alla tulles mõtles ta, et astub viimast korda seda treppi mööda. Riietusruumis pani ta jopi selga, vaatas paksu rõugearmilist koolitädi ja mõistis, et ta ei näe teda enam kunagi.

Koolist polnud tal kahju. Tal oli kahju emast. Ta mõistis, et see lugu kurvastab teda. Hinge peal aga oli tal üsna palju pattu ema ees. Siiamaani polnud ta emale rääkinud, et ta tehasest ära jooksis. Ta hoidis ema eest salajas ka Plutarchose võlguostmise. Ei näidanud isegi talle neid raamatuid, vaid peitis ära kapi taha.

Ljonka pidas endamisi aru, kas seda kirja emale üldse näidata, ja astus Fonarnõi põiktänava juures aeglaselt üle kaldapealse, kui äkki teda jälle valusasti kõrvalestast sakutati. Ta oli kindel, et Gerderihha on talle järele jõudnud.

„No mis siis veel?" kisas ta, rebis end lahti ja põikas kõrvale.

Kuid see polnud Gerderihha. Tema ees seisis „Ekspressi" omanik Adolf Fjodorovitš Krause.

Peremees tuli saunast. Seda oli näha punetavast näost ja vaibariidest kandekotikesest, mida ta hoolikalt kaenla all hoidis. Ta donkihhotihabe oli pisut härmas. Ka kotik-

mütsil, mis nagu väike maja ta pea otsas kükitas, välgatasid härmaheided.

„Noh, saimegi kokku," ütles ta lõbusalt.

Ljonkal ei jäänud muud üle kui tere öelda.

„Õpid?" küsis Krause, silmadega Ljonka koolikotile osutades.

„Õpin," vastas Ljonka.

„Hästi teed. Sinuvanusel poisil on sobivam õppida kui tehases töötada, seda enam veel mingit käru lükata. Mitmendas klassis sa siis õpid?"

„D-klassis."

„Hm. Ja mitmes see vana järgi on?"

„Vana järgi — kolmas."

„Vaata aga . . . Nonoh . . . Ja õpid hästi?"

„Pole viga."

„Muuseas, mehike," ütles Krause, „sina ju lõhkusid mul neli kasti õlut ja kaks kasti limonaadi ära?"

„Jah . . . mina," pomises Ljonka.

„Aga kas sa, väike lurjus, sellele ei mõelnud, et enne kui tehasest ära minna, oleks pidanud peremehega arved ära klaarima?"

„Mõtlesin küll," ütles Ljonka.

„Või nii? Ja mõtlesid kaua kohe?"

Ljonka vaikis . . .

„Pean sulle, mehikesele, meelde tuletama," sõnas Krause lahkelt, „et minu ajal anti poistele, kes niisuguse teoga hakkama said, vitsu."

„Kui palju ma teile võlgnen?" küsis Ljonka kumedalt.

„Palju võlgned? Arvutame kohe ära."

Krause võttis kinda käest ja hakkas oma paksudel roosadel nagu imiku sõrmedel lugema.

„Niipalju kui mäletan, lõhkusid sa kokku ära nelikümmend kaheksa pudelit õlut ja kakskümmend neli pudelit limonaadi. Kui arvestada nüüdset hinda . . . Kohe, oota . . . Neli korda kaheksa on kolmkümmend kaks pluss neli korda kaheksakümmend . . . See on . . . viissada, kaksteist pluss . . ."

Ta liigutas tükk aega huuli ja sõrmi ning teatas lõpuks rõõmsalt:

„Kõik kokku võlgned sa mulle seitsesada kaheksakümmend neli miljonit rubla."

Ljonka pidi peaaegu pikali kukkuma.

„Kuulge, aga te olete mulle ka võlgu!" hüüdis ta.

„Mina? Sulle?"

„Te pole ju mulle palka maksnud!"

„Ah või nii? Sa arvad, et oled palju ära teeninud? No mis siis. Olgu, võtame sajakese maha. Maksta jääb sinul mulle kuussada kaheksakümmend miljonit. Võta vaevaks ära maksta."

„Mul ei ole," ütles Ljonka hädise häälega.

„Saan aru, sul pole kaasas. Aga kodus võib-olla?"

„Ei, ka kodus pole."

„Kui sinul endal pole, siis leidub ehk emal. Muuseas, kus sa elad, olen unustanud?"

Ljonka pidi valetama, kuid ei valetanud, vaid ütles tõtt:

„Siin . . . näe selles roosas majas . . . kiriku juures."

„Väga hea. Lähme!"

„Kuhu?" Ljonkal võttis südame alt külmaks.

Ta kujutles kõike, mis nüüd ees ootab. Kujutles ema meelehärmi, Ljalja kohkunud näolappi, tädi mürgiseid muigeid.

„Adolf Fjodorovitš!" hüüdis ta.

Peremees haaras tal käest kinni.

„Sa vist tahad, et ma miilitsa kutsuksin?"

Nad juba läksid üle hoovi ja lähenesid välisuksele. Ljonka tegi veel kord katset peremehe südant liigutada.

„Adolf Fjodorovitš!" anus ta. „Palun . . . Vannun! Ma homme . . . ülehomme hangin . . . toon ära. Kirjutage mu aadress üles. Elan siin sellel trepikäigul korter kolmkümmend üks. Jumala eest! Adolf Fjodorovitš . . . Olge nii hea . . . palun teid."

Vaevalt küll peremehel Ljonkast kahju oli. Pigemini pelgas ta seletusi talle tundmatu naisega. Ta mõtles järele, näppis härmas habet ja ütles siis:

„Hea küll. Olgu nii. Usun sind. Ainult pea meeles, Ljonja! Kui sa enne laupäeva ei tule ja raha ära ei too . . ."

„Tulen! Toon!" katkestas Ljonka teda.

Ta kirjutas aadressi märkmikku ja läks minema.

Ljonka seisis veidi aega, ootas, kuni Krause hoovivärava taha kaob, ja lonkis siis koju.

Ta ei teadnud, mis teha.

„Miks ma ütlesin, et enne laupäeva ära maksan?!" kirus ta trepist üles minnes iseennast. „Kust ma võtan need

kuussada kaheksakümmend miljonit? See on niikuinii ainult asja edasilükkamine. Laupäeval tuleb Krause ema juurde ja jutustab talle kõik ära."

Ning Ljonka otsustas äkki mitte enam oodata. Jutustan ise emale kõik ära.

Ta mõistis, et emale on see raskeks hoobiks, kuid sellest oma otsusest läks tal endal siiski kergemaks.

Trepil tundus kõrbelõhna. Köögi uks oli praokil ja Ljonka kuulis ema häält.

„Ei, sina Rajuša, ei oska kujutleda, milline õnn see on," kõneles ema. „Need on imetoredad, nii terved, puhta südamega ja andekad noored. Lausa lust on nendega töötada. Ja kas tead, kui palju need töölispoisid ja -tüdrukud on paremad andetuist kodanlikest plikadest, kes sunduse pärast klaveril klimberdavad."

„No näed nüüd," mõtles Ljonka. „Ema on õnnelik, tunneb rõõmu, et ta meelepärase töö on leidnud, aga mina lähen talle . . ."

Ljonka astus kööki. Kohe kadus naeratus ema näolt.

„Mis on?" küsis ta.

Ka tädi, kes, alumiiniumkulp käes, seisis pliidi juures, jäi kohkunult Ljonkale otsa vaatama.

„Kas Ljalja on kodus?" küsis Ljonka.

„Ei ole. Ta pole veel tulnud. Mis siis on? Kas midagi on juhtunud?"

„Ei midagi. Lähme tuppa. Ma pean sinuga rääkima."

Ljonka jutustas emale kõigest: oma kooliasjadest, millest ta seni polnud temaga rääkinud, sellest, et ta tehasest põgenes, lõhutud pudelitest ja isegi kolmekümne viiest miljonist, mis ta bukinistile võlgu jäi. Kõigele lisaks pani ta lauale veel koolijuhataja kirja. Aleksandra Sergejevna kuulas ta ära ja luges kirja läbi. Ta häälest kostsid pisarad, kui ta ütles:

„Kallis poiss . . . Mis sa minuga teed? No ütle, palun, mispärast sa nii kaua sellest vaikisid?!"

„Ma ei tahtnud su tuju rikkuda," pomises Ljonka, endal samuti pisarad silmis.

„Ei tahtnud tuju rikkuda? Tänan sind. Aga sul poleks siiski maksnud kõike viimaseks minutiks jätta."

Ljonka vaikis ja vaatas nukralt maha.

„Oota, arutame seda asja," ütles ema laupa hõõrudes. „Issand, ja kõik korraga! Raha ja see kiri . . . Homme hommikul lähen kooli ja kõnelen selle Hörderiga."

„Pole vaja, ära mine," pomises Ljonka. „Sinna ma niikuinii enam õppima ei lähe."

„Ja mina arvan ka, et sa pead sellest koolist ära tulema, Kuid ma pean siiski vajalikuks tolle isikuga kõnelda."

„Kas sina ütlesid talle, et mina olen endine järelevalveta laps?"

„Jah, pojuke. See oli minu viga. Andesta mulle. Arvasin, et mul on tegemist tõeliste nõukogude pedagoogidega, et kasvataja peab teadma kõik oma õpilase minevikust. Tuli aga välja, et sattusin valeaadressile. No mis ikka, parem see ongi. Selles koolis pole sul tõepoolest midagi peale hakata. Leiame teise, parema . . ."

„Ma ei hakka õppima. Lähen tööle," ütles Ljonka mornilt.

„Tööle?" muigas Aleksandra Sergejevna. „Sa juba töötasid, proovisid. Kannata, kallis, ära rutta. Peame parem aru, kuidas rahaga saab. Mis kuupäev täna on? Kolmapäev. Homme saan palka. Peaksin saama üsna tublisti ületundide eest. Tahtsin, tõsi küll, Ljaljakesele uued karupüksid osta. Vaeseke külmetab end ära. Noh, pole viga. Talv pole, tänu jumalale, nii väga käre. Oodaku veel. Ostame järgmisest palgast."

Aleksandra Sergejevna tõusis, kaelustas poissi ja suudles teda kuklale.

„Ära, pojake, pead norgu lase," ütles ta lõbusalt. „Küll rabeleme välja. Raha ma annan sulle."

Aleksandra Sergejevna töötas õhtuti ja tuli hilja koju. Kuid järgmisel päeval, kui ta palka sai, sõitis ta Obvodnõi kanalilt just selleks koju, et Ljonkale raha anda.

„Säh, võta, sa vemmal," ütles ta ja ulatas Ljonkale kaks kinnikleebitud pakki rahaga. „Siin on seitsesada viiskümmend miljonit. Maksa ühtlasi ära ka oma Tacituse või mis see sul oli? — Plutarchose eest. Vaata aga, et sa ära ei kaota."

Ljonkal läksid häbi pärast kõrvad punaseks, kui ta ema käest seda raha vastu võttis. Ta toppis pakse pakke tasku ja pomises tänusõnu, ema aga ei kuulanudki teda ja jätkas:

„Käisin ka Hörderi juures. Pean ütlema, on see alles isend! Mingisugune muumia! Ausõna, ma pole gümnaasiumiaastaist saadik sääraseid kohanud. Teatas mulle täht-

salt, et pedagoogikanõukogus võetakse üles sinu koolist väljaheitmise küsimus. Millele mina sama tähtsalt ning suurima mõnuga vastasin, et ta on hiljaks jäänud, kuna ma ise võtan sind ära tema eestkostmise alt. Üldse rääkisime südamelt kõik ära. Selgub, et Stjoša on tõepoolest päris tõsiselt ning otsustavalt selle bursa käsile võtnud. Neil päevil tuleb kooli revideerima mingi erikomisjon."

Ljonka läks juba samal päeval „Ekspressi" oma endise peremehega arveid klaarima. Möödaminnes pidi ta bukinisti juurde sisse astuma, et talle raamatute eest ära maksta. Kuid juba Aleksandri turule lähenedes leidis ta, et seda on parem teha tagasi tulles. Ta mõistis, missugused ahvatlused ootavad teda väikeses poolpimedas keldriruumis, ja pidas paremaks seda külastust õhtuni edasi lükata.

Kuid teatavasti varitsevad kiusatused inimest mitte ainult neil nurgapealsetel, kus ta neid ootab.

Ljonka keeras Izmailovi sillalt Fontankale. Siit sai alguse määratu suur sogane inimestevool, mida kutsutakse vanakraamituruks, mis neil aastail ujutas üle Fontanka kaldapealse ja kõik sellega külgnevad pea- ja kõrvaltänavad Voznessenskajast Gorohhovajani. Ljonka trügis läbi povidlona paksu rahvamurru, püüdis mitte ringi vahtida ja hoidis kätt pungis taskul, mis kindluse mõttes oli haaknõelaga kinnitatud. Rahvas ja müüdav kraam surusid talle igast küljest peale. Inimesed kiitsid oma kaupa, vaidlesid, tingisid, sõimlesid ja hõikasid välja hindu. Kõik, mida võis müüa ja osta, isegi esemeid, mis sedavõrd lagunenud ja närutama kantud, et neid müüa näis võimatu, tassiti vanakraamiturule. Soovi korral võis siit omandada sõduri pisut kantud kalifeepüksid ja daami glasseekindad, vana võtmeta luku ja kaupmehe noaaegse rebasenahast kasuka, kohviveski ja jaanalinnusule, lihavõttepostkaardi, elektripirni, jalgratta, foksterjeri kutsika, samovari, õmblusmasina, prillid, tuukriülikonna ja medali „Otšakovi vallutamise eest".

Siinsamas rahvamurrus sõelusid sulid, sahkerdajad, valuutaga hangeldajad ja muud kahtlased isikud, kes teab kust kerkisid pinnale pärast seda, kui nõukogude võim ajutiselt andis vabaks erakaubanduse. Nende sasipäiste sangarite hulgas polnud just viimasel kohal „marafetšikud" oma keerukate tüssamismängudega, nagu loto, rulett,

„naperstotška", „verjovotška" või „kolmleht". Marafetšikuid ümbritsesid kambameestena nende abilised, kes otse kergeuskliku publiku silme all haruldase kergusega võitsid ühtejärge suuri panuseid.

„Hallo, hallo, astuge ligi," kisas jalutu invaliid-marafetšik. „Käib ringid maha ja mina maksan raha! Tuhande eest viis, kahe eest kümme, kolme eest viisteist, viie eest kakskümmend viis. Astuge ringi, pange viiskümmend mängu!"

Ljonka teadis väga hästi, et see on puhas pettus, et võidavad ainult kambasellid, tähendab need, kes mänguperemehega kokku on rääkinud. Tarvitseb aga kogemusteta mängijal, inimesel, kes ei tunne vanakraamituru seadusi, ruletile raha panna, kui õnn naeratab marafetšikule. Ljonka oli mitmel korral näinud, kuidas mängitakse, kuid ise polnud veel kunagi mänginud, kuigi tal mõnikord tuli tahtmine oma õnne ja osavust proovida.

See kiusatus kibeles tal kuskil sügavamal südamesopis ka nüüd. Mõte, et ta võidab palju raha, võib ära maksta oma võlad nii Krausele kui ka bukinistile ja emale ühtlasi raha tagasi anda, tundus talle väga ahvatlev. Kuid siiski ei andnud ta kiusatusele järele ega jäänud marafetšikute juures seisma, ehkki kambasellid teda mitu korda peatasid, tal käest kinni võtsid ning isegi rahva hulka tirisid.

„Hei, noormees," sosistasid nad Ljonkale kõrva. „Tahad rikkaks saada? Pane õnne peale välja. Võidad! Ausõna! Tahad, tule mulle paarimeheks! Tunnen asja, too lombak mind juba alt ei vea."

„Võtaks teid! Käige minema," tõrjus Ljonka neid. „Tunnen juba teid. Ei sattunud te õige peale."

. . . Hukatust tõid talle lapse musta värvi karupüksid.

Punapõskne tädi kandis neid väljasirutatud käel ja pakkus peene häälega:

„Karupüksid, kellele lähevad ära! Soojad . . . villased . . . Kannad eluaeg ega jõua ära kanda. Karupüksid . . . kellele lähevad ära? Annan odavasti."

Ljonkale tuli meelde, et tema süü läbi jäi õde talveks ilma karupüksteta, mõtles järele, et kui tal palju raha oleks, võiks ta need ära osta ja Ljaljale kinkida, jäi seisma ja ütles endale:

„Mis siis — kui õige proovida? Kaotavad võhikud, kes ei tunne mängu peensusi, aga mul on kogenud silm, mind juba nii kergesti ei peta."

Ljonkale tuli meelde, et tal on veel kolmkümmend miljonit peale selle summa, mis ta oma võlausaldajaile maksma peab. Kui mängima minna, siis ainult selle raha peale, otsustas ta.

Ta läks ühte võlvialusesse, lükkas jopihõlma kõrvale, tegi haaknõela lahti, võttis õhemast pakist välja kolm kümnemiljonilist paberraha, pani tasku jälle nõelaga kinni ja tuli turule tagasi. Mõni minut seisis ta marafetšiku ümber kogunenud rahva hulgas ja jälgis teraselt hõbedast osutit, mis kiiruga keerles ruleti kirjuks maalitud kettal. Ta pani tähele, et kambasellidel võidavad kõige sagedamini number 8 ja 12.

„Panen kaheteistkümnele," mõtles Ljonka.

„Hei, sõber," sosistas keegi nokastanud mehekolask talle kõrva. „Paneme kahe peale? Mul on viis miljonit, sina pane teist viis. Kui võidame, teeme pooleks."

„Jäta rahule, ära sega," ütles Ljonka. „Ma panen ise välja."

„Noh, lase käia," rõõmustus too, loovutas Ljonkale koha tabureti juures ja pilgutas mänguomanikule märgatavalt silma.

„Pole viga, pilguta aga pilguta," mõtles Ljonka. „Eks vaatame, kuidas sa nüüd varsti pilgutad."

„Tähendab, kui võidan, saan miljoni eest viis?" küsis ta marafetšikult.

„Garanteerin!" hüüdis too ja tõmbas põuest välja terve pataka käkrunud ning võidunud paberrahasid.

„Panen number kaheteistkümnendale," ütles Ljonka hääle värahtades.

„No pane."

Ljonka keeras kümnemiljonilise paberraha rulli ja asetas tabureti äärele number „12" kohale.

„Käib ringi maha ja mina maksan raha!" hüüdis invaliid lõbusalt ja lõi jämeda sõrmega ruleti hõbedase osuti keerlema. See käis kiiresti ringi nagu jalgratta keerlema pandud ratas, sulas ühtseks, säravalt võnkuvaks sõõriks, siis hakkas see sõõr ahenema, tuhmuma, osuti liikus aeglaselt, lõi võbelema, jõnksatas ja peatus number „12" kohal.

„Atsa kurat!" ütles marafetšik tusaselt. „No mis siis ikka, saad raha."

Ta võttis põuest välja pataka paberraha, niisutas süljega sõrme, luges hooletult üle ning ulatas Ljonkale viis kümnemiljonilist paberraha.

„Läks märki!" mõtles Ljonka.

„Kas mängid veel?" küsiti temalt.

„Muidugi mängin," muigas Ljonka.

„Palju paned?"

Ljonka kõhkles mõni hetk.

„Lase käia, poiss," sosistati talle mõlemasse kõrva. „Pane julgesti. Võidad."

Ljonka teadis küll, et need on kambasellid, kes talle kõrva sosistavad, et nad õssitavad teda meelega, kuid selline ärevalt pealetükkiv sosin siiski erutas ja piitsutas teda takka.

„Viiskümmend," ütles ta.

Ning pani jälle „12" peale. Ja taas peatus hõbedane osuti number „12" juures.

„Vaat kus kurivaim!" hüüdis marafetšik isegi mõninga vaimustusega. „Sinuga, sõber, on ohtlik mängida. No mis siis ikka, võitsid ja saad raha. Palju ma sulle võlgnen? Kakssada?"

„Mitte kakssada, vaid kakssada viiskümmend," ütles Ljonka.

„No olgu, võta, laosta invaliid!"

„No sind nüüd küll laostatakse," mõtles Ljonka.

„Enam sa vist ei mängi?" küsis invaliid kartlikult poisi otsa vaadates.

„Miks mitte? Mängin," ütles Ljonka.

„Mängid?"

„Mängin."

„Palju paned?"

Ljonka peos oli suur rahapatakas, seda oli isegi raske peos hoida.

„Selle kõik," ütles ta.

„Kakssada viiskümmend miljonit?"

„Jah, kakssada viiskümmend."

Rahvas ümberringi ahhetas.

Ljonka nägi, kuidas sulid isekeskis pilkusid vahetasid ja silma pilgutasid.

„Tüssan neid kohe. Panen kaheksale, mitte enam kaheteistkümnele."

Ta pani kaheksale, kuid osuti peatus millegipärast jälle kaheteistkümnel.

„Äh, oleksin pidanud „12" juurde jääma!" mõtles Ljonka tusaga.

„Ei läinud märki, sõber," lausus invaliid heasüdamliku

muigega, võttis rahulikult raha ära ja pistis põue. „Nagu näha, ei naerata ka sulle alati õnn."

„Kas mängid veel?" küsis ta.

„Jah mängin," ütles Ljonka.

Ta nägi, kuidas keegi vattkuues ja lambanahkse sõdurimütsiga mees marafetšiku selja tagant talle ägedasti silma pilgutab ja pead vangutab. Ljonka mõistis, et teda hoiatatakse: ärgu ta mängigu, jätku kus seda ja teist, siin petetakse, kuid teda oli haaranud mänguhasart, ta ei taibanud ega mõistnud enam midagi, ei saanud end pidada.

„Kui suurele summale mängid?" küsiti ta käest.

„Niisama suurele," vastas Ljonka.

„Kahesaja viiekümnele?"

„Jah."

„Lao raha välja."

Ljonkal oli käes kõigest kakskümmend miljonit.

„Annan, ärge muretsege, mul on," ütles ta taskule patsutades.

„Ei, sõber, võta vaevaks raha välja laduda. Taskule oskab igaüks patsutada. Võib-olla on sul taskus päevalilleseemned või hapukurk."

„Palun... Seemned!" ütles Ljonka, tõmbas kähku jopihõlma kõrvale ja tegi kohmetanud näppudega haaknõela lahti. Ta tõmbas taskust välja kinnikleebitud rahapaki, millele oli kirjutatud: 500 miljonit. Marafetšikul ja kambasellidel hakkasid silmad kilades pööritama. Lambanahast mütsiga mees kõõksatas valjusti.

Ljonka käed värisesid, kui ta paki lahti tegi.

„Hea küll, oota, ära rebi lahti," peatas marafetšik teda. „Ülelugemine võtab palju aega. Kui kaotad, siis õiendad ära. Ma usun. Võid välja panemata jätta. Mis numbrile sa mängid?"

„Kuule, poiss, kaheteistkümnendale, kaheteistkümnendale," sosistasid kambasellid igalt poolt.

„Kaheksandale," ütles Ljonka.

Talle näis seekord, et hõbedane osuti ei jää üldse enam seisma. Ljonka pidas hinge kinni. Kartusest ja erutusest kippus süda pahaks minema.

„Ei trehvanud," kuulis ta kuskilt väga kaugelt marafetšiku häält.

Osuti jäi võbeledes seisma number 12-le.

„Kas mängid veel?"

„Jah mängin," vastas Ljonka juba võõra häälega.

Ta pani number kaheteistkümnendale. Osuti peatus number kuuel. Ljonka kaotas terve paki raha. Kaotas ka kakskümmend miljonit, mis tal käes oli.

„Noh, kas lõpetad?" küsis marafetšik lõbusalt.

„Ei, ei lõpeta," kähistas Ljonka ja võttis taskust teise rahapaki.

Viie minuti pärast oli tal käes viis või kuus kümnemiljonilist raha. See oli kõik, mis talle veel oli jäänud.

„Lase käia, lase aga käia, poiss! Mängi! Võidad," kudrutasid kambasellid juba itsitavalt.

Ljonka nägi, kuidas lambanahkse mütsiga mees marafetšiku selja taga põlastavalt muigas ja kuidas ta huuled ilmselt selgesti laususid: tola.

„Kas mängid?" küsis marafetšik.

„Käige te kuradile kõik!" ütles Ljonka värisema löönud häälega. „Kasige minema... jätke... laske mind... sulidekamp!"

Kurk kuivas, suus oli mõru maitse, nagu oleks ta toominga- või hundimarju söönud. Pimesi trügis ta rahvahulgast välja.

„Tola... idioot... alatu tõbras," kirus ta ennast halastamatult.

„Karupüksid... karupüksid, kellele lähevad ära?" kuulis ta kiunuvat naisehäält. „Siin karupüksid... soojad... talveks... villased..."

„Issand, mis nüüd teha?!" ohkas Ljonka oma mõttes. „Minna koju ema juurde ja talle kõik ära rääkida?"

Ei, sellele oli kohutav isegi mõelda.

Ta astus kaldapealse kaitsevõre juurde. Fontanka oli kaetud räpase jääga. Ljonka kujutles tumedat sügavat vett, mis aeglaselt voolab selle jääkaane all, ja võpatas.

Ljonka hulkus sihitult tundi poolteist mööda ümberkaudseid tänavaid. Oli juba pime. Ta külmetas ja oli näljane.

Astus Mutšnoi põiktänavas väikesesse teemajja, istus nurka ning tellis riisiputru, kakaod ja kaks kooki.

Sünge aplusega sõi ta magusat putru ja mõtles sellest, et ta sööb vist küll viimast korda elus. Äkki kuulis ta oma pea kohal lõbusat hüüdu:

„Ohoo! Keda ma näen?!"

Laua juures seisis Volkov, nägu elutul närvilisel muigel. Too kandis värvitud kitsenahast sallkraega kollast

ameerika nahkkuube ja peas viltu teisele kõrvale lükatud kotiknahast karvamütsi.

„Rikkaks saanud? Mis?" küsis ta, ulatas Ljonkale käe ning osutas silmadega kookidele ja muule suupoolisele.

„Jah," muigas Ljonka mornilt, „sain rikkaks."

„Miks sa siis mind petsid, Ljoša?" ütles Volkov lauda istudes. „Lubasid tulla, aga ei tulnud. Mis? Ma ootasin sind."

„Mul polnud aega," pomises Ljonka.

„Töötad?"

„Ei . . . õpin. Tähendab, õppisin . . . Nüüd enam ei õpi."

„Visati välja?"

„Jah, peaaegu."

„Kuule, Ljoša," ütles Volkov Ljonkale silma sisse vaadates. „Sa oled millegipärast tujust ära? Mis? Aimasin õieti? Kas juhtus jälle midagi?"

Ljonka oli niisuguses hingelises seisukorras, et iga vähemgi soe ning sõbralik kaastunne, isegi Volkovi-taolise kaastunne, oli talle kallis. Ta jutustas Volkovile ära kõik, mis temaga oli juhtunud.

„Oi, vennas . . . küll oled sa ka, jumala eest," ütles Volkov muiates. „Kas siis nii tohib? Neil marafetšikutel on niisugused nupud ja salanõksud. Vajutavad peale — ja osuti peatub sellel, millel vaja."

„Käigu nad kuradile!" sõnas Ljonka mornilt.

„Õige," nõustus Volkov. „Kuule, Ljoša," ütles ta, kui oli veidi vaikinud ja järele mõelnud, „kas sa sööd mõlemad koogid ära?"

„Võta ja söö," noogutas Ljonka tusaselt.

„*Merci.*"

Volkov kahmas räpaste näppudega pudeva napooleonkoogi, ajas suu pärani ja pistis pool kooki korraga suhu.

„Oota," ütles ta huuli limpsides ja kraelt koogipuru ära pühkides. „Kui palju sa sellele oma patroonile võlgned?"

„Mis patroonile?"

„Peremehele noh."

„Palju," ohkas Ljonka. „Kuussada kaheksakümmend miljonit."

„Njah. See on tõepoolest palju. Ja kui palju sul raha on?"

„Mis tühja mul on. Kakskümmend neli miljonit — see on kogu mu raha."

„Ja laenata pole kusagilt?"

„Mitte kusagilt."

Volkov sõi koogi ära, lakkus näpud üle ja ütles:

„Ma aitaksin sind heameelega, Ljoša, aga mul endal on praegu ajutiselt peenike peos."

„Ma ei palugi sinult," ütles Ljonka.

Volkov vaikis hetke ja kortsutas oma peenikesi kulme.

„Pea. Mõtleme kohe midagi välja."

Ta pühkis laudlina narmastega sõrmi, vajutas mütsi pähe ja tõusis lauast.

„Hea küll. Läki. Hangime kohe."

„Kust?"

„See pole tähtis. Võtan oma vastutusele. Kas maksid ära?"

„Jah maksin."

Nad astusid tänavale. Volkov astus kindlal sammul ja vaatas ringi.

„Kas on kauge minna?"

„Ei. Siinsamas lähedal. Näe, kas või selles majas."

Nad keerasid hooviväravast sisse.

„Kui küsitakse, kuhu me läheme," ütles Volkov tasa, „siis ütle, et kahekümne seitsmendasse korterisse Jakov Lvovitši juurde. Said aru?"

Ljonka ei saanud millestki aru.

„Mispärast?" küsis ta.

Volkov ei vastanud.

Tagatrepil oli kassihaisu. Trepikäigul vilkus paksu tolmukorra all kümneküünlane elektripirn.

„Noh, lase end kummargile," sosistas Volkov seisma jäädes.

„Mis?" ei saanud Ljonka aru.

„Noh, ruttu! Kas sa kitsehüppemängu oled kunagi mänginud?"

„Olen."

„Kummardu siis. Kurat võtaks! Kuulsid? Kuni kedagi siin pole."

Ljonka mõistis.

Ta painutas pea alla ning toetus peopesadega vastu seina. Volkov hüppas kergelt ning kiiresti nagu tsirkuse akrobaat ta õlgadele. Midagi krigises, trepil läks pimedaks, Ljonkale langes kaela tolmu ja krohvipuru.

Ljonka tundis, kuidas tal süda läikima hakkas. Sees miski katkes.

„Lõpp," mõtles ta.

Volkov hüppas kassi kombel käratult kivipõrandale.

„Korras!" kuulis Ljonka pimedas ta erutatult rõõmsat häält. „Sada miljonit on meil olemas. Me elame veel, Ljoša. Läki edasi!"

Sel õhtul kruttisid nad Mutšnoi põiktänava majades välja kaheksa elektripirni. Kodutööndusliku elektromehaanika töökotta Gorohhovaja tänaval müüsid nad elektripirnid ära, sada miljonit tükk.

Volkov luges siinsamas tänaval Ljonkale kätte seitsesada miljonit rubla.

„Noh näed, teenisimegi sinu peremehekese jaoks," ütles ta naeratades ja vaatas Ljonkale silma sisse. „Ja jääb ülegi veel. Mulle, mehikesele, jäi piimaraha ka veel. Lihtne, eks ole?"

„Lihtne jah," nõustus Ljonka.

„Kas homme läheme jälle?"

„Mis siis ikka . . . lähme," ütles Ljonka. Ta süda läikis ikka veel. Oli niisugune tühi tunne, nagu oleks südamest midagi head ning toredat, mis nii suure vaevaga sinna kogutud, välja kistud.

Järgneval päeval enne lõunat läks Ljonka Gorstkini tänavale.

Ettevõtte ukse ees seisis talle nii tuttav kahe rattaga käru. Ühele rattale oli millegipärast kett ümber tõmmatud ja keti küljes rippus tabalukk. Koridoris õllekastide otsas magas, käed pea all, magusasti norsates Zahhar Ivanovitš. Ka peremehe kabineti ukse ees rippus lukk. Korkimisruumis oli vaikne: masin seisis. Sellest kõigest imestununa ja pisut kohkununa paotas Ljonka ukse. Valgepäine korkija Veera istus masina juures kõrgel taburetil ja luges mingit kapsaks loetud raamatut. Ka teised istusid tööta.

„A-a, ärakaranud sunnitööline on välja ilmunud!" võttis villija Galja Ljonkat rõõmsa hüüatusega vastu.

Koguneti Ljonka ümber, tongiti teda ja külvati küsimustega üle.

„Mis siin on juhtunud? Miks te ei tööta?" küsis Ljonka ringi vaadates.

„Midagi pole juhtunud. Lihtsalt niisama. Ära tüüdanud. Otsustasime puhata."

„Ei noh, tõesti või?"

„Meil on itaalia streik," seletas Veera.

„Mis itaalia?"

„Niisugune, et istume igaüks oma kohal, aga ei tööta. Ja kas sa tead, kelle pärast me streikima hakkasime?"

„Kelle pärast siis?"

„Ikka sinu pärast, va võrukael."

Ljonkale jutustati, milles asi on. Tuli välja, et peremees oli peaaegu kahe kuu kestel Zahhar Ivanovitši palgast kinni pidanud trahvi pudelite eest, mis Ljonka ära lõhkus. Vanamees kannatanud ära ja vaikinud, pidades ennast süüdlaseks, kuna ta polnud tema hoole alla antud poisi järele vaadanud. Lõpuks polevat üks nõudepesijanaine enam välja kannatanud ja kaevanud ametiühingusse. Sealt tulnud kohale inspektor ja peremehe käest nõutud, et ta sõlmiks töölistega kollektiivlepingu. Krause keeldunud. Siis soovitanud ametiühing „Ekspressi" töölistel streikima hakata.

„Vaat kus on lurjus!" ei saanud Ljonka end pidada. „Ja kus ta ise on?"

„Kes? Adolf Fjodorovitš või? Küllap lippas jälle ametiühingusse. Juba teist päeva ei saa sealt tulema, istub seal ja kaupleb nagu hangeldaja vanakraamiturul. Ja mis sina temast tahad? Hakkas igav ta järele või?"

„On asja . . . õigemini — oli," ütles Ljonka punastades. „Tõin talle raha."

Samal ajal avanes uks ja lävele ilmus ringutades ning haigutades Zahhar Ivanovitš.

„Oh issand . . . Sa suur jumal," oigas ta ja sügas selga vesti alt. Märkas siis järsku Ljonkat.

„Ehee! Kes see siis on? Kas sa näe imet! Kolmat põlve sugulane on välja ilmunud! Ljonka! Mis tuuled sind, hulgust, siia tõid?"

„Zahhar Ivanovitš," pomises Ljonka, pistis käe põue ja tõmbas sealt välja nööriga kinniseotud rahapaki. „Võtke see . . . tõin teile . . ."

„Mis see on?" ei saanud vanamees aru.

„Raha . . . pudelite eest. Tahtsin anda peremehele, aga nüüd . . ."

„Mis sa õige mõtled?" sai vanamees kurjaks. „Kuidas sa, kilplane, julged tööinimest solvata? Et ma su vaevaga teenitud kopika vastu võtaksin!! Mis ma's olen — mõni nepman või kapitalist? Mida see pea sul küll täis on — putru või!"

„Ei noh, võtke ikka, Zahhar Ivanovitš," palus Ljonka peaaegu pisarsilmi ja tahtis Zahhar Ivanovitšile raha vägisi pihku pista.

„Kõtt, minema siit!" põrutas vanamees jalaga vastu maad. „Muidu võtan sedamaid niinharja ja tõmban sulle, tead sa, selle pehme koha peale."

Ljonka andis raha emale tagasi. Veel oleks ta võinud peatuda. Kuid ta ei peatunud . . . Õhtul tuli Volkov. Ljonkal ei jätkunud julgust Volkovit välja ajada, seletada ning öelda talle, et ta ei taha temaga tegemist teha. Ta läks mööda vana sissetallatud rada.

Hörderi juures Ljonka enam ei õppinud, ta viidi üle teise, paremasse kooli.

Kuid ka seal ta peaaegu ei õppinud — polnud aega.

Peaaegu kuu aega käisid nad Volkoviga päevast päeva mööda Petrogradi majade taga- ja paraadtreppe ning kruttisid pesadest välja elektripirne. Kui neid peatati ja küsiti, mis nad otsivad, vastasid nad iga kord päheõpitult:

„Korter kahekümne seitsmendat."

Kui korter kakskümmend seitse juhtus lähedal olema, tuli neil helistada või koputada ja küsida kedagi Pjotr Ivanovitši või Jeleena Vassiljevnat, keda nende kirjeldamatuks imestuseks selles korteris muidugi ei elanud.

Hulk aega poistel vedas. Volkovil oli kogemusi. Ka Ljonka polnud kogemusteta.

Kodus rääkis ta, et käib õhtuti kooli kunstiringis joonistamist õppimas. Teda usuti.

Ja nüüd panid see narr tabalukk ja Vovka totter ettevaatamatus kõik nahka.

Ljonka on jälle arestikambris. Taas trellide taga. Ja pole teada, mis teda ees ootab.

*

Külm äratas Ljonka unest. Oli juba valge. Valguse käes näis arestikamber suurem ja kõledam. Mööda mustriliste trellidega aknaruute valgusid alla jääkristallikesed, põrandal liuglesid talvepäikese kahvatud kiired.

Ljonka istus pingile. Kõht oli tühi. Kuid poiss teadis, et miilitsas arreteerituid ei toideta. Ta tõmbas jopi kõvemini

enda ümber ja hakkas arestikambris edasi-tagasi jalutama. Mõõtis seda sammudega. Selgus, et see oli väga väike ruum: üheksa täit ja veel alla poole sammu.

Ljonka tampis ära üle tuhande sammu ja — tüdines. Istus siis pingile ja hakkas lugema kirju, mida arestikambri laudseinad olid täis kritseldatud:

„Siin istus retsidivist Semjon Molodõhh tapmise pärast. 27. aprill 1920. a."

„Kes kirjutas sellele pudel õlu, kes luges sellele kangiga vastu molu."

„Pjotr Arbuzov 31 aastat vana istus 5. mail 1920. a."

„Kolkal on nuhk."

„Njurotška sinu pärast istusin. Fedja."

Viimase kirja alla oli tindipliiatsiga joonistatud noolega läbitorgatud süda. Edasi järgnesid kritseldused, mis ei kannata trükimusta.

Arestikambri kirjanduse lugemisega ametis olles ei märganudki Ljonka, millal uks avanes ja militsionäär pea ukse vahelt sisse pistis. Räme hääl nähvas ükskõikselt:

„Ülekuulamisele."

Ljonka väljus arestikambrist ja astus laisalt militsionääri ees edasi.

Ülem suhtus Ljonkasse karmimalt kui eelmisel päeval.

„Kas mõtlesid järele?" küsis ta.

„Mille üle mul järele mõelda on?" vastas Ljonka.

„Noh, hea küll, mis siin tembutada . . . Vasta punkthaaval. Milleks sa olid Stoljarnõi põiktänaval?"

„Asja pärast," vastas Ljonka.

„Mis asja pärast?"

„Ostsin uiske."

„Mis uiske? Kelle käest?"

„Ma ei tea, kelle käest. Korterist kakskümmend seitse. Lubage ma jutustan, kuidas see asi oli . . . Kauplesin tatarlase käest Gorstkini turul endale kõverate otstega uiske. Siis tuli sinna juurde keegi naine, üks daamike. Too ütles: mul kodus on uisud, võin ära müüa. Andis aadressi. Noh ja mina siis tulingi uiskude järele. Otsisin seda korterit, ja siin see sant lugu juhtuski . . ."

„Hm . . . Sa ei luiska?"

Ljonka kehitas õlgu.

„Noh, hea küll," ütles ülem. „Kontrollime järele. — Seltsimees Protsenko," pöördus ta vurrudega militsionääri poole. „Käige, palun, ära Stoljarnõi põiktänaval majas

number seitseteist ja küsige, kas korteris number kakskümmend seitse on uisud müüa. Selgitage välja."

Ljonka mõistis, et ta mäng on kaotatud.

„Võite minemata jätta," ütles ta mornilt.

„Tähendab, asi läheb ülestunnistamise poole?" muigas ülem.

„Ei, ei lähe."

Ülem vaatas poissi väsinud silmadega.

„Kus sa elad?" küsis ta.

Ljonka mõtles järele ja ütles aadressi.

„Kas sul ema on?"

„On."

Ljonka viidi uuesti arestikambrisse.

Nälg näpistas kõvasti. Kurgus oli mõru maitse, selg valutas kõval asemel lamamisest. Ta lesis pingil ja vaatas lakke, kust rippusid alla ämblikuvõrgud.

Paari tunni pärast toodi ta uuesti ülema juurde.

Juba oli käes sügav videvik. Valvetoas põles elektrilamp, selle roheline kuppel heitis hiiglasuure varju seinale, kus rippus puust telefonikast ja vana kärbestest täistikitud plakat: „Kes ei tööta, see ei pea ka sööma!"

Selle seina ääres kaitsevõre taga, mis jaotas valveruumi kaheks, istusid pingil Aleksandra Sergejevna ja Stjoša.

Ljonkal kiskus süda kokku, kui ta ema nägi.

„Ema!" pääses tal üle huulte.

Ljonka tundis end väikesena, õnnetuna ja vastikuna iseendale, kui ta nägi enda kõrval ema siniseid nutetud silmi, ta nutust tõmblevaid huuli ja kuulis otsekui kusagilt kaugelt ema hella piinatud häält:

„Issand! Ljoša! On see tõesti tõsi? Kellega sa olid? Mis sa tegid sellel trepil? Ja milleks sul nuga kaasas oli?"

Ljonka vaikis, pea norus, ta tundis endal Stjoša karmi pilku ning ülema ja militsionääride pilklikku uudistamist.

„Näete, missugune põikpea!" ütles miilitsaülem. „Juba teist päeva punnime."

„Ljošake, kallis, ära tõrgu, räägi ära!"

Poiss vaikis tõepoolest üksnes kangekaelsusest.

Nüüd segas Stjoša end asjasse.

„Seltsimees ülem," ütles ta, „Lubage mul temaga nelja silma all rääkida."

„Hea küll, rääkige," ütles ülem ja osutas silmadega uksele kaitsevõres.

Stjoša tuli kaitsevõre taha, viis poisi akna juurde, istus ise aknalauale ja pani käe ta õlale.

„Noh, kuidas on, kasakas?" ütles ta tasa. „Ei ujunud välja?"

Ljonka vaatas mornilt Stjošat.

„Mis me siis nüüd teeme? Mis?"

„Mis teha," pomises Ljonka. „Ei ujunud välja — tähendab, lähen põhja."

„Ei ikka lähe!" ütles Stjoša karmilt. „Tirime kõrvupidi välja. Noh, poiss, aitab sellest keerutamisest. Ainult piinad emakest. Lao puhtalt välja, kellega sa olid ja mis tegid?"

„Stjoša," ütles Ljonka, tundes, kuidas tal pisarad jälle silma tulevad, „küsige mis tahes, ma vastan kõigele, aga kellega ma olin, seda ma ei ütle, oma sõpra ma välja ei anna."

„No mis siis ikka. Seda pole laita. Sõpra välja anda ei kõlba. Ainult et — mis sõber see ka on? See pole sõber, Ljošake. Jättis sind maha, ise aga laskis jalga."

Ljonka tunnistas miilitsaülemale kõik üles. Ta jutustas salgamata kõigest — tabalukust, elektripirnidest ja oma vanadest pattudest, kuid Volkovi nime ta ei nimetanud, pärast aga kahetses kogu elu ja kirus ennast, et jättis vabadusse tolle väikese, õela ning südametu rööviku, kes tõeliselt polnud kunagi talle meeldinud ja kellega tal varases lapsepõlveski polnud südamlikku sõprust.

Ljonka lasti miilitsast koju — Stjoša käendusele, võeti poisilt allkiri, et ta linnast ära ei sõida, ja noomiti ta esialgselt tublisti läbi.

Ljonka elas mõned päevad kodus ning ootas iga minut, et teda komisjoni kutsutakse, tema üle kohut mõistetakse ja ta vanglasse või alaealiste kurjategijate kolooniasse saadetakse.

Ta haudus juba plaane, kas mitte enne kohut põgeneda, õppis vargsi tundma Vene Nõukogude Sotsialistliku ja teiste nõukogude vabariikide kaarte, valides kaugemaid ning soojemaid paiku, kui Stjoša ükskord hommikul ta sellelt tabas.

„Kuhu sa siis nüüd?" küsis ta, kui nägi lauale laotatud ning kiiresti ajalehega kinnikaetud kaarti.

„Ei kuhugi," sattus Ljonka segadusse. „Ma niisama . . . Kordan geograafiat."

„Kordad? Jäta juba parem kordamata."

Stjoša keeras kaardi rulli ja pistis selle otsustaval ilmel kuhugi kapi alla.

„Tulin sind, peigmeespoeg, õnnitlema," ütles ta, istus laua taha ja võttis portfellist välja mingi paberi.

„Mis puhul?" imestas Ljonka.

„Säh, saad lähetuse."

„Kohtusse?" kahvatas Ljonka.

„No näed, juba kohkusid ära. Kohut sinu üle ei peeta. Võitlesin su välja, kasakas. See siin on „lähetus ellu". Tuled ülehomme hommikul kella kümneks Kurljanskajale, Staro-Peterhofi nurgal . . . Tead, kus see on? Narva värava lähedal, Obvodnõi juures. Küsid Viktor Nikolajevitši."

„Mis Viktor Nikolajevitši? Ja mis seal on?"

„Ah seal . . . No kuidas sulle öelda? Lastekodu . . . internaat . . . erikool niisuguste vemmalde jaoks nagu sina."

„Ma ei lähe," ütles Ljonka mossi tõmbudes.

„Miks sa nii järsult ütled — ei lähe?"

„Aga sellepärast . . . sellepärast, Stjoša, et mina pole enam nii väike, et varjupaigas elada."

„Ei, mu kallis poiss, selles see asi ongi, et oled alles väike. Sul, tead, on vaja kasvada, kasvada. Sind peab nii . . ."

Ja Stjoša tegi oma väikeste tugevate kätega liigutuse, nagu väänaks ta pesu välja.

„Noh, kuidas on, kas oleme rääkinud?"

Ljonka mõtles hetke järele.

„Hea küll," ütles ta. „Ärge, Stjoša, ainult arvake, et ma sinna kauaks jään."

„Paned plehku?"

„Panen."

„Ja kuhu sa siis putkad — Donile või Kubani?"

Stjoša pahvatas naerma, embas poissi, sakutas teda juustest ja ütles:

„Äh sind — partei number üheksateist! . . . Ei põgene sa, kullake, kuhugi. Lollus! Paremast halvemasse ei põgeneta."

. . . Kolmapäeva hommikul tuli Ljonka lähetusel näidatud aadressi järgi kohale. See oli silmatorkamatu, tavaline linnamaja. Allkorral asusid jalatsite kauplus, kooperatiiv

ja väike erapood. Ainuke paraaduks oli laudadega kinni löödud. Ka põiktänavale viiv umbne raudvärav oli lukus.

Ljonka koputas tükk aega värava rohelisele krobelisele plekile, kuni märkas kella kõverat jämedat traati, mis tolknes välja kohati paljakspudenenud tellismüürist. Ta sikutas külmast kohmetu käega kellatraadi aasast ja kuulis, kuidas kuskil kaugemal õues kell trallama hakkas. Hetke pärast krigisesid lumel sammud, väravas paones väike ruuduline aknake ja must vidusilm vaatas Ljonkale otsa.

„Kes too om?" küsiti värava tagant tatari aktsendiga.

„Mul on lähetus."

„Näita."

Ljonka võttis paberi välja ja näitas.

Võti kriiksatas võtmeaugus ja jalgvärav avanes.

„Mine otse," ütles tatarlasest valvur.

Ljonka astus edasi ja kuulis, kuidas jalgvärav ta selja taga lukku paugatas.

Ta süda kiskus nukralt kokku.

„Nagu vanglas," mõtles ta.

Kümmekond poissi, mustad kalevist kuued seljas ja kõrvikmütsid peas, saagisid hoovis puid. Nendega koos töötas vanapoolne mees, vattkuub seljas ja väga lühikeste säärtega saapad jalas. Mehe pikal ninal välgatlesid näpitsprillid.

Ljonka tervitas puusaagijate juurde astudes ja küsis, kus siin võiks Viktor Nikolajevitšiga kokku saada.

„Mina see olen," ütles vattkuuega mees ja viskas kasehalu kõrvale. „Mis sul on — lähetus või?"

„Jah."

„No anna see siia."

„A-a, Pantelejev? Ljonja?" ütles ta Ljonka pabereid vaadates. „Nii, nii, olen sinust kuulnud. Räägitakse, et sa olevat kirjamees, sepitsevat luuletusi?"

„Kirjutasin kunagi," pomises Ljonka.

„Kunagi? Varases nooruses?" muigas juhataja. „No mis siis, seltsimees Pantelejev. Tervist! Palume lahkesti!"

Ta võttis labaku käest ja ulatas Ljonkale suure tugeva mehekäe. Juhataja selja tagant piilusid Ljonka poole tema uute kaaslaste sõbralikud ja pilklikud, ükskõiksed ja heatahtlikud, punapõsksed ja kahvatud, mornid ja lõbusad näod. Ljonka ise aga hindas aega viitmata paljunäinud poisi kogenud pilguga siinset olukorda. Siin on püstplank.

Plangu taga suitseb mingi väikese tehase kõrge plekkkorsten. Plangu peale on löödud teravad raudnaelad. Kuid hea tahtmise ja teatud vilumuse juures on niisugusest plangust käkitegu üle kalpsata.

Ljonka ei kavatsenud selles lastekodus üle ühe või paari nädala viibida. Ta oli kindel, et põgeneb siit, nagu ta selletaolistest asutustest juba korduvalt oli putket teinud.

Kuid juhtus ime. Ljonka ei jooksnud siit ära. Ei teinud isegi katset siit põgeneda.

Muide, siit algab juba teine, väga pikk peatükk Ljonka eluraamatus. Võib ette rutates öelda, et Ljonka viibis selles varjupaigas peaaegu kolm aastat. Mingit erilist imet siin muidugi polnud. Ljonka sattus lihtsalt headesse kätesse, tõeliste nõukogude inimeste juurde, kes visalt ning järeleandmatult ravisid teda tema halbadest harjumustest.

Kurjategijaks ei sünni ometi keegi. Inimesi teevad kurjategijaiks nälg, viletsus, tööpuudus. Inimesel pole vajadust varastada, kui tal kõht täis on, kui tal on oma kodu ja töö, peaasi aga — kui ta ei tunne ennast üksikuna, kui ta tunneb ennast suure maa pojana ja tähtsa ürituse kaasosalisena.

Ljonka tuli koolist välja täieõigusliku Nõukogude kodanikuna. Ka pärast kooli, tõsi küll, polnud ta elutee sile, ka pärast kooli tuli tal üsna palju vintsutusi ja sekeldusi üle elada. Ent kus ta ka ei viibinud ja mis temaga ka ei juhtunud — alati pidas ta pühaks Nõukogude kodaniku austavat nimetust ning püüdis, millega iganes sai, tasuda kodumaale ja nõukogude võimule kõige eest, mis nad tema heaks olid teinud.

Mõni aasta pärast koolist lahkumist kirjutas ta raamatu. Selles jutustas ta enda ja oma kaaslaste — järelevalveta alaealiste kurjategijate elust, kellest nõukogude võim tegi inimesed. Pärast kirjutas veel mõned raamatud. Temast sai kirjanik. Ka selle jutustuse Ljonka Pantelejevist kirjutas tema ise.

KESKMISELE KOOLIEALE

Алексей Иванович Пантелеев
«ЛЁНЬКА ПАНТЕЛЕЕВ»
На эстонском языке
Иллюстрации А. Салдре
Издательство «Ээсти Раамат»
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja B. Kuusberg
Kunstiline toimetaja H. Tikand
Tehniline toimetaja N. Harakk
Korrektorid M. Amon ja S. Aron

Ladumiseks antud 2. XII 1965. Trükkimiseks antud 22. VI 1966. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 20,75. Tingtrükipoognaid 17,45. Arvestuspoognaid 19,39. Trükiarv 12 000. Tellimise nr. 3609. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk t. 54/58

Hind 67 kop.

8—4—3